

OTIVM
SINE LITERIS
MORS EST
Seneca

Ex Libris Joannis Nencini
1874

MARCI ANNÆI

LUCANI

PHARSALIA.

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE
FIRENZE

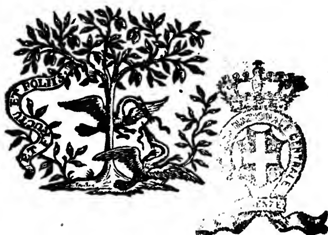

H. Gravelot inv. *De Longueil Sculp.*

JACTA EST ALEA.

MARCI ANNÆI
LUCANI
PHARSALIA,

Cum Supplemento Thomæ MAII.

PARISIIS,

Typis BARBOU, viâ Mathurinensium.

M. DCC. LXVII.

plaria ; quæ primum obtinent locum ; editio princeps 1469. *in-fol.* ex bibliothecâ regiâ, nec non Aldina, Schreveliana, Burmannina, &c... Nec abs re alienum visum est, si nostram hanc ornarent *Petronii specimen belli civilis*, & *Lucani supplementum à Thoma Maio.*

Pro hac operâ tenui fortè, licèt tamen arduâ minusque jucundâ, si nobis faveant eruditi, ad alios auctores edendos confidenter accingemus alacres ; & pro virili parte in hoc incumbemus ne quid ingrati reipublicæ literariæ agamus, imò ut, quantum in nobis erit, de eâ benè mereamur.

M. ANNÆI LUCANI

VITA,

Ex Commentario antiquissimo.

M. ANNÆUS Lucanus patrem habuit M. Annæum Melam ex provinciâ Bæticâ Hispaniæ interioris Cordubensem Equitem Rom. illustrem inter suos ; notùm Romæ, & propter Senecam fratrem, clarum per omnes virtutes virum, & propter studium vitæ quietioris ; quod sequens, magis à turba recedebat, minùs latebat. Matrem habuit & regionis ejusdem, & urbis, Aciliam nomine, Acilii Lucani filiam, oratoris operæ apud proconsules frequentis, & apud clarissimos viros non nullius ingenii ; adeò non improbandus, ut in scriptis aliquibus hodie quoque duret

ejus memoria : cujus cognomen huic inditum apparet. Natus est III. Non. Novemb. C. Cæsare Augusto Germanico II. L. Cæsiano I. Coss. Sed in patria sua non valuit educari : fatorum, credo, decretis, ut id ingenium, quod Orbem fama suî impleturum cresceret, in domina mundi aleretur urbe. Octavum enim mensem agens Romam translatus est ; ac ne dispar eventus in eo narraretur ejus qui in Hesiodo refertur, cùm opinio tunc non dissimilis maneret, cunas infantis, quibus ferebatur, apes circumvolârunt, osque insidere complures, aut dulcem jam tum spiritum ejus inhaurientes, aut fœcundum, & qualem nunc existimamus, futurum significantes. Præceptoribus tunc eminentissimis est eruditus, eosque intra breve temporis spatium ingenio adæquavit : unà verò studentes superavit profectibus. Declamavit & Græcè & Latinè cum magna admiratione audientiæ. Ob quod puerili mutato in Senatorium cultum, & in notitiam Cæsaris Neronis facilè pervenit, & honore vix dum ætate debito dignus judicatus est. Gessit autem Quæsturam : in qua cum collegis, more tunc usitato, munus gladiatorium edidit, secundo populi favore. Sacerdotium etiam accepit auguratus. Equidem hactenus tempora habuit secunda. Quæ autem sequuntur, mutata invidia & odio

Neronis, ipsi exitium, domesticis luctum miserabilem attulerunt. Inter amicos enim Cæsaris, quòd tam conspicuus fieret profectus in poëtica, frequenter offendebatur. Quippe & certamine pentaterico acto, in Pompeii theatro laureis, recitante Nerone, fuerat coronatus, & ex tempore Orphea scriptum in experimentum ingenii ediderat; & tres libros quales videmus. Quare inimicum sibi fecit Imperatorem; quo ambitiosè imitante, non hominum tantùm, sed & artium sibi principatum vendicante, interdictum est ei poëtica, interdictum est etiam causarum actionibus. Hoc factum Cæsaris juvenili æstimans animi calore, speransque ultionem, à conjuratis in cædem Neronis socius assumtus est: sed parum faustè. Deceptus est enim à Pisone & consularibus, aliisque prætura perfunctis illustribus viris. Dum vindictam expetit, in mortem irruit. Nam sua sponte coactus vita excedere, venas sibi præcidit; periitque prid. Kal. Maias Attico Vestino & Nerva Syllano COSS. XXVII. ætatis annum agens: non sine jactura utilitatis; cùm patriæ, quæ tantam immaturè amisit indolem; tum studiorum quoque. Reliqui enim VII. Belli Civilis libri locum calumniantibus, tanquam mendosi non darent: qui tametsi sub vero crimine non egent patrocinio, de iisdem dici, quod in Ovidii

libris præſcribitur, poteſt : *Emendaturus, si licuiſſet,] erat.* Exſtant ejus & alii complures ; ut, Iliacon, Saturnalia, Cataſcomon, Silvarum x, Tragœdia Medea imperfecta, Salticæ Fabulæ xiv, & Hippamata proſa oratione in Octavium Sagittam : & pro eo, de incendio Urbis, Epiſtolar. ex Campania. Non faſtidiendi quidem omnes : tales tamen, ut Belli Civilis videatur accessio.

SUMMARIUM

SUMMARIUM

LIBRI PRIMI.

Argumenti propoſitio. Carminis inſcriptio Neroni, adulandi ſtudio perridicula. Belli cauſæ tum publicæ, tum privatæ. Pompeii Cæſariſque, Ducum, indoles, natura, mores deſcripti. Romæ jam inclinatæ morum prolixior inſectatio. Rubico (decretorius amnis) a Cæſare, cum exercitu, trajectus. Ariminum occupatum. Curionis ad Cæſarem, mox Cæſaris ad milites, & ad Cæſarem rurſus Lælii allocutio. Sparſæ per Galliam cohortes a Cæſare revocatæ : hinc variarum undequaque copiarum Catalogus, *ut vocant. Terror per totam Italiam & in Urbe diſſeminatus. Signa & portenta, calamitatum inſtantis belli prænuncia. Tuſci vates, Aruns & Figulus, interrogantur :*

omnia ſiniſtra vident, & nunciant Aruſpices. Funeſta præſagia cumulat, Matrona Romana, quæ Phœbo furens eventùs belli præcipuos ominatur, & ferè narrat.

M. ANNÆI
LUCANI
PHARSALIA.

LIBER PRIMUS.

BELLA per Emathios plus quam civilia campos,
Jusque datum sceleri canimus, populumque potentem
In sua victrici conversum viscera dextra;
Cognatasque acies; &, rupto fœdere regni,
Certatum totis concussi viribus orbis
In commune nefas; infestisque obvia signis
Signa, pares aquilas, & pila minantia pilis.
Quis furor, o cives? Quæ tanta licentia ferri,
Gentibus invisis Latium præbere cruorem?
Quumque superba foret Babylon spolianda tropæis

Ausoniis, umbraque erraret Crassus inulta,
Bella geri placuit nullos habitura triumphos.
Heu ! quantum potuit terræ, pelagique parari
Hoc, quem civiles hauserunt, sanguine, dextræ !
Unde venit Titan, & nox ubi sidera condit,
Quaque dies medius flagrantibus æstuat horis,
Et qua bruma rigens, ac nescia vere remitti,
Adstringit Scythico glacialem frigore pontum.
Sub juga jam Seres, jam barbarus isset Araxes,
Et gens si qua jacet nascenti conscia Nilo.
Tunc, si tantus amor belli tibi, Roma, nefandi,
Totum sub Latias leges quum miseris orbem,
In te verte manus : nondum tibi defuit hostis.
At nunc, semirutis pendent quod mœnia tectis
Urbibus Italiæ, lapsisque ingentia muris
Saxa jacent, nulloque domus custode tenentur,
Rarus & antiquis habitator in urbibus errat;
Horrida quod dumis, multosque inarata per annos
Hesperia est, desuntque manus poscentibus arvis:
Non tu, Pyrrhe ferox, nec tantis cladibus auctor
Pœnus erit. Nulli penitus discindere ferro
Contigit ; alta sedent civilis vulnera dextræ.
Quod si non aliam venturo fata Neroni
Invenere viam, magnoque æterna parantur
Regna deis, cœlumque suo servire Tonanti
Non nisi sævorum potuit post bella Gigantum,
Jam nihil, o Superi, querimur : scelera ipsa, nefasque

Hac mercede placent. Diros Pharfalia campos
Impleat, & Pœni faturentur fanguine manes:
Ultima funefta concurrant prœlia Munda.
His, Cæfar, Perufina fames, Mutinæque labores
Accedant fatis; &, quas premit afpera, claffes,
Leucas; & ardenti fervilia bella fub Ætna.
Multum Roma tamen debet civilibus armis,
Quod tibi res acta eft. Te, quum ftatione peracta,
Aftra petes ferus, prælati regia cœli
Excipiet, gaudente polo. Seu fceptra tenere,
Seu te flammigeros Phœbi confcendere currus,
Telluremque, nihil, mutato fole, timentem,
Igne novo luftrare juvet, tibi numine ab omni
Cedetur, jurifque tui Natura relinquet,
Quis deus effe velis, ubi regnum ponere mundi.
Sed neque in Arctoo fedem tibi legeris orbe,
Nec polus adverfi calidus qua vergitur Auftri,
Unde tuam videas obliquo fidere Romam.
Ætheris immenfi partem fi prefferis unam,
Sentiet axis onus. Librati pondera cœli
Orbe tene medio: pars ætheris illa fereni
Tota vacet, nullæque obftent a Cæfare nubes.
Tunc genus humanum pofitis fibi confulat armis,
Inque vicem gens omnis amet: pax miffa per orbem
Ferrea belligeri compefcat limina Jani.
Sed mihi jam numen: nec, fi te pectore vates
Accipiam, Cirrhæa velim fecreta moventem

Sollicitare Deum, Bacchumque avertere Nyſa;
Tu ſatis ad dandas Romana in carmina vires.

Fert animus cauſas tantarum expromere rerum;
Immenſumque aperitur opus, quid in arma furentem
Impulerit populum, quid pacem excuſſerit orbi?
Invida fatorum ſeries, ſummisque negatum
Stare diu, nimioque graves ſub pondere lapſus,
Nec ſe Roma ferens. Sic quum, compage ſoluta,
Secula tot mundi ſuprema coëgerit hora,
Antiquum repetent iterum chaos omnia: mixtis
Sidera ſideribus concurrent: ignea pontum
Aſtra petent: tellus extendere litora nolet,
Excutietque fretum: fratri contraria Phœbe
Ibit, & obliquum bigas agitare per orbem
Indignata, diem poſcet ſibi: totaque diſcors
Machina divulſi turbabit fœdera mundi.
In se magna ruunt: lætis hunc numina rebus
Creſcendi poſuere modum; nec gentibus ullis
Commodat in populum, terræ pelagique potentem,
Invidiam Fortuna ſuam. Tu cauſa malorum,
Facta tribus dominis communis, Roma, nec umquam
In turbam miſſi feralia fœdera regni.
O male concordes, nimiaque cupidine cæci,
Quid miſcere juvat vires, orbemque tenere
In medio? Dum terra fretum, terramque levabit
Aër, & longi volvent Titana labores,
Noxque diem cœlo totidem per ſigna ſequetur,

Nulla fides regni ſociis, omniſque poteſtas
Impatiens conſortis erit. Nec gentibus ullis
Credite, nec longe fatorum exempla petantur:
Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.
Nec pretium tanti tellus, pontusve furoris
Tunc erat: exiguum dominos commiſit aſylum.

Temporis anguſti manſit concordia diſcors,
Paxque fuit non ſponte ducum: nam ſola futuri
Craſſus erat belli medius mora. Qualiter undas
Qui ſecat, & geminum gracilis mare ſeparat Iſthmos,
Nec patitur conferre fretum, ſi terra recedat,
Ionium Ægæo frangat mare: ſic, ubi ſæva
Arma ducum dirimens, miſerando funere Craſſus
Aſſyrias Latio maculavit ſanguine Carras,
Parthica Romanos ſolverunt damna furores.
Plus illa vobis acie, quam creditis, actum eſt,
Arſacidæ: bellum victis civile dediſtis.
Dividitur ferro regnum, populique potentis,
Quæ mare, quæ terras, quæ totum poſſidet orbem,
Non cepit fortuna duos. Nam pignora juncti
Sanguinis, & diro ferales omine tædas
Abſtulit ad manes, Parcarum, Julia, ſæva
Intercepta manu. Quod ſi tibi fata dediſſent
Majores in luce moras, tu ſola furentem
Inde virum poteras, atque hinc retinere parentem,
Armatasque manus excuſſo jungere ferro,
Ut generos ſoceris mediæ junxere Sabinæ.

Morte tua discussa fides, bellumque movere
Permissum est ducibus: stimulos dedit æmula virtus.
Tu, nova ne veteres obscurent acta triumphos,
Et victis cedat Piratica laurea Gallis,
Magne, times: te jam series, ususque laborum
Erigit, impatiensque loci fortuna secundi;
Nec quemquam jam ferre potest, Cæsarve priorem,
Pompeiusve parem. Quis justius induit arma,
Scire nefas; magno se judice quisque tuetur:
VICTRIX causa Deis placuit, sed victa Catoni.
Nec coïere pares. Alter vergentibus annis
In senium, longoque togæ tranquillior usu,
Dedidicit jam pace ducem; famæque petitor,
Multa dare in vulgus; totus popularibus auris
Impelli, plausuque sui gaudere theatri;
Nec reparare novas vires, multumque priori
Credere fortunæ. Stat magni nominis umbra:
Qualis frugifero quercus sublimis in agro
Exuvias veteres populi, sacrataque gestans
Dona ducum; nec jam validis radicibus hærens,
Pondere fixa suo est, nudosque per aëra ramos
Effundens, trunco, non frondibus, efficit umbram;
At quamvis primo nutet casura sub Euro,
Tot circum silvæ firmo se robore tollant,
Sola tamen colitur. Sed non in Cæsare tantum
Nomen erat, nec fama ducis: sed nescia virtus
Stare loco, solusque pudor non vincere bello.

Acer & indomitus, quo ſpes, quoque ira vocaſſet,
Ferre manum, & numquam temerando parcere ferro;
Succeſſus urgere ſuos; inſtare favori
Numinis; impellens quidquid ſibi ſumma petenti
Obſtaret, gaudensque viam feciſſe ruina.
Qualiter expreſſum ventis per nubila fulmen
Ætheris impulſi ſonitu, mundique fragore
Emicuit, rupitque diem, populosque paventes
Terruit, obliqua præſtringens lumina flamma,
In ſua templa furit, nullaque exire vetante
Materia, magnamque cadens, magnamque revertens
Dat ſtragem late, ſparſosque recolligit ignes.

Hæ ducibus cauſæ: ſuberant ſed publica belli
Semina, quæ populos ſemper merſere potentes.
Namque ut opes nimias mundo fortuna ſubacto
Intulit, & rebus mores ceſſere ſecundis,
Prædaque & hoſtiles luxum ſuaſere rapinæ,
Non auro, tectisve modus; menſasque priores
Aſpernata fames; cultus geſtare, decoros
Vix nuribus, rapuere mares: FECUNDA virorum
Paupertas fugitur, totoque accerſitur orbe
Quo gens quæque perit. Tunc longos jungere fines
Agrorum, & quondam duro ſulcata Camilli
Vomere, & antiquos Curiorum paſſa ligones,
Longa ſub ignotis extendere rura colonis.
Non erat is populus, quem pax tranquilla juvaret,
Quem ſua libertas immotis paſceret armis.

Inde iræ faciles, &, quod suasisset egestas,
Vile nefas; magnumque decus, ferroque petendum,
Plus patria potuisse sua; mensuraque juris
Vis erat. Hinc leges, & plebiscita coacta;
Et cum Consulibus turbantes jura Tribuni;
Hinc rapti pretio fasces, sectorque favoris
Ipse sui populus, lethalisque ambitus urbi,
Annua venali referens certamina Campo;
Hinc usura vorax, avidumque in tempora fœnus,
Et concussa fides, & multis utile bellum.

JAM gelidas Cæsar cursu superaverat Alpes,
Ingentesque animo motus, bellumque futurum
Ceperat. Ut ventum est parvi Rubiconis ad undas,
Ingens visa duci patriæ trepidantis imago,
Clara per obscuram vultu mœstissima noctem,
Turrigero canos effundens vertice crines,
Cæsarie lacera, nudisque adstare lacertis,
Et gemitu permixta loqui: » QUO tenditis ultra?
» Quo fertis mea signa viri? Si jure venitis,
» Si cives, huc usque licet ». Tunc perculit horror
Membra ducis, riguere comæ, gressumque coërcens,
Languor in extrema tenuit vestigia ripa.
Mox ait: » O MAGNÆ qui mœnia prospicis urbis
» Tarpeia de rupe tonans, Phrygiique penates
» Gentis Iuleæ, & rapti secreta Quirini,
» Et residens celsa Latialis Jupiter Alba,
» Vestalesque foci, summique o numinis instar,

» Roma, fave cœptis. Non te furialibus armis
» Perſequor : en adſum victor terraque, marique
» Cæſar, ubique tuus, (liceat modo) nunc quoque miles.
» Ille erit, ille nocens, qui me tibi fecerit hoſtem.»
Inde moras ſolvit belli, tumidumque per amnem
Signa tulit propere. Sic quum ſqualentibus arvis
Æſtiferæ Libyes viſo leo cominus hoſte
Subſedit dubius, totam dum colligit iram,
Mox ubi ſe ſævæ ſtimulavit verbere caudæ,
Erexitque jubam, & vaſto grave murmur hiatu
Infremuit : tum torta levis ſi lancea Mauri
Hæreat, aut latum ſubeant venabula pectus,
Per ferrum tanti ſecurus vulneris exit.

Fonte cadit modico, parvisque impellitur undis
Puniceus Rubicon, quum fervida canduit æſtas,
Perque imas ſerpit valles, & Gallica certus
Limes ab Auſoniis diſterminat arva colonis.
Nunc vires præbebat hiems, atque auxerat undas
Tertia jam gravido pluvialis Cynthia cornu,
Et madidis Euri reſolutæ flatibus Alpes.
Primus in obliquum ſonipes opponitur amnem,
Excepturus aquas, molli dum cetera rumpit
Turba vado fracti faciles jam fluminis undas.
Cæſar, ut adverſam ſuperato gurgite ripam
Attigit, Heſperiæ vetitis & conſtitit arvis :
» Hic, ait, hic pacem, temerataque jura relinquo;
» Te, Fortuna, ſequor. Procul hinc jam fœdera ſunto:

A vj

» Credidimus fatis, utendum est judice bello ».
Sic fatus, noctis tenebris rapit agmina ductor
Impiger; it torto Balearis verbere fundæ
Ocior, & missa Parthi post terga sagitta:
Vicinumque minax invadit Ariminum, ut ignes
Solis lucifero fugiebant astra relicto.
Jamque dies primos belli visura tumultus
Exoritur: seu sponte Deûm, seu turbidus Auster
Impulerat, mœstam tenuerunt nubila lucem.
Constitit ut capto jussus deponere miles
Signa foro, stridor lituum clangorque tubarum
Non pia concinuit cum rauco classica cornu.
Rupta quies populi, stratisque excita juventus
Deripuit sacris adfixa penatibus arma,
Quæ pax longa dabat: nuda jam crate fluentes
Invadunt clypeos, curvataque cuspide pila,
Et scabros nigræ morsu rubiginis enses.
Ut notæ fulsere aquilæ, Romanaque signa,
Et celsus medio conspectus in agmine Cæsar,
Diriguere metu, gelidos pavor adligat artus,
Et tacito mutos volvunt in pectore questus.
» O MALE vicinis hæc mœnia condita Gallis!
» O tristi damnata loco! Pax alta per omnes,
» Et tranquilla quies populos: nos præda furentum,
» Primaque castra sumus. Melius, Fortuna, dedisses
» Orbe sub Eoo sedem, gelidaque sub Arcto,
» Errantesque domos, Latii quam claustra tueri.

» Nos primi Senonum motus, Cimbrumque ruentem
» Vidimus, & Martem Libyes, curſumque furoris
» Teutonici. Quoties Romam fortuna laceſſit,
» Hac iter eſt bellis ». Gemitu ſic quiſque latenti;
Non auſus timuiſſe palam : vox nulla dolori
Credita; ſed quantum, volucres quum bruma coërcet,
Rura ſilent, mediusque jacet ſine murmure pontus,
Tanta quies. Noctis gelidas lux ſolverat umbras :
Ecce faces belli, dubiæque in prœlia menti
Urgentes addunt ſtimulos, cunctasque pudoris
Rumpunt fata moras : juſtos Fortuna laborat
Eſſe ducis motus, & cauſas invenit armis.
Expulit ancipiti diſcordes urbe Tribunos,
Victo jure, minax jactatis curia Gracchis.
Hos jam mota ducis, vicinaque ſigna petentes
Audax venali comitatur Curio lingua :
Vox quondam populi, libertatemque tueri
Auſus, & armatos plebi miſcere potentes.
Utque ducem, varias volventem pectore curas,
Conſpexit : » DUM voce tuæ potuere juvari
» Cæſar, ait, partes, quamvis nolente Senatu,
» Traximus imperium, tunc quum mihi Roſtra tenere
» Jus erat, & dubios in te transferre Quirites.
» Sed poſtquam leges bello ſiluere coactæ,
» Pellimur e patriis laribus, patimurque volentes
» Exſilium : tua nos faciat victoria cives.
» Dum trepidant nullo firmatæ robore partes,

» Tolle moras : SEMPER nocuit differre paratis.
» Par labor atque metus pretio majore petuntur.
» Bellantem geminis tenuit te Gallia luſtris,
» Pars quota terrarum ! facili ſi prœlia pauca
» Geſſeris eventu, tibi Roma ſubegerit orbem.
» Nunc neque te longi remeantem pompa triumphi
» Excipit, aut ſacras poſcunt Capitolia lauros :
» Livor edax tibi cuncta negat, genteſque ſubactas
» Vix impune feres ; ſocerum depellere regno,
» Decretum eſt genero. Partiri non potes orbem,
» Solus habere potes ». Sic poſtquam fatus, & ipſi
In bellum prono tantum tamen addidit iræ,
Accenditque ducem, quantum clamore juvatur
Eleus ſonipes, quamvis jam carcere clauſo
Immineat foribus, pronuſque repagula laxet.
Convocat armatos extemplo ad ſigna maniplos ;
Utque ſatis trepidum, turba coëunte, tumultum
Compoſuit, vultu dextraque ſilentia juſſit :
» BELLORUM o ſocii, qui mille pericula Martis
» Mecum, ait, experti, decimo jam vincitis anno,
» Hoc cruor Arctois meruit diffuſus in arvis,
» Vulneraque & mortes, hiemeſque ſub Alpibus actæ?
» Non ſecus ingenti bellorum Roma tumultu
» Concutitur, quam ſi Pœnus tranſcenderet Alpes
» Annibal. Implentur valido tirone cohortes ;
» In claſſem cadit omne nemus, terraque marique
» Juſſus Cæſar agi. Quid ? ſi mihi ſigna jacerent

» Marte sub adverso, ruerentque in terga feroces
» Gallorum populi? Nunc, quum Fortuna secundis
» Mecum rebus agat, Superique ad summa vocantes,
» Tentamur. Veniat longa dux pace solutus
» Milite cum subito, partesque in bella togatæ,
» Marcellusque loquax, & nomina vana, Catones.
» Scilicet extremi Pompeium, emtique clientes
» Continuo per tot satiabunt tempora regno?
» Ille reget currus nondum patientibus annis?
» Ille semel raptos numquam dimittet honores?
» Quid jam jura querar totum suppressa per orbem,
» Ac jussam servire famem? Quis castra timenti
» Nescit mixta foro, gladii quum triste minantes
» Judicium insolita trepidum cinxere corona,
» Atque, auso medias perrumpere milite leges,
» Pompeiana reum clauserunt signa Milonem?
» Nunc quoque ne lassum teneat privata senectus,
» Bella nefanda parat; suetus civilibus armis,
» Et docilis Syllam scelerum vicisse magistrum.
» Utque feræ tigres numquam posuere furorem,
» Quas nemore Hyrcano, matrum dum lustra sequuntur,
» Altus cæsorum pavit cruor armentorum;
» Sic & Syllanum solito tibi lambere ferrum
» Durat, Magne, sitis: nullus semel ore receptus
» Pollutas patitur sanguis mansuescere fauces.
» Quem tamen inveniet tam longa potentia finem?
» Quis scelerum modus est? Ex hoc jam te, improbe, regno

» Ille tuus saltem doceat discedere Sylla.
» Post Cilicasne vagos, & lassi Pontica regis
» Prælia, barbarico vix consummata veneno,
» Ultima Pompeio dabitur provincia, Cæsar,
» Quod non, victrices aquilas deponere jussus,
» Paruerim? Mihi si merces erepta laborum est,
» His saltem longi, non me duce, præmia belli
» Reddantur: miles sub quolibet iste triumphet.
» Conferet exsanguis quò se post bella senectus?
» Quæ sedes erit emeritis? Quæ rura dabuntur,
» Quæ noster veteranus aret, quæ mœnia fessis?
» An melius fient piratæ, Magne, coloni?
» Tollite jampridem victricia, tollite signa:
» Viribus utendum est quas fecimus. ARMA tenenti
» Omnia dat, qui justa negat. Nec numina deerunt,
» Nam neque præda meis, neque regnum quæritur armis:
» Detrahimus dominos Urbi servire paratæ».

Dixerat: at dubium non claro murmure vulgus
Secum incerta fremit. Pietas, patriique penates,
Quamquam cæde feras, mentes animosque tumentes
Frangunt; sed diro ferri revocantur amore,
Ductorisque metu. Summi tum munera pili
Lælius, emeritique gerens insignia doni,
Servati civis referentem præmia quercum:
» SI licet, exclamat, Romani maxime rector
» Nominis, & fas est veras expromere voces,
» Quod tam lenta tuas tenuit patientia vires

» Conquerimur. Deeratne tibi fiducia nostri ?
» Dum movet hæc calidus spirantia corpora sanguis,
» Et dum pila valent fortes torquere lacerti,
» Degenerem patiere togam, regnumque Senatus ?
» Usque adeo miserum est civili vincere bello ?
» Duc age, per Scythiæ populos, per inhospita Syrtis
» Litora, per calidas Libyæ sitientis arenas.
» Hæc manus, ut victum post terga relinqueret orbem,
» Oceani tumidas remo compescuit undas,
» Fregit & Arctoo spumantem vertice Rhenum.
» Jussa sequi tam posse mihi, quam velle necesse est.
» Nec civis meus est, in quem tua classica, Cæsar,
» Audiero. Per signa decem felicia castris,
» Perque tuos juro quocumque ex hoste triumphos,
» Pectore si fratris gladium, juguloque parentis
» Condere me jubeas, plenæque in viscera partu
» Conjugis, invita peragam tamen omnia dextra.
» Si spoliare Deos, ignemque immittere templis,
» Numina miscebit castrensis flamma Monetæ :
» Castra super Tusci si ponere Tibridis undas,
» Hesperios audax veniam metator in agros ;
» Tu quoscumque voles in planum effundere muros,
» His aries actus disperget saxa lacertis :
» Illa licet, penitus tolli quam jusseris urbem,
» Roma sit ». His cunctæ simul adsensere cohortes,
Elatasque alte, quæcumque ad bella vocaret,
Promisere manus. It tantus in æthera clamor,

Quantus, piniferi Boreas quum Thracius Offæ
Rupibus incubuit, curvato robore preffæ
Fit fonus, aut rurfus redeuntis in æthera filvæ.

Cæfar, ut acceptum tam prono milite bellum,
Fataque ferre videt, ne quo languore moretur
Fortunam, fparfas per Gallica rura cohortes
Evocat, & Romam motis petit undique fignis.
Deferuere cavo tentoria fixa Lemanno,
Caftraque, quæ Vogefi curvam fuper ardua rupem
Pugnaces pictis cohibebant Lingonas armis.
Hi vada liquerunt Ifaræ, qui gurgite ductus
Per tam multa fuo, famæ majoris in amnem
Lapfus, ad æquoreas nomen non pertulit undas.
Solvuntur flavi longa ftatione Rutheni:
Mitis Atax Latias gaudet non ferre carinas,
Finis & Hefperiæ, promoto limite, Varus:
Quaque fub Herculeo facratus numine portus
Urget rupe cava pelagus: non Corus in illum
Jus habet aut Zephyrus: folus fua litora turbat
Circius, & tuta prohibet ftatione Monœci:
Quaque jacet litus dubium, quod terra, fretumque
Vindicat alternis vicibus, quum funditur ingens
Oceanus, vel quum refugis fe fluctibus aufert.
Ventus ab extremo pelagûs fic axe volutet,
Deftituatque ferens? an fidere mota fecundo
Tethyos unda vagæ lunaribus æftuet horis?
Flammiger an Titan, ut alentes hauriat undas,

Erigat Oceanum, fluctusque ad sidera ducat?
Quærite, quos agitat mundi labor: at mihi semper
Tu, quæcumque moves tam crebros causa meatus,
Ut Superi voluere, late. Tunc rura Nemausi
Qui tenet, & ripas Aturi, qua litore curvo
Molliter admissum claudit Tarbellicus æquor,
Signa movet, gaudetque amoto Santonus hoste;
Et Biturix, longisque leves Suessones in armis;
Optimus excusso Leucus Rhemusque lacerto;
Optima gens flexis in gyrum Sequana frenis;
Et docilis rector rostrati Belga *covinni;*
Arvernique ausi Latio se fingere fratres,
Sanguine ab Iliaco populi; nimiumque rebellis
Nervius, & cæsi pollutus sanguine Cottæ;
Et qui te laxis imitantur, Sarmata, braccis
Vangiones; Batavique truces, quos ære recurvo
Stridentes acuere tubæ; quà Cinga pererrat
Gurgite; quà Rhodanus raptum velocibus undis
In mare fert Ararim; quà montibus ardua summis
Gens habitat cana pendentes rupe Gebennas.
[*Pictones immunes subigunt sua rura, nec ultra*
Instabiles Turonas circumsita castra coërcent.
In nebulis, Meduana, tuis marcere perosus
Andus, jam placida Ligeris recreatur ab unda.
Inclyta Cæsareis Genabos dissolvitur alis.] *

* *Hi quinque versus interpolati videntur. Desunt enim in Codicibus, nec quid eorumdem exhibent Editio princeps anni 1469, & Gryphii Lugdunensis anni 1542.*

Tu quoque , lætatus converti prœlia , Trevir ;
Et nunc tonfe Liger , quondam per colla decora
Crinibus effufis toti prælate Comatæ ;
Et quibus immitis placatur fanguine diro
Teutates , horrensque feris altaribus Hefus ;
Et Taranis Scythicæ non mitior ara Dianæ.
Vos quoque, qui fortes animas, belloque peremtas ,
Laudibus in longum vates demittitis ævum ,
Plurima fecuri fudiftis carmina , Bardi.
Et vos barbaricos ritus , moremque finiftrum
Sacrorum , Druidæ , pofitis repetiftis ab armis.
Solis noffe deos , & cœli numina vobis ,
Aut folis nefcire datum : nemora alta remotis
Incolitis lucis. Vobis autoribus , umbræ
Non tacitas Erebi fedes Ditisque profundi
Pallida regna petunt : regit idem fpiritus artus
Orbe alio ; longæ (canitis fi cognita) vitæ
Mors media eft, Certè populi , quos defpicit Arctos,
Felices errore fuo , quos ille , timorum
Maximus , haud urget lethi metus : inde ruendi
In ferrum mens prona viris , animæque capaces
Mortis , & ignavum rediturae parcere vitæ.
Et vos crinigeros bellis arcere Çaycos
Oppofiti , petitis Romam , Rhenique feroces
Deferitis ripas , & apertum gentibus orbem.

Cæfar , ut immenfæ collecto robore vires
Audendi majora fidem fecere , per omnem

Spargitur Italiam, vicinaque mœnia complet.
Vana quoque ad veros acceſſit fama timores,
Irrupitque animos populi, clademque futuram
Intulit, & velox properantis nuntia belli
Innumeras ſolvit falſa in præconia linguas.
Eſt qui, tauriferis ubi ſe Mevania campis
Explicat, audaces ruere in certamina turmas
Adferat, &, qua Nar Tiberino illabitur amni,
Barbaricas ſævi diſcurrere Cæſaris alas:
Ipſum omnes aquilas, collataque ſigna ferentem,
Agmine non uno, densisque incedere caſtris.
Nec, qualem meminere, vident: majorque, ferusque,
Mentibus occurrit, victoque immanior hoſte.
Hunc inter Rhenum populos Alpemque jacentes,
Finibus Arctois, patriaque ab ſede revulſos
Pone ſequi; juſſamque feris a gentibus Urbem,
Romano ſpectante, rapi. Sic quiſque pavendo
Dat vires famæ; nulloque autore malorum,
Quæ finxere, timent. Nec ſolum vulgus inani
Percuſſum terrore pavet, ſed curia, & ipſi
Sedibus exſiluere Patres, inviſaque belli
Conſulibus fugiens mandat decreta Senatus.
Tum, quæ tuta petant, & quæ metuenda relinquant,
Incerti, quo quemque fugæ tulit impetus, urget
Præcipitem populum, ſerieque hærentia longa
Agmina prorumpunt: credas aut tecta nefandas
Corripuiſſe faces, aut jam quatiente ruina

Nutantes pendere domos. Sic turba per urbem
Præcipiti lymphata gradu, velut unica rebus
Spes foret adflictis patrios excedere muros,
Inconsulta ruit. Qualis quum turbidus Auster
Repulit a Libycis immensum Syrtibus æquor,
Fractaque veliferi sonuerunt pondera mali,
Desilit in fluctus deserta puppe magister,
Navitaque, & nondum sparsa compage carinæ,
Naufragium sibi quisque facit: sic urbe relicta
In bellum fugitur. Nullum jam languidus ævo
Evaluit revocare parens, conjuxve maritum
Fletibus, aut patrii, dubiæ dum vota Salutis
Conciperent, tenuere Lares; nec limine quisquam
Hæsit, & extremo tunc forsitan urbis amatæ
Plenus abit visu: ruit irrevocabile vulgus.
O faciles dare summa Deos, eademque tueri
Difficiles! Urbem populis, victisque frequentem
Gentibus, & generis, coëat si turba, capacem
Humani, facilem venturo Cæsare prædam
Ignavæ liquere manus. Quum pressus ab hoste
Clauditur externis miles Romanus in oris,
Effugit exiguo nocturna pericula vallo,
Et subitus rapti munimine cespitis agger
Præbet securos intra tentoria somnos:
Tu, tantum audito bellorum nomine, Roma,
Desereris; nox una tuis non credita muris.
Danda tamen venia est tantorum, danda, pavorum:

Pompeio fugiente, timent. Tum, ne qua futuri
Spes ſaltem trepidas mentes levet, addita fati
Pejoris manifeſta fides; Superique minaces
Prodigiis terras implerunt, æthera, pontum.
Ignota obſcuræ viderunt ſidera noctes,
Ardentemque polum flammis, cœloque volantes
Obliquas per inane faces, crinemque timendi
Sideris, & terris mutantem regna cometen:
Fulgura fallaci micuerunt crebra ſereno,
Et varias ignis denſo dedit aëre formas.
Nunc jaculum longo, nunc ſparſo lumine lampas
Emicuit cœlo: tacitum ſine nubibus ullis
Fulmen, & Arctois rapiens e partibus ignem,
Percuſſit Latiale caput; ſtellæque minores
Per vacuum ſolitæ noctis decurrere tempus,
In medium venere diem; cornuque coacto
Jam Phœbe toto fratrem quum redderet orbe,
Terrarum ſubita percuſſa expalluit umbra.
Ipſe caput medio Titan quum ferret Olympo,
Condidit ardentes atra caligine currus,
Involvitque orbem tenebris, gentesque coëgit
Deſperare diem: qualem, fugiente per ortus
Sole, Thyeſteæ noctem duxere Mycenæ.
Ora ferox Siculæ laxavit Mulciber Ætnæ;
Nec tulit in cœlum flammas, ſed vertice prono
Ignis in Heſperium cecidit latus. Atra Charybdis
Sanguineum fundo torſit mare; flebile ſævi

Latravere canes; Veſtali raptus ab ara
Ignis, & oſtendens confectas flamma Latinas
Scinditur in partes, geminoque cacumine ſurgit,
Thebanos imitata rogos; tum cardine tellus
Subſedit, veteremque jugis nutantibus Alpes
Diſcuſſere nivem. Tethys majoribus undis
Heſperiam Calpen, ſummumque implevit Atlanta.
Indigetes fleviſſe deos, Urbisque laborem
Teſtatos ſudore Lares, delapſaque templis
Dona ſuis, dirasque diem fœdaſſe volucres
Accipimus; ſilvisque feras ſub nocte relictis
Audaces media poſuiſſe cubilia Roma.
Tum pecudum faciles humana ad murmura linguæ,
Monſtroſique hominum partus, numeroque modoque
Membrorum, matremque ſuus conterruit infans;
Diraque per populum Cumanæ carmina vatis
Vulgantur. Tum, quos ſectis Bellona lacertis
Sæva movet, cecinere deos, crinemque rotantes
Sanguineum populis ulularunt triſtia Galli.
Compoſitis plenæ gemuerunt oſſibus urnæ.
Tum fragor armorum, magnæque per avia voces
Auditæ nemorum, & venientes cominus umbræ;
Quique colunt junctos extremis mœnibus agros,
Diffugiunt. Ingens Urbem cingebat Erinnys,
Excutiens pronam flagranti vertice pinum,
Stridentesque comas: Thebanam qualis Agaven
Impulit, aut ſævi contorſit tela Lycurgi

Eumenis;

Eumenis ; aut qualem , juſſu Junonis iniquæ ,
Horruit Alcides , viſo jam Dite , Megæram.
Inſonuere tubæ , & quanto clamore cohortes
Miſcentur , tantum nox atra ſilentibus auris
Edidit ; & medio viſi conſurgere Campo ,
Triſtia Syllani cecinere oracula manes :
Tollentemque caput gelidas Anienis ad undas
Agricolæ fracto Marium fugere ſepulcro.

Hæc propter placuit Tuſcos de more vetuſto
Acciri vates : quorum qui maximus ævo
Aruns incoluit deſertæ mœnia Lunæ ,
Fulminis edoctus monitus , venasque calentes
Fibrarum , & motus errantis in aëre pennæ ,
Monſtra jubet primum , quæ nullo ſemine diſcors
Protulerat natura , rapi , ſterilique nefandos
Ex utero fœtus infauſtis urere flammis.
Mox jubet & totam pavidis a civibus Urbem
Ambiri : & feſto purgantes mœnia luſtro ,
Longa per extremos pomœria cingere fines
Pontifices , ſacri quibus eſt permiſſa poteſtas.
Turba minor ſequitur , ritu ſuccincta Gabino ,
Veſtalemque chorum ducit vittata ſacerdos ,
Trojanam ſoli cui fas vidiſſe Minervam.
Tum qui fata Deûm , ſecretaque carmina ſervant ,
Et lotam parvo revocant Almone Cybelen ;
Et doctus volucres Augur ſervare ſiniſtras ;
Septemvirque epulis feſtis , Titiusque ſodalis ;

Et Salius læto portans ancilia collo;
Et tollens apicem generoſo vertice Flamen.
Dumque illi effuſam longis anfractibus urbem
Circueunt, Aruns diſperſos fulminis ignes
Colligit, & terræ mœſto cum murmure condit,
Datque locis numen ſacris : tunc admovet aris
Electa cervice marem. Jam fundere Bacchum
Cœperat, obliquoque molas inducere cultro;
Impatiensque diu non grati victima ſacri,
Cornua ſuccincti premerent quum torva miniſtri,
Depoſito victum præbebat poplite collum :
Nec cruor emicuit ſolitus, ſed vulnere largo
Diffuſum rutilo nigrum pro ſanguine virus.
Palluit attonitus ſacris feralibus Aruns,
Atque iram Superûm raptis quæſivit in extis.
Terruit ipſe color vatem : nam pallida tetris
Viſcera tincta notis, gelidoque infecta cruore
Plurimus aſperſo variabat ſanguine livor.
Cernit tabe jecur madidum, venasque minaces
Hoſtili de parte videt; pulmonis anheli
Fibra latet, parvusque ſecat vitalia limes;
Cor jacet, & ſaniem per hiantes viſcera rimas
Emittunt, produntque ſuas omenta latebras;
Quodque (nefas) nullis impune apparuit extis,
Ecce videt capiti fibrarum increſcere molem
Alterius capitis : pars ægra & marcida pendet,
Pars micat, & celeri venas movet improba pulſu.

His ubi concepit magnorum fata malorum,
Exclamat! » Vix fas, Superi, quæcumque movetis,
» Prodere me populis: neque enim tibi, fumme, litavi,
» Jupiter, hoc facrum, cæfique in vifcera tauri
» Inferni venere Dei. Non fanda timemus:
» Sed venient majora metu. Dii vifa fecundent,
» Et fibris fit nulla fides, fed conditor artis
» Finxerit ifta Tages ». Flexu fic omina Tufcus
Involvens, multaque tegens ambage, canebat.

At Figulus, cui cura Deos fecretaque cœli
Noffe, fuit, quem non ftellarum Ægyptia Memphis
Æquaret vifu, numerisque moventibus aftra:
» Aut hic errat, ait, nulla cum lege per ævum
» Mundus, & incerto difcurrunt fidera motu;
» Aut, fi fata movent, Urbi, generique paratur
» Humano matura lues. Terræne dehifcent,
» Subfidentque urbes? An tollet fervidus aër
» Temperiem, fegetem tellus infida negabit?
» Omnis an infufis mifcebitur unda venenis?
» Quod cladis genus, ô Superi, qua pefte paratis
» Sævitiam? Extremi multorum tempus in unum
» Convenere dies. Summo fi frigida cœlo
» Stella nocens nigros Saturni accenderet ignes,
» Deucalioneos fudiffet Aquarius imbres,
» Totaque diffufo latuiffet in æquore tellus.
» Si fævum radiis Nemeæum, Phœbe, Leonem
» Nunc premeres, toto fluerent incendia mundo,

» Succensusque tuis flagrasset curribus æther :
» Hi cessant ignes. Tu, qui flagrante minacem
» Scorpion incendis cauda, chelasque peruris,
» Quid tantum, Gradive, paras ? nam mitis in alto
» Jupiter occasu premitur, Venerisque salubre
» Sidus hebet, motuque celer Cyllenius hæret,
» Et cœlum Mars solus habet. Cur signa meatus
» Deseruere suos, mundoque obscura feruntur ?
» Ensiferi nimium fulget latus Orionis :
» Imminet armorum rabies, ferrique potestas
» Confundet jus omne manu, scelerique nefando
» Nomen erit virtus ; multosque exibit in annos
» Hic furor. Et Superos quid prodest poscere finem?
» Cum domino pax ista venit : duc, Roma, malorum
» Continuam seriem, cladesque in tempora multa
» Extrahe, civili tantum jam libera bello ».

Terruerant satis hæc pavidam præsagia plebem :
Sed majora premunt. Nam qualis vertice Pindi
Edonis Ogygio decurrit plena Lyæo,
Talis & attonitam rapitur matrona per urbem,
Vocibus his prodens urgentem pectora Phœbum.
» Quo feror, ô Pæan ? qua me super æthera raptam
» Constituis terra ? Video Pangæa nivosis
» Cana jugis, latosque Hæmi sub rupe Philippos.
» Quis furor hic, ô Phœbe, doce? quæ tela, manusque
» Romanæ miscent acies, bellumque sine hoste est ?
» Quo diversa feror ? primos me ducis in ortus,

» Qua mare Lagæi mutatur gurgite Nili.
» Hunc ego, fluminea deformis truncus arena
» Qui jacet, agnosco: dubiam super æquora Syrtim,
» Arentemque feror Libyen, quo tristis Erinnys
» Transtulit Emathias acies. Nunc desuper Alpis
» Nubiferæ colles, atque aëriam Pyrenen
» Abripimur: patriæ sedes remeamus in urbis:
» Impiaque in medio peraguntur bella senatu.
» Consurgunt partes iterum, totumque per orbem
» Rursus eo. Nova da mihi cernere litora ponti,
» Telluremque novam: vidi jam, Phæbe, Philippos».
Hæc ait, & lasso jacuit deserta furore.

SUMMARIUM

LIBRI SECUNDI.

ROMÆ luctus. Mulierum, militum & senum querelæ. Brutus adit Catonem, eùmque alloquitur. Catonis responsum. Marciæ ad Catonem oratio, quam, repudiatam olim, repetit. Hujusce Romani mores & ingenium. Discedit Pompeius Capuam, quæ sit belli sedes. Apennini montis descriptio. Victor Italiæ Cæsar expugnat Corfinium, cui patent portæ. Parùm fidi milites ducem Domitium Cæsari tradunt. Vita ab hoc illi superbè minitanti conceditur. Exploraturus suorum animos Pompeius, concione incassum habitâ, Brundusium subit, cujus portûs topographia exaratur. Nihil fidei à suis sperans, filium in Orientem, Consules verò in Epirum, auxilia petituros mittit. Interea Cæsar Pompeium intra Brundusii mœnia munitum assecutus, tentat, oppositis aggeribus, portum opplere. A Pompeio rumpuntur, qui cum classe suâ aufugit. Brundusium Cæsari se dedit.

PHARSALIA.

LIBER SECUNDUS.

JAMQUE iræ patuere Deûm, manifeſtaque belli
Signa dedit mundus; legeſque & fœdera rerum
Præſcia monſtrifero vertit natura tumultu,
Indixitque nefas. Cur hanc tibi, rector Olympi,
Sollicitis viſum mortalibus addere curam,
Noſcant venturas ut dira per omina clades?
Sive parens rerum, quum primum informia regna,
Materiamque rudem, flamma cedente, recepit,
Fixit in æternum cauſas, quà cuncta coërcet,
Se quoque lege tenens, & ſecula juſſa ferentem
Fatorum immoto diviſit limite mundum;
Sive nihil poſitum eſt, ſed fors incerta vagatur,
Fertque refertque vices, & habent mortalia caſum:
SIT ſubitum, quodcumque paras; ſit cæca futuri
Mens hominum fati: liceat ſperare timenti.

Ergo ubi concipiunt, quantis ſit cladibus orbi
Conſtatura fides Superûm, ferale per urbem
Juſtitium; latuit plebeio tectus amictu
Omnis honor; nullos comitata eſt purpura faſces.
Tum queſtus tenuere ſuos, magnuſque per omnes
Erravit ſine voce dolor. Sic funere primo
Attonitæ tacuere domus, quum corpora nondum
Conclamata jacent, nec mater crine ſoluto

Exigit ad ſævos famularum brachia planctus :
Sed quum membra premit fugiente rigentia vita ;
Vultusque exanimes, oculosque in morte jacentes;
Necdum eſt ille dolor, ſed jam metus; incubat amens,
Miraturque malum. Cultus matrona priores
Depoſuit, mœſtæque tenent delubra catervæ.
Hæ lacrimis ſparſere Deos, hæ pectora duro
Affixere ſolo, lacerasque in limine ſacro
Attonitæ fudere comas, votisque vocari
Adſuetas crebris feriunt ululatibus aures.
Nec cunctæ ſummi templo jacuere Tonantis;
Diviſere deos, & nullis defuit aris
Invidiam factura parens. Quarum una madentes
Sciſſa genas, planctu liventes atra lacertos :
» NUNC, ait, ô miſeræ, contundite pectora, matres,
» Nunc laniate comas, neve hunc differte dolorem,
» Et ſummis ſervate malis. Nunc flere poteſtas,
» Dum pendet fortuna ducum : quum vicerit alter,
» Gaudendum eſt ». His ſe ſtimulis dolor ipſe laceſſit.
Nec non bella, viri, diverſaque caſtra petentes,
Effundunt juſtas in numina ſæva querelas.
» O MISERÆ fortis, quod non in Punica nati
» Tempora Cannarum fuimus, Trebiæque, juventus!
» Non pacem petimus, Superi : date gentibus iras;
» Nunc urbes excite feras; conjuret in arma
» Mundus. Achæmeniis decurrant Medica Suſis
» Agmina : Maſſageten Scythicus non alliget Iſter;

» Fundat ab extremo flavos Aquilone Suevos
» Albis, & indomitum Rheni caput: omnibus hostes
» Reddite nos populis: civile avertite bellum:
» Hinc Dacus premat, inde Getes: occurrat Iberis
» Alter: ad Eoas hic vertat signa pharetras.
» Nulla vacet tibi, Roma, manus; vel perdere nomen
» Si placet Hesperium, Superi, collatus in ignem
» Plurimus ad terram per fulmina decidat æther.
» Sæve parens, utrasque simul partesque ducesque,
» Dum nondum meruere, feri. Tantone novorum
» Proventu scelerum quærunt, uter imperet Urbi?
» Vix tanti fuerat civilia bella movere,
» Ut neuter ». Tales pietas peritura querelas
Egerit: at miseros angit sua cura parentes,
Oderuntque gravis vivacia fata senectæ,
Servatosque iterum bellis civilibus annos.
Atque aliquis magno quærens exempla timori,
» NON alios, inquit, motus tunc fata parabant,
» Quum post Teutonicos victor, Libycosque triumphos
» Exul limosa Marius caput abdidit ulva.
» Stagna udi texere soli, laxæque paludes
» Depositum, Fortuna, tuum: mox vincula ferri
» Exedere senem, longusque in carcere pædor.
» Consul, & eversa felix moriturus in urbe,
» Pœnas ante dabat scelerum; mors ipsa refugit
» Sæpe virum, frustraque hosti est concessa potestas
» Sanguinis invisi. Primo qui cædis in ictu

B v

» Diriguit, ferrumque manu torpente remisit,
» Viderat immensam tenebroso in carcere lucem,
» Terribilesque Deos scelerum, Mariumque futurum;
» Audieratque pavens : NON hæc contingere fas est
» Colla tibi : debet multas hic legibus ævi,
» Ante suam, mortes : vanum depone furorem.
» Si libet ulcisci deletæ funera gentis,
» Hunc, Cimbri, servate senem : non ille favore
» Numinis, ingenti Superûm protectus ab ira,
» Vir ferus, & Romam cupienti perdere fato
» Sufficiens. Idem pelago delatus iniquo
» Hostilem in terram, vacuisque mapalibus actus,
» Nuda triumphati jacuit per regna Jugurthæ,
» Et Pœnos pressit cineres. Solatĩa fati
» Carthago, Mariusque tulit : pariterque jacentes
» Ignovere deis. Libycas sibi colligit iras,
» Ut primum fortuna redit : servilia solvit
» Agmina : conflato sævas ergastula ferro
« Exseruere manus. Nulli gestanda dabantur
» Sĩgna ducis, nisi qui scelerum jam fecerat usum,
» Attuleratque in castra nefas. Proh fata ! quis ille,
» Quis fuit ille dies, Marius quo mœnia victor
» Corripuit ? quantoque gradu mors sæva cucurrit ?
» Nobilitas cum plebe perit : lateque vagatur
» Ensis : & a nullo revocatum est pectore ferrum.
» Stat cruor in templis : multaque rubentia cæde
» Lubrica saxa madent. Nulli sua profuit ætas :

» Non senis extremum piguit vergentibus annis
» Præcipitasse diem; nec primo in limine vitæ
» Infantis miseri nascentia rumpere fata.
» Crimine quo parvi cædem potuere mereri?
» Sed satis est jam posse mori. Trahit ipse furoris
» Impetus: &, visum est lenti, quæsisse nocentem.
» In numerum pars magna perit: rapuitque cruentus
» Victor ab ignota vultus cervice recisos,
» Dum vacua pudet ire manu. Spes una salutis
» Oscula pollutæ fixisse trementia dextræ.
» Mille licet gladii mortis nova signa sequantur,
» Degener ô populus, vix secula longa decorum
» Sic meruisse viris, nedum breve dedecus ævi,
» Et vitam, dum Sylla redit. Cui funera vulgi
» Flere vacet? vix te sparsum per viscera, Bæbi,
» Innumeras inter carpentis membra coronæ
» Discessisse manus: aut te, præsage malorum
» Antoni, cujus laceris pendentia canis
» Ora ferens miles festæ rorantia mensæ
» Imposuit. Truncos laceravit Fimbria Crassos.
» Sæva Tribunitio maduerunt robora tabo.
» Te quoque neglectum violatæ, Scævola, dextræ
» Ante ipsum penetrale Deæ, semperque calentes
» Mactavere focos: parvum sed fessa senectus
» Sanguinis effudit jugulo, flammisque pepercit.
» Septimus hæc sequitur, repetitis fascibus, annus:
» Ille fuit vitæ Mario modus, omnia passo,

» Quæ pejor fortuna poteſt, atque omnibus uſo,
» Quæ melior: menſoque, hominis quid fata paterent.
» Jam quot apud Sacri cecidere cadavera Portum ?
» Aut Collina tulit ſtratas quot porta catervas,
» Tunc quum pæne caput mundi, rerumque poteſtas
» Mutavit tranſlata locum, Romanaque Samnis
» Ultra Caudinas ſperavit vulnera Furcas ?
» Sylla quoque immenſis acceſſit cladibus ultor.
» Ille quod exiguum reſtabat ſanguinis Urbi
» Hauſit; dumque nimis jam putrida membra recidit,
» Exceſſit medicina modum, nimiumque ſecuta eſt,
» Qua morbi duxere, manus, periere nocentes;
» Sed quum jam ſoli poſſent ſupereſſe nocentes.
» Tunc data libertas odiis, reſolutaque legum
» Frenis ira ruit: non uni cuncta dabantur,
» Sed fecit ſibi quiſque nefas. Semel omnia victor
» Juſſerat: infandum domini per viſcera ferrum
« Exegit famulus: nati maduere paterno
» Sanguine; certatum eſt, cui cervix cæſa parentis
» Cederet: in fratrum ceciderunt præmia fratres.
» Buſta repleta fuga, permixtaque viva ſepultis
» Corpora: nec populum latebræ cepere ferarum.
» Hic laqueo fauces, eliſaque guttura fregit:
» Hic ſe præcipiti jaculatus pondere dura
» Diſſiluit percuſſus humo; morteſque cruento
» Victori rapuere ſuas: hic robora buſti
» Exſtruit ipſe ſui, nec dum omni ſanguine fuſo

» Desilit in flammas, &, dum licet, occupat ignes.
» Colla ducum pilo trepidam gestata per urbem,
» Et medio congesta foro : cognoscitur illic
» Quidquid ubique jacet. Scelerum non Thracia tantum
» Vidit Bistonii stabulis pendere tyranni;
» Postibus Antæi Libye : nec Græcia mærens
» Tam laceros artus Pisæa flevit in aula.
» Quum jam tabe fluunt, confusaque tempore multo
» Amisere notas, miserorum dextra parentum
» Colligit, & pavido subducit cognita furto.
» Meque ipsum memini cæsi deformia fratris
» Ora rogo cupidum, vetitisque imponere flammis,
» Omnia Syllanæ lustrasse cadavera pacis;
» Perque omnes truncos, cum qua cervice recisum
» Conveniat, quæsisse caput. Quid sanguine manes
» Placatos Catuli referam ? cui victima tristes
» Inferias Marius, forsan nolentibus umbris,
» Pendit, inexpleto non fanda piacula busto :
» Quum laceros artus, æquataque vulnera membris.
» Vidimus, & toto quamvis in corpore cæso
» Nil animæ lethale datum, moremque nefandæ
» Dirum sævitiæ, pereuntis parcere morti.
» Avulsæ cecidere manus, exsectaque lingua
» Palpitat, & muto vacuum ferit aëra motu.
» Hic aures, alius spiramina naris aduncæ
» Amputat : ille cavis evolvit sedibus orbes,
» Ultimaque effundit spectatis lumina membris.

» Vix erit ulla fides, tam sævi criminis unum
» Tot pœnas cepisse caput. Sic mole ruinæ
» Fracta sub ingenti miscentur pondere membra :
» Nec magis informes veniunt ad litora trunci,
» Qui medio periere freto. Quid perdere fructum
» Juvit, &, ut vilem, Marii confundere vultum ?
» Ut scelus hoc Syllæ, cædesque ostensa placeret,
» Agnoscendus erat. Vidit Fortuna colonos
» Prænestina suos cunctos simul ense recisos,
» Unius populum pereuntem tempore mortis.
» Tunc flos Hesperiæ, Latii jam sola juventus,
» Concidit, & miseræ maculavit ovilia Romæ.
» Tot simul infesto juvenes occumbere letho,
» Sæpe fames, pelagique furor, subitæque ruinæ,
» Aut cœli, terræque lues, aut bellica clades,
» Nunquam pœna fuit. Densi vix agmina vulgi
» Inter & exsangues immissa morte catervas
» Victores movere manus. Vix cæde peracta
» Procumbunt, dubiaque labant cervice : sed illos
» Magna premit strages : peraguntque cadavera partem
» Cædis : viva graves elidunt corpora trunci.
» Intrepidus tanti sedit securus ab alto
» Spectator sceleris : miseri tot millia vulgi
» Non piguit jussisse mori. Congesta recepit
» Omnia Tyrrhenus Syllana cadavera gurges.
» In fluvium primi cecidere, in corpora summi;
» Præcipites hæsere rates; & strage cruenta

» Interruptus aquis fluxit prior amnis in æquor ,
» Ad molem ſtetit unda ſequens : nam ſanguinis alti
» Vis ſibi fecit iter , campumque effuſa per omnem ,
» Præcipitique ruens Tiberina ad flumina rivo
» Hærentes adjuvit aquas : nec jam alveus amnem ,
» Nec retinent ripæ , redditque cadavera campo.
» Tandem Tyrrhenas vix eluctatus in undas
» Sanguine cæruleum torrenti dividit æquor.
» Hisne , Salus rerum , Felix his Sylla vocari ,
» His meruit tumulum medio ſibi tollere Campo ?
» Hæc rurſus patienda manent ; hoc ordine belli
» Ibitur ; hic ſtabit civilibus exitus armis :
» Quanquam agitant graviora metus , multumque coïtur
» Humani generis majore in prœlia damno.
» Exulibus Mariis bellorum maxima merces
» Roma recepta fuit : nec plus victoria Syllæ
» Præſtitit , inviſas penitus quam tollere partes.
» Hos alio , fortuna , vocas ; olimque potentes
» Concurrunt : neuter civilia bella moveret ,
» Contentus , quo Sylla fuit ». Sic mœſta ſenectus
Præteritique memor flebat , metuensque futuri.

At non magnanimi percuſſit pectora Bruti
Terror ; & in tanta pavidi formidine motus
Pars populi lugentis erat : ſed nocte ſopora ,
Parrhaſis obliquos Helice quum verteret axes ,
Atria cognati pulſat non ampla Catonis.
Invenit inſomni volventem publica cura

Fata virum, caſusque Urbis, cunctisque timentem,
Securumque ſui, farique his vocibus orſus:
» OMNIBUS expulſæ terris, olimque fugatæ
» Virtutis jam ſola fides, quam turbine nullo
» Excutiet fortuna tibi; tu mente labantem
» Dirige me; dubium certo tu robore firma.
» Namque alii Magnum, vel Cæſaris arma ſequantur;
» Dux Bruto Cato ſolus erit; pacemne tueris,
» Inconcuſſa tenens dubio veſtigia mundo?
» An placuit, ducibus ſcelerum, populique furentis
» Cladibus immixtum civile abſolvere bellum?
» Quemque ſuæ rapiunt ſcelerata in prœlia cauſæ:
» Hos polluta domus, legesque in pace timendæ;
» Hos ferro fugienda fames, mundique ruinæ
» Permiſcenda fides: nullum furor egit in arma.
» Caſtra petunt magna victi mercede: tibi uni
» Per ſe bella placent? Quid tot duraſſe per annos
» Profuit immunem corrupti moribus ævi?
» Hoc ſolum longæ pretium virtutis habebis?
» Accipient alios, facient te bella nocentem.
» Ne tantum, ô Superi, liceat feralibus armis,
» Has etiam moviſſe manus; nec pila lacertis
» Miſſa tuis cæca telorum in nube ferantur;
» Nec tanta in caſum virtus eat: ingeret omnis
» Se belli fortuna tibi. Quis nolet ab iſto
» Enſe mori; quamvis alieno vulnere labens,
» Et ſcelus eſſe tuum? Melius tranquilla ſine armis

» Otia solus ages : sicut cœlestia semper
» Inconcussa suo volvuntur sidera lapsu.
» Fulminibus propior terræ succenditur aër ;
» Imaque telluris ventos , tractusque coruscos
» Flammarum accipiunt ; nubes excedit Olympus
» Lege Deûm : minimas rerum discordia turbat ;
» Pacem summa tenent. Quam lætæ Cæsaris aures
» Accipient tantum venisse in prœlia civem !
» Nam prælata suis nunquam diversa dolebit
» Castra ducis Magni ; nimium placet ipse , Catoni
» Si bellum civile placet. Pars magna Senatus ,
» Et duce privato gesturus prœlia Consul
» Sollicitant, proceresque alii; quibus adde Catonem
» Sub juga Pompeii : toto jam liber in orbe
» Solus Cæsar erit. Quod si pro legibus arma
» Ferre juvat patriis , libertatemque tueri ;
» Nunc neque Pompeii Brutum , neque Cæsaris hostem ,
» Post bellum victoris abest ». Sic fatur : at illi
Arcano sacras reddit Cato pectore voces.
» Summum , Brute , nefas civilia bella fatemur ;
» Sed quo fata trahunt , virtus secura sequetur :
» Crimen erit Superis & me fecisse nocentem.
» Sidera quis , mundumque velit spectare cadentem
» Expers ipse metus ? quis , quum ruat arduus æther,
» Terra labet , mixto coëuntis pondere mundi ,
» Complosas tenuisse manus ? Gentesne furorem
» Hesperium ignotæ , Romanaque bella sequentur,

„Deductique fretis alio ſub ſidere reges?
„Otia ſolus agam? procul hunc arcete furorem,
„O Superi, motura Dacas ut clade Getasque,
„Securo me Roma cadat. Ceu morte parentem
„Natorum orbatum, longum producere funus
„Ad tumulum jubet ipſe dolor; juvat ignibus atris
„Inſeruiſſe manus, conſtructoque aggere buſti
„Ipſum atras tenuiſſe faces: non ante revellar,
„Exanimem quam te complectar, Roma, tuumque
„Nomen, Libertas, & inanem proſequar umbram.
„Sic eat: immites Romana piacula Divi
„Plena ferant, nullo fraudemus ſanguine bellum.
„O utinam, cœlique Deis, Erebique liberet
„Hoc caput in cunctas damnatum exponere pœnas!
„Devotum hoſtiles Decium preſſere catervæ;
„Me geminæ figant acies, me barbara telis
„Rheni turba petat: cunctis ego pervius haſtis
„Excipiam medius totius vulnera belli.
„Hic redimat ſanguis populos; hac cæde luatur,
„Quidquid Romani meruerunt pendere mores.
„Ad juga cur faciles populi, cur ſæva volentes
„Regna pati, pereunt? me ſolum invadite ferro,
„Me fruſtra leges & inania jura tuentem.
„Hic dabit, hic pacem jugulus, finemque laborum
„Gentibus Heſperiis: poſt me regnare volenti
„Non opus eſt bello. Quin publica ſigna, ducemque
„Pompeium ſequimur? nec, ſi fortuna favebit,

» Hunc quoque totius ſibi jus promittere mundi
» Non bene compertum eſt : ideo me milite vincat,
» Ne ſibi ſe viciſſe putet ». Sic fatur : & acres
Irarum movit ſtimulos ; juvenisque calorem
Excitat in nimios belli civilis amores.
Interea, Phœbo gelidas pellente tenebras,
Pulſatæ ſonuere fores ; quas ſancta relicto
Hortenſi mærens irrupit Marcia buſto.
Quondam virgo toris melioris juncta mariti ;
Mox ubi connubii pretium, mercesque ſoluta eſt,
Tertia jam ſoboles, alios fecunda penates
Impletura datur, geminas e ſanguine matris
Permixtura domos. Sed poſtquam condidit urna
Supremos cineres, miſerando concita vultu,
Effuſas laniata comas, concuſſaque pectus
Verberibus crebris, cineresque ingeſta ſepulcri,
Non aliter placitura viro, ſic mœſta profatur :
» Dum ſanguis inerat, dum vis materna, peregi
» Juſſa, Cato ; & geminos excepi fœta maritos.
» Viſceribus laſſis, partuque exhauſta, revertor
» Jam nulli tradenda viro. Da fœdera priſci
» Illibata tori ; da tantum nomen inane
» Connubii ; liceat tumulo ſcripſiſſe, CATONIS
» MARCIA : nec dubium longo quæratur in ævo,
» Mutarim primas expulſa, an tradita, tædas.
» Non me lætorum comitem, rebusque ſecundis
» Accipis ; in curas venio, partemque laborum.

» Da mihi caſtra ſequi : cur tuta in pace relinquar,
» Et ſit civili propior Cornelia bello ? »

Hæ flexere virum voces ; & tempora quanquam
Sunt aliena toris , jam fato in bella vocante,
Fœdera ſola tamen, vanaque carentia pompa
Jura placent, ſacriſque deos admittere teſtes.
Feſta coronato non pendent limine ſerta;
Inſulaque in geminos diſcurrit candida poſtes,
Legitimæque faces, gradibuſque acclivis eburnis
Stat torus, & picto veſtes diſcriminat auro;
Turritaque premens frontem matrona corona,
Tranſlata vetuit contingere limina planta.
Non timidum nuptæ leviter tectura pudorem
Lutea demiſſos velarunt flammea vultus;
Balteus haud fluxos gemmis aſtrinxit amictus;
Colla monile decens, humeriſque hærentia primis
Suppara nudatos cingunt anguſta lacertos.
Sicut erat, mœſti ſervans lugubria cultus,
Quoque modo natos, hoc eſt amplexa maritum.
Obſita funerea celatur purpura lana.
Non ſoliti luſere ſales; nec more Sabino
Excepit triſtis convicia feſta maritus.
Pignora nulla domus, nulli coïere propinqui:
Junguntur taciti, contentique auſpice Bruto.
Ille nec horrificam ſancto dimovit ab ore
Cæſariem, duroque admiſit gaudia vultu;
(Ut primum tolli feralia viderat arma,

Intonſos rigidam in frontem deſcendere canos
Paſſus erat, mœſtamque genis increſcere barbam.
Uni quippe vacat ſtudiisque odiisque carenti,
Humanum lugere genus:) nec fœdera priſci
Sunt tentata tori: juſto quoque robur amori
Reſtitit. Hi mores, hæc duri immota Catonis
Secta fuit, ſervare modum, finemque tenere,
Naturamque ſequi, patriæque impendere vitam;
Nec ſibi, ſed toti genitum ſe credere mundo.
Huic epulæ, viciſſe famem; magnique penates,
Submoviſſe hiemem tecto; pretioſaque veſtis,
Hirtam membra ſuper, Romani more Quiritis,
Induxiſſe togam; Venerisque huic maximus uſus,
Progenies: Urbi pater eſt, Urbique maritus;
Juſtitiæ cultor, rigidi ſervator honeſti;
In commune bonus: nullosque Catonis in actus
Subrepſit, partemque tulit ſibi nata voluptas.

Interea trepido diſcedens agmine Magnus,
Mœnia Dardanii tenuit Campana coloni:
Hæc placuit belli ſedes; hinc ſumma moventis
Hoſtis in occurſum ſparſas extendere partes,
Umbroſis mediam qua collibus Appenninus
Erigit Italiam, nulloque a vertice tellus
Altius intumuit, propiusque acceſſit Olympo.
Mons inter geminas medius ſe porrigit undas
Inferni ſuperique maris: collesque coërcent
Hinc Tyrrhena vado frangentes æquora Piſæ,

Illinc Dalmaticis obnoxia fluctibus Ancon.
Fontibus hic vaftis immenfos concipit amnes,
Fluminaque in gemini fpargit divortia ponti.
In lævum cecidere latus, veloxque Metaurus,
Cruftumiumque rapax, & junctus Sapis Ifauro,
Sennaque, & Adriacas qui verberat Aufidus undas:
Quoque magis nullum tellus fe folvit in amnem,
Eridanus, fractas devolvit in æquora filvas,
Hefperiamque exhaurit aquis. Hunc fabula primum
Populea fluvium ripas umbraffe corona:
Quumque diem pronum tranfverfo limite ducens,
Succendit Phaëthon flagrantibus æthera loris,
Gurgitibus raptis penitus tellure perufta,
Hunc habuiffe pares Phœbeis ignibus undas.
Non minor hic Nilo, fi non per plana jacentis
Ægypti Libycas Nilus ftagnaret arenas:
Non minor hic Iftro, nifi quod, dum permeat orbem
Ifter, cafuros in quælibet æquora fontes
Accipit, & Scythicas exit non folus in undas.
Dexteriora petens montis declivia Tibrim
Unda facit, Rutubamque cavum: delabitur inde
Vulturnusque celer; nocturnæque editor auræ
Sarnus; & umbrofæ Liris per regna Maricæ
Veftinis impulfus aquis; radensque Salerni
Culta Siler; nullasque vado qui Macra moratus
Alnos, vicinæ procurrit in æquora Lunæ.
Longior educto qua furgit in aëra dorfo,

Gallica rura videt, devexasque excipit Alpes.
Tunc Umbris Marſisque ferax, domitusque Sabello
Vomere, piniferis amplexus rupibus omnes
Indigenas Latii populos, non deſerit ante
Heſperiam, quam quum Scyllæis clauditur undis;
Extenditque ſuas in templa Lacinia rupes,
Longior Italia, donec confinia pontus
Solveret incumbens, terrasque repelleret æquor.
At poſtquam gemino tellus eliſa profundo eſt,
Extremi colles Siculo ceſſere Peloro.

Cæſar in arma furens, nullas, niſi ſanguine fuſo,
Gaudet habere vias, quod non terat hoſte vacantes
Heſperiæ fines, vacuosque irrumpat in agros,
Atque ipſum non perdat iter, confertaque bellis
Bella gerat. Non tam portas intrare patentes,
Quam fregiſſe, juvat; nec tam patiente colono
Arva premi, quam ſi ferro populetur, & igni:
Conceſſa pudet ire via, civemque videri.
Tunc urbes Latii dubiæ, varioque favore
Ancipites; quanquam primo terrore ruentis
Ceſſuræ belli, denſo tamen aggere firmant
Mœnia, & abrupto circumdant undique vallo;
Saxorumque orbes, & quæ ſuper eminus hoſtem
Tela petant, altis murorum turribus aptant.
Pronior in Magnum populus, pugnatque minaci
Cum terrore fides: ut quum mare poſſidet Auſter
Flatibus horriſonis, hunc æquora tota ſequuntur;

Si rursus tellus, pulsu laxata tridentis
Æolii, tumidis immittat fluctibus Eurum;
Quamvis icta novo, ventum tenuere priorem
Æquora, nubiferoque polus quum cesserit Euro,
Vindicat unda Notum. Facilis sed vertere mentes
Terror erat, dubiamque fidem fortuna ferebat.

Gens Etrusca fuga trepidi nudata Libonis,
Jusque sui pulso jam perdidit Umbria Thermo.
Nec gerit auspiciis civilia bella paternis,
Cæsaris audito conversus nomine, Sylla.
Varus, ut admotæ pulsarunt Auximon alæ,
Per diversa ruens neglecto mœnia tergo,
Qua silvæ, qua saxa, fugit. Depellitur arce
Lentulus Asculea: Victor cedentibus instat,
Divertitque acies; solusque ex agmine tanto
Dux fugit, & nullas ducentia signa cohortes.
Tu quoque nudatam commissæ deseris arcem
Scipio Luceriæ; quanquam firmissima pubes
His sedeat castris, jampridem Cæsaris armis
Parthorum subducta metu: qua Gallica damna
Supplevit Magnus, dumque ipse ad bella vocaret,
Donavit socero Romani sanguinis usum.

At te Corfini validis circumdata muris
Tecta tenent, pugnax Domiti: tua classica servat
Oppositus quondam polluto tiro Miloni.
Ut procul immensam campo consurgere nubem,
Ardentesque acies percussis sole corusco

Conspexit

Conſpexit telis, » SOCII, decurrite, dixit,
» Fluminis ad ripas, undæque immergite pontem.
» Et tu montanis totus nunc fontibus exi;
» Atque omnes trahe, gurges, aquas, ut ſpumeus alnos
» Diſcuſſa compage feras. Hoc limite bellum
» Hæreat, hac hoſtis lentus terat otia ripa.
» Præcipitem cohibete ducem : victoria nobis
» Hic primum ſtans Cæſar erit ». Nec plura locutus,
Devolvit rapidum nequidquam mœnibus agmen.
Nam prior e campis, ut conſpicit amne ſoluto
Rumpi Cæſar iter, calida prolatus ab ira,
» NON SATIS eſt muris latebras quæſiſſe pavori?
» Obſtruitis campos, fluviis arcere paratis,
» Ignavi? Non, ſi tumido me gurgite Ganges
» Summoveat; ſtabit jam flumine Cæſar in ullo,
» Poſt Rubiconis aquas? Equitum properate catervæ;
» Ite ſimul pedites; ruiturum aſcendite pontem ».
Hæc ubi dicta, levis totas accepit habenas
In campum ſonipes; crebroque ſimillima nimbo
Trans ripam validi torſerunt tela lacerti.
Ingreditur pulſa fluvium ſtatione vacantem
Cæſar, & ad tutas hoſtis compellitur arces.
Et jam moturas ingentia pondera turres
Erigit, & mediis ſubrepſit vinea muris.
Ecce, nefas belli! reſeratis agmina portis
Captivum traxere ducem; civiſque ſuperbi
Conſtitit ante pedes : vultu tamen alta minaci

Nobilitas recta ferrum cervice popofcit.
Scit Cæfar pœnamque peti, veniamque timeri.
» VIVE, licet nolis, & noftro munere, dixit,
» Cerne diem : victis jam fpes bona partibus efto,
» Exemplumque mei ; vel, fi libet, arma retenta,
» Et nihil hac venia, fi viceris ipfe, pacifcor. »
Fatur : & adftrictis laxari vincula palmis
Imperat. Heu ! quanto melius, vel cæde peracta,
Parcere Romano potuit fortuna pudori !
Pœnarum extremum civi, quod caftra fecutus
Sit patriæ, Magnumque ducem, totumque Senatum,
Ignofci. Premit ille graves interritus iras ;
Et fecum : » ROMAMNE petes, pacisque receffus
» Degener ? in medios belli non ire furores
» Jamdudum moriture paras ? rue certus, & omnes
» Lucis rumpe moras, & Cæfaris effuge munus ».
Nefcius interea capti ducis arma parabat
Magnus, ut admixto firmaret robore partes.
Jamque fecuturo juffurus claffica Phœbo,
Tentandasque ratus moturi militis iras,
Alloquitur tacitas veneranda voce cohortes :
» O SCELERUM ultores, melioraque figna fecuti ;
» O vere Romana manus ; quibus arma Senatus
» Non privata dedit, votis depofcite pugnam.
» Ardent Hefperii fævis populatibus agri ;
» Gallica per gelidas rabies effunditur Alpes ;
» Jam tetigit fanguis pollutos Cæfaris enfes.

» Dii melius ! belli tulimus quod damna priores :
» Cœperit inde nefas. Jamjam me præside Roma
» Supplicium, pœnamque petat : neque enim ista vocari
» Prœlia justa decet, patriæ sed vindicis iram ;
» Nec magis hoc bellum est, quam quum Catilina paravit
» Arsuras in tecta faces, sociusque furoris
» Lentulus, exertique manus vesana Cethegi.
» O rabies miseranda ducis ! quum fata Camillis
» Te, Cæsar, magnisque velint miscere Metellis ;
» Ad Cinnas, Mariosque venis. Sternêre profecto,
» Ut Catulo jacuit Lepidus ; nostrasque secures
» Passus, Sicanio tegitur qui Carbo sepulcro ;
» Quique feros movit Sertorius exul Iberos :
» Quanquam, si qua fides, his te quoque jungere, Cæsar,
» Invideo, nostrasque manus quod Roma furenti
» Opposuit. Parthorum utinam post prœlia sospes,
» Et Scythicis Crassus victor remeasset ab oris
» Ut simili causa caderes, qua Spartacus, hostis.
» Te quoque si Superi titulis accedere nostris
» Jusserunt, valet in torquendo dextera pilo :
» Fervidus hæc iterum circa præcordia sanguis
» Incaluit : disces non esse ad bella fugaces,
» Qui pacem potuere pati. Licet ille solutum
» Defectumque vocet, ne vos mea terreat ætas :
» Dux sit in his castris senior, dum miles in illis.
» Quo potuit civem populus perducere liber,
» Ascendi ; supraque nihil, nisi regna, reliqui.

„Non privata cupit, Romana quisquis in urbe
„Pompeium tranſire parat. Hinc Conſul uterque,
„Hinc acies ſtatura ducum : Cæſarne Senatûs
„Victor erit? Non tam cæco trahis omnia curſu,
„Teque nihil, Fortuna, pudet. Multisne rebellis
„Gallia jam luſtris, ætasque impenſa labori
„Dant animos? Rheni gelidis quod fugit ab undis,
„Oceanumque vocans incerti ſtagna profundi,
„Territa quæſitis oſtendit terga Britannis?
„An vanæ tumuere minæ, quod fama furoris
„Expulit armatam patriis e ſedibus urbem?
„Heu demens! non te fugiunt, me cuncta ſequuntur:
„Qui quum ſigna tuli toto fulgentia Ponto,
„Ante bis exactum quam Cynthia conderet orbem,
„Omne fretum metuens pelagi pirata reliquit,
„Anguſtaque domum terrarum in ſede popoſcit.
„Idem ego per Scythici profugum divortia ponti,
„Indomitum regem, Romanaque fata morantem,
„Ad mortem, Sylla felicior, ire coëgi.
„Pars mundi mihi nulla vacat; ſed tota tenetur
„Terra meis, quocumque jacet ſub ſole, trophæis.
„Hinc me victorem gelidas ad Phaſidos undas
„Arctos habet: calida medius mihi cognitus axis
„Ægypto, atque umbras nuſquam flectente Syene.
„Occaſus mea jura timet, Tethynque fugacem
„Qui ferit, Heſperius poſt omnia flumina Bætis.
„Me domitus cognovit Arabs, me Marte feroces

„ Heniochi, notique erepto vellere Colchi.
„ Cappadoces mea ſigna timent, & dedita ſacris
„ Incerti Judæa Dei, mollisque Sophene.
„ Armenios, Cilicasque feros, Taurosque ſubegi.
„ Quod ſocero bellum, præter civile, reliqui?„
Verba ducis nullo partes clamore ſequuntur,
Nec matura petunt promiſſæ claſſica pugnæ.
Senſit & ipſe metum Magnus, placuitque referri
Signa, nec in tantæ diſcrimina mittere pugnæ
Jam victum fama non viſi Cæſaris agmen.
Pulſus ut armentis primo certamine taurus
Silvarum ſecreta petit, vacuosque per agros
Exul in adverſis explorat cornua truncis,
Nec redit in paſtus, niſi quum cervice recepta
Excuſſi placuere tori; mox reddita victor
Quoſlibet in ſaltus comitantibus agmina tauris
Invito paſtore trahit: ſic viribus impar
Tradidit Heſperiam, profugusque per Appula rura
Brundiſii tutas concedit Magnus in arces.
Urbs eſt Dictæis olim poſſeſſa colonis,
Quos Creta profugos vexere per æquora puppes
Cecropiæ, victum mentitis Theſea velis.
Hanc latus anguſtum jam ſe cogentis in arctum
Heſperiæ, tenuem producit in æquora linguam,
Adriacas flexis claudit quæ cornibus undas.
Nec tamen hoc arctis immiſſum faucibus æquor
Portus erat, ſi non violentos inſula Coros

Exciperet ſaxis, laſſasque refunderet undas.
Hinc illinc montes ſcopuloſæ rupis aperto
Oppoſuit natura mari, flatusque removit,
Ut tremulo ſtarent contentæ fune carinæ.
Hinc late patet omne fretum, ſeu vela ferantur
In portus, Corcyra, tuos, ſeu læva petatur
Illyris Ionias vergens Epidamnus in undas.
Huc fuga nautarum, quum totas Adria vires
Movit, & in nubes abiere Ceraunia, quumque
Spumoſo Calaber perfunditur æquore Saſon.

Ergo ubi nulla fides rebus poſt terga relictis;
Nec licet ad duros Martem convertere Iberos,
Quum mediæ jaceant immenſis tractibus Alpes:
Tunc ſobole e tanta natum, cui firmior ætas,
Affatur: „ MUNDI jubeo tentare receſſus.
„ Euphratem, Nilumque move, quo nominis uſque
„ Noſtri fama venit, quas eſt vulgata per urbes
„ Per me Roma ducem: ſparſos per rura colonos
„ Redde mari Cilicas: Pharios hinc concute reges;
„Tigranemque meum. Nec Pharnacis arma relinquas,
„ Admoneo, nec tu populos utraque vagantes
„ Armenia, Pontique feras per litora gentes,
„ Rhiphæasque manus, & quas tenet æquore denſo
„ Pigra palus, Scythici patiens Mæotica plauſtri.
„ Sed quid plura moror? totos mea, nate, per ortus
„ Bella feres, totoque urbes agitabis in orbe
„ Perdomitas: omnes redeant in caſtra triumphi.

„ At vos, qui Latios ſignatis nomine faſtos,
„ Primus in Epirum Boreas agat: inde per arva
„ Graiorum, Macedûmque novas acquirite vires;
„ Dum paci dat tempus hiems „. Sic fatur: & omnes
Juſſa gerunt, ſolvuntque cavas a litore puppes.

At nunquam patiens pacis, longæque quietis
Armorum, ne quid fatis mutare liceret,
Aſſequitur, generique premit veſtigia Cæſar.
Sufficerent aliis tot primo mœnia curſu
Rapta; tot oppreſſæ depulſis hoſtibus arces;
Ipſa caput mundi, bellorum maxima merces,
Roma capi facilis: ſed Cæſar in omnia præceps,
Nil actum credens, quum quid ſupereſſet agendum,
Inſtat atrox; & adhuc, quamvis poſſederit omnem
Italiam, extremo ſedeat quod litore Magnus,
Communem tamen eſſe dolet: nec rurſus aperto
Vult hoſtes errare freto, ſed molibus undas
Obſtruit, & latum dejectis rupibus æquor.
Cedit in immenſum caſſus labor; omnia pontus
Haürit ſaxa vorax, montesque immiſcet arenis:
Ut maris Ægæi medias ſi celſus in undas
Depellatur Eryx, nullæ tamen æquore rupes
Emineant; vel ſi convulſo vertice Gaurus
Decidat in fundum penitus ſtagnantis Averni.
Ergo ubi nulla vado tenuit ſua pondera moles,
Tunc placuit cæſis innectere vincula ſilvis,
Roboraque immenſis late religare catenis.

Tales fama canit tumidum ſuper æquora Xerxem
Conſtruxiſſe vias, multum quum pontibus auſus,
Europamque Aſiæ, Seſtonque admovit Abydo,
Inceſſitque fretum rapidi ſuper Helleſponti,
Non Eurum, Zephyrumque timens: quum vela, ratesque
In medium deferret Athon. Sic ora profundi
Arctantur caſu nemorum: tunc aggere multo
Surgit opus, longæque tremunt ſuper æquora turres.
Pompeius tellure nova compreſſa profundi
Ora videns, curis animum mordacibus angit,
Ut referet pelagus, ſpargatque per æquora bellum.
Sæpe Noto plenæ, tenſisque rudentibus actæ,
Ipſa maris per clauſtra rates faſtigia molis
Diſcuſſere ſalo, ſpatiumque dedere carinis:
Tortaque per tenebras validis balliſta lacertis,
Multifidas jaculata faces. Ut tempora tandem
Furtivæ placuere fugæ; ne litora clamor
Nauticus exagitet, neu buccina dividat horas,
Neu tuba præmonitos perducat ad æquora nautas
Præcepit ſociis. Jam cœperat ultima Virgo
Phœbum laturas ortu præcedere Chelas,
Quum taciti ſolvêre rates. Non anchora voces
Movit, dum ſpiſſis avellitur uncus arenis:
Dum juga curvantur mali, dumque ardua pinus
Erigitur, pavidi claſſis ſiluere magiſtri:
Strictaque pendentes deducunt carbaſa nautæ,
Nec quatiunt validos, ne ſibilet aura, rudentes.

Dux etiam votis hoc te, Fortuna, precatur,
» QUAM retinere vetas, liceat ſibi perdere ſaltem
» Italiam ». Vix fata ſinunt; nam murmure vaſto
Impulſum roſtris ſonuit mare, fluctuat unda,
Totque carinarum permixtis æquora ſulcis.
Ergo hoſtes portis, quas omnes ſolverat urbis
Cum fato converſa fides, murisque recepti,
Præcipiti curſu flexi per cornua portus
Ora petunt, pelagusque dolent contingere claſſem.
Heu pudor! exigua eſt fugiens victoria Magnus.
Anguſtus puppes mittebat in æquora limes
Arctior Euboica, qua Chalcida verberat, unda.
Hic hæſere rates geminæ, claſſique paratas
Excepere manus: tractoque in litora bello,
Hic primum rubuit civili ſanguine Nereus.
Cetera claſſis abit ſummis ſpoliata carinis;
Ut Pagaſæa ratis peteret quum Phaſidos undas,
Cyaneas tellus emiſit in æquora cautes,
Rapta puppe minor ſubducta eſt montibus Argo,
Vanaque percuſſit pontum Symplegas inanem,
Et ſtatura redit. Jam Phœbum urgere monebat
Non idem Eoi color ætheris, albaque nondum
Lux rubet, & flammas propioribus eripit aſtris;
Et jam Pleias hebet; feſſi jam plauſtra Bootæ
In faciem puri redeunt languentia cœli;
Majoresque latent ſtellæ; calidumque refugit
Lucifer ipſe diem. Pelagus jam, Magne, tenebas,

Non ea fata ferens, quæ, quum ſuper æquora toto
Prædonem ſequerere mari: laſſata triumphis
Deſcivit fortuna tuis. Cum conjuge pulſus,
Et natis, totosque trahens in bella penates,
Vadis adhuc ingens, populis comitantibus, exul.
Quæritur indignæ ſedes longinqua ruinæ:
Non quia te Superi patrio privare ſepulcro
Maluerint: Phariæ buſto damnantur arenæ:
Parcitur Heſperiæ, procul hoc ut in orbe remoto
Abſcondat Fortuna nefas, Romanaque tellus
Immaculata ſui ſervetur ſanguine Magni.

SUMMARIUM

LIBRI TERTII.

IN Epirum tendenti Pompeio, Juliæ viſa eſt per ſomnum imago, quæ malè ominatur. Dyrrachium adit Magnus; interea Cæſar, pro commeatibus parandis miſſo in Siciliam & Sardiniam Curione, Romam petit, moxque in eam terrore attonitam ingreditur: Senatum nullo jure convocat; ærarium prædari tentat; ſed prohibet Tribunus Metellus qui tamen, ſuadente Cottâ, victori cedit; & ſpoliatur templum. Auxiliares Pompeii copiæ recenſentur. Cæſar, trepidante Româ relictâ, tranſit Alpes. Maſſilienſium ad Cæſarem oratio, & hujus ad illos reſponſum. Tunc ad urbem convertit iter, caſtraque juxtà conſtituit. Luci deſcriptio datur, qui mox concisſus jacet, primo Cæſare bipennem librante. Hæſuri Martis impatiens dux fertur in Hiſpaniam, dum per legatos inſtat Maſſiliæ obſidio, & aggeres eriguntur. Noctu Maſſilienſes erumpunt in hoſtem & incendunt machinas. Victi Romani fortunam mari tentant; navale committitur prælium in quo ſuperantur Maſſilienſes.

LIBER TERTIUS.

PROPULIT ut classem velis cedentibus Auster
Incumbens, mediumque rates tenuere profundum,
Omnis in Ionios spectabat navita fluctus:
Solus ab Hesperia non flexit lumina terra
Magnus, dum patrios portus, dum litora nunquam
Ad visus reditura suos, tectumque cacumen
Nubibus, & dubios cernit vanescere montes.
Inde soporifero cesserunt languida Somno
Membra ducis: diri tum plena horroris imago
Visa caput moestum per hiantes Julia terras
Tollere, & accenso furialis stare sepulcro.
„ SEDIBUS Elysiis, campoque expulsa piorum,
„ Ad Stygias, inquit, tenebras, Manesque nocentes,
„ Post bellum civile trahor. Vidi ipsa tenentes
„ Eumenidas, quaterent quas vestris lampadas armis.
„ Præparat innumeras puppes Acherontis adusti
„ Portitor: in multas laxantur Tartara poenas.
„ Vix operi cunctæ, dextra properante, Sorores
„ Sufficiunt: lassant rumpentes stamina Parcas.
„ Conjuge me lætos duxisti, Magne, triumphos:
„ Fortuna est mutata toris: semperque potentes
„ Detrahere in cladem fato damnata maritos,
„ Innupsit tepido pellex Cornelia busto.
„ Hæreat illa tuis per bella, per æquora signis,
„ Dum non securos liceat mihi rumpere somnos,

,, Et nullum vestro vacuum sit tempus amori,
,, Sed teneat Cæsarque dies, & Julia noctes.
,, Me non Lethææ, conjux, oblivia ripæ
,, Immemorem fecere tui, regesque silentum
,, Permisere sequi. Veniam, te bella gerente,
,, In medias acies: nunquam tibi, Magne, per umbras,
,, Perque meos manes genero non esse licebit.
,, Abscindis frustra ferro tua pignora; bellum
,, Te faciet civile meum ». Sic fata, refugit
Umbra per amplexus trepidi dilapsa mariti.
Ille, Dei quamvis cladem, manesque minentur,
Major in arma ruit, certa cum mente malorum.
,, Et, quid, ait, vani terremur imagine visus?
,, Aut nihil est sensus animis a morte relictum,
,, Aut mors ipsa nihil». Titan jam pronus in undas
Ibat, & igniferi tantum demerserat orbis,
Quantum deesse solet Lunæ, seu plena futura est,
Seu jam plena fuit: tunc obtulit hospita tellus
Puppibus accessus faciles; legêre rudentes,
Et posito remis petierunt litora malo.
Cæsar, ut emissas venti rapuere carinas,
Absconditque fretum classes, & litore solus
Dux stetit Hesperio, non illum gloria pulsi
Lætificat Magni: queritur quod tuta per æquor
Terga ferant hostes; neque enim jam sufficit ulla
Præcipiti fortuna viro; nec vincere tanti,
Ut bellum differret, erat. Tunc pectore curas

Expulit armorum, pacique intentus agebat,
Quoque modo vanos populi conciret amores
Gnarus, & irarum caufas, & fumma favoris
Annona momenta trahi : namque afferit urbes
Sola fames, emiturque metus, quum fegne potentes
Vulgus alunt; nefcit plebes jejuna timere.
Curio Sicanias tranfcendere juffus in urbes,
Qua mare tellurem fubitis aut obruit undis,
Aut fcidit, & medias fecit fibi litora terras.
Vis illic ingens pelagi, femperque laborant
Æquora, ne rupti repetant confinia montes.
Bellaque Sardoas etiam fparguntur in oras.
Utraque frugiferis eft infula nobilis arvis.
Nec plus Hefperiam longinquis meffibus ullæ,
Nec Romana magis complerunt horrea terræ.
Ubere vix glebæ fuperat, ceffantibus Auftris,
Quum medium nubes Borea cogente fub axem
Effufis magnum Libye tulit imbribus annum.

Hæc ubi funt provifa duci, tunc agmina victor
Non armata trahens, fed pacis habentia vultum,
Tecta petit patriæ. Proh ! fi remeaffet in urbem,
Gallorum tantum populis, Arctoque fubacta,
Quam feriem rerum longa præmittere pompa,
Quas potuit belli facies ! ut vincula Rheno,
Oceanoque daret ! celfos ut Gallia currus
Nobilis, & flavis fequeretur mixta Britannis !
Perdidit ô qualem vincendo plura triumphum !

Non illum lætis vadentem cœtibus urbes,
Sed tacitæ videre metu; non conſtitit uſquam
Obvia turba duci : gaudet tamen eſſe timori
Tam magno populis, & ſe non mallet amari.
Jamque & præcipites ſuperaverat Anxuris arces,
Et qua Pontinas via dividit uda paludes,
Qua ſublime nemus, Scythicæ qua regna Dianæ;
Quaque iter eſt Latiis ad ſummam faſcibus Albam:
Excelſa de rupe procul jam conſpicit Urbem,
Arctoi toto non viſam tempore belli:
Miratusque ſuæ, ſic fatur, mœnia Romæ:
» Tene, Deûm ſedes, non ullo Marte coacti
» Deſeruere viri! pro qua pugnabitur urbe?
» Dii melius, quod non Latias Eous in oras
» Nunc furor incubuit, nec juncto Sarmata velox
» Pannonio, Dacisque Getes admixtus; habenti
» Tam pavidum tibi Roma ducem Fortuna pepercit,
» Quod bellum civile fuit ». Sic fatur, & Urbem
Attonitam terrore ſubit : namque ignibus atris
Creditur, ut captæ, rapturus mœnia Romæ,
Sparſurusque Deos. Fuit hæc menſura timoris:
Velle putant, quodcumque poteſt. Non omina fauſta,
Non fictas læto voces ſimulare tumultu:
Vix odiſſe vacat. Phœbea palatia complet
Turba Patrum, nullo cogendi jure Senatus,
E latebris educta ſuis; non Conſule ſacræ
Fulſerunt ſedes; non proxima lege poteſtas,

Prætor adeſt; vacuæque loco ceſſere curules:
Omnia Cæſar erat. Privatæ Curia vocis
Teſtis adeſt. Sedêre Patres cenſere parati,
Si regnum, ſi templa ſibi, jugulumque Senatus,
Exiliumque petat: melius, quod plura jubere
Erubuit, quam Roma pati. Tamen exit in iram,
Viribus an poſſint obſidere jura, per unum
Libertas experta virum: pugnaxque Metellus,
Ut videt ingenti Saturnia templa revelli
Mole, rapit greſſus, & Cæſaris agmina rumpens,
Ante fores nondum reſeratæ conſtitit ædis;
(Uſque adeo ſolus ferrum, mortemque timere
Auri neſcit amor: pereunt diſcrimine nullo
Amiſſæ leges: ſed, pars viliſſima rerum,
Certamen moviſtis, opes;) prohibensque rapina
Victorem, clara teſtatur voce Tribunus:
» NON NISI per noſtrum vobis percuſſa patebunt
» Templa latus; nullasque feres, niſi ſanguine ſacro
» Sparſas, raptor, opes. Certe violata poteſtas
» Invenit iſta Deos; Craſſumque in bella ſecutæ
» Sæva Tribunitiæ voverunt prælia diræ.
» Detege jam ferrum; neque enim tibi turba verenda eſt
» Spectatrix ſcelerum: deſerta ſtamus in Urbe.
» Non feret e noſtro ſceleratus præmia miles:
» Sunt quos proſternas populi, quæ mœnia dones.
» Pacis ad exhauſtæ ſpolium non cogit egeſtas:
» Bellum Cæſar habes ». His magnam victor in iram

Vocibus accensus : » Vanam spem mortis honestæ
» Concipis : haud, inquit, jugulo se polluet isto
» Nostra, Metelle, manus : dignum te Cæsaris ira
» Nullus honor faciet : te vindice, tuta relicta est
» Libertas ? Non usque adeo permiscuit imis
» Longus summa dies, ut non, si voce Metelli
» Serventur leges, malint a Cæsare tolli ».

Dixerat : & nondum foribus cedente Tribuno
Acrior ira subit : sævos circumspicit enses,
Oblitus simulare togam. Tum Cotta Metellum
Compulit audaci nimium desistere cœpto.
» Libertas, inquit, populi, quem regna coërcent,
» Libertate perit, cujus servaveris umbram,
» Si, quidquid jubeare, velis. Tot rebus iniquis
» Paruimus victi : venia est hæc sola pudoris,
» Degenerisque metus, nil jam potuisse negari.
» Ocius avertat diri mala semina belli :
» Damna movent populos, si quos sua jura tuentur;
» Non sibi, sed domino gravis est, quæ servit, egestas.
Protinus abducto patuerunt templa Metello ;
Tunc rupes Tarpeia sonat, magnoque reclusas
Testatur stridore fores : tunc conditus imo
Eruitur templo, multis intactus ab annis,
Romani census populi, quem Punica bella,
Quem dederat Perses, quem victi præda Philippi ;
Quod tibi Roma fuga Pyrrhus trepidante reliquit,
Quo te Fabricius Regi non vendidit auro ;

Quidquid parcorum mores servastis avorum ;
Quod dites Asiæ populi misere tributum ,
Victorique dedit Minoïa Creta Metello ;
Quod Cato longinqua vexit super æquora Cypro :
Tunc Orientis opes , captorumque ultima regum
Quæ Pompeianis prælata est gaza triumphis
Egeritur : tristi spoliantur templa rapina ;
Pauperiorque fuit tunc primum Cæsare Roma.

Interea totum Magni fortuna per orbem
Secum casuras in prœlia moverat urbes.
Proxima vicino vires dat Græcia bello.
Phocaïcas Amphissa manus , scopulosaque Cyrrha ,
Parnassusque jugo misit desertus utroque.
Bœoti coïere duces , quos impiger ambit
Fatidica Cephissos aqua , Cadmeaque Dirce ,
Pisææque manus , populisque per æquora mittens
Sicaniis Alpheus aquas. Tunc Mænala liquit
Arcas , & Herculeam miles Trachinius Œten.
Thesproti , Dryopesque ruunt , quercusque silentes
Chaonio veteres liquerunt vertice Sellæ.
Exhausit totas quamvis delectus Athenas ,
Exiguæ Phœbea tenent navalia puppes ,
Tresque petunt veram credi Salamina carinæ.
Jam dilecta Jovi centenis venit in arma
Creta vetus populis , Gnossosque agitare pharetras
Docta , nec Eois pejor Gortyna sagittis.
Tunc qui Dardaniam tenet Oricon : & vagus altis

Disperſus ſilvis Athamas, & nomine priſco
Encheliæ, verſi teſtantes funera Cadmi.
Colchis, & Adriacas ſpumans Abſyrtos in undas,
Et Penei qui rura colunt, quorumque labore
Theſſalus Hæmoniam vomer proſcindit Iolcon;
Inde laceſſitum primo mare, quum rudis Argo
Miſcuit ignotas, temerato litore, gentes,
Primaque cum ventis, pelagique furentibus undis
Compoſuit mortale genus, fatiſque per illam
Acceſſit mors una ratem. Tunc linquitur Hæmus
Thracius, & populum Pholoë mentita biformem.
Deſeritur Strymon, tepido committere Nilo
Biſtonias conſuetus aves; & barbara Cone
Sarmaticas ubi perdit aquas, ſparſamque profundo
Multifidi Peucen unum caput alluit Iſtri;
Myſiaque, & gelido tellus perfuſa Caïco
Idalis, & nimium glebis exilis Ariſbe.
Quique colunt Pitanem; & quæ tua munera, Pallas,
Lugent damnatæ Phœbo victore Celenæ,
Qua celer & rectis deſcendens Marſya ripis
Errantem Mæandron adit, mixtuſque refertur;
Paſſaque ab auriferis tellus exire metallis
Pactolon; qua culta ſecat non vilior Hermos.
Iliacæ quoque ſigna manus, perituraque caſtra
Ominibus petiere ſuis: nec fabula Trojæ
Continuit, Phrygiique ferens ſe Cæſar Iuli.
Accedunt Syriæ populi; deſertus Orontes;

Et felix, ſic fama, Ninos; ventoſa Damaſcus;
Gazaque; & arbuſto palmarum dives Idume;
Et Tyros inſtabilis; pretioſaque murice Sidon.
Has ad bella rates non flexo limite ponti,
Certior haud ullis duxit Cynoſura carinis.
Phœnices primi, famæ ſi creditur, auſi
Manſuram rudibus vocem ſignare figuris:
Nondum flumineas Memphis contexere biblos
Noverat; & ſaxis tantum, volucresque feræque,
Sculptaque ſervabant magicas animalia linguas.
Deſeritur Taurique nemus, Perſeaque Tarſos,
Coryciumque patens exeſis rupibus antrum,
Mallos, & extremæ reſonant navalibus Ægæ.
Itque Cilix juſta, jam non pirata, carina.
Movit & Eoos bellorum fama receſſus,
Qua colitur Ganges, toto qui ſolus in orbe
Oſtia naſcenti contraria ſolvere Phœbo
Audet, & adverſum fluctus impellit in Eurum:
Hic ubi Pellæus poſt Tethyos æquora ductor
Conſtitit, & magno vinci ſe faſſus ab orbe eſt.
Quaque ferens rapidum, diviſo gurgite, fontem
Vaſtis Indus aquis mixtum non ſentit Hydaſpen;
Quique bibunt tenera dulces ab arundine ſuccos,
Et qui tingentes croceo medicamine crinem
Fluxa coloratis aſtringunt carbaſa gemmis.
Quique ſuas ſtruxere pyras, vivique calentes
Conſcendêre rogos. Proh! quanta eſt gloria genti

Injeciſſe manum fatis, vitaque repletos,
Quod ſupereſt, donaſſe deis! Venêre feroces
Cappadoces, duri populus nunc cultor Amani,
Armeniusque tenens volventem ſaxa Niphatem:
Æthera tangentes ſilvas liquere Coaſtræ.
Ignotum vobis, Arabes, veniſtis in orbem,
Umbras mirati nemorum non ire ſiniſtras.
Tunc furor extremos movit Romanus Oretas,
Carmanosque duces, quorum devexus in Auſtrum
Æther, non totam mergi tamen aſpicit Arcton:
Lucet & exigua velox ibi nocte Bootes.
Æthiopumque ſolum, quod non premeretur ab ulla
Signiferi regione poli, niſi poplite lapſo
Ultima curvati procederet ungula Tauri;
Quaque caput rapido tollit cum Tigride magnus
Euphrates, quos non diverſis fontibus edit
Perſis, & incertum, tellus ſi miſceat amnes,
Quod potius ſit nomen aquis; ſed ſparſus in agros
Fertilis Euphrates Phariæ vice fungitur undæ:
At Tigrim ſubito tellus abſorbet hiatu,
Occultosque tegit curſus, rurſusque renatum
Fonte novo flumen pelagi non abnegat undis.
Inter Cæſareas acies, diverſaque ſigna
Pugnaces dubium Parthi tenuere favorem,
Contenti feciſſe duos. Tinxere ſagittas
Errantes Scythiæ populi, quos gurgite Bactros
Includit gelido, vaſtisque Hyrcania ſilvis.

Hinc Lacedæmonii moto gens aspera freno
Heniochi, sævisque affinis Sarmata Moschis,
Colchorum qua rura secat ditissima Phasis:
Qua Crœso fatalis Halys, qua vertice lapsus
Rhiphæo Tanais diversi nomina mundi
Imposuit ripis, Asiæque, & terminus idem
Europæ, mediæ dirimens confinia terræ,
Nunc huc, nunc illuc, qua flectitur, ampliat orbem.
Quaque fretum torrens Mæotidas egerit undas
Pontus, & Herculeis aufertur gloria metis,
Oceanumque negant solas admittere Gades.
Hinc & Sithoniæ gentes, auroque ligatas
Substringens, Arimaspe, comas: hinc fortis Arius,
Longaque Sarmatici solvens jejunia belli
Massagetes quo fugit equo, volucresque Geloni.
Non, quum Memnoniis deducens agmina regnis
Cyrus, & effusis numerato milite telis
Descendit Perses, fraternique ultor amoris
Æquora quum tantis percussit classibus, unum
Tot reges habuere ducem. Coïere nec unquam
Tam variæ cultu gentes, tam dissona vulgi
Ora. Tot immensæ comites mixtura ruinæ
Excivit populos, & dignas funere Magni
Exsequias Fortuna dedit. Non corniger Ammon
Mittere Marmaricas cessavit in arma catervas:
Quidquid ab occiduis Libye patet arida Mauris,
Usque Parætonias Eoa ad litora Syrtes,

Acciperet felix ne non femel omnia Cæfar,
Vincendum pariter Pharfalia præftitit orbem.
Ille ubi deferuit trepidantis mœnia Romæ,
Agmine nubiferam rapto fuperevolat Alpem.
Quumque alii famæ populi terrore paverent,
Phocaïs in dubiis aufa eft fervare juventus
Non Graia levitate fidem, fignataque jura,
Et caufas, non fata, fequi: tamen ante furorem
Indomitum, duramque viri deflectere mentem
Pacifero fermone parant, hoftemque propinquum
Orant, Cecropiæ prælata fronde Minervæ;
„ SEMPER in externis populo communia veftro
„ Maffiliam bellis teftatur fata tuliffe,
„ Comprenfa eft Latiis quæcumque annalibus ætas.
„ Et nunc, ignoto fi quos petis orbe triumphos,
„ Accipe devotas externa in prœlia dextras:
„ At fi funeftas acies, fi dira paratis
„ Prœlia difcordes, lacrimas civilibus armis
„ Secretumque damus: tractentur vulnera nulla
„ Sacra manu. Si cœlicolis furor arma dediffet,
„ Aut fi terrigenæ tentarent aftra gigantes;
„ Non tamen auderet pietas humana vel armis,
„ Vel votis, prodeffe Jovi: fortisque deorum
„ Ignarum mortale genus, per fulmina tantum
„ Sciret adhuc cœlo folum regnare Tonantem.
„ Adde quod innumeræ concurrunt undique gentes,
„ Nec fic horret iners fcelerum contagia mundus,

„ Ut gladiis egeant civilia bella coactis.
„ Sit mens ista quidem cunctis, ut vestra recusent
„ Fata, nec hæc alius committat prœlia miles.
„ Cui non conspecto languebit dextra parente?
„ Telaque diversi prohibebunt spargere fratres.
„ Finis adest rerum, si non committitis illis
„ Arma, quibus fas est. Nobis hæc summa precandi;
„ Terribiles aquilas, infestaque signa relinquas
„ Urbe procul, nostrisque velis te credere muris,
„ Excludique sinas, admisso Cæsare, bellum.
„ Sit locus exceptus sceleri, Magnoque, tibique
„ Tutus, ut, invictæ fatum si consulat Urbi,
„ Fœdera si placeant, sit quo veniatis inermes.
„ Vel, quum tanta vocent discrimina Martis Iberi,
„ Quid rapidum deflectis iter? Non pondera rerum,
„ Nec momenta sumus: nunquam felicibus armis
„ Usa manus patriæ primis a sedibus exul;
„ Et post translatas exustæ Phocidos arces,
„ Mœnibus exiguis, alieno in litore, tuti,
„ Illustrat quos sola fides. Si claudere muros
„ Obsidione paras, & vi perfringere portas,
„ Excepisse faces tectis, & tela parati,
„ Undarum raptos aversis fontibus haustus
„ Quærere, & effossam sitientes lambere terram;
„ Et desit si larga Ceres, tunc horrida cerni,
„ Fœdaque contingi maculato carpere morsu.
„ Nec pavet hic populus pro libertate subire,
„ Obsessum

„ Obsessum Pœno gessit quod Marte Saguntum :
„ Pectoribus rapti matrum, frustraque trahentes
„ Ubera sicca fame medios mittentur in ignes ;
„ Uxor & a caro poscet sibi fata marito ;
„ Vulnera miscebunt fratres : bellumque coacti
„ Hoc potius civile gerent „. Sic Graia juventus
Finierat ; quum turbato jam prodita vultu
Ira ducis, tandem testata est voce dolorem.
„ VANA movet Graios nostri fiducia cursus.
„ Quamvis Hesperium mundi properemus ad axem,
„ Massiliam delere vacat. Gaudete cohortes :
„ Obvia præbentur fatorum munere bella.
„ Ventus ut amittit vires, nisi robore densæ
„ Occurrant silvæ, spatio diffusus inani ;
„ Utque perit magnus nullis obstantibus ignis :
„ Sic hostes mihi deesse nocet ; damnumque putamus
„ Armorum, nisi, qui vinci potuere, rebellent.
„ Sed si solus eam dimissis degener armis,
„ Tum mihi tecta patent ; jam non excludere tantum,
„ Inclusisse volunt : at enim contagia belli
„ Dira fugant. Dabitis pœnas pro pace petita ;
„ Et nihil esse meo discetis tutius ævo,
„ Quam duce me bellum „. Sic postquam fatus, ad urbem
Haud trepidam convertit iter ; tunc mœnia clausa
Conspicit, & densa juvenum vallata corona.
Haud procul a muris tumulus surgentis in altum
Telluris, parvum diffuso vertice campum

Explicat : hæc patiens longo munimine cingi
Visa duci rupes, tutisque aptissima castris.
Proxima pars urbis celsam consurgit in arcem,
Par tumulo, mediisque sedent convallibus arva.
Tunc res immenso placuit statura labore,
Aggere diversos vasto committere colles.
Sed prius ut totam, qua terra cingitur, urbem
Clauderet, a summis produxit ad æquora castris
Longum Cæsar opus, fontesque & pabula campi
Amplexus fossa, densas tollentia pinnas
Cespitibus, crudaque exstruxit brachia terra.
Jam satis hoc Graiæ memorandum contigit urbi,
Æternumque decus, quod non impulsa, nec ipso
Strata metu, tenuit flagrantis in omnia belli
Præcipitem cursum; raptisque a Cæsare cunctis,
Vincitur una mora. Quantum est, quod fata tenentur!
Quodque, virum toti properans imponere mundo,
Hos perdit Fortuna dies! Tunc omnia late
Procumbunt nemora, & spoliantur robore silvæ;
Ut, quum terra levis mediam virgultaque molem
Suspendant, structa laterum compage ligatam
Arctet humum, pressus ne cedat turribus agger.
Lucus erat, longo nunquam violatus ab ævo,
Obscurum cingens connexis aëra ramis,
Et gelidas alte summotis solibus umbras.
Hunc non ruricolæ Panes, nemorumque potentes
Silvani, Nymphæque tenent, sed barbara ritu

Sacra Deûm, ſtructæ diris altaribus aræ;
Omnis & humanis luſtrata cruoribus arbor.
Si qua fidem meruit Superos mirata vetuſtas,
Illis & volucres metuunt inſidere ramis,
Et luſtris recubare feræ: nec ventus in illas
Incubuit ſilvas, excuſſaque nubibus atris
Fulgura: non ullis frondem præbentibus auris,
Arboribus ſuus horror ineſt. Tum plurima nigris
Fontibus unda cadit, ſimulacraque mœſta deorum
Arte carent, cæſisque exſtant informia truncis.
Ipſe ſitus, putrique facit jam robore pallor
Attonitos: non vulgatis ſacrata figuris
Numina ſic metuunt: tantum terroribus addit,
Quos timeant non noſſe deos. Jam fama ferebat
Sæpe cavas motu terræ mugire cavernas,
Et procumbentes iterum conſurgere taxos,
Et non ardentis fulgere incendia ſilvæ,
Roboraque amplexos circumfluxiſſe dracones.
Non illum cultu populi propiore frequentant,
Sed ceſſere Deis. Medio quum Phœbus in axe eſt,
Aut cœlum nox atra tenet, pavet ipſe ſacerdos
Acceſſus, dominumque timet deprendere luci.
Hanc jubet immiſſo ſilvam procumbere ferro:
Nam vicina operi, belloque intacta priori
Inter nudatos ſtabat denſiſſima montes.
Sed fortes tremuere manus, motique verenda
Majeſtate loci, ſi robora ſacra ferirent,

In sua credebant redituras membra secures.
Implicitas magno Cæsar terrore cohortes
Ut vidit, primus raptam librare bipennem
Ausus, & aëriam ferro proscindere quercum,
Effatur merso violata in robora ferro:
» JAM ne quis vestrûm dubitet subvertere silvam;
» Credite me fecisse nefas ». Tunc paruit omnis
Imperiis, non sublato secura pavore,
Turba, sed expensa Superorum, & Cæsaris ira.
Procumbunt orni, nodosa impellitur ilex.
Silvaque Dodones, & fluctibus aptior alnus,
Et non plebeios luctus testata cupressus,
Tunc primum posuere comas, & fronde carentes
Admisere diem: propulsaque robore denso
Sustinuit se silva cadens. Gemuere videntes
Gallorum populi: muris sed clausa juventus
Exsultat. Quis enim læsos impune putaret
Esse Deos? Servat multos Fortuna nocentes;
Et tantum miseris irasci numina possunt.
Utque satis cæsi nemoris, quæsita per agros
Plaustra ferunt; curvoque soli cessantis aratro
Agricolæ raptis annum flevere juvencis.

Dux tamen, impatiens hæsuri ad mœnia Martis,
Versus ad Hispanas acies, extremaque mundi,
Jussit bella geri. Stellatis axibus agger
Erigitur, geminasque æquantes mœnia turres
Accipit: hæ nullo fixerunt robore terram,

Sed per iter longum caufa repfere latenti.
Quum tantum nutaret onus, telluris inanes
Concuffiffe finus quærentem erumpere ventum
Credidit, & muros mirata eft ftare juventus.
Illinc tela cadunt excelfas urbis in arces.
Sed major Graio Romana in corpora ferro
Vis inerat: neque enim folis excuffa lacertis
Lancea, fed tenfo baliftæ turbine rapta,
Haud unum contenta latus tranfire, quiefcit;
Sed pandens perque arma viam, perque offa, relicta
Morte fugit: fupereft telo poft vulnera curfus.
At faxum quoties ingenti verberis ictu
Excutitur, qualis rupes, quam vertice montis
Abfcidit impulfu ventorum adjuta vetuftas,
Frangit cuncta ruens: nec tantum corpora preffa
Exanimat; totos cum fanguine diffipat artus.
Ut tamen hoftiles denfa teftudine muros
Tecta fubit virtus, armisque innexa priores
Arma ferunt, galeamque extenfus protegit umbo,
Quæ prius ex longo nocuerunt miffa receffu,
Jam poft terga cadunt: nec Graiis flectere jactum,
Aut facilis labor eft longinqua ad tela parati
Tormenti mutare modum; fed pondere folo
Contenti, nudis evolvunt faxa lacertis.
Dum fuit armorum feries, ut grandine tecta
Innocua percuffa fonant, fic omnia tela
Refpuit: at poftquam virtus incenfa virorum

Perpetuam rupit, defeffo milite, cratem,
Singula continuis cefferunt ictibus arma.
Tunc adoperta levi procedit vinea terra,
Sub cujus pluteis, & tecta fronte latentes
Moliri nunc ima parant, & vertere ferro
Mœnia: nunc aries fufpenfo fortior ictu
Incuffus denfi compagem folvere muri
Tentat, & impofitis unum fubducere faxis.
Sed fuper & flammis, & magnæ fragmine molis,
Et fudibus crebris, & adufti roboris ictu
Percuffæ cedunt crates, fruftraque labore
Exhaufto feffus repetit tentoria miles.
Summa fuit Graiis, ftarent ut mœnia, voti.
Ultro acies inferre parant: armisque corufcas
Nocturni texere faces: audaxque juventus
Erupit: non hafta viris, non lethifer arcus,
Telum flamma fuit; rapiensque incendia ventus
Per Romana tulit celeri munimina curfu.
Nec, quamvis viridi luctetur robore, lentas
Ignis agit vires; tæda fed raptus ab omni
Confequitur nigri fpatiofa volumina fumi:
Nec folum filvas, fed faxa ingentia folvit,
Et crudæ putri fluxerunt pulvere cautes.
Procubuit, majorque jacens apparuit agger.
Spes victis telluris abit, placuitque profundo
Fortunam tentare mari. Non robore picto
Ornatas decuit fulgens tutela carinas;

Sed rudis, & qualis procumbit montibus arbor,
Conferitur ſtabilis navalibus area bellis.
Et jam turrigeram Bruti comitata carinam
Venerat in fluctus Rhodani cum gurgite claſſis,
Stœchados arva tenens. Nec non & Graia juventus
Omne ſuum fatis voluit committere robur;
Grandævosque ſenes mixtis armavit ephebis.
Accepit non ſola viros, quæ ſtabat in undis
Claſſis; & emeritas repetunt navalibus alnos.
Ut matutinos ſpargens ſuper æquora Phœbus
Fregit aquis radios, & liber nubibus æther,
Et poſito Borea, pacemque tenentibus Auſtris,
Servatum bello jacuit mare, movit ab omni
Quisque ſuam ſtatione ratem, paribusque lacertis
Cæſaris hinc pubes, hinc Graio remige claſſis
Tollitur: impulſæ tonſis tremuere carinæ,
Crebraque ſublimes convellunt verbera puppes.
Cornua Romanæ claſſis, validæque triremes,
Quasque quater ſurgens exſtructi remigis ordo
Commovet, & plures quæ mergunt æquore pinus,
Multiplices cinxere rates. Hoc robur aperto
Oppoſitum pelago. Lunata fronte recedunt,
Ordine contentæ gemino creviſſe liburnæ.
Celſior at cunctis Bruti prætoria puppis
Verberibus ſenis agitur, molemque profundo
Invehit, & ſummis longe petit æquora remis.
Ut tantum medii fuerat maris, utraque claſſis

Quod ſemel excuſſis poſſet tranſcurrere tonſis,
Innumeræ vaſto miſcentur in æthere voces :
Remorumque ſonus premitur clamore : nec ullæ
Audiri potuere tubæ. Tum cærula verrunt,
Atque in tranſtra cadunt, & remis pectora pulſant.
Ut primum roſtris crepuerunt obvia roſtra :
In puppim rediere rates, emiſſaque tela
Aëra texerunt, vacuumque cadentia pontum.
Et jam diductis extendunt cornua proris,
Diverſæque rates laxata claſſe receptæ.
Ut, quoties æſtus Zephyris, Eurisque repugnat,
Huc abeunt fluctus, illuc mare : ſic ubi puppes
Sulcato varios duxerunt gurgite tractus,
Quod tulit illa ratis remis, hæc rettulit æquor.
Sed Graiis habiles, pugnamque laceſſere pinus
Et tentare fugam, nec longo frangere gyro
Curſum, nec tarde flectenti cedere clavo.
At Romana ratis ſtabilem præbere carinam
Certior, & terræ ſimilem bellantibus uſum.
Tunc in ſignifera reſidenti puppe magiſtro
Brutus ait : » PATERISNE acies errare profundo ?
» Artibus & certas pelagi ? Jam confere bellum :
» Phocaïcis medias roſtris oppone carinas ».
Paruit, obliquas & præbuit hoſtibus alnos.
Tunc quæcumque ratis tentavit robora Bruti,
Ictu victa ſuo, percuſſæ capta cohæſit.
Aſt alias manicæque ligant, teretesque catenæ,

Seque tenent remis : tecto ftetit æquore bellum.
Jam non excuffis torquentur tela lacertis,
Nec longinqua cadunt jaculato vulnera ferro :
Mifcenturque manus : navali plurima bello
Enfis agit. Stat quisque fuæ de robore puppis
Pronus in adverfos ictus : nullique peremti
In ratibus cecidere fuis. Cruor altus in undis
Spumat, & obducti concrefcunt fanguine fluctus.
Et quas immiffi traxerunt vincula ferri,
Has prohibent jungi conferta cadavera puppes.
Semianimes alii vaftum fubiere profundum,
Hauferuntque fuo permixtum fanguine pontum.
Hi luctantem animam lenta cum morte trahentes,
Fractarum fubita ratium periere ruina.
Irrita tela fuas peragunt in gurgite cædes :
Et quodcumque cadit fruftrato pondere ferrum,
Exceptum mediis invenit vulnus in undis.
Phocaïcis Romana ratis vallata carinis,
Robore diducto dextrum, lævumque tuetur
Æquo Marte latus : cujus dum pugnat ab alta
Puppe Tagus, Graiumque audax apluftre retentat,
Terga fimul pariter miffis & pectora telis
Tranfigitur. Medio concurrit pectore ferrum,
Et ftetit incertus flueret quo vulnere fanguis ;
Donec utrasque fimul largus cruor expulit haftas,
Divifitque animam, fparfitque in vulnera lethum.
Dirigit huc puppim miferi quoque dextra Telonis,

Qua nullæ melius, pelago turbante, carinæ
Audivere manum: nec lux eſt notior ulli
Craſtina, ſeu Phœbum videat, ſeu cornua Lunæ,
Semper venturis componere carbaſa ventis.
Hic Latiæ roſtro compagem ruperat alni:
Pila ſed in medium venere trementia pectus,
Avertitque ratem morientis dextra magiſtri.
Dum cupit in ſociam Gyareus erepere puppim,
Excipit immiſſum ſuſpenſa per ilia ferrum,
Affixusque rati, telo retinente, pependit.
Stant gemini fratres, fecundæ gloria matris,
Quos eadem variis genuerunt viſcera fatis:
(Diſcrevit mors ſæva viros; unumque relictum
Agnorunt miſeri, ſublato errore, parentes,
Æternis cauſam lacrimis: tenet ille dolorem
Semper, & amiſſum fratrem lugentibus offert.)
Quorum alter, mixtis obliquo pectine remis,
Auſus Romanæ Graia de puppe carinæ
Injectare manum; ſed eam gravis inſuper ictus
Amputat: illa tamen niſu, quo prenderat, hæſit,
Diriguitque tenens ſtrictis immortua nervis.
Crevit in adverſis virtus: plus nobilis iræ
Truncus habet: fortique inſtaurat prœlia læva,
Rapturusque ſuam procumbit in æquora dextram.
Hæc quoque cum toto manus eſt abſciſa lacerto.
Jam clypeo, telisque carens, non conditur ima
Puppe; ſed expoſitus, fraternaque pectore nudo

Arma tegens, crebra confixus cuspide perstat;
Telaque multorum, letho casura suorum,
Emerita jam morte tenet. Tum vulnere multo
Effugientem animam lassos collegit in artus;
Membraque contendit toto quicumque manebat
Sanguine; & hostilem, defectis robore nervis,
Insiluit, solo nociturus pondere, puppim.
Strage virûm cumulata ratis, multoque cruore
Plena, per obliquum crebros latus accipit ictus.
At postquam ruptis pelagus compagibus hausit,
Ad summos repleta foros, desidit in undas,
Vicinum involvens contorto vertice pontum.
Æquora discedunt mersa diducta carina,
Inque locum puppis cecidit mare. Multaque ponto
Præbuit ille dies varii miracula fati.
Ferrea dum puppi rapidos manus inserit uncos,
Affixit Lycidam: mersus foret ille profundo,
Sed prohibent socii, suspensaque crura retentant.
Scinditur avulsus: nec, sicut vulnere, sanguis
Emicuit lentus; ruptis cadit undique venis,
Discursusque animæ diversa in membra meantis
Interceptus aquis. Nullius vita peremti
Est tanta dimissa via. Pars ultima trunci
Tradidit in lethum vacuos vitalibus artus.
At tumidus qua pulmo jacet, qua viscera fervent,
Hæserunt ibi fata diu: luctataque multum
Hac cum parte viri vix omnia membra tulerunt.

Dum nimium pugnax unius turba carinæ
Incumbit prono lateri, vacuamque relinquit,
Qua caret hoste, ratem; congesto pondere puppis
Versa, cava texit pelagus nautasque carina.
Brachia nec licuit vasto jactare profundo,
Sed clauso periere mari. Tunc unica diri
Conspecta est lethi facies, quum forte natantem
Diversæ rostris juvenem fixere carinæ.
Discessit medium tam vastos pectus ad ictus:
Nec prohibere valent obtritis ossibus artus,
Quo minus æra sonent. Eliso ventre per ora
Ejectat saniem permixtus viscere sanguis.
Postquam inhibent remis puppes, ac rostra recedunt,
Dejectum in pelagus, perfosso pectore, corpus
Vulneribus transmisit aquas. Pars maxima turbæ
Naufraga, jactatis morti obluctata lacertis,
Puppis ad auxilium sociæ concurrit: at illi
Robora quum vetitis prensarent arctius ulnis,
Nutaretque ratis, populo peritura recepto,
Impia turba super medios ferit ense lacertos.
Brachia linquentes Graia pendentia puppi,
A manibus cecidere suis: non amplius undæ
Sustinuere graves in summo gurgite truncos.
Jamque omni fusis nudato milite telis,
Invenit arma furor: remum contorsit in hostem
Alter, at hic tortum validis aplustre lacertis;
Avulsasque rotant excusso remige sedes;

In pugnam fregere rates : fidentia pessum
Corpora cæsa tenent, spoliantque cadavera ferro.
Multi inopes teli, jaculum lethale revulsum
Vulneribus traxere suis, & viscera læva
Oppressere manu, validos dum præbeat ictus
Sanguis, &, hostilem quum torserit, exeat, hastam.
Nulla tamen plures hoc edidit æquore clades,
Quam pelago diversa lues. Nam pinguibus ignis
Affixus tedis, & tecto sulfure vivax
Spargitur : at faciles præbere alimenta carinæ
Nunc pice, nunc liquida rapuere incendia cera.
Nec flammam superant undæ : sparsisque per æquor
Jam ratibus, fragmenta ferus sibi vindicat ignis.
Hic recipit fluctus, extinguat ut æquore flammas :
Hi, ne mergantur, tabulis ardentibus hærent.
Mille modos inter lethi, mors una timori est,
Qua cœpere mori : nec cessat naufraga virtus.
Tela legunt dejecta mari, ratibusque ministrant :
Incertasque manus, ictu languente, per undas
Exercent. Nunc, rara datur si copia ferri,
Utuntur pelago : sævus complectitur hostem
Hostis, & implicitis gaudent subsidere membris,
Mergentesque mori. Pugna fuit unus in illa
Eximius Phoceus animam servare sub undis,
Scrutarique fretum, si quid mersisset, arenis,
Et nimis affixos unci convellere morsus,
Adductum quoties non senserat anchora funem.

Hic ubi compreſſum penitus deduxerat hoſtem,
Victor & incolumis ſummas remeabat in undas.
Sed ſe per vacuos credit dum ſurgere fluctus,
Puppibus occurrit, tandemque ſub æquore manſit.
Hi ſuper hoſtiles jecerunt brachia remos,
Et ratium tenuere fugam. Non perdere lethum
Maxima cura fuit. Multus ſua vulnera puppi
Affixit moriens, & roſtris abſtulit ictus.
Stantem ſublimi Tyrrhenum culmine proræ
Lygdamus excuſſa Balearis tortor habenæ
Glande petens, ſolido fregit cava tempora plumbo.
Sedibus expulſi, poſtquam cruor omnia rupit
Vincula, procumbunt oculi: ſtat lumine rapto
Attonitus, mortiſque illas putat eſſe tenebras.
At poſtquam membris ſenſit conſtare vigorem,
» Vos, ait, ô ſocii, ſicut tormenta ſoletis,
» Me quoque mittendis rectum componite telis.
» Egere quod ſupereſt animæ, Tyrrhene, per omnes
» Bellorum caſus. Ingentem militis uſum
» Hoc habet ex magna defunctum parte cadaver;
» Viventis feriere loco ». Sic fatus in hoſtem
Cæca tela manu, ſed non tamen irrita, mittit.
Excipit hæc juvenis generoſi ſanguinis Argus,
Qua jam non medius deſcendit in ilia venter,
Adjuvitque ſuo procumbens pondere ferrum.
Stabat diverſa victæ jam parte carinæ
Infelix Argi genitor, (non ille juventæ

Tempore Phocaïcis ulli cessurus in armis ;
Victum ævo robur cecidit, fessusque senecta
Exemplum, non miles erat :) qui funere viso,
Sæpe cadens longæ senior per transtra carinæ
Pervenit ad puppim, spirantesque invenit artus.
Non lacrimæ cecidere genis, non pectora tundit,
Distentis toto riguit sed corpore palmis.
Nox subit, atque oculos vastæ obduxere tenebræ,
Et miserum cernens agnoscere desinit Argum.
Ille caput labens, & jam languentia colla
Viso patre levat : vox fauces nulla solutas
Prosequitur : tacito tantum petit oscula vultu,
Invitatque patris claudenda ad lumina dextram.
Ut torpore senex caruit, viresque cruentus
Cœpit habere dolor, » Non perdam tempora, dixit,
» A sævis permissa Deis ; jugulumque senilem
» Confodiam. Veniam misero concede parenti,
» Arge, quod amplexus, extrema quod oscula fugi.
» Nondum destituit calidus tua vulnera sanguis,
» Semianimisque jaces, & adhuc potes esse superstes ».
Sic fatus, quamvis capulum per viscera missi
Polluerat gladii, tamen alta sub æquora tendit
Præcipiti saltu. Lethum præcedere nati
Festinantem animam morti non credidit uni.

Inclinant jam fata ducum : nec jam amplius anceps
Belli casus erat. Graiæ pars maxima classis
Mergitur ; ast aliæ mutato remige puppes

Victores vexere ſuos : navalia paucæ
Præcipiti tenuere fuga. Quis in urbe parentum
Fletus erat ! quanti matrum per litora planctus !
Conjux ſæpe ſui , confuſis vultibus unda ,
Credidit ora viri , Romanum amplexa cadaver :
Accenſisque rogis miſeri de corpore trunco
Certavere patres. At Brutus in æquore victor ,
Primus Cæſareis pelagi decus addidit armis.

SUMMARIUM

LIBRI QUARTI.

*D*ESCRIPTIO *loci ubi castra collocarunt Pompeii legati, suaque Cæsar. Hic frustrà tumulum occupare tentat. Post densissimos imbres, largâ aquarum colluvie superinducuntur castra Cæsaris; sua movet Pompeii exercitus, in Celtiberiam transiturus. Eum Cæsar assequitur. Romani milites quos separat vallum exiguum, mox illud transcendunt & in mutuos ruunt amplexus. Pacem disturbat Petreius ferox, & ad arma excitat. Ilerdam repetere mens est Pompeii legatis, quos collibus siccis includit Cæsar. Sitientes se dedunt: Cæsar eis ignoscit. At ejus legatus Antonius extremis Illyriæ oris inclusus & fame pressus fugam meditatur: Catenæ laxæ sub aquis immissæ Vulteii ratem tardant, qui erigit cohortis animos; quique eos hortatur ut se invicem trucident, potius quàm concedant victori. Ad mortem se omnes devovent. Curio navigat in Libyam. Moratur in exesis rupibus quæ vocantur Antæi regna: Gigantis*

hujus cum Hercule certamen narratur. Varum Curio ſuperat : cui victo opem fert Juba. Bellicis artibus inſtructus Numidiæ rex , ſimulat fugam ; quam veram credens incautus Curio , medios in agros aciem educit , cujus fit maxima clades.

LIBER QUARTUS.

At procul extremis terrarum Cæsar in oris
Martem sævus agit non multa cæde nocentem,
Maxima sed fati ducibus momenta daturum.
Jure pari rector castris Afranius illis
Ac Petreius erat : concordia duxit in æquas
Imperium commune vices, tutelaque valli
Pervigil, alterno paret custodia signo.
His præter Latias acies erat impiger Astur,
Vectonesque leves, profugique a gente vetusta
Gallorum Celtæ miscentes nomen Iberis.

Colle tumet modico, lenique excrevit in altum
Pingue solum tumulo : super hunc fundata vetusta
Surgit Ilerda manu : placidis prælabitur undis
Hesperios inter Sicoris non ultimus amnes,
Saxeus ingenti quem pons amplectitur arcu,
Hibernas passurus aquas. At proxima rupes
Signa tenet Magni : nec Cæsar colle minori,
Castra levat : medius dirimit tentoria gurges.
Explicat hinc tellus campos effusa patentes,
Vix oculo prendente modum : camposque coërcet,
Cinga rapax, vetitus fluctus & litora cursu
Oceani pepulisse suo ; nam gurgite mixto,
Qui præstat terris, aufert tibi nomen Iberus.

Prima dies belli cessavit Marte cruento,
Spectandasque ducum vires, numerosaque signa

Expofuit : piguit fceleris : pudor arma furentum
Continuit : patriæque , & ruptis legibus unum
Donavere diem. Prono quum Cæfar Olympo
In noctem fubita circumdedit agmina foffa ,
Dum primæ perftant acies , hoftemque fefellit ,
Et prope confertis obduxit caftra maniplis.
Luce nova collem fubito confcendere curfu ,
Qui medius tutam caftris dirimebat Ilerdam ,
Imperat. Huc hoftem pariter terrorque , pudorque
Impulit : & rapto tumulum prior agmine cepit.
His virtus , ferrumque locum promittit : at illis
Ipfe locus. Miles rupes oneratus in altas
Nititur : adverfoque acies in monte fupina
Hæret , & in tergum cafura umbone fequentis
Erigitur. Nulli telum vibrare vacabat ,
Dum labat , & fixo firmat veftigia pilo ,
Dum fcopulos , ftirpesque tenent , atque hofte relicto
Cædunt enfe viam. Vidit lapfura ruina
Agmina dux , equitemque jubet fuccedere bello ,
Munitumque latus lævo præducere gyro.
Sic pedes ex facili , nulloque urgente receptus ,
Irritus & victor fubducto Marte pependit.

Hactenus armorum difcrimina. Cetera bello
Fata dedit variis incertus motibus aër.
Pigro bruma gelu , ficcisque Aquilonibus hærens ,
Æthere conftricto pluvias in nube tenebat.
Urebant montana nives , camposque jacentes

Non duraturæ confpecto fole pruinæ :
Atque omnis propior mergenti fidera cœlo
Aruerat tellus, hiberno dura fereno.
Sed poftquam vernus calidum Titana recepit,
Sidera refpiciens delapfæ portitor Helles,
Atque iterum æquatis ad juftæ pondera Libræ
Temporibus vicere dies : tunc, fole relicto,
Cynthia quo primum cornu dubitanda refulfit,
Exclufit Boream, flammasque accepit ab Euro.
Ille fuo nubes quafcumque invenit in axe,
Torfit in occiduum Nabatæis flatibus orbem,
Et quas fentit Arabs, & quas Gangetica tellus
Exhalat nebulas, quidquid concrefcere primus
Sol patitur, quidquid cœli fufcator Eoï
Impulerat Corus, quidquid defenderat Indos :
Incendere diem nubes oriente remotæ,
Nec medio potuere graves incumbere mundo,
Sed nimbos rapuere fuga. Vacat imbribus Arctos,
Et Notus : in folam Calpen fluit humidus aër.
Hic ubi jam Zephyri fines, & fummus Olympi
Cardo tenet Tethyn, vetitæ tranfcurrere denfos
Involvere globos, congeftumque aëris atri
Vix recipit fpatium, quod feparat æthere terram.
Jamque polo preffæ largos denfantur in imbres;
Spiffatæque fluunt : nec fervant fulmina flammas,
Quamvis crebra micent : exftinguit fulgura nimbus.
Hinc imperfecto complectitur aëra gyro

Arcus, vix ulla variatus luce colorem,
Oceanumque bibit, raptosque ad nubila fluctus
Pertulit, & cœlo defusum reddidit æquor.
Jamque Pyrenææ, quas nunquam solvere Titan
Evaluit, fluxere nives, fractoque madescunt
Saxa gelu: tum, quæ solitis e fontibus exit,
Non habet unda vias: tam largas alveus omnis
A ripis accepit aquas. Jam naufraga campo
Cæsaris arma natant, impulsaque gurgite multo
Castra labant: alto restagnant flumina vallo.
Non pecorum raptus faciles, non pabula mersi
Ulla ferunt sulci: tectarum errore viarum
Fallitur occultos sparsus populator in agros.
Jamque comes semper magnorum prima malorum
Sæva fames aderat: nulloque obsessus ab hoste
Miles eget: toto censu non prodigus emit
Exiguam Cererem. Proh lucri pallida tabes!
Non deest prolato jejunus venditor auro.
Jam tumuli, collesque latent: jam flumina cuncta
Condidit una palus, vastaque voragine mersit.
Absorpsit penitus rupes, ac tecta ferarum
Detulit, atque ipsas hausit: subitisque prementes
Vorticibus contorsit equos, & reppulit æstus
Fortior Oceani: nec Phœbum surgere sentit
Nox subtexta polo: rerum discrimina miscet
Deformis cœli facies, junctæque tenebræ.
Sic mundi pars ima jacet, quam zona nivalis,

Perpetuæque premunt hiemes : non ſidera cœlo
Ulla videt, ſterili non quidquam frigore gignit,
Sed glacie medios ſignorum temperat ignes.
Sic, o ſumme parens mundi, ſic ſorte ſecunda
Æquorei rector facias, Neptune, tridentis :
Et tu perpetuis impendas aëra nimbis :
Tu remeare vetes quoſcumque emiſeris æſtus.
Non habeant amnes declivem ad litora curſum,
Sed pelagi referantur aquis : concuſſaque tellus
Laxet iter fluviis. Hos campos Rhenus inundet,
Hos Rhodanus : vaſtos obliquent flumina fontes.
Rhiphæas huc ſolve nives, huc ſtagna, lacusque,
Et pigras, ubicumque jacent, effunde paludes :
Et miſeras bellis civilibus eripe terras.

Sed parvo Fortuna viri contenta pavore,
Plena redit, ſolitoque magis favere ſecundi,
Et veniam meruere Dei. Jam rarior aër,
Et par Phœbus aquis denſas in vellera nubes
Sparſerat, & noctes ventura luce rubebant :
Servatoque loco rerum, diſceſſit ab aſtris
Humor, & ima petit quidquid pendebat aquarum.
Tollere ſilva comas, ſtagnis emergere colles
Incipiunt, viſoque die dureſcere calles.
Utque habuit ripas Sicoris, camposque reliquit,
Primum cana ſalix madefacto vimine parvam
Texitur in puppim, cæſoque inducta juvenco
Vectoris patiens tumidum ſuperenatat amnem.

Faucibus, emitti terrarum in devia Martem,
Inque feras gentes Cæſar videt ». Ite ſine ullo
» Ordine, ait, raptumque fuga convertite bellum,
» Et faciem pugnæ, vultusque inferte minaces.
» Nec liceat pavidis ignava occumbere morte:
» Excipiant recto fugientes pectore ferrum ».
Dixit: & ad montes tendentem prævenit hoſtem.
Illic exiguo paulum diſtantia vallo
Caſtra locant. Poſtquam ſpatio languentia nullo
Mutua conſpicuos habuerunt lumina vultus;
Et fratres, natosque ſuos videre, patresque;
Deprenſum eſt civile nefas. Tenuere parumper
Ora metu: tantum nutu, motoque ſalutant
Enſe ſuos. Mox ut ſtimulis majoribus ardens
Rupit amor leges, audet tranſcendere vallum
Miles, in amplexus effuſas tendere palmas.
Hoſpitis ille ciet nomen, vocat ille propinquum;
Admonet hunc ſtudiis conſors puerilibus ætas:
Nec Romanus erat, qui non agnoverat hoſtem.
Arma rigant lacrimis, ſingultibus oſcula rumpunt:
Et quamvis nullo maculatus ſanguine miles,
Quæ potuit feciſſe, timet. Quid pectora pulſas?
Quid veſane gemis? fletus quid fundis inanes?
Nec te ſponte tua ſceleri parere fateris?
Usque adeone times, quem tu facis ipſe timendum?
Claſſica det bello; ſævos tu neglige cantus.
Signa ferat; ceſſa. Jamjam civilis Erinnys

Concidet, & Cæfar generum privatus amabit.
Nunc ades, æterno complectens omnia nexu,
O rerum, mixtique falus concordia mundi,
Et facer orbis amor: magnum nunc fecula noftra
Venturi difcrimen habent. Periere latebræ
Tot fcelerum: populo venia eft erepta nocenti:
Agnovere fuos. Proh numine fata finiftro
Exigua requie tantas augentia clades!
Pax erat, & miles caftris permixtus utrisque
Errabat: duro concordes cefpite menfas
Inftituunt, & permixto libamina Baccho.
Graminei luxere foci: junctoque cubili
Extrahit infomnes bellorum fabula noctes;
Quo primum fteterint campo, qua lancea dextra
Exierit. Dum, quæ gefferunt fortia, jactant,
Et dum multa negant, quod folum fata petebant,
Eft miferis renovata fides, atque omne futurum
Crevit amore nefas. Nam poftquam fœdera pacis
Cognita Petreio, feque, & fua tradita venum
Caftra videt, famulas fcelerata ad prœlia dextras
Excitat, atque hoftes turba ftipatus inermes
Præcipitat caftris, junctosque amplexibus enfe
Separat, & multo difturbat fanguine pacem.
Addidit ira ferox, moturas prœlia, voces:
» IMMEMOR ô patriæ, fignorum oblite tuorum,
» Non potes hoc caufæ, miles, præftare Senatus
» Affertor victo redeas ut Cæfare: certe,

» Ut vincare, potes. Dum ferrum, incertaque fata,
» Quique fluat multo non deerit vulnere sanguis,
» Ibitis ad dominum ? damnataque signa feretis ?
» Utque habeat famulos nullo discrimine Cæsar
» Exorandus erit ? Ducibus quoque vita petenda est ?
» Nunquam nostra salus pretium, mercesque nefandæ
» Proditionis erit : non hoc civilia bella,
» Ut vivamus, agunt. Trahimur sub nomine pacis.
» Non chalybem gentes penitus fugiente metallo
» Eruerent, nulli vallarent oppida muri,
» Non sonipes in bella ferox, non iret in æquor
» Turrigeras classis pelago sparsura carinas,
» Si bene libertas unquam pro pace daretur.
» Hostes nempe meos sceleri jurata nefando
» Sacramenta tenent : at vobis vilior hoc est
» Vestra fides, quod pro causa pugnabitis æqua.
» Sed veniam sperare licet. Proh dira pudoris
» Funera ! Nunc toto fatorum ignarus in orbe,
» Magne, paras acies, mundique extrema tenentes
» Sollicitas reges, quum forsan fœdere nostro
» Jam tibi sit promissa salus ». Sic fatur, & omnes
Concussit mentes, scelerumque reduxit amorem.
Sic ubi desuetæ silvis in carcere clauso
Mansuevere feræ, & vultus posuere minaces,
Atque hominem didicere pati : si torrida parvus
Venit in ora cruor, redeunt rabiesque furorque,
Admonitæque tument gustato sanguine fauces :

Fervet, & a trepido vix abstinet ira magistro.
Itur in omne nefas: & quæ Fortuna Deorum
Invidia cæca bellorum in nocte tulisset,
Fecit monstra fides: inter mensasque, torosque,
Quæ modo complexu foverunt pectora, cædunt.
Et quamvis primo ferrum strinxere gementes,
Ut dextræ justi gladius dissuasor adhæsit,
Dum feriunt, odere suos, animosque labantes
Confirmant ictu. Fervent jam castra tumultu,
Et scelerum turba: rapiuntur colla parentum.
Ac velut occultum pereat scelus, omnia monstra
In facie posuere ducum: juvat esse nocentes.

Tu, Cæsar, quamvis spoliatus milite multo,
Agnoscis superos: neque enim tibi major in arvis
Emathiis fortuna fuit, nec Phocidos undis
Massiliæ, Phario nec tantum est æquore gestum.
Hoc siquidem solo civilis crimine belli
Dux causæ melioris eris. Polluta nefanda
Agmina cæde duces junctis committere castris
Non audent, altæque ad mœnia rursus Ilerdæ
Intendêre fugam; campos eques obvius omnes
Abstulit, & siccis inclusit collibus hostem.
Tunc inopes undæ prærupta cingere fossa
Cæsar avet, nec castra pati contingere ripas,
Aut circum largos curvari brachia fontes.
Ut lethi vidêre viam, conversus in iram
Præcipitem timor est. Miles, non utile clausis

Auxilium, mactavit equos; tandemque coactus
Spe posita damnare fugam, casurus in hostes
Fertur. Ut effuso Cæsar decurrere passu
Vidit, & ad certam devotos tendere mortem:
» TELA tene jam, miles, ait, ferrumque ruenti
» Subtrahe: non ullo constet mihi sanguine bellum:
» Vincitur haud gratis, jugulo qui provocat hostem.
« En sibi vilis adest invisa luce juventus,
» Jam damno peritura meo: non sentiet ictus,
» Incumbet gladiis, gaudebit sanguine fuso.
» Deserat hic fervor mentes, cadat impetus amens;
» Perdant velle mori ». Sic deflagrare minaces
Incassum, & vetito passus languescere bello,
Substituit merso dum nox sua lumina Phœbo.
Inde ubi nulla data est miscendæ copia mortis,
Paulatim cadit ira ferox, mentesque tepescunt.
Saucia majores animos ut pectora gestant,
Dum dolor est, ictusque recens, & mobile nervis
Conamen calidus præbet cruor, ossaque nondum
Adduxere cutem: si conscius ensis adacti
Stat victor, tenuitque manus, tum frigidus artus
Alligat, atque animum subducto robore torpor,
Postquam sicca rigens astrinxit vulnera sanguis.
Jamque inopes undæ, primum tellure refossa,
Occultos latices, abstrusaque flumina quærunt:
Nec solum rastris, durisque ligonibus arva,
Sed gladiis fodêre suis: puteusque cavati

Montis ad irrigui premitur faſtigia campi.
Non ſe tam penitus, tam longe luce relicta
Merſerit Aſſyrii ſcrutator pallidus auri.
Non tamen aut tectis ſonuerunt curſibus amnes,
Aut micuere novi, percuſſo pumice, fontes:
Antra nec exiguo ſtillant ſudantia rore,
Aut impulſa levi turbatur glarea vena.
Tunc exhauſta ſuper multo ſudore juventus
Extrahitur, duris ſilicum laſſata metallis.
Quoque minus poſſent ſiccos tolerare vapores,
Quæſitæ feciſtis aquæ. Nec languida feſſi
Corpora ſuſtentant epulis, menſasque peroſi
Auxilium fecere famem. Si mollius arvum
Prodidit humorem, pingues manus utraque glebas
Exprimit ora ſuper. Nigro ſi turbida limo
Colluvies immota jacet, cadit omnis in hauſtus
Certatim obſcœnos miles; moriensque recepit,
Quas nollet victurus, aquas: rituque ferarum
Diſtentas ſiccant pecudes, & lacte negato,
Sordidus exhauſto ſorbetur ab ubere ſanguis.
Nunc herbas, frondesque terunt, & rore madentes
Diſtringunt ramos: &, ſi quos palmite crudo,
Arboris aut tenera ſuccos preſſere medulla.

O fortunati, fugiens quos barbarus hoſtis
Fontibus immixto ſtravit per rura veneno.
Hos licet in fluvios ſaniem, tabemque ferarum,
Pallida Dictæis, Cæſar, naſcentia ſaxis

Infundas aconita palam, Romana juventus
Non decepta bibet. Torrentur viſcera flamma,
Oraque ſicca rigent ſquamoſis aſpera linguis.
Jam marcent venæ, nulloque humore rigatus
Aëris alternos anguſtat pulmo meatus,
Reſciſſoque nocent ſuſpiria dura palato.
Pandunt ora ſiti, nocturnumque aëra captant.
Exſpectant imbres, quorum modo cuncta natabant
Impulſu, & ſiccis vultus in nubibus hærent.
Quoque magis miſeros undæ jejunia ſolvant,
Non ſuper arentem Meroën, Cancrique ſub axe,
Qua nudi Garamantes arant, ſedêre: ſed inter
Stagnantem Sicorim, & rapidum deprenſus Iberum
Spectat vicinos ſitiens exercitus amnes.

Jam domiti ceſſere duces: paciſque petendæ
Auctor damnatis ſupplex Afranius armis,
Semianimes in caſtra trahens hoſtilia turmas,
Victoris ſtetit ante pedes. Servata precanti
Majeſtas, non fracta malis, interque priorem
Fortunam, caſusque novos, gerit omnia victi,
Sed ducis, & veniam ſecuro pectore poſcit.
» SI ME degeneri ſtraviſſent fata ſub hoſte,
» Non deerat fortis rapiendo dextera letho:
» At nunc cauſa mihi eſt orandæ ſola ſalutis,
» Dignum donanda, Cæſar, te credere vita.
» Non partis ſtudiis agimur, nec ſumſimus arma
» Conſiliis inimica tuis. Nos denique bellum

» Invenit civile duces : causæque priori,
» Dum potuit, servata fides : nil fata moramur.
» Tradimus Hesperias gentes, aperimus Eoas,
» Securumque orbis patimur post terga relicti.
» Nec cruor effusus campis tibi bella peregit,
» Nec ferrum, lassæque manus. Hoc hostibus unum,
» Quod vincas, ignosce tuis : nec magna petuntur.
» Otia des fessis, vitam patiaris inermes
» Degere, quam tribuis : campis prostrata jacere
» Agmina nostra putes. Nec enim felicibus armis
» Misceri damnata decet, partemque triumphi
» Captos ferre tui : turba hæc sua fata peregit.
» Hoc petimus, victos ne tecum vincere cogas ».
Dixerat : At Cæsar facilis, vultuque serenus
Flectitur, atque usum belli, pœnamque remittit.
Ut primum justæ placuerunt fœdera pacis,
Incustoditos decurrit miles ad amnes ;
Incumbit ripis, permissaque flumina turbat.
Continuus multis subitarum tractus aquarum
Aëra non passus vacuis discurrere venis,
Arctavit, clausitque animam : nec fervida pestis
Cedit adhuc : sed morbus egens jam gurgite, plenis
Visceribus sibi poscit aquas. Mox robora nervis,
Et vires rediere viris. O prodiga rerum
Luxuries ! nunquam parvo contenta paratu,
Et quæsitorum terra, pelagoque ciborum
Ambitiosa fames, & lautæ gloria mensæ,

Discite, quam parvo liceat producere vitam,
Et quantum natura petat. Non erigit ægros
Nobilis ignoto diffusus consule Bacchus:
Non auro, myrrhaque bibunt; sed gurgite puro
Vita redit. Satis est populis fluviusque Ceresque.
Heu miseri! qui bella gerunt. Tunc arma relinquens
Victori miles, spoliato pectore tutus,
Innocuusque suas, curarum liber, in urbes
Spargitur. O quantum donata pace potitos
Excussis unquam ferrum vibrasse lacertis
Pœnituit, tolerasse sitim, frustraque rogasse
Prospera bella Deos! Nempe usis Marte secundo
Tot dubiæ restant acies, tot in orbe labores:
Ut nunquam fortuna labet successibus anceps,
Vincendum toties: terras fundendus in omnes
Est cruor, & Cæsar per tot sua fata sequendus.
Felix, qui potuit, mundi nutante ruina,
Quo jaceat, jam scire, loco. Non prœlia fessos
Ulla vocant, certos non rumpunt classica somnos.
Jam conjux, natique rudes, & sordida tecta,
Et non deductos recipit sua terra colonos.
Hoc quoque securis oneris fortuna remisit,
Sollicitus menti quod abest favor: ille salutis
Est auctor, dux ille fuit. Sic prœlia soli
Felices nullo spectant civilia voto.

Non eadem belli totum fortuna per orbem
Constitit: in partes aliquid sed Cæsaris ausa est,

Qua maris Adriaci longas ferit unda Salonas,
Et tepidum in molles Zephyros excurrit Iader:
Illic bellaci confisus gente Curetum,
Quos alit Adriaco tellus circumflua ponto,
Clauditur extrema residens Antonius ora,
Cautus ab incursu belli, si sola recedat,
Expugnat quæ tuta, fames. Non pabula tellus
Pascendis submittit equis, non proferit ullam
Flava Ceres segetem: spoliabat gramine campum
Miles, & attonso miseris jam dentibus arvo
Castrorum siccas de cespite vulserat herbas.
Ut primum adversæ socios in litore terræ
Et Basilum vidêre ducem: nova furta per æquor
Exquisita fugæ. Neque enim de more carinas
Extendunt, puppesque levant, sed firma gerendis
Molibus insolito contexunt robora ductu.
Namque ratem vacuæ sustentant undique cupæ,
Quarum porrectis series constricta catenis
Ordinibus geminis obliquas excipit alnos.
Nec gerit expositum telis in fronte patenti
Remigium; sed, quod trabibus circumdedit æquor,
Hoc ferit, & taciti præbet miracula cursus,
Quod nec vela ferat, nec apertas verberet undas.
Tunc freta servantur, dum se declivibus undis
Æstus agat, refluoque mari nudentur arenæ.
Jamque relabenti crescebant litora ponto;
Missa ratis prono defertur lapsa profundo,

Et geminæ comites. Cunctas super ardua turris
Eminet, & tremulis tabulata minantia pinnis.
Noluit Illyricæ custos Octavius undæ
Confestim tentare ratem, celeresque carinas
Continuit, cursu crescat dum præda secundo:
Et temere ingressos repetendum invitat ad æquor
Pace maris. Sic dum pavidos formidine cervos
Claudat odoratæ metuentes aëra pennæ;
Aut dum dispositis attollat retia varis
Venator, tenet ora levis clamosa Molossi;
Spartanos, Cretasque ligat: nec creditur ulli
Silva cani, nisi qui presso vestigia rostro
Colligit, & præda nescit latrare reperta,
Contentus tremulo monstrasse cubilia loro.
Nec mora: complentur moles, avideque petitis
Insula deseritur ratibus; quo tempore primas
Impulit ad noctem jam lux extrema tenebras.
At Pompeianus fraudes innectere ponto
Antiqua parat arte Cilix, passusque vacare
Summa freti, medio suspendit vincula ponto,
Et laxas fluitare sinit, religatque catenas
Rupis ab Illyricæ scopulis. Nec prima, nec illa,
Quæ sequitur, tardata ratis: sed tertia moles
Hæsit, & ad cautes adducto fune secuta est.
Impendent cava saxa mari: ruituraque semper
Stat (mirum) moles: & silvis æquor inumbrat.
Huc fractas Aquilone rates, submersaque pontus

Corpora sæpe tulit, cæcisque abscondit in antris:
Restituit raptus tectum mare, quumque cavernæ
Evomuere fretum, contorti vorticis undæ
Tauromenitanam vincunt fervore Charybdin.
Hic Opiterginis moles onerata colonis
Constitit: hanc omni puppes statione solutæ
Circueunt: alii rupes, ac litora complent.
Vulteius tacitas sensit sub gurgite fraudes:
(Dux erat ille ratis.) frustra qui vincula ferro
Rumpere conatus, poscit spe prœlia nulla,
Incertus qua terga daret, qua pectora bello.
Hoc tamen in casu, quantum deprensa valebat,
Effecit virtus: inter tot millia captæ
Circumfusa rati, & plenam vix inde cohortem,
Pugna fuit, non longa quidem: nam condidit atra
Nox lucem dubiam, pacemque habuere tenebræ.
Tunc sic attonitam, venturaque fata paventem
Rexit magnanima Vulteius voce cohortem:
» LIBERA, non ultra parva quam nocte, juventus,
» Consulite extremis angusto in tempore rebus.
» Vita brevis nulli superest, qui tempus in illa
» Quærendæ sibi mortis habet: nec gloria lethi
» Inferior, juvenes, admoto occurrere fato.
» Omnibus incerto venturæ tempore vitæ
» Par animi laus est, & quos speraveris annos
» Perdere, & extremæ momentum abrumpere lucis,
» Arcessas dum fata manu. Non cogitur ullus

» Velle mori. Fuga nulla patet : ſtant undique noſtris
» Intenti cives jugulis. Decernite lethum,
» Et metus omnis abeſt : cupias quodcumque neceſſe eſt.
» Non tamen in cæca bellorum nube cadendum eſt,
» Ut quum permixtis acies ſua tela tenebris
» Involvunt. Conſerta jacent quum corpora campo,
» In medium mors omnis abit. Perit obruta virtus.
» Nos in conſpicua ſociis, hoſtique carina
» Conſtituêre Dei. Præbebunt æquora teſtes,
» Præbebunt terræ, ſummis dabit inſula ſaxis.
» Spectabunt geminæ diverſo e litore partes.
» Neſcio quod noſtris magnum & memorabile fatis
» Exemplum, Fortuna, paras. Quæcumque per ævum
» Exhibuit monimenta fides, ſervataque ferro
» Militiæ pietas, tranſibit noſtra juventus.
» Namque ſuis pro te gladiis incumbere, Cæſar,
» Eſſe parum ſcimus : ſed non majora ſuperſunt
» Obſeſſis, tanti quæ pignora demus amoris.
» Abſcidit noſtræ multum ſors invida laudi,
» Quod non cum ſenibus capti natiſque tenemur.
» Indomitos ſciat eſſe viros, timeatque furentes,
» Et morti faciles animos : & gaudeat hoſtis
» Non plures hæſiſſe rates. Tentare parabunt
» Fœderibus, turpique volent corrumpere vita.
» O utinam, quo plus habeat mors unica famæ,
» Promittant veniam, jubeant ſperare ſalutem :
» Ne nos, quum calido fodiemus viſcera ferro,

» Desperasse putent. Magna virtute merendum est,
» Cæsar, ut, amissis inter tot millia paucis,
» Hoc damnum, clademque voces. Dent fata recessum,
» Emittantque licet, vitare instantia nolim.
» Projeci vitam, comites, totusque futuræ
» Mortis agor stimulis: furor est. Agnoscere solis
» Permissum est, quos jam tangit vicinia fati:
» Victurosque Dei celant, ut vivere durent,
» Felix esse mori ». Sic cunctas extulit ardor
Nobilium mentes juvenum: quum sidera cœli,
Ante ducis voces, oculis humentibus omnes
Aspicerent, flexoque Ursæ temone paverent;
Iidem, quum fortes animos præcepta subissent,
Optavere diem. Nec segnis mergere ponto
Tunc erat astra polus: nam sol Ledæa tenebat
Sidera, vicino quum lux altissima Cancro est;
Nox tum Thessalicas urgebat parva sagittas.
Detegit orta dies stantes in rupibus Istros,
Pugnacesque mari Graia cum classe Liburnos.
Tentavere prius suspenso vincere bello
Fœderibus, fieret captis si dulcior ipsa
Mortis vita mora. Stabat devota juventus,
Damnata jam luce ferox, securaque pugnæ
Promisso sibi fine manu; nullique tumultus
Excussere viris mentes ad summa paratas;
Innumerasque simul pauci terraque marique
Sustinuere manus: tanta est fiducia mortis.

Utque ſatis bello viſum eſt fluxiſſe cruoris,
Verſus ab hoſte furor. Primus dux ipſe carinæ
Vulteius jugulo poſcens jam fata retecto,
» ET QUIS, ait, juvenes, cujus ſit dextra cruore
» Digna meo, certaque fide per vulnera noſtra
» Teſtetur ſe velle mori »? Nec plura locuto
Viſcera non unus jamdudum tranſigit enſis.
Collaudat cunctos: ſed eum, cui vulnera prima
Debebat, grato moriens interficit ictu.
Concurrunt alii, totumque in partibus unis
Bellorum fecere nefas. Sic ſemine Cadmi
Emicuit Dircæa cohors, ceciditque ſuorum
Vulneribus dirum Thebanis fratribus omen:
Phaſidos & campis inſomni dente creati
Terrigenæ, miſſa magicis e cantibus ira,
Cognato tantos implerunt ſanguine ſulcos;
Ipſaque, inexpertis quod primum fecerat herbis,
Expavit Medea nefas. Sic mutua pacti
Fata cadunt juvenes: minimumque in morte virorum
Mors virtutis habet: pariter ſternuntque, caduntque
Vulnere lethali; nec quemquam dextra fefellit,
Quum feriat moriente manu. Nec vulnus adactis
Debetur gladiis: percuſſum eſt pectore ferrum,
Et jugulis preſſere manum. Quum forte cruenta
Fratribus incurrant fratres, natuſque parenti,
Haud trepidante tamen toto cum pondere dextra
Exegere enſes. Pietas ferientibus una,

Non repetiſſe, fuit. Jam latis viſcera lapſæ
Semianimes traxere foris, multumque cruoris
Infudere mari. Deſpectam cernere lucem,
Victoresque ſuos vultu ſpectare ſuperbo,
Et mortem ſentire juvat. Jam ſtrage cruenta
Conſpicitur cumulata ratis; buſtisque remittunt
Corpora victores, ducibus mirantibus, ulli
Eſſe ducem tanti. Nullam majore locuta eſt
Ore ratem, totum diſcurrens fama per orbem.
Non tamen ignavæ poſt hæc exempla virorum
Percipient gentes, quam ſit non ardua virtus
Servitium fugiſſe manu: ſed regna timentur
Ob ferrum, & ſævis libertas uritur armis;
Ignoratque datos, ne quisquam ſerviat, enſes.
Mors, utinam pavidos vitæ ſubducere nolles!
Sed virtus te ſola daret. Non ſegnior illo
Marte fuit, qui tunc Libycis exarſit in arvis.
Namque rates audax Lilybæo litore ſolvit
Curio: nec forti velis aquilone recepto
Inter ſemirutas magnæ Carthaginis arces,
Et Clupeam, tenuit ſtationis litora notæ;
Primaque caſtra locat cano procul æquore, qua ſe
Bagrada lentus agit, ſiccæ ſulcator arenæ.
Inde petit tumulos, exeſasque undique rupes,
Antæi quæ regna vocat non vana vetuſtas.
Nominis antiqui cupientem noſcere cauſas,
Cognita per multos docuit rudis incola patres.

» NONDUM poſt genitos Tellus effœta gigantas,
» Terribilem Libycis partum concepit in antris.
» Nec tam juſta fuit terrarum gloria Typhon,
» Aut Tityos, Briareusque ferox : cœloque pepercit,
» Quod non Phlegræis Antæum ſuſtulit arvis.
» Hoc quoque tam vaſtas cumulavit munere vires
» Terra ſui fœtus, quod, quum tetigere parentem,
» Jam defecta vigent, renovato robore, membra.
» Hæc illi ſpelunca domus ; latuiſſe ſub alta
» Rupe ferunt, epulas raptos habuiſſe leones.
» Ad ſomnos non terga feræ præbere cubile
» Aſſuerunt, non ſilva torum ; viresque reſumit
» In nuda tellure jacens. Periere coloni
» Arvorum Libyes ; pereunt, quos appulit æquor.
» Auxilioque diu virtus non uſa cadendi,
» Terræ ſpernit opes : invictus robore cunctis,
» Quamvis ſtaret, erat. Tandem vulgata cruenti
» Fama mali, terras monſtris æquorque levantem,
» Magnanimum Alciden Libycas excivit in oras.
» Ille Cleonæi projecit terga leonis,
» Antæus Libyci. Perfudit membra liquore
» Hoſpes, Olympiacæ ſervato more palæſtræ ;
» Ille parum fidens pedibus contingere matrem,
» Auxilium membris calidas infundit arenas.
» Conſeruere manus, & multo brachia nexu.
» Colla diu gravibus fruſtra tentata lacertis,
» Immotumque caput fixa cum fronte tenetur.

„ Miranturque habuisse parem. Nec viribus uti
„ Alcides primo voluit certamine totis;
„ Exhausitque virum : quod creber anhelitus illi
„ Prodidit, & gelidus fesso de corpore sudor.
„ Tunc cervix lassata quati : tunc pectore pectus
„ Urgeri : tunc obliqua percussa labare
„ Crura manu. Jam terga viri cedentia victor
„ Alligat, & medium compressis ilibus arctat:
„ Inguinaque insertis pedibus distendit, & omnem
„ Explicuit per membra virum. Rapit arida tellus
„ Sudorem : calido complentur sanguine venæ.
„ Intumuere tori, totosque induruit artus,
„ Herculeosque novo laxavit corpore nodos.
„ Constitit Alcides stupefactus robore tanto:
„ Nec sic Inachiis, quamvis rudis esset, in undis
„ Desectam timuit, reparatis anguibus, hydram.
„ Conflixere pares, telluris viribus ille,
„ Ille suis. Nunquam sævæ sperare novercæ
„ Plus licuit; videt exhaustos sudoribus artus,
„ Cervicemque viri siccam, quum ferret Olympum.
„ Utque iterum fessis injecit brachia membris,
„ Non exspectatis Antæus viribus hostis,
„ Sponte cadit, majorque accepto robore surgit.
„ Quisquis inest terris, in fessos spiritus artus
„ Egeritur; tellusque viro luctante laborat.
„ Ut tandem auxilium tactæ prodesse parentis
„ Alcides sensit, *STANDUM est tibi*, dixit, *& ultra*

» *Non credêre solo, sternique vetabere terra:*
» *Hærebis pressis intra mea pectora membris:*
» *Huc, Antæe, cades.* Sic fatus, sustulit alte
» Nitentem in terras juvenem. Morientis in artus
» Non potuit nati Tellus permittere vires.
» Alcides medium tenuit. Jam pectora pigro
» Stricta gelu, terrisque diu non credidit hostem.
» Hinc, ævi veteris custos, famosa vetustas,
» Miratrixque sui signavit nomine terras.
» Sed majora dedit cognomina collibus istis,
» Pœnum qui Latiis revocavit ab arcibus hostem,
» Scipio. Nam sedes Libyca tellure potito
» Hæc fuit. En veteris cernis vestigia valli.
» Romana hos primum tenuit victoria campos.
  Curio lætatus, tanquam fortuna locorum
Bella gerat, servetque ducum sibi fata priorum,
Felici non fausta loco tentoria ponens,
Indulsit castris, & collibus abstulit omen,
Sollicitatque feros non æquis viribus hostes.
Omnis Romanis quæ cesserat Africa signis,
Tunc Vari sub jure fuit; qui robore quanquam
Confisus Latio, regis tamen undique vires
Excivit Libycæ gentes, extremaque mundi
Signa suum comitata Jubam. Non fusior ulli
Terra fuit domino: qua sunt longissima regna,
Cardine ab occiduo vicinus Gadibus Atlas
Terminat; a medio confinis Syrtibus Ammon:

At qua lata jacet, vasti plaga fervida regni
Distinet Oceanum, zonæque exusta calentis
Sufficiunt spatio. Populi tot castra sequuntur,
Autololes, Numidæque vagi, semperque paratus
Inculto Gætulus equo; tum concolor Indo
Maurus, inops Nasamon, mixti Garamante perusto
Marmaridæ volucres, æquaturusque sagittas
Medorum, tremulum quum torsit missile, Mazax;
Et gens, quæ nudo residens Massylia dorso
Ora levi flectit frenorum nescia virga;
Et solitus vacuis errare mapalibus Afer
Venator, ferrique simul fiducia non est,
Vestibus iratos laxis operire leones.

Nec solum studiis civilibus arma parabat,
Privatæ sed bella dabat Juba concitus iræ.
Hunc quoque, quo superos humanaque polluit, anno,
Lege Tribunitia solio depellere avorum
Curio tentarat, Libyamque auferre tyranno,
Dum regnum te, Roma, facit. Memor ille doloris
Hoc bellum sceptri fructum putat esse retenti.
Hac igitur regis trepidat jam Curio fama,
Et quod Cæsareis nunquam devota juventus
Illa nimis castris, nec Rheni miles in undis
Exploratus erat, Corfini captus in arce,
Infidusque novis ducibus, dubiusque priori,
Fas utrumque putat. Sed postquam languida segni
Cernit cuncta metu, nocturnaque munia valli

Desolata fuga, trepida sic mente profatur :
» Audendo magnus tegitur timor. Arma capessam
» Ipse prior. Campum miles descendat in æquum,
» Dum meus est. Variam semper dant otia mentem.
» Eripe consilium pugna. Quum dira voluntas
» Ense subit prenso, galeæ texere pudorem,
» Quis conferre duces meminit? quis pendere causas?
» Qua stetit, inde favet : veluti fatalis arenæ
» Muneribus non ira vetus concurrere cogit
» Productos; odere pares ». Sic fatus, apertis
Instruxit campis acies : quem blanda futuris
Deceptura malis belli fortuna recepit;
Nam pepulit Varum campo, nudataque fœda
Terga fuga, donec vetuerunt castra, cecidit.
Tristia sed postquam superati prœlia Vari
Sunt audita Jubæ; lætus quod gloria belli
Sit rebus servata suis, rapit agmina furtim,
Obscuratque suam per jussa silentia famam;
Hoc solum metuens incautus ab hoste timeri.
Mittitur, exigua qui prœlia prima lacessat,
Eliciatque manu, Numidis a rege secundus,
Ut sibi commissi simulator Sabbura belli :
Ipse cava regni vires in valle retentat.
Aspidas ut Pharias cauda solertior hostis
Ludit, & iratas incerta provocat umbra;
Obliquusque caput vanas serpentis in auras
Effusæ tuto comprendit guttura morsu,

Lethiferam citra saniem : tunc irrita pestis
Exprimitur, faucesque fluunt, pereunte veneno.
Fraudibus eventum dederat fortuna : feroxque
Non exploratis occulti viribus hostis,
Curio nocturnum castris erumpere cogit,
Ignotisque equitem late discurrere campis.
Ipse sub Auroræ primos excedere motus
Signa jubet castris, multum, frustraque rogatus
Ut Libycas metuat fraudes, infectaque semper
Punica bella dolis. Lethi fortuna propinqui
Tradiderat fatis juvenem : bellumque trahebat
Auctorem civile suum. Super ardua ducit
Saxa, super cautes abrupto limite signa.
Quum procul e summis conspecti collibus hostes
Fraude sua cessere parum, dum colle relicto
Effusam patulis aciem committeret arvis.
Ille fugam credens, simulatæ nescius artis,
Ut victor, medios aciem projecit in agros.
Tunc primum patuere doli, Numidæque fugaces
Undique completis clauserunt montibus agmen.
Obstupuit dux ipse simul, perituraque turba.
Non timidi petiere fugam, non prœlia fortes :
Quippe ubi non sonipes motus clangore tubarum
Saxa quatit pulsu, rigidos vexantia frenos
Ora terens, spargitque jubas, & surrigit aures,
Incertoque pedum pugnat non stare tumultu.
Fessa jacet cervix; fumant sudoribus armi;

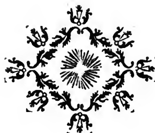
Oraque projecta fqualent arentia lingua:
Pectora rauca gemunt, quæ creber anhelitus urget;
Et defecta gravis longe trahit ilia pulfus;
Siccaque fanguineis durefcit fpuma lupatis.
Jamque gradum neque verberibus, ftimulisque coacti,
Nec, quamvis crebris juffi calcaribus, addunt:
Vulneribus coguntur equi; nec profuit ulli
Cornipedis rupiffe moras; neque enim impetus illis
Incurfusque fuit: tantum profertur ad hoftes,
Et fpatium jaculis oblato vulnere donat.
At vagus Afer equos ut primum emifit in agmen,
Tunc campi tremuere fono; terraque foluta,
Quantus Biftonio torquetur turbine pulvis,
Aëra nube fua texit, traxitque tenebras.
Ut vero in pedites fatum miferabile belli
Incubuit, nullo dubii difcrimine Martis
Ancipites fteterunt cafus; fed tempora pugnæ
Mors tenuit. Neque enim licuit procurrere contra,
Et mifcere manus. Sic undique fepta juventus
Cominus obliquis, & rectis eminus haftis
Obruitur: non vulneribus; nec fanguine, folum
Telorum nimbo peritura, & pondere ferri.
Ergo acies tantæ parvum fpiffantur in orbem:
Ac, fi quis metuens medium correpfit in agmen,
Vix impune fuos inter convertitur enfes.
Denfaturque globus, quantum pede prima relato
Conftrinxit gyros acies. Non arma movendi

Jam locus eſt preſſis : ſtipataque membra teruntur.
Frangitur armatum colliſo pectore pectus.
Non tam læta tulit victor ſpectacula Maurus,
Quam fortuna dabat : fluvios non ille cruoris,
Membrorumque videt lapſum, & ferientia terram
Corpora : compreſſum turba ſtetit omne cadaver.

Excitet inviſas diræ Carthaginis umbras
Inferiis fortuna novis : ferat iſta cruentus
Annibal, & Pœni tam dira piacula manes.
Romanam, Superi, Libyca tellure ruinam
Pompeio prodeſſe nefas, votiſque Senatus.
Africa nos potius vincat ſibi. Curio fuſas
Ut vidit campis acies, & cernere tantas
Permiſit clades compreſſus ſanguine pulvis,
Non tulit afflictis animam producere rebus,
Aut ſperare fugam : ceciditque in ſtrage ſuorum
Impiger ad lethum, & fortis virtute coacta.

Quid nunc roſtra tibi proſunt turbata, forumque,
Unde Tribunitia plebeius ſignifer arce
Arma dabas populis ? quid prodita jura Senatus,
Et gener, atque ſocer bello concurrere juſſi ?
Ante jaces, quam dira duces Pharſalia confert,
Spectandumque tibi bellum civile negatum eſt.
Has Urbi miseræ veſtro de ſanguine pœnas
Ferre datis : luitis jugulo ſic arma, potentes.
Felix Roma quidem, civeſque habitura beatos,
Si libertatis ſuperis tam cura placeret,

Quam vindicta placet. Libycas en nobile corpus
Pascit aves, nullo contectus Curio busto.
At tibi nos (quando non proderit ista silere,
A quibus omne ævi senium sua fama repellit,)
Digna damus, juvenis, meritæ præconia vitæ.
Haud alium tanta civem tulit indole Roma,
Aut cui plus leges deberent recta sequenti.
Perdita nunc Urbi nocuerunt secula, postquam
Ambitus, & luxus, & opum metuenda facultas
Transverso mentem dubiam torrente tulerunt.
Momentumque fuit mutatus Curio rerum,
Gallorum captus spoliis, & Cæsaris auro.
Jus licet in jugulos nostros sibi fecerit ense,
Sylla potens, Mariusque ferox, & Cinna cruentus,
Cæsareæque domus series cui tanta potestas
Concessa est; emere omnes, hic vendidit Urbem.

SUMMARIUM

LIBRI QUINTI.

In Epirum convocantur Senatores, de rebus præsentibus deliberaturi. Dux belli eligitur Pompeius. In reges & in populos merentes spargitur honor. Pro explorando belli civilis eventu Appius Delphicum consulit oraculum. Suis militibus Cæsar seditione agitatis obvius fit audax & intrepidus; minas jactat, & supplicio de contumacioribus sumto, cunctos in officium reducit. Exercitum ad naves cogendas Brundusium mittit, dum ipse sine milite repetit Romam, ubi ei contingunt consulatûs honores. Revertitur Brundusium: ibi collectâ classe, copiarum partem in naves conscendere jubet, etsi procellosum cœlum mala prænuntiat. In Epirum appellit. Stant in conspectu ambo exercitus. Cæsar moræ impatiens, dum tardat Antonius reliquas adducere copias, per noctem solus, ut se duce festinent iter, se credit cymbæ exiguæ; quæ, irato mari diù vexata,

tandem in Epiri litus revehit incolumem. Temerariam virtutem ducis milites blandè accusant. Venit cum classe Antonius. Ubi jam instat pugnæ discrimen, Corneliam uxorem Pompeius Lesbum secedere jubet. Animi affectus varii quos tunc sibi invicem proferunt.

LIBER QUINTUS.

SIC alterna duces bellorum vulnera passos
In Macedûm terras, miscens adversa secundis,
Servavit fortuna pares. Jam sparserat Hæmo
Bruma nives, gelidoque cadens Atlantis Olympo:
Instabatque dies, qui dat nova nomina fastis,
Quique colit primus ducentem tempora Janum.
Dum tamen emeriti remanet pars ultima juris,
Consul uterque vagos belli per munia Patres
Elicit Epirum. Peregrina ac sordida sedes
Romanos cepit proceres; secretaque rerum
Hospes in externis audivit curia tectis:
Nam quis castra vocet tot strictas jure secures,
Tot fasces? docuit populos venerabilis ordo
Non Magni partes, sed Magnum in partibus esse.
Ut primum mœstum tenuere silentia cœtum,
Lentulus è celsa sublimis sede profatur.
» INDOLE si dignum Latia, si sanguine prisco
» Robur inest animis; non, qua tellure coacti,
» Quamque procul tectis captæ sedeamus ab urbis,
» Cernite: sed vestræ faciem cognoscite turbæ:
» Cunctaque jussuri primum hoc decernite, Patres,
» Quod regnis, populisque liquet, nos esse Senatum.
» Nam, vel Hyperboreæ plaustrum glaciale sub Ursæ,
» Vel plaga qua torrens, claususque vaporibus axis
» Nec patitur noctes, nec iniquos crescere soles,

» Si fortuna ferat, rerum nos ſumma ſequetur,
» Imperiumque comes. Tarpeia ſede perusta
» Gallorum facibus, Veiosque habitante Camillo,
» Illic Roma fuit. Non unquam perdidit ordo
» Mutato ſua jura ſolo. Mœrentia tecta
» Cæſar habet, vacuasque domos, legesque ſilentes,
» Clauſaque juſtitio triſti fora. Curia ſolos
» Illa videt Patres, plena quos urbe fugavit.
» Ordine de tanto quisquis non exulat, hic eſt.
» Ignaros ſcelerum, longaque in pace quietos
» Bellorum primus ſparſit furor : omnia rurſus
» Membra loco redeunt. En totis viribus orbis
» Heſperiam penſant ſuperi : jacet hoſtis in undis
» Obrutus Illyricis; Libyæ ſqualentibus arvis
» Curio Cæſarei cecidit pars magna Senatûs.
» Tollite ſigna duces : fatorum impellite curſum :
» Spem veſtram præſtate Deis : fortunaque tantos
» Det vobis animos, quantos fugientibus hoſtem
» Cauſa dabat. Noſtrum exacto jus clauditur anno;
» Vos quorum finem non eſt ſenſura poteſtas,
» Conſulite in medium Patres, Magnumque jubete
» Eſſe ducem ». Læto nomen clamore Senatus
Excipit; & Magno fatum patriæque, ſuumque
Impoſuit. Tunc in reges, populosque merentes
Sparſus honos; pelagique potens Phœbeia donis
Exornata Rhodos, gelidique inculta juventus
Taygeti : fama veteres laudantur Athenæ :

Massiliæque suæ donatur libera Phocis.
Tunc Sadalen, fortemque Cotyn, fidumque per arma
Deiotarum, & gelidæ dominum Rhascupolin oræ
Collaudant: Libyamque jubent, auctore Senatu,
Sceptrifero parere Jubæ. Proh tristia fata!
Et tibi, non fidæ gentis dignissime regno,
Fortunæ, Ptolemæe, pudor, crimenque Deorum,
Cingere Pellæo pressos diademate crines
Permissum: sævum in populos, puer, accipis ensem:
Atque utinam in populos! Donata est regia Lagi;
Accessit Magni jugulus: regnumque sorori
Ereptum est, soceroque nefas. Jam turba soluto
Arma petit coetu: quæ quum populique, ducesque
Casibus incertis, & cæca sorte pararent,
Solus in ancipites metuit descendere Martis
Appius eventus; finemque expromere rerum
Sollicitat superos, multosque obducta per annos
Delphica fatidici referat penetralia Phœbi.

Hesperio tantum, quantum semotus Eoo
Cardine, Parnassus gemino petit æthera colle,
Mons Phœbo, Bromioque sacer: cui numine mixto
Delphica Thebanæ referunt trieterica Bacchæ.
Hoc solum, fluctu terras mergente, cacumen
Eminuit, pontoque fuit discrimen, & astris.
Tu quoque vix summam seductus ab æquore rupem
Extuleras, unoque jugo, Parnasse, latebas.
Ultor ibi expulsæ premeret quum viscera partus

Matris, adhuc rudibus Pæan Pythona sagittis
Explicuit, quum regna Themis, tripodasque teneret.
Ut vidit Pæan vastos telluris hiatus
Divinam spirare fidem, ventosque loquaces
Exhalare solum, sacris se condidit antris,
Incubuitque adyto, vates ibi factus, Apollo.
Quis latet hîc superûm? quod numen ab æthere pressum
Dignatur cæcas inclusum habitare cavernas?
Quis terram cœli patitur Deus, omnia cursus
Æterni secreta tenens, mundique futuri
Conscius, ac populis sese proferre paratus,
Contactumque ferens hominis; magnusque, potensque,
Sive canit fatum, seu quod jubet ipse canendo
Fit fatum? Forsan terris inserta regendis,
Aëre libratum vacuo quæ sustinet orbem,
Totius pars magna Jovis Cirrhæa per antra
Exit, & ætherio trahitur connexa Tonanti.
Hoc ubi virgineo conceptum est pectore numen,
Humanam feriens animam sonat, oraque vatis
Solvit, ceu Siculus flammis urgentibus Ætnam
Undat apex; Campana fremens ceu saxa vaporat
Conditus Inarimes æterna mole Typhœus.
Hoc tamen expositum cunctis, nullique negatum
Numen, ab humani solum se labe furoris
Vindicat. Haud illic tacito mala vota susurro
Concipiunt, nam fixa canens, mutandaque nulli,
Mortales optare vetat: justisque benignus

Sæpe dedit sedem totas mutantibus urbes ;
Ut Tyriis : dedit ille minas impellere belli ;
Ut Salaminiacum meminit mare. Sustulit iras
Telluris sterilis, monstrato fine : resolvit
Aëra tabificum. Non ullo secula dono
Nostra carent majore Deûm, quam Delphica sedes
Quod siluit, postquam reges timuere futura,
Et superos vetuere loqui. Nec voce negata
Cirrhææ mœrent vates, templique fruuntur
Justitio. Nam si qua Deus sub pectora venit,
Numinis aut pœna est mors immatura recepti,
Aut pretium : quippe stimulo fluctuque furoris
Compages humana labat, pulsusque Deorum
Concutiunt fragiles animas. Sic tempore longo
Immotos tripodas, vastæque silentia rupis
Appius Hesperii scrutator ad ultima fati
Sollicitat. Jussus sedes laxare verendas
Antistes, pavidamque Deis immittere vatem,
Castalios circum latices, nemorumque recessus
Phemonoën errore vagam, curisque vacantem
Corripuit, cogitque fores irrumpere templi.
Limine terrifico metuens consistere Phœbas,
Absterrere ducem noscendi ardore futura
Cassa fraude parat. » QUID spes, ait, improba veri
» Te, Romane, trahit ? Muto Parnassus hiatu
» Conticuit, pressitque Deum : seu spiritus istas
» Destituit fauces, mundique in devia versum

» Duxit iter : feu barbarica quum lampade Python
» Arfit, in immenfas cineres abiere cavernas,
» Et Phœbi tenuere viam : feu fponte Deorum
» Cirrha filet, farique fat eft arcana futuri
» Carmina longævæ, vobis commiffa, Sibyllæ :
» Seu Pæan folitus templis arcere nocentes,
» Ora quibus folvat noftro non invenit ævo ».
Virginei patuere doli, fecitque, negatis
Numinibus, metus ipfe fidem. Tum torta priores
Stringit vitta comas, crinesque in terga folutos
Candida Phocaïca complectitur infula lauro.
Hærentem, dubiamque premens in templa facerdos
Impulit. Illa pavens adyti penetrale remoti
Fatidicum, prima templorum in parte refiftit :
Atque Deum fimulans, fub pectore ficta quieto
Verba refert, nullo confufæ murmure vocis
Inftinctam facro mentem teftata furore,
Haud æque læfura ducem, cui falfa canebat,
Quam tripodas, Phœbique fidem. Non rupta trementi
Verba fono, nec vox antri complere capacis
Sufficiens fpatium, nulloque horrore comarum
Excuffæ laurus, immotaque culmina templi,
Securumque nemus, veritam fe credere Phœbo
Prodiderant. Senfit tripodas ceffare, furensque
Appius : » Et nobis meritas dabis, impia, pœnas,
» Et fuperis, quos fingis, ait, nifi mergeris antris,
» Deque orbis trepidi tanto confulta tumultu

» Desinis ipsa loqui ». Tandem conterrita virgo
Confugit ad tripodas, vastisque abducta cavernis
Hæsit, & insueto concepit pectore numen,
Quod non exhaustæ per tot jam secula rupis
Spiritus ingessit vati : tandemque potitus
Pectore Cirrhæo, non unquam plenior artus
Phœbados irrupit Pæan : mentemque priorem
Expulit, atque hominem toto sibi cedere jussit
Pectore. Bacchatur demens aliena per antrum
Colla ferens, vittasque Dei, Phœbeaque serta
Erectis discussa comis, per inania templi
Ancipiti cervice rotat, spargitque vaganti
Obstantes tripodas, magnoque exæstuat igne,
Iratum te, Phœbe, ferens : nec verbere solo
Uteris, & stimulis : flammas in viscera mergis.
Accipit & frenos : nec tantum prodere vati,
Quantum scire, licet. Venit ætas omnis in unam
Congeriem : miserumque premunt tot secula pectus :
Tanta patet rerum series, atque omne futurum
Nititur in lucem : vocemque petentia fata
Luctantur : non prima dies, non ultima mundi,
Non modus Oceani, numerus non deerat arenæ.
Talis in Euboïco vates Cumana recessu,
Indignata suum multis servire furorem
Gentibus, ex tanta fatorum strage superba
Excerpsit Romana manu : sic plena laborat
Phemonoë Phœbo, dum te consultor operti

Castalia tellure Dei vix invenit, Appi,
Inter fata diu quærens tam magna latentem.
Spumea tunc primum rabies vesana per ora
Effluit, & gemitus, & anhelo clara meatu
Murmura: tunc mœstus vastis ululatus in antris,
Extremæque sonant domita jam virgine voces.
» Effugis ingentes, tanti discriminis expers,
» Bellorum, Romane, minas: solusque quietem
» Euboïci vasta lateris convalle tenebis ».
Cætera suppressit, faucesque obstruxit Apollo.
Custodes tripodes fatorum, arcanaque mundi,
Tuque potens veri, Pæan, nullumque futuri
A Superis celate diem, suprema ruentis
Imperii, cæsosque duces, & funera regum,
Et tot in Hesperio collapsas sanguine gentes
Cur aperire times? An nondum numina tantum
Decrevere nefas? & adhuc dubitantibus astris
Pompeii damnare caput, tot fata tenentur?
Vindicis an gladii facinus, pœnasque furorum,
Regnaque ad ultores iterum redeuntia Brutos,
Ut peragat fortuna, taces? Tunc pectore vatis
Impulsæ cessere fores, exclusaque templis
Prosiluit: perstat rabies, nec cuncta locutæ.
Quem non emisit, superest Deus. Ille feroces
Torquet adhuc oculos, totoque vagantia cœlo
Lumina: nunc vultu pavido, nunc torva minaci,
Stat nunquam facies: rubor igneus inficit ora,

Liventesque genas : nec , qui solet esse timentis,
Terribilis sed pallor inest : nec fessa quiescunt
Corda : sed ut tumidus Boreæ post flamina pontus
Rauca gemit ; sic multa levant suspiria vatem.
Dumque a luce sacra , qua vidit fata , refertur
Ad vulgare jubar , mediæ venere tenebræ.
Immisit Stygiam Pæan in viscera Lethen ,
Quæ raperet secreta Deûm. Tum pectore verum
Fugit , & ad Phœbi tripodas rediere futura :
Vixque refecta cadit. Nec te vicinia lethi
Territat ambiguis frustratum sortibus , Appi :
Jure sed incerto mundi , subsidere regnum
Chalcidos Euboicæ , vana spe rapte , parabas.
Heu demens , nullum belli sentire fragorem ,
Tot mundi caruisse malis , præstare Deorum ,
Excepta quis Morte , potest ! Secreta tenebis
Litoris Euboici , memorando condite busto ,
Qua maris angustat fauces saxosa Carystos ,
Et tumidis infecta colit qua numina Rhamnus ;
Arctatus rapido fervet qua gurgite pontus ,
Euripusque trahit , cursum mutantibus undis ,
Chalcidicas puppes ad iniquam classibus Aulin.
 Interea domitis Cæsar remeabat Iberis ,
Victrices aquilas alium laturus in orbem :
Quum prope fatorum tantos per prospera cursus
Avertêre Dei. Nullo nam Marte subactus
Intra castrorum timuit tentoria ductor .

Perdere ſucceſſus ſcelerum : quum pæne fideles
Per tot bella manus ſatiatæ ſanguine tandem
Deſtituêre ducem ; ſeu mœſto claſſica paulum
Intermiſſa ſono , clauſuſque , & frigidus enſis ,
Expulerat belli furias : ſeu , præmia miles
Dum majora petit, damnat cauſamque , ducemque,
Et ſcelere imbutos etiam nunc venditat enſes.
Haud magis expertus diſcrimine Cæſar in ullo eſt ,
Quam non e ſtabili , tremulo ſed culmine cuncta
Deſpiceret , ſtaretque ſuper titubantia fultus.
Tot raptis truncus manibus , gladioque relictus
Pæne ſuo , qui tot gentes in bella trahebat ,
Scit non eſſe ducis ſtrictos , ſed militis , enſes.
Non pavidum jam murmur erat , nec pectore tecto
Ira latens : nam quæ dubias conſtringere mentes
Cauſa ſolet , dum quiſque pavet, quibus ipſe timori eſt,
Seque putat ſolum regnorum injuſta gravari ,
Haud retinet. Quippe ipſa metus exſolverat audax
Turba ſuos. Quidquid multis peccatur , inultum eſt.
Effudere minas : » LICEAT diſcedere , Cæſar ,
» A rabie ſcelerum. Quæris terraque marique
» His ferrum jugulis , animaſque effundere viles
» Quolibet hoſte paras. Partem tibi Gallia noſtri
» Eripuit : partem duris Hiſpania bellis :
» Pars jacet Heſperia : totoque exercitus orbe
» Te vincente perit. Terris fudiſſe cruorem
» Quid juvat Arctoïs, Rhodano, Rhenoque ſubactis ?

» Tot mihi pro bellis bellum civile dediſti.
» Cepimus expulſo patriæ quum tecta Senatu,
» Quos hominum, vel quos licuit ſpoliare Deorum ?
» Imus in omne nefas, manibus, ferroque nocentes,
» Paupertate pii. Finis quis quæritur armis ?
» Quid ſatis eſt, ſi Roma parum ? Jam reſpice canos,
» Invalidasque manus, & inanes cerne lacertos.
» Uſus abit vitæ : bellis conſumſimus ævum.
» Ad mortem dimitte ſenes. En improba vota :
» Non duro liceat morientia ceſpite membra
» Ponere, non anima glebam fugiente ferire,
» Atque oculos morti clauſuram quærere dextram,
» Conjugis illabi lacrymis, unique paratum
» Scire rogum. Liceat morbis finire ſenectam.
» Sit præter gladios aliquod ſub Cæſare fatum.
» Quid, velut ignaros ad quæ portenta paremur,
» Spe trahis ? Uſque adeo ſoli civilibus armis
» Neſcimus cujus ſceleris ſit maxima merces ?
» Nil actum eſt bellis, ſi nondum comperit iſtas
» Omnia poſſe manus. Nec fas, nec vincula juris
» Hoc audere vetant. Rheni mihi Cæſar in undis
» Dux erat, hic ſocius. Facinus quos inquinat, æquat.
» Adde, quod ingrato meritorum judice virtus
» Noſtra perit. Quidquid gerimus, fortuna vocatur.
» Nos fatum ſciat eſſe ſuum. Licet omne Deorum
» Obſequium ſperes, irato milite, Cæſar,
» Pax erit ». Hæc fatus, totis diſcurrere caſtris

Cœperat, infestoque ducem deposcere vultu.
Sic erat, o Superi, quando pietasque, fidesque
Destituunt, moresque malos sperare relictum est,
Finem civili faciat discordia bello.

Quem non ille ducem potuit terrere tumultus!
Fata sed in præceps solitus demittere Cæsar,
Fortunamque suam per summa pericula gaudens
Exercere, venit: nec, dum desæviat ira,
Exspectat: medios properat tentare furores.
Non illis urbes, spoliandaque templa negasset,
Tarpeiamque Jovis sedem, matresque Senatus,
Passurasque infanda nurus. Vult omnia certe
A se sæva peti, vult præmia Martis amari:
Militis indomiti tantum mens sana timetur.
Non pudet, heu! Cæsar, soli tibi bella placere
Jam manibus damnata tuis? Hos ante pigebit
Sanguinis? His ferri grave jus erit? Ipse per omne
Fasque nefasque rues? Lassare, & disce sine armis
Posse pati: liceat scelerum tibi ponere finem.
Sæve quid insequeris? quid jam nolentibus instas?
Bellum te civile fugit. Stetit aggere fultus
Cespitis, intrepidus vultu, meruitque timeri
Non metuens: atque hæc, ira dictante, profatur.
» Qui modo in absentem vultu, dextraque furebas,
» Miles, habes nudum, promtumque ad vulnera pectus.
» Hic, fuge, si belli finis placet, ense relicto.
» Detegit imbelles animos nil fortiter ausa.

» Seditio, tantumque fugam meditata juventus;
» Ac ducis invicti rebus lassata secundis.
» Vadite, meque meis ad bella relinquite fatis:
» Invenient hæc arma manus, vobisque repulsis
» Tot reddet Fortuna viros, quot tela vacabunt.
» Anne, fugam Magni tanta quum classe sequuntur
» Hesperiæ gentes, nobis victoria turbam
» Non dabit, impulsi tantum quæ præmia belli
» Auferat, & vestri rapta mercede laboris,
» Lauriferos nullo comitetur vulnere currus?
» Vos despecta, senex, exhaustaque sanguine turba
» Cernetis nostros, jam plebs Romana, triumphos.
» Cæsaris an cursus vestræ sentire putatis
» Damnum posse fugæ? Veluti si cuncta minentur
» Flumina, quos miscent pelago, subducere fontes,
» Non magis ablatis unquam decresceret æquor,
» Quam nunc crescit, aquis: an vos momenta putatis
» Ulla dedisse mihi? nunquam sic cura Deorum
» Se premit, ut vestræ morti, vestræque saluti
» Fata vacent. Procerum motus hæc cuncta sequuntur.
» Humanum paucis vivit genus. Orbis Iberi
» Horror, & Arctoi, nostro sub nomine miles,
» Pompeio certe fugeres duce. Fortis in armis
» Cæsareis Labienus erat; nunc transfuga vilis
» Cum duce prælato terras, atque æquora lustrat.
» Nec melior mihi vestra fides, si bella nec hoste,
» Nec duce me, geritis. Quisquis mea signa relinquit,

» Nec Pompeianis tradit sua partibus arma,
» Hic nunquam vult esse meus. Sunt ista profecto
» Curæ castra Deis, qui me committere tantis,
» Non nisi mutato voluerunt milite, bellis.
» Heu, quantum Fortuna humeris jam pondere fessis
» Amolitur onus! Sperantes omnia dextras
» Exarmare datur, quibus hic non sufficit orbis.
» Jam certe mihi bella geram: discedite castris,
» Tradite nostra viris, ignavi, signa, Quirites.
» At paucos, quibus hæc rabies auctoribus arsit,
» Non Cæsar, sed pœna tenet. Procumbite terræ,
» Insidumque caput, feriendaque tendite colla.
» Et tu, quo solo stabunt jam robore castra,
» Tiro rudis, specta pœnas & disce ferire,
» Disce mori ». Tremuit sæva sub voce minantis
Vulgus iners: unumque caput, tam magna juventus
Privatum factura timet; velut ensibus ipsis
Imperet, invito moturus milite ferrum.
Ipse pavet, ne tela sibi dextræque negentur
Ad scelus hoc Cæsar: vicit patientia sævi
Spem ducis, & jugulos, non tantum præstitit enses.
Nil magis, adsuetas sceleri quam perdere mentes,
Atque perire timet. Tam diri fœderis ictu
Parta quies, pœnaque redit placata juventus.
Brundusium decimis jubet hanc attingere castris,
Et cunctas revocare rates, quas avius Hydrus,
Antiquusque Taras, secretaque litora Leucæ,

Quas recipit Salapina palus, & ſubdita Sipus
Montibus: Auſoniam qua torquens frugifer oram,
Dalmatico Boreæ, Calabroque obnoxius Auſtro,
Appulus Adriacas exit Garganus in undas.
Ipſe petit trepidam tutus ſine milite Romam,
Jam doctam ſervire togæ: populoque precanti
Scilicet indulgens, ſummum Dictator honorem
Contigit, & lætos fecit, ſe Conſule, faſtos.
Namque omnes voces, per quas jam tempore tanto
Mentitur dominos, hæc primum repperit ætas,
Qua ſibi ne ferri jus ullum Cæſar abeſſet,
Auſonias voluit gladiis miſcere ſecures.
Addidit & faſces aquilis, & nomen inane
Imperii rapiens, ſignavit tempora digna
Mœſta nota. Nam quo melius Pharſalicus annus
Conſule notus erit? Fingit ſolemnia campus:
Et non admiſſæ dirimit ſuffragia plebis,
Decantatque tribus, & vana verſat in urna.
Nec cœlum ſervare licet: tonat augure ſurdo,
Et lætæ jurantur aves, bubone ſiniſtro.
Inde perit primum quondam veneranda poteſtas,
Juris inops: careat tantum ne nomine tempus,
Menſtruus in faſtos diſtinguit ſecula Conſul.
Nec non Iliacæ numen quod præſidet Albæ,
Haud meritum Latio ſolemnia ſacra ſubacto,
Vidit flammifera confectas nocte Latinas.
Inde rapit curſus, &, quæ piger Appulus arva

Deseruit rastris, & inerti tradidit herbæ,
Ocior & coeli flammis, & tigride foeta,
Transcurrit: curvique tenens Minoïa tecta
Brundusii, clausas ventis brumalibus undas
Invenit, & pavidas hiberno sidere classes.
Turpe duci visum est rapiendi tempora belli
In segnes hæsisse moras, portuque teneri,
Quum pateat tutum vel non felicibus æquor.
Expertes animos pelagi sic robore complet:
» Fortius hiberni flatus, coelumque fretumque
» Quum coepere, tenent, quam quos incumbere certos
» Perfida nubiferi vetat inconstantia veris.
» Nec maris anfractus, lustrandaque litora nobis,
» Sed recti fluctus, soloque Aquilone secandi.
» Hic utinam summi curvet carchesia mali,
» Incumbatque furens, & Graia ad moenia perflet,
» Ne Pompeiani Phæacum e litore toto
» Languida jactatis comprendant carbasa remis!
» Rumpite, quæ retinent felices vincula proras.
» Jamdudum nubes, & sævas perdimus undas ».
Sidera prima poli, Phoebo labente sub undas,
Exierant, & Luna suas jam fecerat umbras;
Quum pariter solvêre rates, totosque rudentes
Laxavere sinus: & flexo navita cornu
Obliquat lævo pede carbasa, summaque pandens
Suppara velorum perituras colligit auras.
Ut primum levior propellere lintea ventus

Incipit, exiguumque tument; mox reddita malo
In mediam cecidere ratem: terraque relicta
Non valet ipsa sequi puppes, quæ vexerat, aura.
Æquora lenta jacent, alto torpore ligata.
Pigrius immotis hæsere paludibus undæ.
Sic stat iners Scythicas astringens Bosporos undas,
Quum, glacie retinente, fretum non impulit Ister,
Immensumque gelu tegitur mare: comprimit unda,
Deprendit quascumque, rates: nec pervia velis
Æquora frangit eques, fluctûque latente sonantem
Orbita migrantis scindit Mæotida Bessi.
Sæva quies pelagi, mœstoque ignava profundo
Stagna jacentis aquæ, veluti deserta rigente
Æquora natura cessant: pontusque, vetustas
Oblitus servare vices, non commeat æstu,
Non horrore tremit: non Solis imagine vibrat.
Casibus innumeris fixæ patuere carinæ.
Illinc infestæ classes, & inertia tonsis
Æquora moturæ; gravis hinc languore profundi
Obsessis ventura fames. Nova vota timori
Sunt inventa novo, fluctus, nimiasque precari
Ventorum vires, dum se torpentibus unda
Excutiat stagnis, & sit mare. Nubila nusquam,
Undarumque minæ: cœlo languente, fretoque
Naufragii spes omnis abit. Sed nocte fugata
Læsum nube dies jubar extulit, imaque sensim
Concussit pelagi, movitque Ceraunia nautis.

Inde rapi cœpere rates, atque æquora claſſem
Curva ſequi, quæ jam vento, fluctuque ſecundo
Lapſa Palæſtinas uncis confixit arenas.
Prima duces vidit junctis conſiſtere caſtris
Tellus, quam volucer Genuſus, quam mollior Apſus
Circumeunt ripis. Apſo geſtare carinas
Cauſa palus, leni quam fallens egerit unda.
At Genuſum nunc ſole nives, nunc imbre ſolutæ
Præcipitant: neuter longo ſe gurgite laſſat,
Sed minimum terræ, vicino litore, novit.
Hoc fortuna loco tantæ duo nomina famæ
Compoſuit: miſerique fuit ſpes irrita mundi,
Poſſe duces, parva campi ſtatione diremtos,
Admotum damnare nefas: nam cernere vultus,
Et voces audire datur; multoſque per annos
Dilectus tibi, Magne, ſocer, poſt pignora tanta,
Sanguinis infauſti ſobolem, mortemque nepotis,
Te niſi Niliaca propius non vidit arena.

Cæſaris attonitam miſcenda ad prœlia mentem
Ferre moras ſcelerum partes juſſere relictæ.
Ductor erat cunctis audax Antonius armis,
Jam tum civili meditatus Leucada bello.
Illum ſæpe minis Cæſar, precibuſque morantem
Evocat: » O MUNDI tantorum cauſa laborum,
» Quid Superos, & fata tenes? Sunt cetera curſu
» Acta meo, ſummam rapti per proſpera belli
» Te poſcit Fortuna manum. Non rupta vadoſis

» Syrtibus incerto Libye nos dividit æstu.
» Numquid inexperto tua credimus arma profundo?
» Inque novos traheris casus? Ignave, venire
» Te Cæsar, non ire, jubet. Prior ipse per hostes
» Percussi medias alieni juris arenas.
» Tu mea castra times? Pereuntia tempora fati
» Conqueror: in ventos impendo vota, fretumque.
» Ne retine dubium cupientes ire per æquor:
» Si bene nota mihi est, ad Cæsaris arma juventus
» Naufragio venisse volet. Jam voce doloris
» Utendum est: non ex æquo divisimus orbem.
» Epirum Cæsarque tenet, totusque Senatus:
» Ausoniam tu solus habes ». His terque, quaterque
Vocibus excitum postquam cessare videbat,
Dum se deesse Deis, at non sibi numina, credit:
Sponte per incautas audet tentare tenebras,
Quod jussi timuere, fretum: temeraria prono
Expertus cessisse Deo: fluctusque verendos
Classibus, exigua sperat superare carina.

Solverat armorum fessas nox languida curas,
Parva quies miseris; in quorum pectora somno
Dat vires fortuna minor: jam castra silebant:
Tertia jam vigiles commoverat hora secundos;
Cæsar sollicito per vasta silentia gressu
Vix famulis audenda parat: cunctisque relictis,
Sola placet Fortuna comes. Tentoria postquam
Egressus, vigilum somno cedentia membra

Tranſiluit, queſtus tacite quod fallere poſſet;
Litora curva legit, primiſque invenit in undis
Rupibus exeſis hærentem fune carinam.
Rectorem, dominumque ratis ſecura tenebat
Haud procul inde domus, non ullo robore fulta,
Sed ſterili junco, cannaque intexta paluſtri,
Et latus inverſa nudum munita phaſelo.
Hæc Cæſar bis terque manu quaſſantia tectum
Limina commovit. Molli conſurgit Amyclas,
Quem dabat alga, toro. » Quiſnam mea naufragus, inquit,
» Tecta petit? aut quem noſtræ Fortuna coëgit
» Auxilium ſperare caſæ »? Sic fatus, ab alto
Aggere, jam tepidæ ſublato fune favillæ,
Scintillam tenuem commotos pavit in ignes,
Securus belli: prædam civilibus armis
Scit non eſſe caſas. O vitæ tuta facultas
Pauperis, anguſtique lares! O munera nondum
Intellecta Deûm! quibus hoc contingere templis,
Aut potuit muris, nullo trepidare tumultu,
Cæſarea pulſante manu? Tum poſte recluſo,
Dux ait: » Exspecta votis majora modeſtis,
» Speſque tuas laxa, juvenis, ſi juſſa ſecutus
» Me vehis Heſperiam, non ultra cuncta carinæ
» Debebis, manibuſque inopem duxiſſe ſenectam.
» Ne ceſſa præbere Deo tua fata, volenti
» Anguſtos opibus ſubitis implere Penates ».
Sic fatur: quanquam plebeio tectus amictu,

Indocilis privata loqui. Tum pauper Amyclas:
» MULTA quidem prohibent nocturno credere ponto.
» Nam sol non rutilas deduxit in æquora nubes,
» Concordesque tulit radios: Noton altera Phœbi,
» Altera pars Borean diducta luce vocabat.
» Orbe quoque exhaustus medio, languensque recessit,
» Spectantes oculos infirmo lumine passus.
» Lunaque non gracili surrexit lucida cornu,
» Aut orbis medii puros exesa recessus:
» Nec duxit recto tenuata cacumina cornu,
» Ventorumque nota rubuit: tum lurida pallens
» Ora tulit vultu sub nubem tristis ituro.
» Sed mihi nec motus nemorum, nec litoris ictus,
» Nec placet incertus, qui provocat æquora, Delphin:
» Aut siccum quod mergus amat: quodque ausa volare
» Ardea sublimis, pennæ confisa natanti:
» Quodque caput spargens undis, velut occupet imbrem,
» Instabili gressu metitur litora cornix.
» Sed si magnarum poscunt discrimina rerum,
» Haud dubitem præbere manus: vel litora tangam
» Jussa, vel hoc potius pelagus, flatusque negabunt».
Hæc fatur, solvensque ratem dat carbasa ventis;
Ad quorum motus non solum lapsa per altum
Aëra dispersos traxere cadentia sulcos
Sidera, sed summis etiam quæ fixa tenentur
Astra polis, sunt visa quati. Niger inficit horror
Terga maris: longo per multa volumina tractu
Æstuat

Æstuat unda minax : flatusque incerta futuri,
Turbida testantur conceptos æquora ventos.
Tunc rector trepidæ fatur ratis : » ASPICE sævum
» Quanta paret pelagus : Zephyrosne intendat, an Euros
» Incertum est : puppim dubius ferit undique pontus.
» Nubibus, & cœlo Notus est : si murmura ponti
» Consulimus, Cori verrunt mare. Gurgite tanto,
» Nec ratis Hesperias tanget, nec naufragus, oras.
» Desperare viam, & vetitos convertere cursus
» Sola salus. Liceat vexata litora puppe
» Prendere, nè longe nimium sit proxima tellus ».
Fisus cuncta sibi cessura pericula Cæsar,
» SPERNE minas, inquit, pelagi, ventoque furenti
» Trade sinum. Italiam si cœlo auctore recusas,
» Me pete. Sola tibi causa hæc est justa timoris,
» Vectorem non nosse tuum ; quem numina nunquam
» Destituunt ; de quo male tunc Fortuna meretur,
» Quum post vota venit : medias perrumpe procellas,
» Tutela secure mea. Cœli iste fretique,
» Non puppis nostræ, labor est : hanc Cæsare pressam
» A fluctu defendet onus. Nec longa furori
» Ventorum sævo dabitur mora : proderit undis
» Ista ratis. Ne flecte manum : fuge proxima velis
» Litora : tum Calabro portu te crede potitum,
» Quum jam non poterit puppi, nostræque saluti
» Altera terra dari. Quid tanta strage paretur
» Ignoras ? Quærit pelagi, cœlique tumultu

» Quid præſtet Fortuna mihi ». Non plura locuto
Avulſit laceros percuſſa puppe rudentes
Turbo rapax, fragilemque ſupervolitantia malum
Vela tulit : ſonuit, victis compagibus, alnus.
Inde ruunt toto concita pericula mundo.
Primus ab Oceano caput exeris Atlanteo,
Core, movens æſtus : jam te tollente furebat
Pontus, & in ſcopulos totas erexerat iras.
Occurrit gelidus Boreas, pelagusque retundit :
Et dubium pendet, vento cui concidat, æquor.
Sed Scythici vicit rabies Aquilonis, & undas
Torſit, & abſtruſas penitus vada fecit arenas.
Nec perfert pontum Boreas ad ſaxa, ſuumque
In fluctus Cori frangit mare : motaque poſſunt
Æquora ſubductis etiam concurrere ventis.
Non Euri ceſſaſſe minas, non imbribus atrum
Æolii jacuiſſe Notum ſub carcere ſaxi
Crediderim : cunctos ſolita de parte ruentes
Defendiſſe ſuas violento turbine terras,
Sic pelagus manſiſſe loco. Nec parva procellis
Æquora rapta ferunt : Ægæas tranſit in undas
Tyrrhenum : ſonat Ionio vagus Adria ponto.
Ah quoties fruſtra pulſatos æquore montes
Obruit illa dies ! quam celſa cacumina peſſum
Tellus victa dedit ! Non ullo litore ſurgunt
Tam validi fluctus, alioque ex orbe voluti
A Magno venere mari, mundumque coërcens

Monstriferos agit unda sinus. Sic rector Olympi
Cuspide fraterna lassatum in secula fulmen
Adjuvit, regnoque accessit terra secundo,
Quum mare convolvit gentes, quum litora Tethys
Noluit ulla pati, cœlo contenta teneri.
Tunc quoque tanta maris moles crevisset in astra,
Ni Superûm rector pressisset nubibus undas.
Non cœli nox illa fuit: latet obsitus aër
Infernæ squalore domus, nimbisque gravatus
Deprimitur, fluctusque in nubibus accipit imbrem.
Lux etiam metuenda perit, nec fulgura currunt
Clara, sed obscurum nimbosus dissilit aër.
Tunc Superûm convexa tremunt, atque arduus axis
Intonuit, motaque poli compage laborant.
Extimuit Natura chaos: rupisse videntur
Concordes elementa moras, rursusque redire
Nox manes mixtura Deïs. Spes una salutis,
Quod tanta mundi nondum periere ruina.
Quantum Leucadio placidus de vertice pontus
Despicitur; tantum nautæ videre trementes
Fluctibus e summis præceps mare: quumque tumentes
Rursus hiant undæ, vix eminet æquore malus.
Nubila tanguntur velis, & terra carina.
Nam pelagus, qua parte sedet, non celat arenas
Exhaustum in cumulos, omnisque in fluctibus unda est.
Artis opem vicere metus: nescitque magister
Quam frangat, cui cedat aquæ. Discordia ponti

Succurrit miseris, fluctusque evertere puppim
Non valet in fluctus: victum latus unda repellens
Erigit, atque omni surgit ratis ardua vento.
Non humilem Sasona vadis, non litora curvæ
Thessaliæ saxosa pavent, oræque malignos
Ambraciæ portus: scopulosa Ceraunia nautæ
Summa timent. Credit jam digna pericula Cæsar
Fatis esse suis. » TANTUSNE evertere, dixit,
» Me Superis labor est: parva quem puppe sedentem
» Tam magno petiere mari? Si gloria lethi
» Est pelago donata mei, bellisque negamur;
» Intrepidus, quamcumque datis mihi numina, mortem
» Accipiam. Licet ingentes abruperit actus
» Festinata dies fatis, sat magna peregi.
» Arctoas domui gentes: inimica subegi
» Arma metu: vidit Magnum mihi Roma secundum.
» Jussa plebe tuli fasces per bella negatos:
» Nulla meis aberit titulis Romana potestas.
» Nec sciat hoc quisquam, nisi tu, quæ sola meorum
» Conscia votorum es, me, quamvis plenus honorum,
» Et Dictator eam Stygias, & Consul ad umbras,
» Privatum, Fortuna, mori. Mihi funere nullo
» Est opus, ô Superi: lacerum retinete cadaver
» Fluctibus in mediis: desint mihi busta, rogusque,
» Dum metuar semper, terraque exspecter ab omni ».
Hæc fatum decimus, (dictu mirabile,) fluctus
Invalida cum puppe levat: nec rursus ab alto

Aggere dejecit pelagi, sed pertulit unda,
Scrupoſisque anguſta vacant ubi litora ſaxis,
Impoſuit terræ. Pariter tot regna, tot urbes
Fortunamque ſuam tacta tellure recepit.
Sed non tam remeans Cæſar jam luce propinqua,
Quam tacita ſua caſtra fuga, comitesque fefellit.
Circumfuſa duci flevit, gemituque ſuorum,
Et non ingratis inceſſit turba querelis.
» Quo te, dure, tulit virtus temeraria, Cæſar?
» Aut quæ nos viles animas in fata relinquens,
» Invitis ſpargenda dabas tua membra procellis?
» Quum tot in hac anima populorum vita, ſalusque
» Pendeat, & tantus caput hoc ſibi fecerit orbis,
» Sævitia eſt voluiſſe mori. Nullusne tuorum
» Emeruit comitum, fatis non poſſe ſuperſtes
» Eſſe tuis? Quum te raperet mare, corpora ſegnis
» Noſtra ſopor tenuit. Pudet heu! tibi cauſa petendæ
» Hæc fuit Heſperiæ? Viſum eſt committere quemquam
» Tam ſævo crudele mari? Sors ultima rerum
» In dubios caſus, & prona pericula mortis
» Præcipitare ſolet: mundi jam ſumma tenentem
» Permiſiſſe mari! Tantum quid numina laſſas?
» Sufficit ad fatum belli favor iſte, laborque
» Fortunæ, quod te noſtris impegit arenis?
» Hinc uſus placuere Deûm, non rector ut orbis,
» Nec dominus rerum, ſed felix naufragus eſſes»?
Talia jactantes, diſcuſſa nocte, ſerenus

Oppressit cum Sole dies, fessumque tumentes
Composuit pelagus, ventis patientibus, undas.

Nec non Hesperii lassatum fluctibus æquor
Ut videre duces, purumque insurgere cœlo
Fracturum pelagus Boream, solvêre carinas,
Quas ventus, doctæque pari moderamine dextræ
Permixtas habuere diu: latumque per æquor,
Ut terrestre, coït, consertis puppibus, agmen.
Sed nox sæva modum venti, velique tenorem
Eripuit nautis, excussitque ordine puppes.
Strymona sic gelidum, bruma pellente, relinquunt
Poturæ te, Nile, grues, primoque volatu
Effingunt varias, casu monstrante, figuras.
Mox ubi percussit densas Notus altior alas;
Confusos temere immixtæ glomerantur in orbes,
Et turbata perit dispersis litera pennis.
Quum primum, redeunte die, violentior aër
Puppibus incubuit, Phœbeo concitus ortu,
Prætereunt frustra tentati litora Lissi,
Nymphæumque tenent, nudas Aquilonibus undas
Succedens Boreæ jam portum fecerat Auster.

Undique collatis in robur Cæsaris armis,
Summa videns duri Magnus discrimina Martis
Jam castris instare suis; seponere tutum
Conjugii decrevit onus, Lesboque remotam
Te procul a sævi strepitu, Cornelia, belli
Occulere. Heu quantum mentes dominatur in æquas

Justa Venus ! Dubium, trepidumque ad prælia, Magne,
Te quoque fecit amor : quod nolles stare sub ictu
Fortunæ, quo mundus erat, Romanaque fata,
Conjux sola fuit. Mentem jam verba paratam
Destituunt, blandæque juvat ventura trahentem
Indulgere moræ, & tempus subducere fatis.
Nocte sub extrema, pulso torpore quietis,
Dum fovet amplexu gravidum Cornelia curis
Pectus, & aversi petit oscula grata mariti :
Humentes mirata genas, percussaque cæco
Vulnere, non audet flentem deprendere Magnum.
Ille gemens, » VITA non nunc mihi dulcior, inquit,
» Quum tædet vitæ, læto sed tempore, conjux,
» Venit mœsta dies, & quam nimiumque, parumque
» Distulimus : jam totus adest in prælia Cæsar.
» Cedendum est bellis : quorum tibi tuta latebra
» Lesbos erit, desiste preces tentare : negavi
» Jam mihi : non longos a me patiere recessus.
» Præcipites aderunt casus : properante ruina,
» Summa cadunt. Satis est audisse pericula Magni.
» Meque tuus decepit amor, civilia bella
» Si spectare potes : nam me, jam Marte parato,
» Securos cepisse pudet cum conjuge somnos,
» Eque tuo, miserum quatient quum classica mundum,
» Surrexisse sinu. Vereor civilibus armis
» Pompeium nullo tristem committere damno.
» Tutior interea populis, & tutior omni

» Rege late, positamque procul fortuna mariti
» Non tota te mole premat. Si numina nostras
» Impulerint acies, maneat pars optima Magni;
» Sitque mihi, si fata premant, victorque cruentus,
» Quo fugisse velim ». Vix tantum infirma dolorem
Cepit, & attonito cesserunt pectore sensus.
Tandem ut vox mœstas potuit proferre querelas :
» NIL MIHI de fatis thalami, Superisque relictum est,
» Magne, queri : nostros non rumpit funus amores,
» Nec diri fax summa rogi : sed sorte frequenti,
» Plebeiaque nimis careo dimissa marito.
» Hostis ad adventum rumpamus fœdera tædæ :
» Placemus socerum. Sic est tibi cognita, Magne,
» Nostra fides ? Credisne aliquid mihi tutius esse,
» Quam tibi ? Nonne olim casu pendemus ab uno ?
» Fulminibus me, sæve, jubes, tantæque ruinæ
» Absentem præstare caput ? Secura videtur
» Sors tibi, quum facias etiam nunc vota, perisse :
» Ut nolim servire malis ; sed morte parata,
» Te sequar ad Manes : feriat dum mœsta remotas
» Fama procul terras, vivam tibi nempe superstes.
» Adde, quod assuescis fatis, tantumque dolorem,
» Crudelis, me ferre doces. Ignosce fatenti,
» Posse pati, timeo. Quod si sunt vota, Deisque
» Audior, eventus rerum sciet ultima conjux.
» Sollicitam rupes jam te victore tenebunt,
» Et puppim, quæ fata feret tam læta, timebo.

» Nec ſolvent audita metus mihi proſpera belli,
» Quum vacuis projecta locis a Cæſare poſſim
» Vel fugiente capi. Noteſcent litora clari
» Nominis exilio, poſitaque ibi conjuge Magni,
» Quis Mitylenæas poterit neſcire latebras?
» Hoc precor extremum, ſi nil tibi victa relinquent
» Tutius arma fuga, quum te commiſeris undis,
» Quolibet infauſtam potius deflecte carinam:
» Litoribus quærere meis ». Sic fata, relictis
Exſiluit ſtratis amens, tormentaque nulla
Vult differre mora. Non mœſti pectora Magni
Suſtinet amplexu dulci, non colla tenere:
Extremusque perit tam longi fructus amoris:
Præcipitantque ſuos luctus: neuterque recedens
Suſtinuit dixiſſe vale; vitamque per omnem
Nulla fuit tam mœſta dies. Nam cetera damna
Durata jam mente malis, firmaque tulerunt.
Labitur infelix, manibusque excepta ſuorum
Fertur ad æquoreas, ac ſe proſternit, arenas,
Litoraque ipſa tenet, tandemque illata carinæ eſt.
Non ſic infelix patriam, portusque reliquit
Heſperios, ſævi premerent quum Cæſaris arma.
Fida comes Magni vadit duce ſola relicto,
Pompeiumque fugit. Quæ nox ſibi proxima venit,
Inſomnis. Viduo tum primum frigida lecto,
Atque inſueta quies uni, nudumque marito
Non hærente latus. Somno quam ſæpe gravata

G v

Deceptis vacuum manibus complexa cubile eſt,
Atque oblita fugæ quæſivit nocte maritum!
Nam, quamvis flamma tacitas urente medullas,
Non juvat in toto corpus jactare cubili,
Servatur pars illa tori. Caruiſſe timebat
Pompeio: ſed non Superi tam læta parabant:
Inſtabat, miſeræ Magnum quæ redderet, hora.

SUMMARIUM

LIBRI SEXTI.

Cæsar, dum videt Pompeium in pugnam exciri non posse, præceps ad rapiendas Dyrrachii arces tendit. Castra movet Magnus, ut hostem irrupturum anteveniat; sed eum fallit Cæsar impiger, eumque vasto aggere tenet inclusum. Intereà dira pestis infestat castra Pompeii, dum Cæsar sævam patitur famem. At Pompeius ruptis claustris evadere aggreditur: primùm à solo Scævæ impulsu repellitur; sed mox ipse victor abit. Quo tristem hanc cladem reparet Cæsar, renovato prælio, ipse jam circumventus præcipitat fugam, petitque Thessaliam. Hunc insequitur Pompeius. Exaratur Thessaliæ topographia. Magicæ Hæmonidum artes narrantur; inter eas potentissimæ Erichthûs secreta infanda ritusque panduntur. Sextus illam consulturus adit, qui, audito Hæmonidis responso, castra repetit.

LIBER SEXTUS.

Postquam castra duces pugnæ jam mente propinqui
Imposuere jugis, admotaque cominus arma,
Parque suum videre Dei, capere omnia Cæsar
Mœnia Graiorum spernit, Martemque secundum
Jam nisi de genero fatis debere recusat.
Funestam mundo votis petit omnibus horam,
In casum quæ cuncta ferat. Placet alea fati
Alterutrum mersura caput. Ter collibus omnes
Explicuit turmas, & signa minantia pugnam,
Testatus nunquam Latiæ se deesse ruinæ.
Ut videt ad nullos exciri posse tumultus
In pugnam generum, sed clauso fidere vallo,
Signa movet, tectusque via dumosa per arva
Dyrrachii præceps rapiendas tendit ad arces.
Hoc iter æquoreo præcepit limite Magnus,
Quemque vocat collem Taulantius incola Petram,
Insedit castris. Ephyreaque mœnia servat,
Defendens tutam vel solis turribus urbem.
Non opus hanc veterum, nec moles structa tuetur,
Humanusque labor, facilis, licet ardua tollat,
Cedere vel bellis, vel cuncta moventibus annis.
Sed munimen habet nullo quassabile ferro,
Naturam, sedemque loci. Nam clausa profundo
Undique præcipiti, scopulisque vomentibus æquor;
Exiguo debet, quod non est insula, colli.

Terribiles ratibus fuftentant mœnia cautes,
Ioniumque furens, rapido quum tollitur auftro,
Templa, domosque quatit, fpumatque in culmina pontus.
Hinc avidam belli rapuit fpes improba mentem
Cæfaris, ut vaftis diffufum collibus hoftem
Cingeret ignarum, ducto procul aggere valli.
Metitur terras oculis: nec cefpite tantum
Contentus fragili fubitos attollere muros,
Ingentes cautes, avulfaque faxa metallis,
Graiorumque domos, direptaque mœnia transfert.
Exftruitur, quod non aries impellere fævus,
Quod non ulla queat violenti machina belli.
Franguntur montes, planumque per ardua Cæfar
Ducit opus: pandit foffas, turritaque fummis
Difponit caftella jugis, magnoque receffu
Amplexus fines, faltus, nemorofaque tesqua,
Et filvas, vaftaque feras indagine claudit.
Non defunt campi, non defunt pabula Magno,
Caftraque Cæfareo circumdatus aggere mutat.
Flumina tot curfus illic exorta fatigant,
Illic merfa fuos: operumque ut fumma revifat,
Defeffus Cæfar mediis intermanet agris.
Nunc vetus Iliacos attollat fabula muros,
Adfcribatque Deis: fragili circumdata tefta
Mœnia mirentur refugi Babylonia Parthi.
En quantum Tigris, quantum celer ambit Orontes,
Affyriis quantum populus telluris Eoæ

Sufficit in regnum, subitum, bellique tumultu
Raptum clausit opus. Tanti periere labores.
Tot potuere manus aut jungere Seston Abydo,
Ingestoque solo Phryxeum elidere pontum:
Aut Pelopis latis Ephyren abrumpere regnis,
Et ratibus longæ flexus donare Maleæ:
Aut aliquem mundi, quamvis Natura negasset,
In melius mutare locum. Coit area belli:
Hic alitur sanguis terras fluxurus in omnes,
Hic & Thessalicæ clades, Libycæque tenentur.
Æstuat angusta rabies civilis arena.

Prima quidem surgens operum structura fefellit
Pompeium. Veluti mediæ qui tutus in arvis
Sicaniæ rabidum nescit latrare Pelorum:
Aut vaga quum Tethys, Rutupinaque litora fervent,
Unda Caledonios fallit turbata Britannos.
Ut primum vasto septas videt aggere terras:
Ipse quoque a tuta deducens agmina Petra
Diversis spargit tumulis, ut Cæsaris arma
Laxet, & effuso claudentem milite tendat.
Ac tantum septi vallo sibi vendicat agri,
Parva, Mycenææ quantum sacrata Dianæ,
Distat ab excelsa nemoralis Aricia Roma:
Quoque modo Romæ prælapsus mœnia Tibris
In mare descendit, si nusquam torqueat amnem.
Classica nulla sonant, injussaque tela vagantur:
Et fit sæpe nefas, jaculum tentante lacerto.

Major cura ducem miſcendis abſtrahit armis
Pompeium, exhauſtæ præbenda ad pabula terræ,
Quæ currens obtrivit eques, gradibusque citatis
Ungula frondentem diſcuſſit cornea campum.
Belliger attonſis ſonipes defeſſus in arvis,
Advectos dum plena ferant præſepia culmos,
Ore novas poſcens moribundus labitur herbas,
Et tremulo medios abrumpit poplite gyros.
Corpora dum ſolvit tabes, & digerit artus,
Traxit iners cœlum fluidæ contagia peſtis
Obſcuram in nubem. Tali ſpiramine Neſis
Emittit Stygium nebuloſis aëra ſaxis,
Antraque lethiferi rabiem Typhonis anhelant:
Inde labant populi, cœloque paratior unda
Omne pati virus, duravit viſcera cœno.
Jam riget atra cutis, diſtentaque lumina rumpit:
Igneaque in vultus, & ſacro fervida morbo
Peſtis abit, feſſumque caput ſe ferre recuſat.
Jam magis atque magis præceps agit omnia fatum:
Nec medii dirimunt morbi vitamque necemque:
Sed languor cum morte venit, turbaque cadentum
Aucta lues, dum mixta jacent incondita vivis
Corpora: nam miſeros ultra tentoria cives
Spargere, funus erat. Tamen hos minuêre labores
A tergo pelagus, pulſusque Aquilonibus aër,
Litoraque, & plenæ peregrina meſſe carinæ.
At liber terræ ſpatioſis collibus hoſtis

Aëre non pigro, nec inertibus angitur undis:
Sed patitur sævam, veluti circumdatus arcta
Obsidione, famem. Nondum surgentibus altam
In segetem culmis, cernit miserabile vulgus
In pecudum cecidisse cibos, & carpere dumos,
Et morsu spoliare nemus, lethumque minantes
Vellere ab ignotis dubias radicibus herbas:
Quæ mollire queunt flamma, quæ frangere morsu,
Quæque per abrasas utero demittere fauces,
Plurimaque, humanis ante hoc incognita mensis,
Diripiens miles, saturum tamen obsidet hostem.
Ut primum libuit ruptis evadere claustris
Pompeio, cunctasque sibi permittere terras:
Non obscura petit latebrosæ tempora noctis,
Et raptum furto soceri cessantibus armis
Dedignatur iter: latis exire ruinis
Quærit, & impulsu turres confringere valli,
Perque omnes gladios, & qua via cæde paranda est.
Opportuna tamen valli pars visa propinqui,
Qua Minuti castella vacant, & confraga densis
Arboribus dumeta tegunt. Huc pulvere nullo
Proditus agmen agit, subitusque ad mœnia venit.
Tot simul e campis Latiæ fulsere volucres:
Tot cecinere tubæ. Ne quid victoria ferro
Deberet, pavor attonitos confecerat hostes.
Quod solum valuit virtus, jacuere peremti,
Debuerant quo stare loco: qui vulnera ferrent

Jam deerant, & nimbus, agens tot tela, peribat.
Tum piceos volvunt immissæ lampades ignes:
Tum quassæ nutant turres, lapsumque minantur.
Roboris impacti crebros gemit agger ad ictus.
Jam Pompeianæ celsi super ardua valli
Exierant Aquilæ: jam mundi jura patebant.
Quem non mille simul turmis, nec Cæsare toto
Auferret Fortuna locum, victoribus unus
Eripuit, vetuitque capi: seque arma tenente,
Ac nondum strato, Magnum vicisse negavit.
Scæva viro nomen: castrorum in plebe merebat
Ante feras Rhodani gentes: ibi sanguine multo
Promotus Latiam longo gerit ordine vitem.
Pronus ad omne nefas, & qui nesciret, in armis
Quam magnum virtus crimen civilibus esset.
Hic ubi quærentes socios jam Marte relicto
Tuta fugæ cernit, » Quo vos pavor, inquit, abegit
» Impius; & cunctis ignotus Cæsaris armis?
» O famuli turpes, servum pecus, absque cruore
» Terga datis morti? Cumulo vos deesse virorum
» Non pudet, in bustis, interque cadavera quæri?
» Non ira saltem juvenes, pietate remota,
» Stabitis? E cunctis, per quos erumperet hostis,
» Nos sumus electi. Non parvo sanguine Magni
» Ista dies ierit. Peterem felicior umbras
» Cæsaris in vultu. Testem hunc Fortuna negavit:
» Pompeio laudante cadam. Confringite tela

» Pectoris incursu, jugulisque retundite ferrum.
» Jam longinqua petit pulvis, sonitusque ruinæ,
» Securasque fragor concussit Cæsaris aures.
» Vincimus, ô socii; veniet, qui vindicet arces,
» Dum moritur ». Movit tantum vox illa furorem,
Quantum non primo succendunt classica cantu:
Mirantesque virum, atque avidi spectare, sequuntur
Scituri juvenes, numero deprensa, locoque,
An plus quam mortem virtus daret. Ille ruenti
Aggere consistit, primumque cadavera plenis
Turribus evolvit, subeuntesque obruit hostes
Corporibus: totæque viro dant tela ruinæ,
Roboraque, & moles, hosti seque ipse minatur.
Nunc sude, nunc duro contraria pectora conto
Detrudit muris, & valli summa tenentes
Amputat ense manus: caput obterit, ossaque saxo,
Ac male defensum fragili compage cerebrum
Dissipat: alterius flamma crinesque, genasque
Succendit: strident oculis ardentibus ignes.

Ut primum cumulo crescente cadavera murum
Admovêre solo: non segnior extulit illum
Saltus, & in medias jecit super arma catervas,
Quam per summa rapit celerem venabula pardum.
Tunc densos inter cuneos compressus, & omni
Vallatus bello vincit, quem respicit, hostem.
Jamque hebes, & crasso non asper sanguine, mucro
Percussum Scævæ frangit, non vulnerat, hostem:

Perdidit ensis opus, frangit sine vulnere membra.
Illum tota premit moles, illum omnia tela.
Nulla fuit non certa manus, non lancea felix:
Parque novum Fortuna videt concurrere, bellum
Atque virum. Fortis crebris sonat ictibus umbo,
Et galeæ fragmenta cavæ compressa perurunt
Tempora: nec quidquam nudis vitalibus obstat
Jam, præter stantes in summis ossibus hastas.
Quid nunc vesani jaculis, levibusque sagittis
Perditis hæsuros nunquam vitalibus ictus?
Hunc aut tortilibus vibrata phalarica nervis
Obruat, aut vasti muralia pondera saxi:
Hunc aries ferro, balistaque limine portæ
Promoveat: stat non fragilis pro Cæsare murus,
Pompeiumque tenet: jam pectora non tegit armis:
Ac veritus credi clypeo, lævaque vacasse,
Aut culpa vixisse sua, tot vulnera belli
Solus obit, densamque ferens in pectore silvam,
Jam gradibus fessis, in quem cadat, eligit hostem,
Par pelagi monstris. Libycæ sic bellua terræ,
Sic Libycus densis Elephas oppressus ab armis
Omne repercussum squalenti missile tergo
Frangit, & hærentes mota cute discutit hastas.
Viscera tuta latent penitus, citraque cruorem
Confixæ stant tela feræ: tot facta sagittis,
Tot jaculis, unam non explent vulnera mortem.
Dictæa procul ecce manu Gortynis arundo

Tenditur in Scævam, quæ voto certior omni
In caput, atque oculi lævum descendit in orbem.
Ille moras ferri, nervorum & vincula rumpit,
Affixam vellens oculo pendente sagittam
Intrepidus; telumque suo cum lumine calcat.
Pannonis haud aliter post ictum sævior ursa,
Quum jaculum parva Libys amentavit habena,
Se rotat in vulnus: telumque irata receptum
Impetit, & secum fugientem circuit hastam.
Perdiderat vultus rabiem: stetit imbre cruento
Informis facies: lætus fragor æthera pulsat
Victorum: majora viris e sanguine parvo
Gaudia non faceret conspectum in Cæsare vulnus.
Ille tegens alta suppressum mente dolorem,
Mitis, & a vultu penitus virtute remota,
» PARCITE, ait, cives: procul hinc avertite ferrum:
» Collatura meæ nil sunt jam vulnera morti:
» Non eget ingestis, sed vulsis pectore telis.
» Tollite, & in Magni viventem ponite castris:
» Hoc vestro præstate duci: sit Scæva relicti
» Cæsaris exemplum potius, quam mortis honestæ».
Credidit infelix simulatis vocibus Aulus:
Nec vidit recto gladium mucrone tenentem:
Membraque captivi pariter laturus, & arma,
Fulmineum mediis excepit faucibus ensem.
Incaluit virtus: atque una cæde refectus
» SOLVAT, ait, pœnas, Scævam quicumque subactum

» Speravit : pacem gladio ſi quærit ab iſto
» Magnus, adorato ſubmittat Cæſare ſigna.
» An ſimilem veſtri, ſegnemque ad fata putatis?
» Pompeii minor eſt vobis, cauſæque Senatus,
» Quam mihi mortis amor ». Simul hæc effatur, & altus
Cæſareas pulvis teſtatur adeſſe cohortes.
Dedecus hic belli Magno, crimenque remiſit,
Ne ſolum totæ fugerent te, Scæva, catervæ:
Subducto qui Marte ruis: nam ſanguine fuſo
Vires pugna dabat. Labentem turba ſuorum
Excipit, atque humeris defectum imponere gaudet.
Ac velut incluſum perfoſſo in pectore numen,
Et vivam magnæ ſpeciem Virtutis adorant:
Telaque confixis certant evellere membris,
Exornantque Deos, ac nudum pectore Martem
Armis, Scæva, tuis: felix hoc nomine famæ,
Si tibi durus Iber, aut ſi tibi terga dediſſet
Cantaber exiguis, aut longis Teutonus armis.
Non tu bellorum ſpoliis ornare Tonantis
Templa potes, non tu lætis ululare triumphis.
Infelix, quanta dominum virtute paraſti!
Nec magis hac Magnus caſtrorum parte repulſus
Intra clauſtra piger dilato Marte quievit,
Quam mare laſſatur, quum ſe tollentibus Euris
Frangentem fluctus ſcopulum ferit, aut latus alti
Montis adeſt, ſeramque ſibi parat unda ruinam.
Hinc vicina petens placido caſtella profundo

Incurſu gemini Martis rapit : armaque late
Spargit, & effuſo laxat tentoria campo :
Mutandæque juvat permiſſa licentia terræ.
Sic pleno Padus ore tumens ſuper aggere tutas
Excurrit ripas, & totos concutit agros,
Succubuit ſi qua tellus, cumulumque furentem
Undarum non paſſa, ruit : tum flumine toto
Tranſit, & ignotos aperit ſibi gurgite campos.
Illos terra fugit dominos : hic rura colonis
Accedunt, donante Pado. Vix prælia Cæſar
Senſerat, elatus ſpecula quæ prodidit ignis.
Invenit impulſos preſſo jam pulvere muros,
Frigidaque ut veteris deprendit ſigna ruinæ,
Accendit pax ipſa loci, movitque furorem
Pompeiana quies, & victo Cæſare ſomnus.
Ire vel in clades properat, dum gaudia turbet.
Torquato ruit inde minax : qui Cæſaris arma
Segnius haud vidit, quam malo nauta tremente
Omnia Circeæ ſubducit vela procellæ :
Agminaque interius muro breviore recepit,
Denſius ut parva diſponeret arma corona.
Tranſierat primi Cæſar munimina valli,
Quum ſuper e totis emiſit collibus agmen,
Effuditque acies obſeptum Magnus in hoſtem.
Non ſic Ætnæis habitans in vallibus horret
Enceladum, ſpirante Noto, quum tota cavernas
Egerit, & torrens in campos defluit Ætna :

Cæſaris ut miles glomerato pulvere victus
Ante aciem, cæci trepidus ſub nube timoris
Hoſtibus occurrit fugiens, inque ipſa pavendo
Fata ruit. Totus mitti civilibus armis
Uſque vel in pacem potuit cruor: ipſe furentes
Dux tenuit gladios. Felix, ac libera regum,
Roma, fores, juriſque tui, viciſſet in illo
Si tibi Sylla loco. Dolet heu, ſemperque dolebit,
Quod ſcelerum Cæſar prodeſt tibi ſumma tuorum,
Cum genero pugnaſſe pio. Proh triſtia fata!
Non Uticæ Libye clades, Hiſpania Mundæ
Fleſſet, & infando pollutus ſanguine Nilus
Nobilius Phario geſtaſſet rege cadaver:
Nec Juba Marmaricas nudus preſſiſſet arenas,
Pœnorumque umbras placaſſet ſanguine fuſo
Scipio, nec ſancto caruiſſet vita Catone.
Ultimus eſſe dies potuit tibi Roma malorum:
Exire e mediis potuit Pharſalia fatis.

Deſerit adverſo poſſeſſam numine ſedem
Cæſar, & Emathias lacero petit agmine terras.
Arma ſecuturum ſoceri, quacumque fugaſſet,
Tentavere ſui comites divertere Magnum,
Hortati, patrias ſedes, atque hoſte carentem
Auſoniam peteret. » NUNQUAM me Cæſaris, inquit,
» Exemplo reddam patriæ, nunquamque videbit
» Me, niſi dimiſſo redeuntem milite, Roma.
» Heſperiam potui, motu ſurgente, tenere,

„ Si vellem patriis aciem committere templis ;
„ Ac medio pugnare foro. Dum bella relegem,
„ Extremum Scythici tranfcendam frigoris orbem,
„ Ardentesque plagas. Victor tibi, Roma, quietem
„ Eripiam, qui, ne premerent te prælia, fugi?
„ Ah potius! ne quid patiaris in isto,
„ Te Cæfar putet effe fuam „. Sc fatus, in ortus
Phœbeos convertit iter, terræque fecutus
Devia, qua vaftos aperit Candavia faltus,
Contigit Emathiam, bello quam fata parabant.
Theffaliam, qua parte diem brumalibus horis
Attollit Titan, rupes Offæa coërcet.
Quum per fumma poli Phœbum trahit altior æftas,
Pelion opponit radiis nafcentibus umbras.
At medios ignes cœli, rabidique Leonis
Solftitiale caput nemorofus fubmovet Othrys.
Excipit adverfos Zephyros, & Iapyga Pindus,
Et maturato præcidit vefpere lucem.
Nec metuens imi Borean habitator Olympi
Lucentem totis ignorat noctibus Arcton.
Hos inter montes media qui valle premuntur,
Perpetuis quondam latuere paludibus agri:
Flumina dum campi retinent, nec pervia Tempe
Dant aditus pelago, ftagnumque implentibus undis
Crefcere curfus erat. Poftquam difceffit Olympo
Herculea gravis Offa manu, fubitæque ruinam
Senfit aquæ Nereus: melius manfura fub undis,
Emathis,

Emathis, æquorei regnum Pharſalos Achillis,
Eminet, & prima Rhœteïa litora pinu
Quæ tetigit Phylace, Pteleosque, & Dortion ira
Flebile Pieridum; Trachin, pretioque nefandæ
Lampados Herculeis fortis Meliboea pharetris:
Atque olim Lariſſa potens: ubi nobile quondam
Nunc ſuper Argos arant: veteres ubi fabula Thebas
Monſtrat Echionias: ubi quondam Pentheos exul,
Colla, caputque ferens ſupremo tradidit igni,
Queſta quod hoc ſolum nato rapuiſſet Agave.
Ergo abrupta palus multos diſceſſit in amnes.
Purus in occaſus, parvi ſed gurgitis, Æas
Ionio fluit inde mari: nec fortior undis
Labitur avectæ pater Iſidis, & tuus, Œneu,
Pene gener craſſis oblimat Echinadas undis:
Et Meleagream maculatus ſanguine Neſſi
Evenos Calydona ſecat. Ferit amne citato
Maliacas Spercheos aquas: & flumine puro
Irrigat Amphryſos famulantis paſcua Phœbi.
Quique nec humentes nebulas, nec rore madentem
Aëra, nec tenues ventos ſuſpirat Anauros.
Et quisquis pelago per ſe non cognitus amnis
Peneo donavit aquas. It gurgite rapto
Apidanos: nunquamque celer, niſi mixtus, Enipeus.
Accipit Aſopos curſus, Phœnixque, Melasque.
Solus, in alterius nomen quum venerit undæ,
Defendit Titareſus aquas, lapſusque ſuperne

Gurgite Penei pro siccis utitur arvis.
Hunc fama est Stygiis manare paludibus amnem,
Et capitis memorem, fluvii contagia vilis
Nolle pati, superumque sibi servare timorem.
Ut primum emissis patuerunt amnibus arva,
Pinguis Bæbricio discessit vomere sulcus:
Mox Lelegum dextra pressum descendit aratrum,
Æolidæ, Dolopesque solum rupere coloni,
Et Magnetes equis, Minyæ gens cognita remis:
Illic semiferos Ixionidas Centauros
Fœta Pelethroniis nubes effudit in antris.
Aspera te Pholoës frangentem, Monyche, saxa,
Teque sub Œtæo torquentem vertice vulsas,
Rhœte ferox, quas vix Boreas inverteret, ornos:
Hospes & Alcidæ magni, Phole: teque per amnem
Improbe Lernæas vector passure sagittas:
Teque senex Chiron, gelido qui sidere fulgens
Impetis Hæmonio majorem Scorpion arcu.
Hac tellure feri micuerunt semina Martis.
Primus ab æquorea percussis cuspide saxis
Thessalicus sonipes, bellis feralibus omen,
Exsiluit; primus chalybem, frenosque momordit,
Spumavitque novis Lapithæ domitoris habenis.
Prima fretum scindens Pegasæo litore pinus,
Terrenum ignotas hominem projecit in undas.
Primus Thessalicæ rector telluris Itonos
In formam calidæ percussit pondera massæ,

Fudit & argentum flammis, aurumque moneta
Fregit, & immensis coxit fornacibus æra.
Illic, quod populos scelerata impegit in arma,
Divitias numerare datum est. Hinc maxima serpens
Descendit Python, Cyrrhæaque fluxit in antra:
Unde & Thessalicæ veniunt ad Pythia laurus.
Impius hinc prolem superis immisit Alœus,
Inseruit celsis prope se quum Pelion astris,
Sideribusque vias incumbens abstulit Ossa.

Hac ubi damnata fatis tellure locarunt
Castra duces; cunctos belli præsaga futuri
Mens agitat, summique gravem discriminis horam
Adventare palam est. Propius jam fata moveri
Degeneres trepidant animi, pejoraque versant:
Ad dubios pauci, præsumto robore, casus
Spemque metumque ferunt. Turbæ sed mixtus inerti
Sextus erat, Magno proles indigna parente,
Qui mox Scyllæis exul grassatus in undis,
Polluit æquoreos, Siculus pirata, triumphos.
Qui stimulante metu fati prænoscere cursus,
Impatiensque moræ, venturisque omnibus æger;
Non tripodas Deli, non Pythia consulit antra,
Nec quæsisse libet, primis quid frugibus altrix
Ære Jovis Dodona sonet, quis noscere fibra
Fata queat, quis prodat aves, quis fulgura cœli
Servet, & Assyria scrutetur sidera cura,
Aut si quid tacitum, sed fas, erat. Ille supernis

Deteſtanda Deis ſævorum arcana Magorum
Noverat, & triſtes ſacris feralibus aras,
Umbrarum, Ditisque fidem: miſeroque liquebat
Scire parum Superos. Vanum, ſævumque furorem
Adjuvat ipſe locus, vicinaque mœnia caſtris
Hæmonidum, ficti quas nulla licentia monſtri
Tranſierat, quarum, quidquid non creditur, ars eſt.
Theſſala quin etiam tellus herbasque nocentes
Rupibus ingenuit, ſenſuraque ſaxa canentes
Arcanum ferale Magos. Ibi plurima ſurgunt
Vim factura Deis. Et terris hoſpita Colchis
Legit in Hæmoniis, quas non advexerat, herbas.
Impia, tot populis, tot ſurdas gentibus aures
Cœlicolum, diræ convertunt carmina gentis.
Una per ætherios exit vox illa receſſus,
Verbaque ad invitum perfert cogentia numen,
Quod non cura poli, cœlique volubilis unquam
Avocat. Infandum tetigit quum ſidera murmur,
Tunc Babylon Perſea licet, ſecretaque Memphis
Omne vetuſtorum ſolvat penetrale Magorum:
Abducit ſuperos alienis Theſſalis aris.
Carmine Theſſalidum dura in præcordia fluxit
Non fatis adductus amor: flammisque ſeveri
Illicitis arſere ſenes. Nec noxia tantum
Pocula proficiunt, aut quum turgentia ſucco
Frontis amaturæ ſubducunt pignora fœtæ.
Mens, hauſti nulla ſanie polluta veneni,

Excantata perit. Quos non concordia mixti
Alligat ulla tori, blandæque potentia formæ,
Traxerunt torti magica vertigine fili.
Cessavere vices rerum : dilataque longa
Hæsit nocte dies : legi non paruit æther.
Torpuit & præceps, audito carmine, mundus :
Axibus & rapidis impulsos Jupiter urgens
Miratur non ire polos. Nunc omnia complent
Imbribus, & calido præducunt nubila Phœbo :
Et tonat ignaro cœlum Jove. Vocibus iisdem
Humentes late nebulas, nimbosque solutis
Excussere comis. Ventis cessantibus, æquor
Intumuit : rursus vetitum sentire procellas
Conticuit, turbante Noto : puppimque ferentes
In ventum tumuere sinus. De rupe pependit
Abscissa fixus torrens : amnisque cucurrit
Non qua pronus erat. Nilum non extulit æstas :
Mæander direxit aquas : Rhodanumque morantem
Præcipitavit Arar : submisso vertice montes
Explicuere jugum. Nubes suspexit Olympus :
Solibus & nullis Scythicæ, quum bruma rigeret,
Dimaduere nives. Impulsam sidere Tethyn
Reppulit Hæmonidum, defenso litore, carmen.
Terra quoque immoti concussit ponderis axem,
Et medium vergens nisu titubavit in orbem.
Tantæ molis onus percussum voce recessit,
Perspectumque dedit circum labentis Olympi.

Omne potens animal lethi, genitumque nocere;
Et pavet Hæmonias, & mortibus inſtruit artes.
Has avidæ tigres, & nobilis ira leonum
Ore fovent blando: gelidos his explicat orbes,
Inque pruinoſo coluber diſtenditur arvo.
Viperei coëunt, abrupto corpore, nodi:
Humanoque cadit ſerpens afflata veneno.
Quis labor hic ſuperis, cantus herbasque ſequendi,
Spernendique timor? cujus commercia pacti
Obſtrictos habuere Deos? Parere neceſſe eſt,
An juvat? Ignota tantum pietate merentur?
An tacitis valuere minis? Hoc juris in omnes
Eſt illis ſuperos? An habent hæc carmina certum
Imperioſa Deum, qui mundum cogere, quidquid
Cogitur ipſe, poteſt? Illis & ſidera primum
Præcipiti deducta polo: Phœbeque ſerena
Non aliter diris verborum obſeſſa venenis
Palluit, & nigris, terrenisque ignibus arſit,
Quam ſi fraterna prohiberet imagine tellus,
Insereretque ſuas flammis cœleſtibus umbras.
Et patitur tantos cantu depreſſa labores
Donec ſuppoſitas propior deſpumet in herbas.
Hos ſcelerum ritus, hæc diræ carmina gentis
Effera damnarat nimiæ pietatis Erichtho,
Inque novos ritus pollutam duxerat artem.
Illi namque nefas urbis ſubmittere tecto
Aut laribus ferale caput: deſertaque buſta

Incolit, & tumulos expulsis obtinet umbris,
Grata Deis Erebi. Cœtus audire silentum,
Nosse domos Stygias, arcanaque Ditis operti
Non Superi, non vita vetat. Tenet ora profanæ
Fœda situ macies, cœloque ignota sereno,
Terribilis Stygio facies pallore gravatur,
Impexis onerata comis. Si nimbus, & atræ
Sidera subducunt nubes, tunc Thessala nudis
Egreditur bustis, nocturnaque fulgura captat.
Semina fecundæ segetis calcata perussit,
Et non lethiferas spirando perdidit auras.
Nec superos orat, nec cantu supplice numen
Auxiliare vocat, nec fibras illa litantes
Novit: funereas aris imponere flammas
Gaudet, & accenso rapuit quæ tura sepulcro.
Omne nefas Superi prima jam voce precantis
Concedunt, carmenque timent audire secundum.
Viventes animas, & adhuc sua membra regentes,
Infodit busto: fatis debentibus annos
Mors invita subit; perversa funera pompa
Rettulit a tumulis: fugêre cadavera lectum.
Fumantes juvenum cineres, ardentiaque ossa
E mediis rapit ipsa rogis, ipsamque, parentes
Quam tenuere, facem: nigroque volantia fumo
Feralis fragmenta tori, vestesque fluentes
Colligit in cineres, & olentes membra favillas.
Ast ubi servantur saxis, quibus intimus humor

Ducitur, & tracta durescunt tabe medullæ
Corpora; tunc omnes avide desævit in artus.
Immergitque manus oculis: gaudetque gelatos
Effodisse orbes: & siccæ pallida rodit
Excrementa manus: laqueum, nodosque nocentes
Ore suo rumpit: pendentia corpora carpsit,
Abrasitque cruces: percussaque viscera nimbis
Vulsit, & incoctas admisso sole medullas.
Insertum manibus chalybem, nigramque per artus
Stillantis tabi saniem, virusque coactum
Sustulit, &, nervo morsus retinente, pependit.
Et quacumque jacet nudum tellure cadaver,
Ante feras, volucresque sedet: nec carpere membra
Vult ferro, manibusque suis, morsusque luporum
Exspectat, siccis raptura e faucibus artus.
Nec cessant a cæde manus, si sanguine vivo
Est opus, erumpat jugulo qui primus aperto.
Nec refugit cædes, vivum si sacra cruorem,
Extaque funereæ poscunt trepidantia mensæ:
Vulnere sic ventris, non, qua Natura vocabat,
Extrahitur partus, calidis ponendus in aris.
Et quoties sævis opus est, ac fortibus umbris,
Ipsa facit manes: hominum mors omnis in usu est.
Illa genæ florem primævo corpore vulsit,
Illa comam læva morienti abscidit ephebo.
Sæpe etiam caris, cognato in funere, dira
Thessalis incubuit membris: atque oscula figens,

Truncavitque caput, compressaque dentibus ora
Laxavit : siccoque hærentem gutture linguam
Præmordens, gelidis infudit murmura labris,
Arcanumque nefas Stygias mandavit ad umbras.
  Hanc ut fama loci Pompeio prodidit, alta
Nocte poli, Titan medium quo tempore ducit
Sub nostra tellure diem, deserta per arva
Carpit iter. Fidi scelerum suetique ministri
Effractos circum tumulos, ac busta vagati,
Conspexere procul prærupta in caute sedentem,
Qua juga devexus Pharsalia porrigit Hæmus.
Illa Magis, magicisque Deis incognita verba
Tentabat, carmenque novos fingebat in usus.
Namque timens, alium ne Mars vagus iret in orbem,
Emathis & tellus tam multa cæde careret;
Pollutos cantu dirisque venefica succis
Conspersos, vetuit transmittere bella Philippos,
Tot mortes habitura suas, usuraque mundi
Sanguine : cæsorum truncare cadavera Regum
Sperat, & Hesperiæ cineres avertere gentis,
Ossaque nobilium, tantosque acquirere manes.
Hic ardor, solusque labor, quid corpore Magni
Projecto rapiat, quos Cæsaris involet artus.
  Quam prior affatur Pompeii ignava propago.
» O DECUS Hæmonidum, populis quæ pandere fata,
» Quæque suo ventura potes devertere cursu,
» Te precor, ut certum liceat mihi noscere finem,

„ Quem belli fortuna parat. Non ultima turbæ
„ Pars ego Romanæ, Magni clariffima proles;
„ Vel dominus rerum, vel tanti funeris heres.
„ Mens dubiis percuffa pavet, rurfusque parata eft
„ Certos ferre metus. Hoc cafibus eripe juris;
„ Ne fubiti, cæcique ruant: vel numina torque,
„ Vel tu parce Deis, & Manibus exprime verum.
„ Elyfias refera fedes, ipfamque vocatam,
„ Quos petat e nobis, Mortem tibi coge fateri.
„ Non humilis labor eft: dignum, quod quærere cures.
„ Vel tibi, quo tanti præponderet alea fati„.
Impia lætatur vulgatæ nomine famæ
Theffalis, & contra: „ SI FATA minora moveres,
„ Pronum erat, ô juvenis, quos velles, inquit, in actus
„ Invitos præbere Deos. Conceditur arti,
„ Unam quum radiis prefferunt fidera mortem,
„ Inferuiffe moras: &, quamvis fecerit omnis
„ Stella fenem, medios herbis abrumpimus annos.
„ At fimul a prima defcendit origine mundi
„ Caufarum feries, atque omnia fata laborant
„ Si quidquam mutare velis, unoque fub ictu
„ Stat genus humanum: tunc (Theffala turba fatemur)
„ Plus Fortuna poteft. Sed fi prænofcere cafus
„ Contentus, facilesque aditus, multique patebunt
„ Ad verum: tellus nobis, ætherque, chaosque,
„ Æquoraque, & campi, Rhodopeaque faxa loquentur.
„ Sed pronum, quum tanta novæ fit copia mortis,

» Emathiis unum campis attollere corpus,
» Ut modo defuncti, tepidique cadaveris ora
» Plena voce sonent : ne membris sole perustis,
» Auribus incertum feralis strideat umbra ».
Dixerat : & noctis geminatis arte tenebris,
Moestum tecta caput, squalenti nube, pererrat
Corpora caesorum, tumulis projecta negatis.
Continuo fugêre lupi, fugêre revulsis
Unguibus impastae volucres, dum Thessala vatem
Eligit, & gelidas letho scrutata medullas
Pulmonis rigidi stantes sine vulnere fibras
Invenit, & vocem defuncto in corpore quaerit.
Fata peremtorum pendent jam multa virorum,
Quem superis revocasse velit. Si tollere totas
Tentasset campis acies, & reddere bello;
Cessissent leges Erebi, monstroque potenti
Extractus Stygio populus pugnasset Averno.
Electum tandem trajecto gutture corpus
Ducit, & inserto laqueis feralibus unco,
Per scopulos miserum trahitur, per saxa cadaver
Victurum : montisque cavi, quem tristis Erichtho
Damnarat sacris, alta sub rupe locatur.

Haud procul a Ditis caecis depressa cavernis
In praeceps subsedit humus : quam pallida pronis
Urget silva comis, & nullo vertice coelum
Suspiciens, Phoebo non pervia taxus opacat.
Marcentes intus tenebrae, pallensque sub antris

Longa nocte situs, nunquam, nisi carmine factum,
Lumen habet. Non Tænareis sic faucibus aër
Sedit iners, mœstum mundi confine latentis,
Ac nostri : quo non metuant emittere manes
Tartarei reges. Nam quamvis Thessala vates
Vim faciat fatis, dubium est, quod traxerit illuc
Aspiciat Stygias, an quod descenderit, umbras.
Discolor, & vario furialis cultus amictu
Induitur, vultusque aperitur crine remoto,
Et coma vipereis substringitur horrida sertis.
Ut pavidos juvenis comites, ipsumque trementem
Conspicit, exanimi defixum lumina vultu :
» PONITE, ait, trepida conceptos mente timores.
» Jam nova, jam vera reddetur vita figura :
» Ut quamvis pavidi possint audire loquentem.
» Si vero Stygiosque lacus, ripamque sonantem
» Ignibus ostendam, si me præsente videri
» Eumenides possunt, villosaque colla colubris
» Cerberus excutiens, & vincti terga Gigantes :
» Quis timor, ignavi, metuentes cernere manes »?
Pectora tunc primum ferventi sanguine supplet
Vulneribus laxata novis : taboque medullas
Abluit : & virus large lunare ministrat.
Huc quidquid fœtu genuit Natura sinistro
Miscetur. Non spuma canum, quibus unda timori est,
Viscera non lyncis, non duræ nodus hyænæ
Defuit, & cervi pasti serpente medulla :

Non puppim retinens, Euro tendente rudentes,
In mediis echeneis aquis, oculique draconum,
Quæque sonant fœta tepefacta sub alite saxa:
Non Arabum volucer serpens, innataque rubris
Æquoribus custos pretiosæ vipera conchæ:
Aut viventis adhuc Libyci membrana cerastæ,
Aut cinis Eoa positi Phœnicis in ara.
Quo postquam viles, & habentes nomina pestes
Contulit: infando saturatas carmine frondes,
Et, quibus os dirum nascentibus inspuit, herbas
Addidit, & quidquid mundo dedit ipsa veneni:
Tunc vox, Lethæos cunctis pollentior herbis
Excantare Deos, confundit murmura primum
Dissona, & humanæ multum discordia linguæ.
Latratus habet illa canum, gemitusque luporum.
Quod trepidus bubo, quod strix nocturna queruntur,
Quod strident ululantque feræ, quod sibilat anguis
Exprimit, & planctus illisæ cautibus undæ,
Silvarumque sonum, fractæque tonitrua nubis.
Tot rerum vox una fuit. Mox cetera cantu
Explicat Hæmonio, penetratque in Tartara lingua.
» Eumenides, Stygiumque nefas, Pœnæque nocentum,
» Et Chaos innumeros avidum confundere mundos;
» Et Rector terræ, quem longa in secula torquet
» Mors dilata deum: Styx, &, quos nulla meretur
» Thessalis, Elysios, cœlum, matremque perosa
» Persephone: nostræque Hecates pars ultima, per quam

» Manibus & mihi sunt tacitæ commercia linguæ :
» Janitor & sedis laxæ, qui viscera sævo
» Spargis nostra cani : repetitaque fila sorores
» Fracturæ : tuque ô flagrantis portitor undæ,
» Jam lassate senex, ad me redeuntibus umbris :
» Exaudite preces : si vos satis ore nefando,
» Pollutoque voco, si nunquam hæc carmina fibris
» Humanis jejuna cano, si pectora plena
» Sæpe dedi, & lavi calido profecta cerebro :
» Si quis, qui vestris caput, extaque lancibus infans
» Imposuit, victurus erat, parete precanti.
» Non in Tartareo latitantem poscimus antro,
» Assuetamque diu tenebris, modo luce fugata
» Descendentem animam : primo pallentis hiatu
» Hæret adhuc Orci. Licet has exaudiat herbas
» Ad manes ventura semel. Ducis omina nato
» Pompeiana canat nostri modo militis umbra,
» Si bene de vobis civilia bella merentur ».

Hæc ubi fata, caput, spumantiaque ora levavit,
Aspicit adstantem projecti corporis umbram,
Exanimes artus, invisaque claustra timentem
Carceris antiqui. Pavet ire in pectus apertum,
Visceraque, & ruptas lethali vulnere fibras.
Ah miser, extremum cui mortis munus iniquæ
Eripitur, non posse mori. Miratur Erichtho,
Has fatis licuisse moras, irataque Morti
Verberat immotum vivo serpente cadaver :

Perque cavas terræ, quas egit carmine, rimas
Manibus illatrat, regnique silentia rumpit.
» TISIPHONE, vocisque meæ secura Megæra,
» Non agitis sævis Erebi per inane flagellis
» Infelicem animam? Jam vos ego nomine vero
» Eliciam, Stygiasque canes in luce superna
» Destituam: per busta sequar, per funera custos.
» Expellam tumulis, abigam vos omnibus urnis.
» Teque Deis, ad quos alio procedere vultu
» Ficta soles, Hecate, pallenti tabida forma,
» Ostendam, faciemque Erebi mutare vetabo.
» Eloquar immenso terræ sub pondere, quæ te
» Contineant, Ennæa, dapes, quo fœdere mœstum
» Regem noctis ames, quæ te contagia passam
» Noluerit revocare Ceres. Tibi, pessime mundi
» Arbiter, immittam ruptis Titana cavernis,
» Et subito feriere die. Paretis? an ille
» Compellandus erit, quo nunquam terra vocato
» Non concussa tremit, qui Gorgona cernit apertam,
» Verberibusque suis trepidam castigat Erinnyn,
» Indespecta tenet vobis qui Tartara; cujus
» Vos estis superi, Stygias qui pejerat undas »?
Protinus adstrictus caluit cruor, atraque fovit
Vulnera, & in venas extremaque membra cucurrit.
Percussæ gelido trepidant sub pectore fibræ:
Et nova desuetis subrepens vita medullis,
Miscetur morti. Tunc omnis palpitat artus;

Tenduntur nervi : nec se tellure cadaver
Paulatim per membra levat, terraque repulsum est,
Erectumque simul. Distento lumina rictu
Nudantur. Nondum facies viventis in illo,
Jam morientis erat. Remanet pallorque rigorque;
Et stupet illatus mundo. Sed murmure nullo
Ora adstricta sonant. Vox illi, linguaque tantum
Responsura datur, » DIC, inquit Thessala, magna,
» Quod jubeo, mercede mihi : nam vera locutum
» Immunem toto mundi præstabimus ævo,
» Artibus Hæmoniis : tali tua membra sepulcro,
» Talibus exuram, Stygio cum carmine, silvis,
» Ut nullos cantata magos exaudiat umbra.
» Sit tanti vixisse iterum : nec verba, nec herbæ
» Audebunt longæ somnum tibi solvere Lethes,
» A me morte data. Tripodas, vatesque Deorum
» Sors obscura decet. Certus discedat, ab umbris
» Quisquis vera petit, duræque oracula Mortis
» Fortis adit. Ne parce, precor. Da nomina rebus,
» Da loca, da vocem, qua mecum fata loquantur ».
Addidit & carmen, quo, quidquid consulit umbram,
Scire dedit. Mœstum fletu manante cadaver,
» TRISTIA non equidem Parcarum stamina, dixit,
» Aspexi, tacitæ revocatus ab aggere ripæ :
» Quod tamen e cunctis mihi noscere contigit umbris,
» Effera Romanos agitat discordia manes,
» Impiaque infernam ruperunt arma quietem.

» Elyſias alii ſedes, ac Tartara mœſta
» Diverſi liquere duces : quid fata pararent,
» Hi fecere palam. Triſtis felicibus umbris
» Vultus erat : vidi Decios, natumque, patremque,
» Luſtrales bellis animas, flentemque Camillum,
» Et Curios ; Syllam de te, Fortuna, querentem.
» Deplorat Libycis perituram Scipio terris
» Infauſtam ſobolem. Major Carthaginis hoſtis,
» Non ſerrituri mœret Cato fata nepotis.
» Solum te, Conſul, depulſis prime tyrannis,
» Brute, pias inter gaudentem vidimus umbras.
» Abruptis Catilina minax, fractiſque catenis
» Exſultat, Mariique truces, nudique Cethegi.
» Vidi ego lætantes popularia nomina Druſos ;
» Legibus immodicos, auſoſque ingentia Gracchos.
» Æternis Chalybum nodis, & carcere Ditis
» Conſtrictæ plauſere manus, campoſque piorum
» Poſcit turba nocens. Regni poſſeſſor inertis
» Pallentes aperit ſedes, abruptaque ſaxa
» Aſperat, & durum vinclis adamanta, paratque
» Pœnam victori. Refer hæc ſolatia tecum,
» O juvenis, placido manes, patremque, domumque
» Exſpectare ſinu, regnique in parte ſerena
» Pompeiis ſervare locum. Nec gloria parvæ
» Sollicitet vitæ : veniet quæ miſceat omnes
» Hora duces. Properate mori, magnoque ſuperbi
» Quamvis e parvis animo deſcendite buſtis,

» Et Romanorum manes calcate Deorum.
» Quem tumulum Nili, quem Tibridis adluat unda,
» Quæritur, & ducibus tantum de funere pugna eſt.
» Tu fatum ne quære tuum; cognoſcere Parcæ,
» Me reticente, dabunt: tibi certior omnia Vates
» Ipſe canet Siculis genitor Pompeius in arvis:
» Ille quoque incertus, quo te vocet, unde repellat,
» Quas jubeat vitare plagas, quæ ſidera mundi.
» Europam, miſeri, Libyamque, Aſiamque timete.
» Diſtribuit tumulos veſtris fortuna triumphis.
» O miſeranda domus, toto nihil orbe videbis
» Tutius Emathia ». Sic poſtquam fata peregit;
Stat vultu mœſtus tacito, mortemque repoſcit.
Carminibus magicis opus eſt, herbisque, cadaver
Ut cadat, & nequeant animam ſibi-reddere fata,
Conſumto jam jure ſemel. Tum robore multo
Exſtruit illa rogum: venit defunctus ad ignes:
Accenſa juvenem poſitum ſtrue liquit Erichtho,
Tandem paſſa mori. Sextoque ad caſtra parentis
It comes: & cœlo lucis ducente colorem,
Dum ferrent tutos intra tentoria greſſus,
Juſſa tenere diem denſas nox præſtitit umbras.

SUMMARIUM

LIBRI SEPTIMI.

Pompeii Somnium. Excusso sopore; milites mixto murmure frementes audit, signumque prælii petentes. Tullii oratio, qua Magno suadet ut in pugnæ discrimen veniat. Subjungit hic quæ ab eo proposito deterrere debeant; cui tamen invitus assentitur. Prodigia quæ venturos casus malè produnt. In aciem instruuntur ambo exercitus. Suos Cæsar, suosque Pompeius hortatur. Commissi prælii descriptio. Pompeianæ copiæ funduntur, dux ipse vectus equo fugit. Expugnata hujus castra diripiuntur. Per somnum sua quemque victorum premit imago terroris. Occisorum cadavera jacent insepulta. Poeta cernens Pharsaliæ campos sanguine inquinatos in sævum Cæsarem invehitur.

LIBER SEPTIMUS.

SEGNIOR Oceano, quam lex æterna vocabat,
Luctificus Titan nunquam magis æthera contra
Egit equos, currumque polo rapiente retorsit:
Defectusque pati voluit, raptæque labores
Lucis: & attraxit nubes, non pabula flammis,
Sed ne Thessalico purus luceret in orbe.
At nox felicis Magno pars ultima vitæ
Sollicitos vana decepit imagine somnos.
Nam Pompeiani visus sibi sede theatri
Innumeram effigiem Romanæ cernere plebis,
Attollique suum lætis ad sidera nomen
Vocibus, & plausu cuneos certare sonantes.
Qualis erat populi facies, clamorque faventum,
Olim quum juvenis, primique ætate triumphi,
Post domitas gentes, quas torrens ambit Iberus,
Et quæcumque fugax Sertorius impulit arma,
Vespere pacato, pura venerabilis æque,
Quam currus ornante, toga, plaudente Senatu,
Sedit adhuc Romanus eques. Seu fine bonorum
Anxia venturis ad tempora læta refugit:
Sive per ambages solitas contraria visis
Vaticinata quies, magni tulit omina planctus:
Seu vetito patrias ultra tibi cernere sedes,
Sic Romam Fortuna dedit. Ne rumpite somnos,
Castrorum vigiles, nullas tuba verberet aures.

Craſtina dira quies, & imagine mœſta diurna
Undique funeſtas acies feret, undique bellum.
Unde pares ſomnos populi, noctemque beatam?
O felix, ſi te vel ſic tua Roma videret.
Donaſſent utinam Superi, patriæque, tibique
Unum, Magne, diem, quo fati certus uterque
Extremum tanti fructum caperetis amoris.
Tu velut Auſonia vadis moriturus in urbe:
Illa rati ſemper de te ſibi conſcia voti
Hoc ſcelus haud unquam fatis hærere putavit,
Sic ſe dilecti tumulum quoque perdere Magni.
Te mixto fleſſet luctu, juvenisque, ſenexque,
Injuſſusque puer: laceraſſet crine ſoluto
Pectora femineum, ceu Bruti funere, vulgus.
Nunc quoque tela licet paveant victoris iniqui,
Nuntiet ipſe licet Cæſar tua funera, flebunt:
Sed dum tura ferunt, dum laurea ſerta Tonanti.
O miſeri, quorum gemitus edêre dolorem,
Qui te non pleno pariter planxere theatro.

Vicerat aſtra jubar, quum mixto murmure turba
Caſtrorum fremuit, fatisque trahentibus orbem,
Signa petit pugnæ. Miſeri pars maxima vulgi
Non totum viſura diem, tentoria circum
Ipſa ducis queritur, magnoque accenſa tumultu
Mortis vicinæ properantes admovet horas.
Dira ſubit rabies: ſua quisque, ac publica fata
Præcipitare cupit: ſegnis, pavidusque vocatur,

Ac nimium patiens soceri Pompeius, & orbis
Indulgens regno, qui tot simul undique gentes
Juris habere sui vellet, pacemque timeret.
Nec non & reges, populique queruntur Eoi
Bella trahi, patriaque procul tellure teneri.
Hoc placet, o Superi, quum vobis vertere cuncta
Propositum, nostris erroribus addere crimen.
Cladibus irruimus, nocituraque poscimus arma:
Jam Pompeianis votum est Pharsalia castris.
Cunctorum voces Romani maximus auctor
Tullius eloquii, cujus sub jure, togaque
Pacificas sævus tremuit Catilina secures,
Pertulit, iratus bellis, quum rostra forumque
Optaret, passus tam longa silentia miles.
Addidit invalidæ robur facundia causæ.

» Hoc pro tot meritis solum te, Magne, precatur,
» Uti se, Fortuna, velis, proceresque tuorum
» Castrorum, regesque tui cum supplice mundo
» Affusi, vinci socerum patiare rogamus.
» Humani generis tam longo tempore bellum
» Cæsar erit? Merito, Pompeium vincere lente,
» Gentibus, indignum est, a transcurrente subactis.
» Quo tibi fervor abit? aut quo fiducia fati?
» De Superis, ingrate, times? causamque Senatus
» Credere Dis dubitas? Ipsæ sua signa revellent,
» Prosilientque acies. Pudeat vicisse coactum.
» Si duce te jusso, si nobis bella geruntur,

» Sit juris quocumque velint concurrere campo.
» Quid mundi gladios a sanguine Cæsaris arces ?
» Vibrant tela manus : vix signa morantia quisquam
» Exspectat : propera, ne te tua classica linquant.
» Scire Senatus avet, miles te, Magne, sequatur,
» An comes ». Ingemuit Rector, sensitque Deorum
Esse dolos, & fata suæ contraria menti.
» SI PLACET, hoc, inquit, cunctis, si milite Magno,
» Non duce tempus eget, nil ultra fata morabor.
» Involvat populos una Fortuna ruina,
» Sitque hominum magnæ lux ista novissima parti.
» Testor, Roma, tamen, Magnum, quo cuncta perirent,
» Accepisse diem. Potuit tibi vulnere nullo
» Stare labor belli : potuit sine cæde subactum,
» Captivumque ducem violatæ tradere Paci.
» Quis furor, ô cæci, scelerum ? Civilia bella
» Gesturi, metuunt, ne non cum sanguine vincant.
» Abstulimus terras, exclusimus æquore toto,
» Ad præmaturas segetum jejuna rapinas
» Agmina compulimus, votumque effecimus hosti,
» Ut mallet sterni gladiis, mortemque suorum
» Permiscere meis. Belli pars magna peracta est
» His, quibus effectum est, ne pugnam tiro paveret:
» Si modo virtutis stimulis, iræque calore
» Signa petunt. Multos in summa pericula misit
» Venturi timor ipse mali. Fortissimus ille est,
» Qui promtus metuenda pati, si cominus instent,

» Et differre poteſt. Placet hæc tam proſpera rerum
» Tradere Fortunæ? Gladio permittere mundi
» Diſcrimen? Pugnare ducem, quam vincere, malunt.
» Res mihi Romanas dederas, Fortuna, regendas:
» Accipe majores, & cæco in Marte tuere.
» Pompeii nec crimen erit, nec gloria bellum.
» Vincis apud Superos votis me Cæſar iniquis:
» Pugnetur. Quantum ſcelerum, quantumque malorum
» In populos lux iſta feret! quot regna jacebunt!
» Sanguine Romano quam turbidus ibit Enipeus!
» Prima velim caput hoc funeſti lancea belli,
» Si ſine momento rerum, partisque ruina
» Caſurum eſt, feriat: neque enim victoria Magno
» Lætior. Aut populis inviſum, hac clade peracta,
» Aut hodie, Pompeius erit miſerabile nomen.
» Omne malum victi, quod ſors feret ultima rerum;
» Omne nefas victoris erit ». Sic fatur, & arma
Permittit populis, frenosque furentibus ira
Laxat: & ut victus violento navita Coro,
Dat regimen ventis, ignavumque arte relicta
Puppis onus trahitur. Trepido confuſa tumultu
Caſtra fremunt, animique truces ſua pectora pulſant
Ictibus incertis. Multorum pallor in ore
Sortis venturæ eſt, faciesque ſimillima letho.
Adveniſſe diem, qui fatum rebus in ævum
Conderet humanis, & quæri Roma quid eſſet,
Illo Marte palam eſt. Sua quisque pericula neſcit,
Attonitus

Attonitus majore metu. Quis litora ponto
Obruta, quis fummis cernens in montibus æquor,
Ætheraque in terras, dejecto fole, cadentem,
Tot rerum finem, timeat fibi? Non vacat ullos
Pro fe ferre metus: Urbi, Magnoque timetur.
Nec gladiis habuere fidem, nifi cotibus afper
Exarfit mucro. Tunc omnis lancea faxo
Erigitur: tendunt nervis melioribus arcus:
Cura fuit lectis pharetras implere fagittis.
Auget eques ftimulos, frenorumque aptat habenas.
Si liceat Superis hominum conferre labores,
Non aliter, Phlegra rabidos tollente Gigantas,
Martius incaluit Siculis incudibus enfis:
Et rubuit flammis iterum Neptunia cufpis,
Spiculaque extenfo Pæan Pythone recoxit,
Pallas Gorgoneos diffudit in Ægida crines,
Pallenæa Jovi mutavit fulmina Cyclops.

Non tamen abftinuit venturos prodere cafus
Per varias Fortuna notas. Nam Theffala rura
Quum peterent, totus venientibus obftitit æther:
Inque oculis hominum fregerunt fulmina nubes:
Adverfasque faces, immenfoque igne columnas,
Et trabibus mixtis avidos fiphonas aquarum
Detulit, atque oculos ingefto fulgure claufit,
Excuffit criftas galeis, capulosque folutis
Perfudit gladiis, ereptaque pila liquavit:
Ætherioque nocens fumavit fulfure ferrum.

Nec non innumero cooperta examine ſigna,
Vixque revulſa ſolo; majori pondere preſſum
Signiferi merſere caput, rorantia fletu,
Usque ad Theſſaliam Romana, & publica ſigna.
Admotus Superis diſcuſſa fugit ab ara
Taurus, & Emathios præceps ſe jecit in agros;
Nullaque funeſtis inventa eſt victima ſacris.

At tu, quos ſcelerum Superos? quas rite vocaſti
Eumenidas Cæſar? Stygii quæ numina regni?
Infernumque nefas? & merſos nocte furores?
Impia tam ſæve geſturus bella litaſti?
Jam dubium monſtrisne Deum, nimione pavori
Crediderint: multis concurrere viſus Olympo
Pindus, & abruptis mergi convallibus Hæmus,
Edere nocturnas belli Pharſalia voces,
Ire per Oſſæam rapidus Bœbeida ſanguis:
Inque vicem vultus tenebris mirantur opertos,
Et pallere diem, galeisque incumbere noctem,
Defunctosque patres, & cunctas ſanguinis umbras
Ante oculos volitare ſuos. Sed mentibus unum
Hoc ſolamen erat, quod voti turba nefandi
Conſcia, quæ patrum jugulos, quæ pectora fratrum
Sperabat, gaudet monſtris, mentisque tumultu,
Atque omen ſcelerum ſubitos putat eſſe furores.
Quid mirum, populos, quos lux extrema vocabat,
Lymphato trepidaſſe metu, præſaga malorum
Si data mens homini eſt? Tyriis qui Gadibus hoſpes

Adjacet, Armeniumque bibit Romanus Araxem,
Sub quocumque die, quocumque eſt ſidere mundi,
Mœret, & ignorat cauſas, animumque dolentem
Corripit; Emathiis, quid perdat neſcius, arvis.
Euganeo, ſi vera fides memorantibus, Augur
Colle ſedens, Aponus terris ubi fumifer exit,
Atque Antenorei diſpergitur unda Timavi,
» VENIT ſumma dies, geritur res maxima, dixit:
» Impia concurrunt Pompeii & Cæſaris arma».
Seu tonitrus, ac tela Jovis præſaga notavit:
Aëra ſeu totum diſcordi obſiſtere cœlo,
Proſpexitque polos: ſeu lumen in æthere mœſtum
Solis, in obſcuro pugnam pallore notavit.
Diſſimilem certe cunctis, quos explicat, egit
Theſſalicum Natura diem: ſi cuncta perito
Augure mens hominum cœli nova ſigna notaſſet,
Spectari toto potuit Pharſalia mundo.
O ſummos hominum, quorum Fortuna per orbem
Signa dedit, quorum fatis cœlum omne vacavit!
Hæc & apud ſeras gentes, populoſque nepotum,
Sive ſua tantum venient in ſecula fama,
Sive aliquid magnis noſtri quoque cura laboris
Nominibus prodeſſe poteſt: quum bella legentur,
Spesque metusque ſimul, perituraque vota movebunt:
Attonitique omnes veluti venientia fata,
Non transmiſſa legent, & adhuc tibi, Magne, favebunt.
Miles ut adverſo Phœbi radiatus ab ictu

Descendens totos perfudit lumine colles,
Non temere immissus campis: stetit ordine certo
Infelix acies. Cornus tibi cura sinistri,
Lentule, cum prima, quæ tum fuit optima bello,
Et quarta legione, datur: tibi numine pugnax
Adverso, Domitî, dextri frons tradita Martis.
At medii robur belli fortissima densant
Agmina, quæ Cilicum terris deducta tenebat
Scipio, miles in hoc, Libyco dux primus in orbe.
At juxta fluvios, & stagna undantis Enipei,
Cappadocum montana cohors, & largus habenæ
Ponticus ibat eques. Sicci sed plurima campi
Tetrarchæ, regesque tenent, magnique tyranni,
Atque omnis Latio quæ servit purpura ferro.
Illuc, & Libye Numidas, & Creta Cydonas
Misit: Ituræis cursus fuit inde sagittis:
Inde truces Galli solitum prodistis in hostem.
Illic pugnaces commovit Iberia cetras.
Eripe victori gentes, & sanguine mundi
Fuso, Magne, semel totos consume triumphos.

Illo forte die Cæsar, statione relicta,
Ad segetum raptus moturus signa, repente
Conspicit in planos hostem descendere campos,
Oblatumque videt votis sibi mille petitum
Tempus, in extremos quo mitteret omnia casus.
Æger quippe moræ, flagransque cupidine regni,
Cœperat exiguo tractu civilia bella

Ut lentum damnare nefas. Diſcrimina poſtquam
Adventare ducum, ſupremaque prœlia vidit,
Caſuram & fati ſenſit nutare ruinam,
Illa quoque in ferrum rabies promtiſſima, paulum
Languit, & caſus audax ſpondere ſecundos
Mens ſtetit in dubio, quam nec ſua fata timere,
Nec Magni ſperare ſinunt: formidine merſa,
Proſilit: hortando melior fiducia vulgo.
„ O Domitor mundi, rerum fortuna mearum,
„ Miles, adeſt toties optatæ copia pugnæ.
„ Nil opus eſt votis: jam fatum arceſſite ferro.
„ In manibus veſtris, quantus ſit Cæſar, habetis.
„ Hæc eſt illa dies, mihi quam Rubiconis ad undas
„ Promiſſam memini, cujus ſpe movimus arma,
„ In quam diſtulimus vetitos remeare triumphos.
„ Hæc eadem eſt, hodie quæ pignora, quæque penates
„ Reddat, & emerito faciat vos Marte colonos.
„ Hæc, fato quæ teſte probet, quis juſtius arma
„ Sumſerit, hæc acies victum factura nocentem eſt.
„ Si pro me patriam ferro flammiſque petiſtis,
„ Nunc pugnate truces, gladioſque exſolvite culpa.
„ Nulla manus, belli mutato judice, pura eſt.
„ Non mihi res agitur, ſed vos, ut libera ſitis
„ Turba, precor, gentes ut jus habeatis in omnes.
„ Ipſe ego, privatæ cupidus me reddere vitæ,
„ Plebeiaque toga modicum componere civem:
„ Omnia dum vobis liceant, nihil eſſe recuſo.

» Invidia regnate mea. Nec ſanguine multo
» Spem mundi petitis : Graiis delecta juventus
» Gymnaſiis aderit , ſtudioque ignava palæſtræ ,
» Et vix arma ferens , & mixtæ diſſona turbæ
» Barbaries ; non illa tubas , non agmine moto
» Clamorem latura ſuum. Civilia paucæ
» Bella manus facient : pugnæ pars magna levabit
» His orbem populis , Romanumque obteret hoſtem.
» Ite per ignavas gentes , famoſaque regna ,
» Et primo ferri motu proſternite mundum :
» Sitque palam , quas tot duxit Pompeius in urbem
» Curribus , unius gentes non eſſe triumphi.
» Armeniosne movet , Romana potentia cujus
» Sit ducis ? aut emtum minimo vult ſanguine quisquam
» Barbarus Heſperiis Magnum præponere rebus ?
» Romanos odere omnes , dominosque gravantur ,
» Quo novere magis. Sed me Fortuna meorum
» Commiſit manibus , quarum me Gallia teſtem
» Tot fecit bellis. Cujus non militis enſem
» Agnoſcam ? cœlumque tremens quum lancea tranſit ,
» Dicere non fallar , quo ſit vibrata lacerto.
» Quod ſi ſigna ducem nunquam fallentia veſtrum
» Conſpicio , faciesque truces , oculosque minaces :
» Viciſtis. Videor fluvios ſpectare cruoris ,
» Calcatosque ſimul Reges , ſparſumque Senatus
» Corpus , & immenſa populos in cæde natantes.
» Sed mea fata moror , qui vos in tela ruentes

» Vocibus his teneo. Veniam date bella trahenti :
» Spe trepido : haud unquam vidi tam magna daturos,
» Tam prope me Superos : camporum limite parvo
» Absumus a votis. Ego sum , cui Marte peracto ,
» Quæ populi , Regesque tenent , donare licebit.
» Quone poli motu , quo cœli sidere verso ,
» Thessalicæ tantum , Superi , permittitis oræ ?
» Aut merces hodie bellorum , aut pœna paratur.
» Cæsareas spectate cruces , spectate catenas ,
» Et caput hoc positum rostris , effusaque membra ,
» Septorumque nefas , & clausi prœlia Campi.
» Cum duce Syllano gerimus civilia bella.
» Vestri causa movet. Nam me secura manebit
» Sors quæsita manu : fodientem viscera cernet
» Me mea , qui nondum victo respexerit hoste.
» Dii , quorum curas abduxit ab æthere tellus ,
» Romanusque labor , vincat , quicumque necesse
» Non putat in victos sævum distringere ferrum ,
» Quique suos cives , quod signa adversa tulerunt ,
» Non credit fecisse nefas. Pompeius in arcto
» Agmina vestra loco , vetita virtute moveri ,
» Quum tenuit , quanto satiavit sanguine ferrum !
» Vos tamen hoc oro , juvenes , ne cædere quisquam
» Hosti terga velit : civis , qui fugerit , esto.
» Sed dum tela micant , non vos pietatis imago
» Ulla , nec adversa conspecti fronte parentes
» Commoveant : vultus gladio turbate verendos.

» Sive quis infesto cognata in pectora ferro
» Ibit, seu nullum violabit vulnere pignus,
» Ignoti jugulum, tanquam scelus, imputet hostis.
» Sternite jam vallum, fossasque implete ruina,
» Exeat ut plenis acies non sparsa maniplis.
» Parcite ne castris: vallo tendetis in illo,
» Unde acies peritura venit ». Vix cuncta locuto
Cæsare, quemque suum munus trahit, armaque raptim
Sumta, Ceresque viris. Capiunt præsagia belli;
Calcatisque ruunt castris; stant ordine nullo,
Arte ducis nulla: permittunt omnia fatis.
Si totidem Magni soceros, totidemque petentes
Urbis regna suæ; funesto in Marte locasset,
Non tam præcipiti ruerent in prœlia cursu.

Vidit ut hostiles in rectum exire catervas
Pompeius, nullasque moras permittere bello,
Sed Superis placuisse diem: stat corde gelato
Attonitus: tantoque duci sic arma timere
Omen erat. Premit inde metus, totumque per agmen
Sublimi pervectus equo: » QUEM flagitat, inquit,
» Vestra diem virtus, finis civilibus armis,
» Quem quæsistis, adest. Totas effundite vires;
» Extremum ferri superest opus, unaque gentes
» Hora trahit. Quisquis patriam, carosque penates,
» Qui sobolem, ac thalamos, desertaque pignora quærit,
» Ense petat: medio posuit Deus omnia campo.
» Causa jubet melior Superos sperare secundos;

» Ipsi tela regent per viscera Cæsaris, ipsi
» Romanas sancire volent hoc sanguine leges.
» Si socero dare regna meo, mundumque pararent,
» Præcipitare meam fatis potuere senectam.
» Non iratorum populis urbique Deorum est
» Pompeium servare ducem. Quæ vincere possent
» Omnia contulimus. Subiere pericula clari
» Sponte viri, sacraque antiquus imagine miles.
» Si Curios his fata darent, reducesque Camillos
» Temporibus, Deciosque caput fatale voventes,
» Hinc starent. Primo gentes oriente coactæ,
» Innumeræque urbes, quantas in prœlia nunquam
» Excivere manus. Toto simul utimur orbe.
» Quidquid signiferi compressum limite cœli
» Sub Noton, & Borean hominum sumus, arma movemus.
» Nonne superfusis collectum cornibus hostem
» In medium dabimus? Paucas victoria dextras
» Exigit: at plures tantum clamore catervæ
» Bella gerent. Cæsar nostris non sufficit armis.
» Credite pendentes e summis mœnibus urbis
» Crinibus effusis hortari in prœlia matres.
» Credite grandævum, vetitumque ætate Senatum
» Arma sequi, sacros pedibus prosternere canos:
» Atque ipsam domini metuentem occurrere Romam.
» Credite, qui nunc est populis, populumque futurum
» Permixtas afferre preces. Hæc libera nasci,
» Hæc vult turba mori, si quis post pignora tanta

» Pompeio locus est, cum prole, & conjuge supplex;
» Imperii salva si majestate liceret,
» Volverer ante pedes. Magnus, nisi vincitis, exul,
» Ludibrium soceri, vester pudor, ultima fata
» Deprecor, ac turpes extremi cardinis annos,
» Ne discam servire senex ». Tam mœsta locuti
Voce ducis flagrant animi, Romanaque virtus
Erigitur, placuitque mori, si vera timeret.

Ergo utrimque pari procurrunt agmina motu
Irarum : metus hos regni, spes excitat illos.
Hæ facient dextræ, quidquid non expleat ætas
Ulla, nec humanum reparet genus omnibus annis;
Ut vacet a ferro. Gentes Mars iste futuras
Obruet, & populos ævi venientis in orbem
Erepto natale feret. Tunc omne Latinum
Fabula nomen erit : Gabios, Veiosque, Coramque
Pulvere vix tectæ poterunt monstrare ruinæ,
Albanosque lares, Laurentinosque penates
Rus vacuum, quod non habitet, nisi nocte coacta,
Invitus, questusque Numam jussisse, Senatus.
Non ætas hæc carpsit edax, monimentaque rerum
Putria destituit : crimen civile videmus,
Tot vacuas urbes. Generis quo turba redacta est
Humani? Toto populi qui nascimur orbe,
Nec muros implere viris, nec possumus agros.
Urbs nos una capit : vincto fossore coluntur
Hesperiæ segetes : stat tectis putris avitis

In nullos ruitura domus, nulloque frequentem
Cive suo Romam, sed mundi fæce repletam:
Cladis eo dedimus, ne tanto in tempore bellum
Jam possit civile geri: Pharsalia tanti
Causa mali. Cedant feralia nomina Cannæ,
Et damnata diu Romanis Allia fastis.
Tempora signavit leviorum Roma malorum:
Hunc voluit nescire diem. Proh tristia fata!
Aëra pestiferum tractu, morbosque fluentes,
Insanamque famem, permissasque ignibus urbes;
Mœniaque in præceps laturos plena tremores
Hi possent explere viri, quos undique traxit
In miseram Fortuna necem, dum munera longi
Explicat eripiens ævi, populosque, ducesque,
Constituit campis: per quos tibi, Roma, ruenti
Ostendat quam magna cadas. Quo latius orbem
Possedit, citius per prospera fata cucurrit.
Omne tibi bellum gentes dedit omnibus annis:
Te geminum Titan procedere vidit in axem.
Haud multum terræ spatium restabat Eoæ,
Ut tibi nox, tibi tota dies, tibi curreret æther;
Omniaque errantes stellæ Romana viderent.
Sed retro tua fata tulit par omnibus annis
Emathiæ funesta dies. Hac luce cruenta
Effectum, ut Latios non horreat India fasces;
Nec vetitos errare Daas in mœnia ducat:
Sarmaticumque premat succinctus Consul aratrum:

Quod semper sævas debet tibi Parthia pœnas,
Quod fugiens civile nefas, redituraque nunquam
Libertas, ultra Tigrim, Rhenumque recessit,
Ac, toties nobis jugulo quæsita, negatur,
Germanum, Scythicumque bonum. nec respicit ultra
Ausoniam: vellem, populis incognita nostris:
Vulturis ut primum lævo fundata volatu
Romulus infami complevit mœnia luco,
Usque ad Thessalicas servisses Roma ruinas.
De Brutis, Fortuna, queror. Quid tempora legum
Egimus, aut annos a Consule nomen habentes?
Felices Arabes, Medique, Eoaque tellus,
Quam sub perpetuis tenuerunt fata Tyrannis.
Ex populis, quæ regna ferunt, sors ultima nostra est,
Quos servire pudet. Sunt nobis nulla profecto
Numina: quum cæco rapiantur secula casu,
Mentimur regnare Jovem. Spectabit ab alto
Æthere Thessalicas, teneat quum fulmina, cædes?
Scilicet ipse petet Pholoën? Petet ignibus Œten,
Immeritæque nemus Rhodopes, pinusque Mimantis?
Cassius hoc potius feriet caput? Astra Thyestæ
Intulit, & subitis damnavit noctibus Argos:
Tot similes fratrum gladios, patrumque gerenti
Thessaliæ dabit ille diem? Mortalia nulli
Sunt curata Deo. Cladis tamen hujus habemus
Vindictam, quantam terris dare numina fas est.
Bella pares Superis facient civilia divos:

Fulminibus manes, radiisque ornabit, & astris,
Inque Deûm templis jurabit Roma per umbras.
Ut rapido cursu fati suprema morantem
Consumsere locum: parva tellure diremti,
Inde manus spectant, vultusque agnoscere quærunt,
Quo sua pila cadant, aut quà sibi fata minentur.
Facturi quæ monstra forent, vidêre parentes
Frontibus adversis, fraternaque cominus arma,
Nec libuit mutare locum: tamen omnia torpor
Pectora constrinxit: gelidusque in viscera sanguis
Percussa pietate coit: totaque cohortes
Pila parata diu tensis tenuere lacertis.
Dii tibi non mortem, quæ cunctis pœna paratur,
Sed sensum post fata tuæ dent, Crastine, morti,
Cujus torta manu commisit lancea bellum,
Primaque Thessaliam Romano sanguine tinxit.
O præceps rabies, quum Cæsar tela teneret,
Inventa est prior ulla manus! Tunc stridulus aër
Elisus lituis, conceptaque classica cornu:
Tunc ausæ dare signa tubæ: tunc æthera tendit,
Extremique fragor convexa irrumpit Olympi:
Unde procul nubes, quo nulla tonitrua durant.
Excepit resonis clamorem vallibus Hæmus,
Peliacisque dedit rursus geminare cavernis:
Pindus agit fremitus, Pangæaque saxa resultant,
Œtææque gemunt rupes. Vocesque furoris
Expavêre sui tota tellure relatas.

Spargitur innumerum diversis missile votis.
Vulnera pars optat, pars terræ figere tela,
Ac puras servare manus. Rapit omnia casus;
Atque incerta facit, quos vult, Fortuna nocentes.
Sed quota pars cladis jaculis, ferroque volanti
Exacta est? Odiis solus civilibus ensis
Sufficit, & dextras Romana in viscera ducit.
Pompeii densis acies stipata catervis,
Junxerat in seriem nexis umbonibus arma.
Vixque habitura locum dextras, ac tela movendi,
Constiterat, gladiosque suos compressa timebat.
Præcipiti cursu vesanum Cæsaris agmen
In densos agitur cuneos: perque arma, per hostem
Quærit iter, qua torta graves lorica catenas
Opponit, tutoque latet sub tegmine pectus.
Hac quoque perventum est ad viscera: totque per arma
Extremum est, quod quisque ferit. Civilia bella
Una acies patitur, gerit altera: frigidus inde
Stat gladius; calet inde nocens a sanguine ferrum.
Nec Fortuna diu rerum tot pondera vergens,
Abstulit ingentes fato torrente ruinas.

Ut primum toto diduxit cornua campo
Pompeianus eques, bellique per ultima fudit:
Sparsa per extremos levis armatura maniplos
Insequitur, sævasque manus immittit in hostem.
Illic quæque suo miscet gens prœlia telo:
Romanus cunctis petitur cruor. Inde sagittæ,

Inde faces, & saxa volant, spatioque solutæ
Aëris, & calido liquefactæ pondere glandes.
Tunc & Ituræi, Medique, Arabesque soluti,
Arcu turba minax, nusquam rexere sagittas:
Sed petitur solus, qui campis imminet, aër:
Inde cadunt mortes: sceleris sed crimine nullo
Externum maculant chalybem; stetit omne coactum
Circa pila nefas: ferro subtexitur æther,
Noxque super campos telis conserta pependit.
Quum Cæsar metuens, ne frons sibi prima labaret
Incursu, tenet obliquas post signa cohortes:
Inque latus belli, qua se vagus hostis agebat,
Immittit subitum, non motis cornibus, agmen.
Immemores pugnæ, nulloque pudore tenendi,
Præcipites fecere palam, civilia bella
Non bene barbaricis unquam commissa catervis.
Ut primum sonipes transfixus pectora ferro,
In caput effusi calcavit membra regentis:
Omnis eques cessit campis, glomerataque pubes
In sua conversis præceps ruit agmina frenis.
Perdidit inde modum cædes, ac nulla secuta est
Pugna: sed hinc jugulis, hinc ferro, bella geruntur.
Nec valet hæc acies tantum prosternere, quantum
Inde perire potest. Utinam, Pharsalia, campis
Sufficiat cruor iste tuis, quem barbara fundunt
Pectora, non alio mutentur sanguine fontes!
Hic numerus totos tibi vestiat ossibus agros:

Aut si Romano compleri sanguine mavis,
Istis parce, precor: vivant Galatæque, Syrique,
Cappadoces, Gallique, extremique orbis Iberi,
Armenii, Cilices: nam post civilia bella
Hic populus Romanus erit. Semel ortus in omnes
It timor, & fatis datus est pro Cæsare cursus.
Ventum erat ad robur Magni, mediasque catervas;
Quod totos errore vago persuderat agros,
Constitit hic bellum, fortunaque Cæsaris hæsit.
Non illic regum auxiliis collecta juventus
Bella gerit, ferrumque manus movêre rogatæ;
Ille locus fratres habuit, locus ille parentes.
Hic furor, hic rabies, hic sunt tua crimina, Cæsar.
Hanc fuge, mens, partem belli, tenebrisque relinque,
Nullaque tantorum discat me vate malorum,
Quam multum bellis liceat civilibus, ætas.
Ah potius pereant lacrimæ, pereantque querelæ!
Quidquid in hac acie gessisti, Roma, tacebo.
Hic Cæsar, rabies populi, stimulusque furorum,
Ne qua parte sui pereat scelus, agmina circum
It vagus, atque animis ignes flagrantibus addit.
Conspicit & gladios, qui toti sanguine manent,
Qui niteant primo tantum mucrone cruenti,
Quæ presso tremat ense manus, quis languida tela,
Quis contenta ferat, quis præstet bella jubenti,
Quem pugnare juvet, quis vultum cive perempto
Mutet: obit latis projecta cadavera campis,

Vulnera multorum, totum fusura cruorem,
Opposita premit ipse manu. Quacumque vagatur,
Sanguineum quatiens veluti Bellona flagellum,
Bistonas aut Mavors agitans, si verbere saevo
Palladia stimulet turbatos ægide currus,
Nox ingens scelerum, & cædes oriuntur, & instar
Immensæ vocis gemitus, & pondere lapsi
Pectoris arma sonant, confractique ensibus enses.
Ipse manu subicit gladios, ac tela ministrat,
Adversosque jubet ferro confundere vultus.
Promovet ipse acies: impellit terga suorum:
Verbere conversæ cessantes excitat hastæ.
In plebem vetat ire manus, monstratque Senatum.
Scit cruor imperii qui sit, quæ viscera regum;
Unde petat Romam, libertas ultima mundi
Quo steterit ferienda loco. Permixta secundo
Ordine nobilitas, venerandaque corpora ferro
Urgentur: cædunt Lepidos, cæduntque Metellos,
Corvinosque simul, torquataque nomina, regum
Sæpe duces, summosque hominum te, Magne, remoto.
Illic plebeia contectus casside vultus,
Ignotusque hosti, quid ferrum, Brute, tenebas?
O decus imperii, spes ô suprema Senatus,
Extremum tanti generis per secula nomen?
Ne rue per medios nimium temerarius hostes,
Nec tibi fatales admoveris ante Philippos,
Thessalia periture tua. Nil proficis istic

Cæsaris intentus jugulo : nondum attigit arcem,
Juris & humani culmen, quo cuncta premuntur,
Egressus, meruit fatis tam nobile lethum :
Vivat, & ut Bruti procumbat victima, regnet.

Hic patriæ perit omne decus : jacet aggere magno
Patricium campis, commixta plebe, cadaver.
Mors tamen eminuit clarorum in strage virorum
Pugnacis Domiti ; quem clades fata per omnes
Ducebant. Nusquam Magni fortuna sine illo
Succubuit : victus toties a Cæsare, salva
Libertate perit : tunc mille in vulnera lætus
Labitur, ac venia gaudet caruisse secunda.
Viderat in crasso versantem sanguine membra
Cæsar, & increpitans ; » JAM Magni deseris arma,
» Successor Domiti : sine te jam bella geruntur ».
Dixerat : ast illi suffecit pectora pulsans
Spiritus in vocem, morientiaque ora resolvit.
» NON TE funesta scelerum mercede potitum,
» Sed dubium fati, Cæsar, generoque minorem
» Aspiciens, Stygias, Magno duce, liber ad umbras
» Et securus eo : te sævo Marte subactum,
» Pompeioque graves pœnas, nobisque daturum,
» Quum moriar, sperare licet ». Non plura locutum
Vita fugit, densæque oculos pressere tenebræ.
Impendisse pudet lacrimas in funere mundi
Mortibus innumeris, ac singula fata sequentem
Quærere, lethiferum per cujus viscera vulnus

Exierit? Quis fusa solo vitalia calcet;
Ore quis adverso, demisso faucibus ense,
Exspuerit moriens animam; quis corruat ictu,
Quis steterit, dum membra cadunt: qui pectore tela
Transmittant, aut quos campis affixerit hasta:
Quis cruor emissus perruperit aëra venis,
Inque hostis cadat arma sui: quis pectora fratris
Cædat, &, ut notum possit spoliare cadaver,
Abscisum longe mittat caput: ora parentis
Quis laceret, nimiaque probet spectantibus ira
Quem jugulat, non esse patrem. Mors nulla querela
Digna sua est, nullosque hominum lugere vacamus.
Non istas habuit pugnæ Pharsalia partes,
Quas aliæ clades: illic per fata virorum,
Per populos hic Roma perit: quod militis illic,
Mors hic gentis erat: sanguis ibi fluxit Achæus,
Ponticus, Assyrius: cunctos hærere cruores
Romanus, campisque vetat consistere, torrens.
Majus in hac acie, quam quod sua secula ferrent,
Vulnus habent populi: plus est, quam vita, salusque
Quod perit: in totum mundi prosternimur ævum.
Vincimur his gladiis omnis, quæ serviat, ætas.
Proxima quid soboles, aut quid meruere nepotes
In regnum nasci? Pavidi num gessimus arma?
Teximus aut jugulos? alieni pœna timoris
In nostra cervice sedet. Post prœlia natis
Si dominum Fortuna dabas, & bella dedisses.

Jam Magnus transisse Deos, Romanaque fata
Senserat infelix : tota vix clade coactus
Fortunam damnare suam. Stetit aggere campi
Eminus, unde omnes, sparsas per Thessala rura,
Aspiceret clades, quæ, bello obstante, latebant.
Tot telis sua fata peti, tot corpora fusa,
Ac se tam multo pereuntem sanguine vidit.
Nec, sicut mos est miseris, trahere omnia secum
Mersa juvat, gentesque suæ miscere ruinæ:
Ut Latiæ post se vivat pars maxima turbæ,
Sustinuit dignos etiam nunc credere votis
Cœlicolas volvitque sui solatia casus:
» PARCITE, ait, Superi cunctas prosternere gentes:
» Stante potest mundo, Romaque superstite, Magnus
» Esse miser. Si plura juvant mea vulnera, conjux
» Est mihi, sunt nati; dedimus tot pignora fatis.
» Civiline parum est bello, si meque, meosque
» Obruat? Exiguæ clades sumus, orbe remoto?
» Omnia quid laceras? quid perdere cuncta laboras?
» Jam nihil est, Fortuna, meum». Sic fatur: & arma,
Signaque, & afflictas omni jam parte catervas
Circuit, & revocat matura in fata ruentes,
Seque negat tanti. Nec deerat robur in enses
Ire duci, juguloque pati, vel pectore lethum:
Sed timuit strato miles ne corpore Magni
Non fugeret, supraque ducem procumberet orbis:
Cæsaris aut oculis voluit subducere mortem.

Ne quidquam : infelix, socero spectare volenti
Præstandum est ubicumque caput. Sed tu quoque conjux
Causa fugæ, vultusque tui : satisque probatum
Te præsente mori. Tunc Magnum concitus aufert
A bello sonipes, non tergo tela paventem,
Ingentesque animos extrema in fata ferentem.
Non gemitus, non fletus erat, salvaque verendus
Majestate dolor, qualem te, Magne, decebat
Romanis præstare malis. Non impare vultu
Aspicis Emathiam : nec te videre superbum
Prospera bellorum, nec fractum adversa videbunt.
Quamque fuit læto per tres infida triumphos,
Tam misero Fortuna minor. Jam pondere fati
Deposito securus abis : nunc tempora læta
Respexisse vacat : spes nunquam implenda recessit :
Quid fueris nunc scire licet. Fuge prœlia dira,
Ac testare Deos, nullum qui perstet in armis,
Jam tibi, Magne, mori : ceu flebilis Africa damnis,
Et ceu Munda nocens, Pharioque a gurgite clades,
Sic & Thessalicæ post te pars maxima pugnæ.
Non jam Pompeii nomen populare per orbem,
Nec studium belli : sed par, quod semper habemus,
Libertas, & Cæsar erunt : teque inde fugato
Ostendet moriens, sibi se pugnasse, Senatus.
Nonne juvat pulsum bellis cessisse, nec istud
Perspectare nefas, spumantes cæde catervas ?
Respice turbatos incursu sanguinis amnes,

Et soceri miserere tui. Quo pectore Romam
Intrabit campis factus felicior istis?
Quidquid in ignotis solus regionibus exul,
Quidquid sub Phario positus patiere tyranno?
Crede Deis, longo fatorum crede favori,
Vincere pejus erat. Prohibe lamenta sonare,
Flere veta populos: lacrimas, luctusque remitte.
Tam mala Pompeii, quam prospera mundus adoret.
Aspice securus vultu non supplice reges:
Aspice possessas urbes, donataque regna,
Ægyptum, Libyamque, & terras elige morti.
Vidit prima tuæ testis Larissa ruinæ
Nobile, nec victum fatis caput: omnibus illa
Civibus effudit totas per mœnia vires;
Omnia, ceu læto, promittunt munera flentes:
Pandunt templa, domos: socios se cladibus optant.
Scilicet immenso superest ex nomine multum,
Teque minor solo: cunctas impellere gentes
Rursus in arma potes, rursusque in fata redire.
» SED QUID opus victo populis, aut urbibus, inquit?
» Victori præstate fidem ». Tu, Cæsar, in alto
Cædis adhuc cumulo patriæ per viscera vadis:
At tibi jam populos donat gener. Avehit inde
Pompeium sonipes: gemitus, lacrimæque sequuntur:
Plurimaque in sævos populi convicia divos.
Nunc tibi vera fides quæsiti, Magne, favoris
Contigit, ac fructus. Felix se nescit amari.

Cæſar ut Heſperio vidit ſatis arva natare
Sanguine, parcendum ferro, manibusque ſuorum
Jam ratus, ut viles animas, perituraque fruſtra
Agmina permiſit vitæ. Sed caſtra fugatos
Ne revocent, pellatque quies nocturna pavorem;
Protinus hoſtili ſtatuit ſuccedere vallo,
Dum fortuna calet, dum conficit omnia terror,
Non veritus grave ne feſſis, aut Marte ſubactis
Hoc foret imperium. Non magno hortamine miles
In prædam ducendus erat: » VICTORIA nobis
» Plena, viri, dixit, ſupereſt pro ſanguine merces,
» Quam monſtrare meum eſt: nec enim donare vocabo,
» Quod ſibi quisque dabit; cunctis en plena metallis
» Caſtra patent: raptum Heſperiis e gentibus aurum
» Hîc jacet: Eoasque premunt tentoria gazas.
» Tot regum fortuna ſimul Magnique coacta
» Exſpectat dominos: propera præcedere miles
» Quos ſequeris: quaſcumque tuas Pharſalia fecit,
» A victis rapiuntur opes. » Nec plura locutus
Impulit amentes, aurique cupidine cæcos
Ire ſuper gladios, ſupraque cadavera patrum,
Et cæſos calcare duces. Quæ foſſa, quis agger
Suſtineat pretium belli, ſcelerumque petentes?
Scire volunt quanta fuerint mercede nocentes.
Invenere quidem ſpoliato plurima mundo
Bellorum in ſumtus congeſtæ pondera maſſæ:
Sed non implevit cupientes omnia mentes

Quidquid fodit Iber, quidquid Tagus expulit auri;
Quodque legit dives summis Arimaspus arenis.
Ut rapiant, parvo scelus hoc vænisse putabunt,
Quum sibi Tarpeias victor desponderit arces:
Quum spe Romanæ promiserit omnia prædæ:
Decipitur, quod castra rapit. Capit impia plebes
Cespite patricio somnos: stratumque cubile
Regibus infandus miles premit: inque parentum,
Inque toris fratrum posuerunt membra nocentes:
Quos agitat vesana quies, somnique furentes
Thessalicam miseri versant in pectore pugnam.
Invigilat cunctis sævum scelus, armaque tota
Mente agitant, capuloque manus absente moventur.
Ingemuisse putem campos, terramque nocentes
Inspirasse animas, infectumque aëra totum
Manibus, & Stygia superam formidine noctem.
Exigit a meritis tristes victoria pœnas,
Sibilaque & flammas infert sopor: umbra peremti
Civis adest: sua quemque premit terroris imago.
Ille senum vultus, juvenum videt ille figuras:
Hunc agitant totis fraterna cadavera somnis:
Pectore in hoc pater est; omnes in Cæsare manes.
Haud alios nondum Scythica purgatus in ara
Eumenidum vidit vultus Pelopeus Orestes:
Nec magis attonitos animi sensere tumultus,
Quum fureret, Pentheus; aut quum desisset, Agave.
Hunc omnes gladii, quos aut Pharsalia vidit,

Aut

Aut ultrix visura dies, stringente Senatu,
Illa nocte premunt: hunc infera monstra flagellant.
Et quantum pœnæ misero mens conscia donat,
Quod Styga, quod manes, ingestaque Tartara somnis
Pompeio vivente, videt! Tamen omnia passo,
Postquam clara dies Pharsalica damna retexit,
Nulla loci facies revocat feralibus arvis
Hærentes oculos. Cernit propulsa cruore
Flumina, & excelsos cumulis æquantia colles
Corpora, sidentes in tabem spectat acervos,
Et Magni numerat populos: epulisque paratur
Ille locus, vultus ex quo, faciesque jacentum
Agnoscat. Juvat Emathiam non cernere terram,
Et lustrare oculis campos sub clade latentes.
Fortunam, Superosque suos in sanguine cernit.
Ac ne læta furens scelerum spectacula perdat,
Invidet igne rogi miseris, cœloque nocenti
Ingerit Emathiam. Non illum Pœnus humator
Consulis, & Libyca succensæ lampade Cannæ
Compellunt, hominum ritus ut servet in hostes:
Sed meminit nondum satiata cædibus ira,
Cives esse suos. Petimus non singula busta,
Discretosque rogos: unum da gentibus ignem:
Non interpositis urantur corpora flammis.
Aut generi si pœna juvat, nemus exstrue Pindi
Erige congestas Œtæo robore sylvas,
Thessalicam videat Pompeius ab æquore flammam.

Nil agis hac ira : tabesne cadavera solvat,
An rogus, haud refert : placido Natura receptat
Cuncta sinu, finemque sui sibi corpora debent.
Hos, Cæsar, populos si nunc non usserit ignis,
Uret cum terris, uret cum gurgite ponti.
Communis mundo superest rogus, ossibus astra
Mixturus. Quocumque tuam Fortuna vocabit,
Hæ quoque eunt animæ. Non altius ibis in auras,
Non meliore loco Stygia sub nocte jacebis.
Libera Fortunæ mors est : capit omnia tellus
Quæ genuit : cœlo tegitur, qui non habet urnam.
Tu, cui dant pœnas inhumato funere gentes,
Quid fugis hanc cladem? quid olentes deseris agros?
Has trahe, Cæsar, aquas : hoc, si potes, utere cœlo.
Sed tibi tabentes populi Pharsalica rura
Eripiunt, camposque tenent victore fugato.

Non solum Hæmonii funesta ad pabula belli
Bistonii venere lupi, tabemque cruentæ
Cædis odorati Pholoën liquere leones.
Tunc ursæ latebras, obscœnæ tecta, domosque
Deseruere canes, & quidquid nare sagaci
Aëra non sanum, motumque cadavere sentit.
Jamque diu volucres civilia castra secutæ
Conveniunt. Vos, quæ Nilo mutare soletis
Threïcias hiemes, ad mollem serius Austrum
Istis aves. Nunquam se tanto vulture cœlum
Induit, aut plures presserunt aëra pennæ.

Omne nemus misit volucres, omnisque cruenta
Alite sanguineis stillavit roribus arbor.
Sæpe super vultus victoris, & impia signa
Aut cruor, aut alto defluxit ab æthere tabes,
Membraque dejecit jam lassis unguibus ales.
Sic quoque non omnis populus pervenit ad ossa,
Inque feras discerptus abit: non intima curant
Viscera; nec totas avide sorbere medullas:
Degustant artus. Latiæ pars maxima turbæ
Fâstidita jacet; quam sol, nimbique, diesque
Longior, Emathiis resolutam miscuit arvis.

Thessalia infelix, quo tanto crimine, tellus,
Læsisti Superos, ut te tot mortibus unam,
Tot scelerum fatis premerent? Quod sufficit ævum,
Immemor ut donet belli tibi damna vetustas?
Quæ seges infecta surget non decolor herba?
Quo non Romanos violabis vomere manes?
Ante novæ venient acies, scelerique secundo
Præstabis nondum siccos hoc sanguine campos.
Omnia majorum vertamus busta licebit,
Et stantes tumulos, & qui radice vetusta
Effudere suas, victis compagibus, urnas:
Plus cinerum Hæmoniæ sulcis telluris aratur,
Pluraque ruricolis feriuntur dentibus ossa.
Nullus ab Emathio religasset litore funem
Navita, nec terram quisquam movisset arator,
Romani bustum populi: fugerentque coloni

Umbrarum campos, gregibus dumeta carerent:
Nullusque auderet pecori permittere paſtor
Vellere ſurgentem de noſtris oſſibus herbam:
Ac, velut impatiens hominum, vel ſolis iniqui
Limite, vel glacie, nuda atque ignota jaceres;
Si non prima nefas belli, ſed ſola tuliſſes.
O Superi, liceat terras odiſſe nocentes.
Quid totum premitis, quid totum abſolvitis orbem?
Heſperiæ clades, & flebilis unda Pachyni,
Et Mutina, & Leucas puros fecere Philippos.

SUMMARIUM
LIBRI OCTAVI.

Pompeius fugiens vela flectere jubet in Lesbum ubi latet Cornelia ; cujus uxoris immodicos dolores voce castigat. Ingemit populus, ubi civem suam videt cum Magno discedentem. Ei obviam fit Dejotarus quem in exteras gentes mittit auxilia petiturum. In Cilicum litus appellit Pompeius ; ibi deliberatur apud quem regem securas sedes obtinere possint. Magno placet Phraatis regnum ; à Lentulo rejicitur, qui Ptolemæi præfert. In Ægyptum navigat classis, quæ Pelusiacum Nili ostium subit. Animos invadit timor ; quid sit agendum deliberatur. Pompeium letho damnat Pothinus, cui sceleri assensere omnes. Magnum confodit Septimius. Ad Ptolemæum fertur illius caput cervice avulsum, quod

K iij

arte conditum victori servatur ; truncum verò projicitur in mare. Per noctem Cordus Pompeii truncum in undis jactatum aufert , bustum struit , ignem injicit , collectosque cineres juxta litus saxo contegit.

LIBER OCTAVUS.

Jam fuper Herculeas fauces, nemorofaque Tempe,
Hæmoniæ deferta petens difpendia filvæ,
Cornipedem exhauftum curfu, ftimulisque negantem
Magnus agens, incerta fugæ veftigia turbat,
Implicitasque errore vias. Pavet ille fragorem
Motorum ventis nemorum, comitumque fuorum,
Qui poft terga redit, trepidum, laterique timentem
Exanimat. Quamvis fummo de culmine lapfus,
Nondum vile fui pretium fcit fanguinis effe,
Seque, memor fati, tantæ mercedis habere
Credit adhuc jugulum, quantam pro Cæfaris ipfe
Avulfa cervice daret. Deferta fequentem
Non patitur tutis fatum celare latebris
Clara viri facies. Multi Pharfalica caftra
Quum peterent, nondum fama prodente ruinas,
Occurfum ftupuere ducis, vertigine rerum
Attoniti: cladisque fuæ vix ipfe fidelis
Auctor erat. Gravis eft Magno, quicumque malorum
Teftis adeft. Cunctis ignotus gentibus effe
Mallet, & obfcuro, tutus tranfire per urbes,
Nomine: fed longi pœnas Fortuna favoris
Exigit a mifero, quæ tanto pondere famæ
Res premit adverfas, fatisque prioribus urget.
Nunc feftinatos nimium fibi fentit honores,
Actaque lauriferæ damnat Syllana juventæ.

Nunc & Corycias classes, & Pontica signa
Dejectum meminisse pudet. Sic longius ævum
Destruit ingentes animos, & vita superstes
Imperio, nisi summa dies cum fine bonorum
Adfuit, & celeri prævertit tristia letho,
Dedecori est fortuna prior. Quisquamne secundis
Tradere se fatis audet, nisi morte parata?

Litora contigerat, per quæ Peneius amnis
Emathia jam clade rubens exibat in æquor.
Inde ratis trepidum, ventis, & fluctibus impar,
Flumineis vix tuta vadis, evexit in altum:
Cujus adhuc remis quatitur Corcyra, sinusque
Leucadii: Cilicum dominus, terræque Liburnæ,
Exiguam vector pavidus correpsit in alnum.
Conscia curarum secretæ in litora Lesbi
Flectere vela jubet, qua tum tellure latebas,
Mœstior, in mediis quam si, Cornelia, campis
Emathiæ stares. Tristes præsagia curas
Exagitant: trepida quatitur formidine somnus:
Thessaliam nox omnis habet: tenebrisque remotis
Rupis in abruptæ scopulos extremaque currens
Litora, prospiciens fluctus, nutantia longe
Semper prima vides venientis vela carinæ,
Quærere nec quidquam de fato conjugis audes.
En ratis, ad vestros quæ tendit carbasa portus,
Quid ferat ignoras: sed nunc tibi summa pavoris
Nuntius armorum tristis, rumorque sinister.

Victus adeſt conjux. Quid perdis tempora luctus ?
Quum poſſis jam flere, times. Tunc puppe propinqua
Proſiluit, crimenque Deum crudele notavit,
Deformem pallore ducem, vultusque prementem
Canitie, atque atro ſqualentes pulvere veſtes.
Obvia nox miſeræ cœlum, lucemque tenebris
Abſtulit, atque animam clauſit dolor: omnia nervis
Membra relicta labant: riguerunt corda, diuque
Spe mortis decepta jacet. Jam fune ligato
Litoribus, luſtrat vacuas Pompeius arenas.
Quem poſtquam propius famulæ videre fideles
Non ultra gemitus tacitos inceſſere fatum
Permiſere ſibi, fruſtraque attollere terra
Semianimem conantur heram: quam pectore Magnus
Ambit, & adſtrictos refovet complexibus artus.
Cœperat in ſummum revocato ſanguine corpus
Pompeii ſentire manus, mœſtamque mariti
Poſſe pati faciem: prohibet ſuccumbere fatis
Magnus, & immodicos caſtigat voce dolores.
„ Nobile cur robur Fortunæ vulnere primo,
„ Femina, tantorum titulis inſignis avorum,
„ Frangis ? Habes aditum manſuræ in ſecula famæ.
„ Laudis in hoc ſexu, non legum jura, nec arma,
„ Unica materia eſt conjux miſer. Erige mentem,
„ Et tua cum fatis pietas decertet, & ipſum,
„ Quod ſum victus, ama: nunc ſum tibi gloria major,
„ A me quod faſces, & quod pia turba Senatus,

K v

» Tantaque discessit regum manus : incipe Magnum
» Sola sequi. Deformis, adhuc vivente marito,
» Summus, & augeri vetitus dolor : ultima debet
» Esse fides, lugere virum. Tu nulla tulisti
» Bello damna meo. Vivit post prœlia Magnus,
» Sed fortuna perit : quod defles, illud amasti ».
Vocibus his correpta viri, vix ægra levavit
Membra solo, tales gemitu rumpente querelas :
» O UTINAM in thalamos invisi Cæsaris issem
» Infelix conjux, & nulli læta marito !
» Bis nocui mundo : me pronuba duxit Erinnys,
» Crassorumque umbræ, devotaque manibus illis
» Assyrios in castra tuli civilia casus :
» Præcipitesque dedi populos, cunctosque fugavi
» A causa meliore Deos. O maxime conjux,
» O thalamis indigne meis, hoc juris habebit
» In tantum Fortuna caput ! Cur impia nupsi,
» Si miserum factura fui ? Nunc accipe pœnas,
» Sed quas sponte luam. Quo sit tibi mollius æquor,
» Certa fides regum, totusque paratior orbis,
» Sparge mari comitem. Mallem felicibus armis
» Dependisse caput : nunc clades denique lustra,
» Magne, tuas. Ubicumque jaces, civilibus armis
» Nostros ulta toros, ades huc, atque exige pœnas,
» Julia, crudeles, placataque pellice cæsa,
» Magno parce tuo ». Sic fata, iterumque refusa
Conjugis in gremium, cunctorum lumina solvit

In lacrimas. Duri flectuntur pectora Magni,
Siccaque Thessaliæ confundit lumina Lesbos.
Tunc Mitylenæum pleno jam litore vulgus
Affatur Magnum : » Si maxima gloria nobis
» Semper erit tanti pignus servasse mariti,
» Tu quoque devotos sacro tibi fœdere muros,
» Oramus, sociosque lares dignare vel una
» Nocte : tuum fac, Magne, locum, quem cuncta revisant
» Secula ; quem veniens hospes Romanus adoret.
» Nulla tibi subeunda magis sunt mœnia victo.
» Omnia victoris possunt sperare favorem :
» Hæc jam crimen habent. Quid, quod jacet insula ponto,
» Cæsar eget ratibus : Procerum pars magna coibit
» Certa loci. Noto reparandum est litore fatum.
» Accipe templorum cultus, aurumque Deorum
» Accipe : si terris, si puppibus, ista juventus
» Aptior est, tota, quantum valet, utere Lesbo.
» Accipe : ne Cæsar rapiat, tu victus habeto.
» Hoc solum crimen meritæ bene detrahe terræ,
» Ne nostram videare fidem felixque secutus,
» Et damnasse miser ». Tali pietate virorum
Lætus, in adversis, & mundi nomine gaudens
Esse fidem, » Nullum toto mihi, dixit, in orbe
» Gratius esse solum, non parvo pignore vobis
» Ostendi. Tenuit nostros hac obside Lesbos
» Affectus : hic sacra domus, carique penates,
» Hic mihi Roma fuit. Non ulla in litora puppim

» Ante dedi fugiens, sævi quum Cæsaris iram
» Jam scirem meritam, servata conjuge, Lesbon,
» Non veritus tantam veniæ committere vobis
» Materiem. Sed jam satis est fecisse nocentes:
» Fata mihi totum mea sunt agitanda per orbem.
» Heu nimium felix æterno nomine Lesbos!
» Sive doces populos, Regesque admittere Magnum,
» Seu præstas mihi sola fidem. Nam quærere certum est
» Fas quibus in terris, ubi sit scelus. Accipe, numen,
» Si quod adhuc mecum est, votorum extrema meorum:
» Da similes Lesbo populos, qui Marte subactum
» Non intrare suos, infesto Cæsare, portus,
» Non exire vetent ». Dixit, mœstamque carinæ
Imposuit comitem. Cunctos mutare putares
Tellurem, patriæque solum: sic litore toto
Plangitur, infestæ tenduntur in æthera dextræ:
Pompeiumque minus, cujus Fortuna dolorem
Moverat, ast illam, quam toto tempore belli
Ut civem videre suam, discedere cernens,
Ingemuit populus: quamvis, si castra mariti
Victoris peteret, siccis dimittere matres
Non poterant oculis: tanto devinxit amore
Hos pudor, hos probitas, castique modestia vultus,
Quod submissa nimis, nulli gravis hospita turbæ,
Stantis adhuc fati vixit quasi conjuge victo.
Jam pelago medios Titan demissus ad ignes,
Nec quibus abscondit, nec si quibus exserit orbem,

Totus erat : vigiles Pompeii pectore curæ
Nunc socias adeunt Romani fœderis urbes,
Et varias regum mentes, nunc invia mundi
Arva super nimios soles, Austrumque jacentis.
Sæpe labor mœstus curarum, odiumque futuri
Projecit fessos incerti pectoris æstus,
Rectoremque ratis de cunctis consulit astris;
Unde notet terras; quæ sit mensura secandi
Æquoris in cœlo; Syriam quo sidere servet:
Aut quotus in plaustro Libyam bene dirigat ignis.
Doctus ad hæc fatur taciti servator Olympi:
» SIGNIFERO quæcumque fluunt labentia cœlo,
» Nunquam stante polo, miseros fallentia nautas
» Sidera non sequimur: sed qui non mergitur undis
» Axis inocciduus, gemina clarissimus Arcto,
» Ille regit puppes. Hic quum mihi semper in altum
» Surget, & instabit summis minor Ursa ceruchis;
» Bosporon, & Scythiæ curvantem litora pontum
» Spectamus. Quidquid descendet ab arbore summa
» Arctophylax, propiorque mari Cynosura feretur,
» In Syriæ portus tendet ratis. Inde Canopos
» Excipit Australi cœlo contenta vagari,
» Stella timens Borean: illa quoque perge sinistra,
» Trans Pharon: in medio tanget ratis æquore Syrtim.
» Sed quo vela dari, quo nunc pede carbasa tendi
» Nostra jubes »? Dubio contra cui pectore Magnus,
» HOC SOLUM toto, respondit, in æquore serva,

» Ut sit ab Emathiis semper tua longius oris
» Puppis, & Hesperiam pelago, cœloque relinquas:
» Cetera da ventis. Comitem, pignusque recepi
» Depositum: tunc certus eram, quæ litora vellem;
» Nunc portum Fortuna dabit ». Sic fatur: at ille
Justo vela modo pendentia cornibus æquis
Torsit, & in lævum puppim dedit, utque secaret,
Quas Asiæ cautes, & quas Chios asperat, undas,
Hos dedit in proram, tenet hos in puppe rudentes.
Æquora senserunt motus, aliterque secante
Jam pelagus rostro, nec idem spectante carina,
Mutavere sonum. Non sic moderator equorum,
Dexteriore rota lævum quum circuit orbem,
Cogit inoffensæ currus accidere metæ.

Ostendit terras Titan, & sidera texit.
Sparsus ab Emathia fugit quicumque procella,
Assequitur Magnum: primusque a litore Lesbi
Occurrit natus, procerum mox turba fidelis.
Nam neque dejecto fatis, acieque fugato
Abstulerat Magno reges Fortuna ministros:
Terrarum dominos, & sceptra Eoa tenentes
Exul habet comites. Jubet ire in devia mundi
Dejotarum, qui sparsa ducis vestigia legit.
» QUANDO, ait, Emathiis amissus cladibus orbis
» Qua Romanus erat, superest, fidissime regum,
» Eoam tentare fidem, populosque bibentes
» Euphraten, & adhuc securum a Cæsare Tigrim:

» Ne pigeat Magno quærentem fata, remotas
» Medorum penetrare domos, Scythicosque recessus,
» Et totum mutare diem, vocesque superbo
» Arsacidæ perferre meas : Si fœdera nobis
» Prisca manent, mihi per Latium jurata Tonantem,
» Per vestros adstricta Magos, implete pharetras,
» Armeniosque arcus Geticis intendite nervis :
» Si vos, ô Parthi, peterem quum Caspia claustra,
» Et sequerer duros æterni Martis Alanos,
» Passus Achæmeniis late decurrere campis,
» In tutam trepidos nunquam Babylona coëgi :
» Arva super Cyri, Chaldæique ultima regni,
» Qua rapidus Ganges, & qua Nysæus Hydaspes
» Accedunt pelago, Phœbi surgentis ab igne
» Jam propior, quam Persis, eram : tamen omnia vincens
» Sustinui nostris vos tantum deesse triumphis,
» Solusque e numero regum telluris Eoæ,
» Ex æquo me Parthus adit. Nec munere Magni
» Stant semel Arsacidæ. Quis enim post vulnera cladis
» Assyriæ, justas Latii compescuit iras ?
» Tot meritis obstricta meis, nunc Parthia ruptis
» Excedat claustris vetitam per secula ripam,
» Zeugmaque Pellæum. Pompeio vincite, Parthi;
» Vinci Roma volet ». Regem parere jubenti
Ardua non piguit, positisque insignibus aulæ
Egreditur famulo raptos indutus amictus.
In dubiis tutum est inopem simulare tyranno.

Quanto igitur mundi dominis securius ævum
Verus pauper agit ! Dimisso in litore rege,
Ipse per Icariæ scopulos, Ephesonque relinquens,
Et placidi Colophona maris, spumantia parvæ
Radit saxa Sami : spirat de litore Coo
Aura fluens : Gnidon inde fugit, claramque reliquit
Sole Rhodon, magnosque sinus Telmessidos undæ
Compensat medio pelagi. Pamphylia puppi
Occurrit tellus : nec se committere muris
Ausus adhuc ullis, te primum, parva Phaselis,
Magnus adit. Nam te metui vetat incola rarus,
Exhaustæque domus populis ; majorque carinæ
Quam tua turba fuit. Tendens hinc carbasa rursus,
Jam Taurum, Tauroque videt Dipsanta cadentem.

Crederet hoc Magnus, pacem quum præstitit undis
Et sibi consultum ? Cilicum per litora tutus
Parva puppe fugit : sequitur pars magna Senatus,
Ad profugum collecta ducem : parvisque Syedris,
Quo portu mittitque rates recipitque Selinus,
In Procerum cœtu tandem mœsta ora resolvit
Vocibus his Magnus : » COMITES bellique, fugæque,
» Atque instar patriæ, quamvis in litore nudo,
» In Cilicum terra, nullis circumdatus armis,
» Consultem, rebusque meis exordia quæram,
» Ingentes præstate animos : non omnis in arvis
» Emathiis cecidi, nec sic mea fata premuntur,
» Ut nequeam relevare caput, cladesque receptas

» Excutere. An Libycæ Marium potuere ruinæ
» Erigere in fasces, plenis & reddere fastis,
» Me pulsum leviore manu Fortuna tenebit?
» Mille meæ Graio volvuntur in æquore puppes,
» Mille duces: sparsit potius Pharsalia nostras,
» Quam subvertit, opes, sed me vel sola tueri
» Fama potest rerum, toto quas gessimus orbe,
» Et nomen, quod mundus amat. Vos pendite regna
» Viribus, atque fide, Libyen, Parthosque, Pharonque,
» Quænam Romanis deceat succurrere rebus.
» Ast ego curarum vobis arcana mearum
» Expromam, mentisque meæ quo pondera vergant.
» Ætas Niliaci nobis suspecta tyranni est:
» Ardua quippe fides robustos exigit annos.
» Hinc anceps dubii terret solertia Mauri:
» Namque memor generis, Carthaginis impia proles,
» Imminet Hesperiæ, multusque in pectore vano est
» Annibal, obliquo maculat qui sanguine regnum,
» Et Numidas contingit avos: jam supplice Varo
» Intumuit, viditque loco Romana secundo.
» Quare agite, Eoum comites properemus in orbem.
» Dividit Euphrates ingenti gurgite mundum,
» Caspiaque immensos seducunt claustra recessus,
» Et polus Assyrias alter noctesque, diesque
» Vertit, & abruptum est nostro mare discolor unda,
» Oceanusque suus. Regnandi sola voluptas.
» Celsior in campis sonipes, & fortior arcus;

» Nec puer, aut fenior lethales tendere nervos
» Segnis, & a nulla mors eft incerta fagitta.
» Primi Pellæas arcu fregere fariffas,
» Bactraque Medorum fedem, murifque fuperbam
» Affyrias, Babylona, domos. Nec pila timentur
» Noftra nimis Parthis, audentque in bella venire,
» Experti Scythicas, Craffo pereunte, pharetras.
» Spicula nec folo fpargunt fidentia ferro;
» Stridula fed multo faturantur tela veneno.
» Vulnera parva nocent, fatumque in fanguine fummo eft.
» O utinam non tanta mihi fiducia fævis
» Effet in Arfacidis! Fatis nimis æmula noftris
» Fata movent Medos, multumque in gente Deorum eft.
» Effundam populos alia tellure revulfos,
» Excitosque fuis immittam fedibus ortus.
» Quod fi nos Eoa fides, & Barbara fallunt
» Fœdera; vulgati fupra commercia mundi
» Naufragium Fortuna ferat. Non regna precabor,
» Quæ feci; fat magna feram folatia mortis
» Orbe jacens alio, nil hæc in membra cruente,
» Nil focerum feciffe pie. Sed cuncta revolvens
» Vitæ fata meæ, femper venerabilis illa
» Orbis parte fui: quantus Mæotida fupra,
» Quantus apud Tanaïm toto confpectus in ortu?
» Quas magis in terras noftrum felicibus actis
» Nomen abît, aut unde redit majore triumpho?
» Roma, fave cœptis: quid enim tibi lætius unquam

» Præstiterint Superi, quam, si civilia Partho
» Milite bella geras, tantam consumere gentem,
» Et nostris miscere malis? Quum Cæsaris arma
» Concurrent Medis, aut me Fortuna necesse est
» Vindicet, aut Crassos ». Sic fatus, murmure sentit
Consilium damnasse viros: quos Lentulus omnes
Virtutis stimulis, & nobilitate dolendi
Præcessit, dignasque tulit modo Consule voces:
» SICCINE Thessalicæ mentem fregere ruinæ?
» Una dies mundi damnavit fata? Secundum
» Emathiam lis tanta datur? Jacet omne cruenti
» Vulneris auxilium? Solos tibi, Magne, reliquit
» Parthorum Fortuna pedes? Quid transfuga mundi
» Terrarum totos tractus, cœlumque perosus,
» Aversosque polos, alienaque sidera quæris,
» Chaldæos culture focos & barbara sacra,
» Parthorum famulus? Quid causa obtenditur armis
» Libertatis amor? Miserum quid decipis orbem,
» Si servire potes? Te, quem Romana regentem
» Horruit auditu, quem captos ducere Reges
» Vidit ab Hyrcanis, Indoque a litore, silvis,
» Dejectum fatis, humilem fractumque videbit,
» Extolletque animos Latium vesanus in orbem,
» Se simul, & Romam Pompeio supplice mensus?
» Nil animis, fatisque tuis effabere dignum:
» Exigit ignorans Latiæ commercia linguæ,
» Ut lacrimis se, Magne, roges. Patimurne pudoris

» Hoc vulnus, clades ut Parthia vindicet ante
» Hesperias, quam Roma suas? Civilibus armis
» Eleg't te nempe ducem. Quid vulnera nostra
» In Scythicos spargis populos, cladesque latentes?
» Quid Parthos transire doces? Solatia tanti
» Perdit Roma mali, nullos admittere Reges,
» Sed civi servire suo. Juvat ire per orbem
» Ducentem sævas Romana in mœnia gentes,
» Signaque ab Euphrate cum Crassis capta sequentem?
» Qui solus regum, fato celante favorem,
» Defuit Emathiæ, nunc tantas ille lacesset
» Auditi victoris opes, aut jungere fata
» Tecum, Magne, volet? non hæc fiducia genti est.
» Omnis in Arctois populus quicumque pruinis
» Nascitur, indomitus bellis, & mortis amator.
» Quidquid ad Eoos, tractus, mundique teporem
» Labitur, emollit gentes clementia cœli.
» Illic & laxas vestes, & fluxa virorum
» Velamenta vides. Parthus per Medica rura,
» Sarmaticos inter campos, effusaque plano
» Tigridis arva solo, nulli superabilis hosti est
» Libertate fugæ: sed non, ubi terra tumebit,
» Aspera conscendet montis juga; nec per opacas
» Bella geret tenebras incerto debilis arcu,
» Nec franget nando violenti vorticis amnem,
» Nec tota in pugna perfusus sanguine membra
» Exiget æstivum calido sub pulvere solem.

» Non aries illis, non ulla eſt machina belli :
» Haud foſſas implere valent : Parthoque ſequenti
» Murus erit, quodcumque poteſt obſtare ſagittæ.
» Pugna levis, bellumque fugax, turmæque vagantes,
» Et melior ceſſiſſe loco, quam pellere, miles.
» Illata tela dolis, nec Martem cominus unquam
» Auſa pati virtus, ſed longe tendere nervos,
» Et, quo ferre velint, permittere vulnera ventis.
» Enſis habet vires, & gens quæcumque virorum eſt,
» Bella gerit gladiis. Nam Medos prœlia prima
» Exarmant, vacuæque jubent remeare pharetræ.
» Nulla manus illis, fiducia tota veneni eſt.
» Credis, Magne, viros, quos in diſcrimina belli
» Cum ferro miſiſſe parum eſt ? Tentare pudendum
» Auxilium tanti eſt, toto diviſus ut orbe
» A terra moriare tua ? Tibi barbara tellus
» Incumbat ? Te parva tegant, ac vilia buſta,
» Invidioſa tamen, Craſſo quærente ſepulcrum.
» Sed tua ſors levior, quoniam mors ultima pœna eſt,
» Nec metuenda viris. At non Cornelia lethum
» Infando ſub rege timet. Num barbara nobis
» Eſt ignota Venus, quæ ritu cæca ferarum
» Polluit innumeris leges, & fœdera tædæ
» Conjugibus ? Thalamique patent ſecreta nefandi
» Inter mille nurus. Epulis veſana, meroque
» Regia, non ullos exceptos legibus horret
» Concubitus : tot femineis complexibus unum

„ Non lassat nox tota marem. Jacuere sorores
„ In regum thalamis, sacrataque pignora matres.
„ Damnat apud gentes sceleris non sponte peracti
„ Œdipodionias infelix fabula Thebas :
„ Parthorum dominus quoties sic sanguine mixto
„ Nascitur Arsacides ? Cui fas implere parentem,
„ Quid rear esse nefas ? Proles tam clara Metelli
„ Stabit barbarico conjux millesima lecto.
„ Quanquam non ulli plus regia, Magne vacabit
„ Sævitia stimulata Venus, titulisque virorum.
„ Nam quo plura juvent Parthum portenta, fuisse
„ Hanc sciet & Crassi : ceu pridem debita fatis
„ Assyriis, trahitur cladis captiva vetustæ.
„ Hæreat Eoæ vulnus miserabile sortis ;
„ Non solum auxilium funesto ab rege petisse,
„ Sed gessisse prius bellum civile pudebit.
„ Nam quod apud populos crimen socerique, tuumque
„ Majus erit, quam quod vobis miscentibus arma,
„ Crassorum vindicta perit ? Incurrere cuncti
„ Debuerant in Bactra duces, & ne qua vacarent
„ Arma, vel Arctoum Dacis, Rhenique catervis
„ Imperii nudare latus, dum perfida Susa
„ In tumulos prolapsa ducum, Babylonque jaceret.
„ Assyriæ paci finem, Fortuna, precamur :
„ Et, si Thessalia bellum civile peractum est,
„ Ad Parthos, qui vicit, eat. Gens unica mundi est,
„ De qua Cæsareis possim gaudere triumphis.

» Non tibi, quamprimum gelidum tranſibis Araxen,
» Umbra ſenis mœſti Scythicis confixa ſagittis
» Ingeret has voces ? Tu, quem poſt funera noſtra
» Ultorem cinerum nudæ ſperavimus umbræ,
» Ad fœdus, pacemque venis ? Tum plurima cladis
» Occurrent monumenta tibi : quæ mœnia trunci
» Luſtrarunt cervice duces, ubi nomina tanta
» Obruit Euphrates, & noſtra cadavera Tigris
» Detulit in terras, ac reddidit. Ire per iſta
» Si potes, in media ſocerum quoque, Magne, ſedentem
» Theſſalia placare potes. Quin reſpicis orbem
» Romanum ? Si regna times projecta ſub Auſtro,
» Inſidumque Jubam, petimus Pharon, arvaque Lagi.
» Syrtibus hinc Libycis tuta eſt Ægyptus : at inde
» Gurgite ſepteno rapidus mare ſummovet amnis :
» Terra ſuis contenta bonis, non indiga mercis,
» Aut Jovis : in ſolo tanta eſt fiducia Nilo.
» Sceptra puer Ptolemæus habet tibi debita, Magne,
» Tutelæ commiſſa tuæ. Quis nominis umbram
» Horreat ? Innocua eſt ætas : ne jura, fidemque,
» Reſpectumque Deum veteris ſperaveris aulæ.
» Nil pudet aſſuetos ſceptris : mitiſſima ſors eſt
» Regnorum ſub rege novo ». Non plura locutus
Impulit huc animos. Quantum ſpes ultima rerum
Libertatis habes ? Victa eſt ſententia Magni.

Tunc Cilicum liquere ſolum, Cyproque citatas
Immiſere rates, nullas cui prætulit aras

Undæ Diva memor Paphiæ, si numina nasci
Credimus, aut quemquam fas est cœpisse Deorum.
Hæc ubi deseruit Pompeius litora, totos
Emensus Cypri scopulos, quibus exit in Austrum,
Inde maris vasti transfuso vertitur æstu:
Nec tenuit gratum nocturno lumine montem,
Infimaque Ægypti pugnaci litora velo
Vix tetigit, qua dividui pars maxima Nili
In vada decurrit Pelusia septimus amnis.
Tempus erat, quo Libra pares examinat horas
Non uno plus æqua die, noctique rependit
Lux minor hibernæ verni solatia damni.
Comperit ut regem Casio se monte tenere,
Flectit iter: nec Phœbus adhuc, nec carbasa languent.
Jam rapido speculator eques per litora cursu
Hospitis adventu pavidam compleverat aulam.
Consilii vix tempus erat: tamen omnia monstra
Pellææ coiere domus: quos inter Achoreus
Jam placidus senio, fractisque modestior annis,
(Hunc genuit custos Nili crescentis in arva
Memphis vana sacris; illo cultore Deorum
Lustra suæ Phœbes non unus vixerat Apis;)
Consilii vox prima fuit, meritumque, fidemque,
Sacraque defuncti jactavit pignora patris.
Sed melior suadere malis, & nosse tyrannos,
Ausus Pompeium letho damnare Pothinus;
„Jus, & fas multos faciunt, Ptolemæe, nocentes.
„Dat

» Dat pœnas laudata fides, quum sustinet, inquit,
» Quos Fortuna premit. Fatis accede, Deisque,
» Et cole felices, miseros fuge. Sidera terra
» Ut distant, ut flamma mari, sic utile recto.
» Sceptrorum vis tota perit, si pendere justa
» Incipit: evertitque arces respectus honesti.
» Libertas scelerum est, quæ regna invisa tuetur,
» Sublatusque modus gladiis. Facere omnia sæve
» Non impune licet, nisi dum facis. Exeat aula,
» Qui vult esse pius. Virtus, & summa potestas,
» Non coëunt: semper metuet, quem sæva pudebunt.
» Non impune tuos Magnus contemserit annos:
» Qui te nec victos arcere a litore nostro
» Posse putat. Neu te sceptris privaverit hospes,
» Pignora sunt propiora tibi: Nilonque, Pharonque,
» Si regnare piget, damnatæ redde sorori.
» Ægyptum certe Latiis tueamur ab armis.
» Quidquid non fuerit Magni, dum bella geruntur,
» Nec victoris erit. Toto jam pulsus ab orbe,
» Postquam nulla manet rerum fiducia, quærit
» Cum qua gente cadat: rapitur civilibus umbris.
» Nec soceri tantum arma fugit: fugit ora Senatus,
» Cujus Thessalicas saturat pars magna volucres.
» Et metuit gentes, quas uno in sanguine mixtas
» Deseruit: regesque timet, quorum omnia mersit:
» Thessaliæque reus, nulla tellure receptus,
» Sollicitat nostrum, quem nondum perdidit, orbem.

» Justior in Magnum nobis, Ptolemæe, querelæ
» Causa data est. Quid sepositam, semperque quietam
» Crimine bellorum maculas Pharon, arvaque nostra
» Victori suspecta facis? Cur sola cadenti
» Hæc placuit tellus, in quam Pharsalica fata
» Conferres, pœnasque tuas? Jam crimen habemus
» Purgandum gladio. Quod nobis sceptra Senatus,
» Te suadente, dedit, votis tua fovimus arma.
» Hoc ferrum, quod fata jubent proferre, paravi
» Non tibi, sed victo. Feriam tua viscera, Magne,
» Malueram soceri: rapimur, quo cuncta feruntur.
» Tene mihi dubitas an sit violare necesse,
» Quum liceat? Quæ te nostri fiducia regni
» Huc agit infelix? Populum non cernis inermem,
» Arvaque vix refugo fodientem mollia Nilo?
» Metiri sua regna decet, viresque fateri.
» Tu, Ptolemæe, potes Magni fulcire ruinam,
» Sub qua Roma jacet? Bustum, cineresque movere
» Thessalicos audes, bellumque in regna vocare?
» Ante aciem Emathiam nullis accessimus armis:
» Pompeii nunc castra placent, quæ deserit orbis?
» Nunc victoris opes, & cognita fata lacessis?
» Adversis non deesse decet, sed læta secutos.
» Nulla fides unquam miseros elegit amicos ».
Assensere omnes sceleri. Lætatur honore
Rex puer insueto, quod jam sibi tanta jubere
Permittunt famuli. Sceleri delectus Achillas.

Perfida qua tellus Cafiis excurrit arenis,
Et vada teftantur junctas Ægyptia Syrtes,
Exiguam fociis monftri, gladiisque carinam
Inftruit. O fuperi, Nilusne, & barbara Memphis,
Et Pelufiaci tam mollis turba Canopi
Hos animos! Sic fata premunt civilia mundum!
Sic Romana jacent! Ullusne in cladibus iftis
Eft locus Ægypto? Phariusque admittitur enfis?
Hanc certe fervate fidem, civilia bella,
Cognatas præftate manus, externaque monftra
Pellite, fi meruit tam claro nomine Magnus
Cæfaris effe nefas. Tanti, Ptolemæe, ruinam
Nominis haud metuis? Cœloque tonante profanas
Inferuiffe manus, impure, ac femivir, audes?
Non domitor mundi, nec ter Capitolia curru
Invectus, regumque potens, vindexque Senatus,
Victorisque gener; Phario fatis effe tyranno
Quod poterat, Romanus erat. Quid vifcera noftra
Scrutaris gladio? Nefcis, puer improbe, nefcis
Quo tua fit fortuna loco: jam jure fine ullo
Nili fceptra tenes: cecidit civilibus armis,
Qui tibi regna dedit. Jam vento vela negarat
Magnus, & auxilio remorum infanda petebat
Litora: quem contra non longa vecta biremi
Appulerat fcelerata manus: Magnoque patere
Fingens regna Phari, celfæ de puppe carinæ
In parvam jubet ire ratem, litusque malignum

Incusat, bimaremque vadis frangentibus æstum;
Qui vetet externas terris advertere classes.
Quod nisi fatorum leges, intentaque jussu
Ordinis æterni miseræ vicinia mortis
Damnatum letho traherent ad litora Magnum;
Non ulli comitum sceleris præsagia deerant.
Quippe fides si pura foret, si regia Magno
Sceptrorum auctori vera pietate pateret,
Venturum tota Pharium cum classe tyrannum.
Sed cedit fatis, classemque relinquere jussus
Obsequitur, lethumque juvat præferre timori.
Ibat in hostilem præceps Cornelia puppim,
Hoc magis impatiens egresso deesse marito,
Quod metuit clades. » REMANE, temeraria conjux,
» Et tu, nate, precor, longeque e litore casus
» Expectate meos : & in hac cervice tyranni
» Explorate fidem ». Dixit : sed surda vetanti
Tendebat geminas amens Cornelia palmas :
» QUO SINE ME crudelis abis? Iterumne relinquor
» Thessalicis summota malis? Nunquam omine læto
» Distrahimur miseri. Poteras non flectere puppim,
» Quum fugeres alio, latebrisque relinquere Lesbi,
» Omnibus a terris si nos arcere parabas?
» An tantum in fluctus placeo comes? » Hæc ubi frustra
Effudit, prima pendet tamen anxia puppe :
Attonitoque metu nec quoquam advertere visus,
Nec Magnum spectare potest. Stetit anxia classis

Ad ducis eventum, metuens non arma, nefasque;
Sed ne submissis precibus Pompeius adoret
Sceptra sua donata manu. Transire parantem
Romanus Pharia miles de puppe salutat
Septimius: qui, proh Superûm pudor, arma satelles
Regia gestabat posito deformia pilo,
Immanis, violentus, atrox, nullaque ferarum
Mitior in cædes. Quis non, Fortuna, putasset
Parcere te populis, quod bello hæc dextra vacasset,
Thessaliaque procul tam noxia tela fugasses?
Disponis gladios, ne quo non fiat in orbe,
Heu, facinus civile tibi. Victoribus ipsis
Dedecus, & nunquam Superûm caritura pudore
Fabula; Romanus Regi sic paruit ensis,
Pellæusque puer gladio tibi colla recidit
Magne tuo. Qua posteritas in secula mittet
Septimium fama? Scelus hoc quo nomine dicent,
Qui Bruti dixere nefas? Jam venerat horæ
Terminus extremæ, Phariamque ablatus in alnum
Perdiderat jam jura sui. Tum stringere ferrum
Regia monstra parant. Ut vidit cominus enses,
Involvit vultus: atque indignatus apertum
Fortunæ præbere caput, tunc lumina pressit,
Continuitque animam, ne quas effundere voces
Posset, & æternam fletu corrumpere famam.

At postquam mucrone latus funestus Achillas
Perfodit, nullo gemitu consensit ad ictum:

Despexitque nefas, servatque immobile corpus,
Seque probat moriens, atque hæc in pectore volvit:
» SECULA Romanos nunquam tacitura labores
» Attendunt, ævumque sequens speculatur ab omni
» Orbe ratem, Phariamque fidem. Nunc consule famæ.
» Fata tibi longæ fluxerunt prospera vitæ.
» Ignorant populi, si non in morte probaris,
» An scieris adversa pati. Ne cede pudori,
» Auctoremque dole fati. Quacumque feriris,
» Crede manum soceri. Spargant, lacerentque licebit,
» Sum tamen, ô superi, felix, nullique potestas
» Hoc auferre Deo. Mutantur prospera vita:
» Non fit morte miser. Videt hanc Cornelia cædem,
» Pompeiusque meus. Tanto patientius, oro,
» Claude dolor gemitus: natus, conjuxque peremptum
» Si mirantur, amant ». Talis custodia Magno
Mentis erat: jus hoc animi morientis habebat.

At non tam patiens Cornelia cernere sævum;
Quam perferre nefas, miserandis æthera complet
Vocibus: » O CONJUX, ego te scelerata peremi.
» Lethiferæ tibi causa moræ fuit avia Lesbos,
» Et prior in Nili pervenit litora Cæsar.
» Nam cui jus alii sceleris? Sed quisquis in istud
» A superis immisse caput, vel Cæsaris iræ,
» Vel tibi prospiciens, nescis crudelis, ubi ipsa
» Viscera sunt Magni: properas, atque ingeris ictus,
» Qua votum est victo. Pœnas non morte minores

» Pendat, & ante meum videat caput. Haud ego culpa
» Libera bellorum, quæ matrum ſola per undas,
» Et per caſtra comes, nullis abſterrita fatis,
» Victum, quod reges etiam timuere, recepi.
» Hoc merui conjux, in tuta puppe relinqui?
» Perfide, parcebas? Te fata extrema petente
» Vita digna fui? Moriar, nec munere regis.
» Aut mihi præcipitem nautæ permittite ſaltum:
» Aut laqueum collo tortosque aptare rudentes:
» Aut aliquis Magno dignus comes exigat enſem.
» Pompeio præſtare poteſt, quod Cæſaris armis
» Imputet. O ſævi, properantem in fata tenetis?
» Vivis adhuc, conjux, & jam Cornelia non eſt
» Juris, Magne, ſui. Prohibent arceſſere mortem:
» Servor victori ». Sic fata, interque ſuorum
Lapſa manus, rapitur, trepida fugiente carina.
At Magni quum terga ſonent, & pectora ferro,
Permanſiſſe decus ſacræ venerabile formæ,
Iratamque Deis faciem, nihil ultima mortis
Ex habitu, vultuque viri mutaſſe, fatentur
Qui lacerum videre caput. Nam ſævus in ipſo
Septimius ſceleris majus ſcelus invenit actu:
Ac retegit ſacros, ſciſſo velamine, vultus
Semianimis Magni, ſpirantiaque occupat ora,
Collaque in obliquo ponit languentia tranſtro.
Tunc nervos, venasque ſecat, nodoſaque frangit
Oſſa diu: nondum artis erat caput enſe rotare.

At poſtquam trunco cervix abſciſa receſſit,
Vindicat hoc Pharius dextra geſtare ſatelles,
Degener, atque operæ miles Romane ſecundæ,
Pompeio ſacrum diro caput enſe recidis,
Ut non ipſe feras? O ſummi fata pudoris!
Impius ut Magnum noſſet puer, illa verenda
Regibus hirta coma, & generoſa fronte decora
Cæſaries compreſſa manu eſt: Pharioque veruto,
Dum vivunt vultus, atque os in murmura pulſant
Singultus animæ, dum lumina nuda rigeſcunt,
Suffixum caput eſt, quo nunquam bella jubente
Pax fuit: hoc leges, campumque, & roſtra movebat:
Hac facie Fortuna tibi Romana placebas.
Nec ſatis infando fuit hoc vidiſſe tyranno:
Vult ſceleris ſupereſſe fidem. Tunc arte nefanda
Submota eſt capiti tabes, raptoque cerebro
Exſiccata cutis, putrisque effluxit ab alto
Humor, & infuſo facies ſolidata veneno eſt.

Ultima Lageæ ſtirpis, perituraque proles,
Degener, inceſtæ ſceptris ceſſure ſorori,
Quum tibi ſacrato Macedo ſervetur in antro,
Et regum cineres extructo monte quieſcant,
Quum Ptolemæorum manes, ſeriemque pudendam,
Pyramides claudant, indignaque Mauſolea:
Litora Pompeium feriunt, truncusque vadoſis
Huc illuc jactatur aquis. Adeone moleſta
Totum cura fuit ſocero ſervare cadaver?

Hac fortuna fide Magni tam prospera fata
Pertulit : hac illum summo de culmine rerum
Morte petit : cladesque omnes exegit in uno
Sæva die, quibus immunes tot præstitit annos :
Pompeiusque fuit, qui nunquam mixta videret
Læta malis : felix nullo turbante Deorum,
Et nullo parcente miser. Semel impulit illum
Dilata Fortuna manu. Pulsatur arenis,
Carpitur in scopulis, hausto per vulnera fluctu,
Ludibrium pelagi. Nullaque manente figura,
Una nota est Magno capitis jactura revulsi.

Ante tamen Pharias victor quam tangat arenas,
Pompeio raptim tumulum Fortuna paravit,
Ne jaceat nullo, vel ne meliore sepulcro.
E latebris pavidus decurrit ad æquora Cordus,
Quæstor ab Idalio Cinyrææ litore Cypri
Infaustusque fugæ fuerat comes. Ille per umbras
Ausus ferre gradum, victum pietate timorem
Compulit, ut mediis quæsitum corpus in undis
Duceret ad terram, traheretque ad litora Magnum.
Lucis mœsta parum per densas Cynthia nubes
Præbebat; cano sed discolor æquore truncus
Conspicitur. Tenet ille ducem complexibus arctis
Eripiente mari : nunc victus pondere tanto
Exspectat fluctus, pelagoque juvante cadaver
Impellit. Postquam sicco jam litore sedit,
Incubuit Magno, lacrimasque effudit in omne

L v

Vulnus, & ad Superos, obſcuraque ſidera fatur:
» NON PRETIOSA petit cumulato ture ſepulcra
» Pompeius, Fortuna, tuus: non pinguis ad aſtra
» Ut ferat e membris Eoos fumus odores,
» Ut Romana ſuum geſtent pia colla parentem,
» Præferat ut veteres feralis pompa triumphos,
» Ut reſonent triſti cantu fora, totus ut ignem
» Proiectis mœrens exercitus ambiat armis.
» Da vilem Magno plebeii funeris arcam,
» Quæ lacerum corpus ſiccos effundat in ignes.
» Robora non deſint miſero, nec ſordidus uſtor.
» Sit ſatis, ô Superi, quod non Cornelia fuſo
» Crine jacet, ſubicique facem complexa maritum
» Imperat, extremo ſed abeſt a funere buſti
» Infelix conjux, adhuc a litore longe eſt ».
Sic fatus, parvos juvenis procul aſpicit ignes,
Corpus vile ſuis, nullo cuſtode, cremantes.
Inde rapit flammas, ſemiuſtaque robora membris
Subducens, » QUÆCUMQUE ES, ait, neglecta, nec ulli
» Cara tuo, ſed Pompeio felicior umbra:
» Quod jam compoſitum violat manus hoſpita buſtum,
» Da veniam: ſi quid ſenſus poſt fata relictum eſt,
» Cedis & ipſa rogo, pateriſque hæc damna ſepulcri,
» Teque pudet, ſparſis Pompeii manibus, uri ».
Sic fatur: plenuſque ſinus ardente favilla
Pervolat ad truncum; qui fluctu pæne relatus
Litore pendebat. Summas dimovit arenas,

Et collecta procul laceræ fragmenta carinæ
Exigua trepidus posuit scrobe. Nobile corpus
Robora nulla premunt, nulla strue membra recumbunt:
Admotus Magnum, non subditus, accipit ignis.
Ille sedens juxta flammas, » O MAXIME, dixit,
» Ductor, & Hesperii majestas nominis una,
» Si tibi jactatu pelagi, si funere nullo
» Tristior iste rogus; manes, animamque potentem
» Officiis averte meis: injuria fati
» Hoc fas esse jubet; ne ponti bellua quidquam,
» Ne fera, ne volucres, ne sævi Cæsaris ira
» Audeat, exiguam, quantum potes, accipe flammam,
» Romana succense manu. Fortuna recursus
» Si det in Hesperiam, non hac in sede quiescent
» Tam sacri cineres: sed te Cornelia, Magne,
» Accipiet, nostraque manu transfundet in urnam.
» Interea parvo signemus litora saxo,
» Ut nota sit busti; si quis placare peremtum
» Forte volet, plenos & reddere mortis honores,
» Inveniat trunci cineres, & norit arenas,
» Ad quas, Magne, tuum referat caput ». Hæc ubi fatus,
Excitat invalidas admoto fomite flammas.
Carpitur, & lentum Magnus destillat in ignem,
Tabe fovens bustum. Sed jam percusserat astra
Auroræ promissa dies: ille, ordine rupto
Funeris, attonitus latebras in litore quærit.
Quam metuis, demens, isto pro crimine pœnam,

Quo te fama loquax omnes accepit in annos?
Condita laudabit Magni socer impius ossa.
I modo securus veniæ, fassusque sepulcrum
Posce caput. Cogit pietas imponere finem
Officio. Semiusta rapit, resolutaque nondum
Ossa satis, nervis, & inustis plena medullis
Æquorea restinguit aqua, congestaque in unum
Parva clausit humo. Tum ne levis aura retectos
Auferret cineres, saxo compressit arenam:
Nautaque ne bustum religato fune moveret,
Inscripsit sacrum semiusto stipite nomen:
Hic situs est Magnus. Placet hoc, Fortuna, sepulcrum
Dicere Pompeii, quo condi maluit illum,
Quam terra caruisse socer? Temeraria dextra
Cur obicis Magno tumulum, manesque vagantes
Includis. Situs est, qua terra extrema refuso
Pendet in Oceano. Romanum nomen, & omne
Imperium Magno est tumuli modus. Obrue saxa
Crimine plena Deum. Si tota est Herculis Œte,
Et juga tota vacant Bromio Nyseïa; quare
Unus in Ægypto est Magni lapis? Omnia Lagi
Rura tenere potest. Si nullo cespite nomen
Hæserit, erremus populi, cinerumque tuorum,
Magne, metu nullas Nili calcemus arenas.

Quod si tam sacro dignaris nomine saxum;
Adde actus tantos, monumentaque maxima rerum:
Adde trucis Lepidi motus, Alpinaque bella,

Armaque Sertori, revocato Consule, victa,
Et currus, quos egit eques: commercia tuta
Gentibus: & pavidos Cilicas maris, adde subactam
Barbariem, gentesque vagas, & quidquid in Euro
Regnorum, Boreaque jacet. Dic semper ab armis
Civilem repetisse togam: ter curribus actis
Contentum patriæ multos donasse triumphos.
Quis capit hæc tumulus? Surgit miserabile bustum
Non ullis plenum titulis, non ordine tanto
Fastorum: solitumque legi super alta Deorum
Culmina, & extructos spoliis hostilibus arcus,
Haud procul est ima Pompeii nomen arena,
Depressum tumulo, quod non legat advena rectus,
Quod nisi monstratum Romanus transeat hospes.
Noxia civili tellus Ægyptia fato,
Haud equidem immerito Cumanæ carmine Vatis
Cautum, ne Nili Pelusia tangeret ora
Hesperius miles, ripasque æstate tumentes.
Quid tibi sæva precer pro tanto crimine tellus?
Vertat aquas Nilus, quo nascitur orbe, retentus,
Et steriles egeant hibernis imbribus agri,
Totaque in Æthiopum putres solvaris arenas.
Nos in templa tuam Romana recepimus Isim,
Semideosque canes, & sistra jubentia luctus,
Et quem tu plangens hominem testaris Osirim:
Tu nostros, Ægypte, tenes in pulvere Manes.
Tu quoque, quum sævo dederis jam templa tyranno,

Nondum Pompeii cineres, ô Roma, petisti:
Exul adhuc jacet umbra ducis. Si secula prima
Victoris timuere minas; nunc excipe saltem
Ossa tui Magni, si nondum subruta fluctu
Invisa tellure sedent. Quis busta timebit?
Quis sacris dignam movisse verebitur urnam?
Imperet hoc nobis utinam scelus, & velit uti
Nostro Roma sinu: satis ô nimiumque beatus,
Si mihi contingat manes transferre revulsos
Ausoniam, si tale ducis violare sepulcrum.
Forsitan aut sulco sterili quum poscere finem
A Superis, aut Roma volet feralibus Austris,
Ignibus aut nimiis, aut terræ tecta moventi:
Consilio, jussuque Deûm transibis in urbem,
Magne, tuam, summusque feret tua busta sacerdos.
Nam quis ad exustam, Cancro torrente, Syenem
Ibit, & imbrifera siccas sub Pleiade Thebas
Spectator Nili: quis rubri stagna profundi,
Aut Arabum portus mercis mutator Eoæ,
Magne, petet, quem non tumuli venerabile saxum,
Et cinis in summis forsan turbatus arenis
Advertet? Manesque tuos placare jubebit,
Et Casio præferre Jovi? Nil ista nocebunt
Famæ busta tuæ. Templis, auroque sepultus
Vilior umbra fores: nunc est pro numine summo,
Hoc tumulo Fortuna jacens. Augustius aris
Victoris Libyco pulsatur ab æquore saxum.

Tarpeiis qui sæpe Deis sua tura negarunt,
Inclusum Thusco venerantur cespite fulmen.

Proderit hoc olim, quod non mansura futuris
Ardua marmoreo surrexit pondere moles.
Pulveris exigui sparget non longa vetustas
Congeriem, bustumque cadet, mortisque peribunt
Argumenta tuæ. Veniet felicior ætas,
Qua sit nulla fides saxum monstrantibus illud:
Atque erit Ægyptus populis fortasse nepotum
Tam mendax Magni tumulo, quam Creta Tonantis.

SUMMARIUM

LIBRI NONI.

POMPEII anima sedes æthereas petit. Cato in Libyam portat Pharsaliæ reliquias. Cornelia Ægypti oras deserere coacta, conqueritur quod justa viro patrare per se non licuerit. Ad bellum hortatur Sextum filium. Luctus gemitusque Corneliæ; Classis qua ipsa vehitur, Catonis Classi fit obvia. Sextus Cneio fratri Pompeii patris lethum nunciat; in Pompeii honorem, funerei instituuntur apparatus: compresso motu, per syrtes Cato Libyam appellit. Inter arenas exoritur procella. Ammonis oraculum consulere detrectat Cato. Libyæ serpentum origo. Recensentur plurimi qui serpentum dente petiti cadunt. Contra serpentum venena opem dant Psilii; Romani Leptim ingrediuntur, ubi hiemant. Trojâm prætergressus Cæsar, in Ægyptum advenit; ibi ei offertur Pompeii caput, quo viso lacrimatur.

LIBER NONUS.

At non in Pharia manes jacuere favilla,
Nec cinis exiguus tantam compescuit umbram:
Prosiluit busto, semiustaque membra relinquens,
Degeneremque rogum, sequitur convexa Tonantis:
Qua niger astriferis connectitur axibus aër,
Quodque patet terras inter, Lunæque meatus
Semidei manes habitant, quos ignea virtus
Innocuos vitæ, patientes ætheris imi
Fecit, & æternos animam collegit in orbes.
Non illuc auro positi, nec ture sepulti
Perveniunt. Illic, postquam se lumine vero
Implevit, stellasque vagas miratus, & astra
Fixa polis, vidit quanta sub nocte jaceret
Nostra dies, risitque sui ludibria trunci.
Hinc super Emathiæ campos, & signa cruenti
Cæsaris, ac sparsas volitavit in æquore classes;
Et scelerum vindex in sancto pectore Bruti
Sedit, & invicti posuit se mente Catonis.

Ille, ubi pendebant casus, dubiumque manebat,
Quem dominum mundi facerent civilia bella,
Oderat & Magnum, quamvis comes isset in arma,
Auspiciis raptus patriæ, ductuque Senatus.
At post Thessalicas clades jam pectore toto
Pompeianus erat. Patriam tutore carentem
Excepit, populi trepidantia membra refovit,

Ignavis manibus projectos reddidit enses:
Nec regnum cupiens gessit civilia bella,
Nec servire timens. Nil causa fecit in armis
Ipse sua : totæ post Magni funera partes
Libertatis erant : quas ne per litora fusas
Colligeret rapido victoria Cæsaris actu,
Corcyræ secreta petit, ac mille carinis
Abstulit Emathiæ secum fragmenta ruinæ.
Quis ratibus tantis fugientia crederet ire
Agmina ? Quis pelagus victas arctasse carinas ?
  Dorida tunc Malean, & apertam Tænaron umbris,
Inde Cythera petit : Boreaque urgente carinas
Creta fugit : Dictæa legit, cedentibus undis,
Litora. Tunc ausum classi præcludere portus
Impulit, ac sævas meritum Phycunta rapinas
Sparsit : & hinc placidis alto delabitur auris
In litus, Palinure, tuum: (neque enim æquore tantum
Ausonio monumenta tenes : portusque quietos
Testatur Libye Phrygio placuisse magistro.)
Quum procul ex alto tendentes vela carinæ
Ancipites tenuere animos, sociosne malorum,
An veherent hostes ; præceps facit omne timendum
Victor, & in nulla non creditur esse carina.
Ast illæ puppes luctus, planctusque ferebant,
Et mala vel duri lacrimas motura Catonis.
  Nam postquam frustra precibus Cornelia nautas
Privignique fugam tenuit, ne forte repulsus

Litoribus Phariis remearet in æquora truncus,
Oſtenditque rogum non juſti flamma ſepulcri:
» Ergo indigna fui, dixit, fortuna, marito.
» Accendiſſe rogum, gelidos effuſa per artus
» Incubuiſſe viro, laceros exurere crines,
» Membraque diſperſi pelago componere Magni?
» Vulneribus cunctis largos infundere fletus?
» Oſſibus, & tepida veſtes implere favilla?
» Quidquid ab extincto licuiſſet tollere buſto,
» In templis ſparſura Deûm. Sine funeris ullo
» Ardet honore rogus: manus hoc Ægyptia forſan
» Obtulit officium grave manibus. O bene nudi
» Craſſorum cineres! Pompeio contigit ignis
» Invidia majore Deûm. Similisne malorum
» Sors mihi ſemper erit? Nunquam dare juſta licebit
» Conjugibus: nunquam plenas plangemus ad urnas?
» Quid porro tumulis opus eſt, aut ulla requiris
» Inſtrumenta dolor? Non toto pectore portas
» Impia Pompeium? non imis hæret imago
» Viſceribus? Quærat cineres victura ſuperſtes.
» Nunc tamen hic, longe qui fulget luce maligna,
» Ignis, adhuc aliquid, Phario de litore ſurgens
» Oſtendit mihi, Magne, tui: jam flamma reſidit,
» Pompeiumque ferens vaneſcit Solis ad ortus
» Fumus, & inviſi tendunt mihi carbaſa venti.
» Non mihi nunc tellus Pompeio ſi qua triumphos
» Victa dedit, non alta terens Capitolia currus

» Gratior : elapſus felix de pectore Magnus :
» Hunc volumus, quem Nilus habet, terræque nocenti
» Non hærere queror : crimen commendat arenas.
» Linquere, ſi qua fides, Peluſia litora nolo.
» Tu pete bellorum caſus, & ſigna per orbem,
» Sexte, paterna move : namque hæc mandata reliquit »
Pompeius, vobis in noſtra condita cura.
Me quum fatalis letho damnaverit hora,
Excipite, ô nati, bellum civile, nec unquam,
Dum terris aliquis noſtra de ſtirpe manebit,
Cæſaribus regnare vacet. Vel ſceptra, vel urbes
Libertate ſua validas impellite fama
Nominis : has vobis partes, hæc arma relinquo.
Inveniet claſſes quisquis Pompeius in undas
Venerit : & noſter nullis non gentibus heres
Bella dabit : tantum indomitos, memoresque paterni
Juris habete animos. Uni parere decebit,
Si faciet partes pro libertate, Catoni.
» EXSOLVI tibi, Magne, fidem, mandata peregi.
» Inſidiæ valuere tuæ, deceptaque vixi,
» Ne mihi commiſſas auferrem perfida voces.
» Jam nunc te per inane chaos, per Tartara, conjux,
» Si ſunt ulla, ſequar : quam longo tradita letho
» Incertum eſt : pœnas animæ vivacis ab ipſa
» Ante feram. Potuit cernens tua vulnera, Magne,
» Non fugere in mortem : planctu contuſa peribit :
» Effluet in lacrimas : nunquam veniemus ad enſes,

» Aut laqueos, aut præcipites per inania jactus.
» Turpe mori poſt te ſolo non poſſe dolore ».
Sic ubi fata, caput ferali obduxit amictu,
Decrevitque pati tenebras, puppiſque cavernis
Delituit: ſævumque arcte complexa dolorem
Perfruitur lacrimis, & amat pro conjuge luctum.
Illam non fluctus, ſtridensque rudentibus Eurus
Movit, & exſurgens ad ſumma pericula clamor:
Votaque ſollicitis faciens contraria nautis,
Compoſita in mortem jacuit, favitque procellis.
Prima ratem Cypros ſpumantibus accipit undis:
Inde tenens pelagus, ſed jam moderatior, Eurus
In Libycas egit ſedes, & caſtra Catonis.
Triſtis, ut in multo mens eſt præſaga timore,
Aſpexit patrios comites a litore Magnus,
Et fratrem: medias præceps tunc fertur in undas.
» Dic ubi sit, Germane, parens: ſtat ſumma, caputque
» Orbis, an occidimus? Romanaque Magnus ad umbras
» Abſtulit? » Hæc fatur: quem contra talia frater.
» O Felix, quem ſors alias diſperſit in oras,
» Quique nefas audis: oculos, Germane, nocentes
» Spectato genitore fero. Non Cæſaris armis
» Occubuit, dignoque perît auctore ruinæ.
» Rege ſub impuro, Nilotica rura tenente,
» Hoſpitii fretus Superis, & munere tanto
» In proavos, cecidit donati victima regni.
» Vidi ego magnanimi lacerantes pectora patris:

» Nec credens Pharium tantum potuiſſe tyrannum,
» Litore Niliaco ſocerum jam ſtare putavi.
» Sed me nec ſanguis, nec tantum vulnera noſtri
» Affecere ſenis, quantum geſtata per urbes
» Ora ducis, quæ transfixo ſublimia pilo
» Vidimus: hæc, fama eſt, oculis victoris iniqui
» Servari, ſceleriſque fidem quæſiſſe tyrannum.
» Nam corpus Pharianæ canes, avidæque volucres
» Diſtulerint, an furtivus, quem vidimus, ignis
» Solverit, ignoro. Quæcumque injuria fati
» Abſtulit hos artus, Superis hæc crimina dono:
» Servata de parte queror ». Quum talia Magnus
Audiſſet: non in gemitus, lacrimaſque dolorem
Effudit; juſtaque furens pietate profatur:
» PRÆCIPITATE rates e ſicco litore nautæ;
» Claſſis in adverſos erumpat remige ventos:
» Ite, duces, mecum: nunquam civilibus armis
» Tanta fuit merces, inhumatos condere manes,
» Sanguine ſemiviri Magnum ſatiare tyranni.
» Non ego Pellæas arces, adytiſque retectum
» Corpus Alexandri pigra Mareotide mergam?
» Non mihi Pyramidum tumulis evulſus Amaſis,
» Atque alii reges Nilo torrente natabunt?
» Omnia dent pœnas nudo tibi, Magne, ſepulcra:
» Evolvam buſto jam numen gentibus Iſim,
» Et tectum lino ſpargam per vulgus Oſirim,
» Et ſacer in Magni cineres mactabitur Apis,

» Suppositisque Deis uram caput. Has mihi pœnas
» Terra dabit : linquam vacuos cultoribus agros ;
» Nec, Nilus cui crescat, erit : solusque tenebis
» Ægyptum, genitor, populis Superisque fugatis ».
Dixerat, & classem sævas rapiebat in undas.
Sed Cato laudatam juvenis compescuit iram.
Interea totis, audito funere Magni,
Litoribus sonuit percussus planctibus æther :
Exemploque carens, & nulli cognitus ævo
Luctus erat, mortem populos deflere potentis.
Sed magis, ut visa est lacrimis exhausta, solutas
In vultus effusa comas, Cornelia puppe
Egrediens, rursus geminato verbere plangunt.
Ut primum in sociæ pervenit litora terræ,
Collegit vestes, miserique insignia Magni,
Armaque ; & impressas auro, quas gesserat olim,
Exuvias, pictasque togas, velamina summo
Ter conspecta Jovi, funestoque intulit igni.
Ille fuit miseræ Magni cinis. Accipit omnis
Exemplum pietas, & toto litore busta
Surgunt, Thessalicis reddentia manibus ignem.
Sic, ubi depastis submittere germina campis
Et renovare parans hibernas Apulus herbas,
Igne fovet terras, simul & Garganus, & arva
Vulturis, & calidi lucent buceta Matini.
Non tamen ad Magni pervenit gratius umbram,
Omne quod in Superos audet convicia vulgus,

Pompeiumque Deis obicit, quam pauca Catonis
Verba, sed a pleno venientia pectore veri.
» CIVIS OBIT, inquit, multo majoribus impar
» Nosse modum juris, sed in hoc tamen utilis ævo,
» Cui non ulla fuit justi reverentia: salva
» Libertate potens, & solus plebe parata
» Privatus servire sibi, rectorque Senatus,
» Sed regnantis, erat. Nil belli jure poposcit:
» Quæque dari voluit, voluit sibi posse negari.
» Immodicas possedit opes: sed plura retentis
» Intulit: invasit ferrum, sed ponere norat.
» Prætulit arma togæ: sed pacem armatùs amavit.
» Juvit sumta ducem, juvit dimissa potestas.
» Casta domus, luxuque carens, corruptaque nunquam
» Fortuna domini. Clarum, & venerabile nomen
» Gentibus, & multum nostræ quod proderat urbi.
» Olim vera fides Sylla Marioque receptis
» Libertatis obît: Pompeio rebus ademto
» Nunc & ficta perit. Non jam regnare pudebit:
» Nec color imperii, nec frons erit ulla Senatus.
» O felix, cui summa dies fuit obvia victo,
» Et cui quærendos Pharium scelus obtulit enses:
» Forsitan in soceri potuisses vivere regno.
» Scire mori, sors prima viris, sed proxima cogi.
» Et mihi, si fatis aliena in jura venimus,
» Da talem, Fortuna, Jubam: non deprecor hosti
» Servari, dum me servet cervice recisa ».

Vocibus

Vocibus his major, quam ſi Romana ſonarent
Roſtra ducis laudes, generoſam venit ad umbram
Mortis honos. Fremit interea diſcordia vulgi
Caſtrorum, bellique piget poſt funera Magni:
Quum Tarchondimotus linquendi ſigna Catonis
Suſtulit; hunc rapta fugientem claſſe ſecutus
Litus in extremum, tali Cato voce notavit:
» O NUNQUAM pacate Cilix! iterumne rapinas
» Vadis in æquoreas? Magnum Fortuna removit:
» Jam pelago pirata redis ». Tunc reſpicit omnes
In cœtu, motuque viros: quorum unus aperta
Mente fugæ, tali compellat voce regentem:
» NOS, CATO, da veniam, Pompeii duxit in arma,
» Non belli civilis amor, parteſque favore
» Fecimus. Ille jacet, quem paci prætulit orbis,
» Cauſaque noſtra perit: patrios permitte penates,
» Deſertamque domum, dulceſque reviſere natos.
» Nam quis erit finis, ſi nec Pharſalia, pugnæ,
» Nec Pompeius erit? Perierunt tempora vitæ,
» Mors eat in tutum: juſtas ſibi noſtra ſenectus
» Proſpiciat flammas. Bellum civile ſepulcra
» Vix ducibus præſtare poteſt. Non barbara victos
» Regna manent: non Armenium mihi ſæva minatur,
» Aut Scythicum Fortuna jugum: ſub jura togati
» Civis eo. Quiſquis Magno vivente ſecundus,
» Hic mihi primus erit: ſacris præſtabitur umbris
» Summus honor: dominum, quem clades cogit, habebo:

» Nullum, Magne, ducem, te ſolum in bella ſecutus,
» Poſt te, fata ſequar: neque enim ſperare ſecunda
» Fas mihi, nec liceat. Fortuna cuncta tenentur
« Cæſaris: Emathium ſparſit victoria ferrum.
» Clauſa fides miſeris, & toto ſolus in orbe eſt,
» Qui velit, ac poſſit victis præſtare ſalutem.
» Pompeio, ſcelus eſt bellum civile, peremto,
» Quo, fuerat, vivente, fides. Si publica jura,
» Si ſemper patriam ſequeris, Cato, ſigna petamus,
» Romanus quæ Conſul habet ». Sic ille profatus
Inſiluit puppi, juvenum comitante tumultu.

Actum Romanis fuerat de rebus, & omnis
Indiga ſervitii fervebat litore plebes.
Erupere ducis ſacro de pectore voces:
» Ergo pari voto geſſiſti bella, juventus,
» Tu quoque pro dominis, & Pompeiana fuiſti,
» Non Romana manus? Quod non in regna laboras,
» Quod tibi, non ducibus, vivis moreriſque; quod orbem
» Acquiris nulli, quod jam tibi vincere tutum eſt,
» Bella fugis, quæriſque jugum cervice vacante,
» Et neſcis ſine rege pati. Nunc cauſa pericli
» Digna viris. Potuit veſtro Pompeius abuti
» Sanguine: nunc patriæ jugulos enſeſque negatis,
» Quum prope libertas. Unum Fortuna reliquit
» Jam tribus e dominis. Pudeat: plus regia Nili
» Contulit in leges, & Parthi militis arcus.
» Ite, ô degeneres, Ptolemæi munus, & arma

» Spernite. Quis vestras ulla putet esse nocentes
» Cæde manus ? Credet faciles sibi terga dedisse,
» Credet ab Emathiis primos fugisse Philippis.
» Vadite securi : meruistis judice vitam
» Cæsare, non armis, non obsidione subacti.
» O famuli turpes, domini post fata prioris
» Itis ad heredem. Cur non majora mereri,
» Quam vitam, veniamque libet ? Rapiatur in undas
» Infelix Magni conjux, prolesque Metelli :
» Ducite Pompeios : Ptolemæi vincite munus.
» Nostra quoque inviso quisquis feret ora tyranno,
» Non parva mercede dabit. Sciat ista juventus
» Cervicis pretio bene se mea signa secutam.
» Quin agite, & magna meritum cum cæde parate :
» Ignavum scelus est tantum fuga ». Dixit, & omnes
Haud aliter medio revocavit ab æquore puppes,
Quam simul effœtas linquunt examina ceras,
Atque oblita favi non miscent nexibus alas,
Sed sibi quæque volat, nec jam degustat amarum
Desidiosa thymum : Phrygii sonus increpet æris,
Attonitæ posuere fugam, studiumque laboris
Floriferi repetunt, & sparsi mellis amorem :
Gaudet in Hyblæo securus gramine pastor
Divitias servasse casæ : sic voce Catonis
Inculcata viris justi patientia Martis.

Jamque actu belli non doctas ferre quietem
Constituit mentes, serieque agitare laborum.

Primum litoreis miles lassatur arenis.
Proximus in muros, & mœnia Cyrenarum
Est labor : exclusus nulla se vindicat ira :
Pœnaque de victis sola est, vicisse, Catoni.
Inde peti placuit Libyci contermina Mauris
Regna Jubæ, sed iter mediis Natura vetabat
Syrtibus : has audax sperat sibi cedere virtus.
Syrtes, vel primam mundo Natura figuram
Quum daret, in dubio pelagi terræque reliquit.
(Nam neque subsedit penitus, quo stagna profundi
Acciperet, nec se defendit ab æquore tellus :
Ambigua sed lege loci jacet invia sedes :
Æquora fracta vadis, abruptaque terra profundo,
Et post multa sonant projecti litora fluctus.
Sic male deseruit, nullosque exegit in usus
Hanc partem natura sui) vel plenior alto
Olim Syrtis erat pelago, penitusque natabat ;
Sed rapidus Titan ponto sua lumina pascens,
Æquora subduxit zonæ vicina perustæ :
Et nunc pontus, adhuc Phœbo siccante, repugnat.
Mox ubi damnosum radios admoverit ævum,
Tellus Syrtis erit : nam jam brevis unda superne
Innatat, & late periturum deficit æquor.

Ut primum remis actum mare propulit omne
Classis onus, densis fremuit niger imbribus auster,
In sua regna furens : tentatum classibus æquor
Turbine defendit, longeque a Syrtibus undas

Egit, & illato confregit litore pontum.
Tum quarum recto deprendit carbasa malo
Eripuit nautis, frustraque rudentibus ausis
Vela negare Noto, spatium vicere carinæ,
Atque ultra proram tumuit sinus. Omnia si quis
Providus antennæ suffixit lintea summæ,
Vincitur, & nudis avertitur armamentis.
Sors melior classi, quæ fluctibus incidit altis,
Et certo jactata mari. Quæcumque levatæ
Arboribus cæsis flatum effugêre prementem:
Abstulit has ventis liber contraria volvens
Æstus, & obnixum victor detrusit in Austrum.
Has vada destituunt, atque interrupta profundo
Terra ferit puppes: dubioque obnoxia fato
Pars sedet una ratis, pars altera pendet in undis.
Tunc magis impactum brevibus mare, terraque sævit
Obvia consurgens: quamvis elisus ab Austro,
Sæpe tamen cumulos fluctus non vincit arenæ.
Eminet in tergo pelagi procul omnibus arvis,
Inviolatus aqua, sicci jam pulveris agger,
Stant miseri nautæ, terræque hærente carina
Litora nulla vident. Sic partem intercipit æquor:
Pars ratium major regimen, clavumque secuta est,
Tuta fugæ, nautasque loci sortita peritos,
Torpentem Tritonos adît illæsa paludem.

Hanc, ut fama, Deus, quem toto litore pontus
Audit ventosa perflantem marmora concha,

Hanc & Pallas amat : patrio quæ vertice nata
Terrarum primam Libyen (nam proxima cœlo eſt,
Ut probat ipſe calor) tetigit : ſtagnique quieta
Vultus vidit aqua, poſuitque in margine plantas,
Et ſe dilecta Tritonida dixit ab unda.
Quam juxta Lethon tacitus prælabitur amnis,
Infernis, ut fama, trahens oblivia venis :
Atque inſopiti quondam tutela draconis,
Heſperidum pauper ſpoliatus frondibus hortus.
Invidus, annoſo famam qui derogat ævo,
Qui vates ad vera vocat. Fuit aurea ſilva,
Divitiisque graves, & fulvo germine rami,
Virgineusque chorus, nitidi cuſtodia luci,
Et nunquam ſomno damnatus lumina ſerpens,
Robora complexus rutilo curvata metallo.
Abſtulit arboribus pretium, nemorique laborem
Alcides : paſſusque inopes ſine pondere ramos
Rettulit Argolico fulgentia poma tyranno.

His igitur depulſa locis, ejectaque claſſis
Syrtibus, haud ultra Garamantidas attigit undas:
Sed duce Pompeio Libyæ melioris in oris
Manſit. At impatiens virtus hærere Catonis
Audet in ignotas agmen committere gentes,
Armorum fidens : & terra cingere Syrtim
Hæc eadem ſuadebat hiems, quæ clauſerat æquor.
Et ſpes imber erat, nimios metuentibus ignes :
Ut neque ſole viam, nec duro frigore ſævam,

Inde polo Libyes, hinc bruma temperet annus:
Atque ingreſſurus ſteriles, ſic fatur, arenas.
» O QUIBUS una ſalus placuit mea caſtra ſecutis
» Indomita cervice mori, componite mentes
» Ad magnum virtutis opus, ſummosque labores.
» Vadimus in campos ſteriles, exuſtaque mundi,
» Qua nimius Titan, & raræ in fontibus undæ,
» Siccaque lethiferis ſqualent ſerpentibus arva,
» Durum iter ad leges, patriæque ruentis amorem.
» Per mediam Libyen veniant, atque invia tentent,
» Si quibus in nullo poſitum eſt evadere voto,
» Si quibus ire fat eſt, (neque enim mihi fallere quemquam
» Eſt animus, tectoque metu perducere vulgus.)
» Hi mihi ſint comites, quos ipſa pericula ducent,
» Qui me teſte, pati vel quæ triſtiſſima, pulcrum,
» Romanumque putant. At qui ſponſore ſalutis
» Miles eget, capiturque animæ dulcedine, vadat
» Ad dominum meliore via. Dum primus arenas
» Ingrediar, primusque gradus in pulvere ponam;
» Me calor ætherius feriat, mihi plena veneno
» Occurrat ſerpens; fatoque pericula veſtra
» Prætentate meo: ſitiat, quicumque bibentem
» Viderit: aut umbras nemorum quicumque petentem,
» Æſtuet: aut equitem peditum præcedere turmas,
» Deficiat; ſi quo fuerit diſcrimine notum
» Dux, an miles eam. Serpens, ſitis, ardor arenæ,
» Dulcia virtuti: Gaudet patientia duris.

M iv

» Lætius eſt, quoties magno ſibi conſtat, honeſtum.
» Sola poteſt Libye turba præſtare malorum,
» Ut deceat fugiſſe viros ». Sic ille paventes
Incendit virtute animos, & amore laborum,
Irreducemque viam deſerto limite carpit:
Et ſacrum parvo nomen clauſura ſepulcro
Invaſit Libye ſecuri fata Catonis.

Tertia pars rerum Libye, ſi credere famæ
Cuncta velis: at ſi ventos cœlumque ſequaris,
Pars erit Europæ. Nec enim plus litora Nili,
Quam Scythicus Tanais primis a Gadibus abſunt:
Unde Europa fugit Libyen, & litora flexu
Oceano fecere locum: ſed major in unam
Orbis abit Aſiam. Nam quum communiter iſtæ
Effundant Zephyrum, Boreæ latus illa ſiniſtrum
Contingens, dextrumque Noti, diſcedit in ortus,
Eurum ſola tenens. Libycæ quod fertile terræ eſt,
Vergit in occaſus: ſed & hæc non fontibus ullis
Solvitur: Arctoos raris Aquilonibus imbres
Accipit, & noſtris reficit ſua rura ſerenis.
In nullas vitiatur opes; non ære, nec auro
Excoquitur, nullo glebarum crimine, pura,
Et penitus terra eſt. Tantum Mauruſia genti
Robora divitiæ, quarum non noverat uſum:
Sed citri contenta comis vivebat, & umbra.
In nemus ignotum noſtræ venere ſecures:
Extremoque epulas, menſasque petivimus orbe.

At quæcumque vagam Syrtim complectitur ora
Sub nimio projecta die, vicina perusti
Ætheris, exurit messes, & pulvere Bacchum
Enecat, & nulla putris radice tenetur.
Temperies vitalis abest: & nulla sub illa
Cura Jovis terra est: Natura deside torpet
Orbis, & immotis annum non sentit arenis.
Hoc tam segne solum raras tamen exserit herbas,
Quas Nasamon gens dura legit, qui proxima ponto
Nudus rura tenet, quem mundi barbara damnis
Syrtis alit. Nam litoreis populator arenis
Imminet, & nulla portus tangente carina,
Novit opes. Sic cum toto commercia mundo
Naufragiis Nasamones habent. Hac ire Catonem
Dura jubet virtus. Illic secura juventus
Ventorum, nullasque timens tellure procellas,
Æquoreos est passa metus. Nam litore sicco,
Quam pelago, Syrtis violentius accipit Austrum,
Et terræ magis ille nocet. Non montibus ortum
Adversis frangit Libye, scopulisque repulsum
Dissipat, & liquidas e turbine solvit in auras:
Nec ruit in silvas, annosaque robora torquens
Lassatur: patet omne solum, liberque meatu
Æoliam rabiem totis exercet arenis:
At non imbriferam contorto pulvere nubem
In flexum violentus agit: pars plurima terræ
Tollitur, & nunquam resoluto vertice pendet.

Regna videt pauper Nasamon errantia vento ;
Discussasque domos : volitant a culmine raptæ
Detecto Garamante casæ. Non altius ignis
Rapta vehit : quantumque licet consurgere fumo,
Et violare diem , tantum tenet aëra pulvis.
Tum quoque Romanum solito violentior agmen
Aggreditur , nullusque potest consistere miles ,
Instabilis raptis etiam , quas calcat , arenis.
Concuteret terras , orbemque a sede moveret ,
Si solida Libye compage , & pondere duro
Clauderet exesis Austrum scopulosa cavernis :
Sed quia mobilibus facilis turbatur arenis ,
Nusquam luctando stabilis manet : imaque tellus
Stat , quia summa fugit. Galeas , & scuta virorum ,
Pilaque contorsit violento spiritus actu ,
Intentusque tulit magni per inania cœli.
Illud in extrema forsan longeque remota
Prodigium tellure fuit : delapsaque cœlo
Arma timent gentes , hominumque erepta lacertis
A Superis demissa putant. Sic illa profecto
Sacrifico cecidere Numæ , quæ lecta juventus
Patricia cervice movet : spoliaverat Auster
Aut Boreas populos , ancilia nostra ferentes.

Sic orbem torquente Noto Romana juventus
Procubuit , metuensque rapi , constrinxit amictus ,
Inseruitque manus terræ : nec pondere solo ,
Sed nisu jacuit , vix sic immobilis Austro ,

Qui ſuper ingentes cumulos involvit arenæ,
Atque operit tellure viros. Vix tollere miles
Membra valet multo congeſtu pulveris hærens.
Alligat & ſtantes affuſæ magnus arenæ
Agger, & immoti terra ſurgente tenentur.
Saxa tulit penitus diſcuſſis proruta muris,
Effuditque procul miranda ſorte malorum:
Qui nullas vidêre domos, vidêre ruinas.
Jamque iter omne latet: nec ſunt diſcrimina terræ
Ulla, niſi ætheriæ, medio velut æquore, flammæ.
Sideribus novere viam: nec ſidera tota
Oſtendit Libycæ finitor circulus oræ,
Multaque devexo terrarum margine celat.
Utque calor ſolvit, quem torſerat, aëra, ventus,
Incenſusque dies, manant ſudoribus artus:
Arent ora ſiti: conſpecta eſt parva maligna
Unda procul vena: quam vix e pulvere miles
Corripiens, galeæ convexum infudit in orbem,
Porrexitque duci. Squalebant pulvere fauces
Cunctorum: minimumque tenens dux ipſe liquoris
Invidioſus erat. » Mene, inquit, degener unum
» Miles in hac turba vacuum virtute putaſti?
» Uſque adeo mollis, primiſque caloribus impar
» Sum viſus? Quanto pœna tu dignior iſta,
» Qui populo ſitiente bibas ». Sic concitus ira
Excuſſit galeam, ſuffecitque omnibus unda.
Ventum erat ad templum, Libycis quod gentibus unum

Inculti Garamantes habent : ftat corniger illic
Jupiter, ut memorant, fed non aut fulmina vibrans,
Aut fimilis noftro, fed tortis cornibus Ammon.
Non illic Libycæ pofuerunt ditia gentes
Templa, nec Eois fplendent donaria gemmis
Quamvis Æthiopum populis, Arabumque beatis
Gentibus, atque Indis unus fit Jupiter Ammon,
Pauper adhuc Deus eft, nullis violata per ævum
Divitiis delubra tenens : morumque priorum
Numen Romano templum defendit ab auro.
Effe locis Superos teftatur filva per omnem
Sola virens Libyen. Nam quidquid pulvere ficco
Separat ardentem tepida Berenicida Lepti,
Ignorat frondes : folus nemus abftulit Ammon.
Silvarum fons caufa loco, qui putria terræ
Alligat, & domitas unda connectit arenas.
Sic quoque nil obftat Phœbo, quum cardine fummo
Stat librata dies : truncum vix protegit arbor :
Tam brevis in medium radiis compellitur umbra.
Deprenfum eft hunc effe locum, qua circulus alti
Solftitii medium fignorum percutit orbem.
Non obliqua meant, nec Tauro Scorpius exit
Rectior, aut Aries donat fua tempora Libræ,
Aut Aftræa jubet lentos defcendere Pifces.
Par Geminis Chiron, & idem quod Carcinos ardens
Humidus Ægoceros : nec plus Leo tollitur Urna.
At tibi, quæcumque es Libyco gens igne diremta,

In Noton umbra cadit, & quæ nobis exit in Arcton
Te segnis Cynosura subit : tu sicca profundo
Mergi plaustra putas, nullumque in vertice semper
Sidus habes immune maris, procul axis uterque est,
Et fuga signorum medio rapit omnia cœlo.
Stabant ante fores populi, quos miserat Eos,
Cornigerique Jovis monitu nova fata petebant:
Sed Latio cessere duci : comitesque Catonem
Orant, exploret Libycum memorata per orbem
Numina, de fama tam longi judicet ævi.
Maximus hortator scrutandi voce Deorum
Eventus Labienus erat. » Sors obtulit, inquit,
» Et fortuna viæ, tam magni numinis ora,
» Consiliumque Dei : tanto duce possumus uti,
» Per Syrtes, bellique datos cognoscere casus.
» Nam cui crediderim Superos arcana daturos,
» Dicturosque magis, quam sancto vera Catoni?
» Certe vita tibi semper directa supernas
» Ad leges, sequerisque Deum. Datur, ecce, loquendi
» Cum Jove libertas : inquire in fata nefandi
» Cæsaris, & patriæ venturos excute mores :
» Jure suo populis uti, legumque licebit,
» An bellum civile perit. Tua pectora sacra
» Voce reple : duræ saltem virtutis amator
» Quære quid est virtus, & posce exemplar honesti ».
Ille Deo plenus, tacita quem mente gerebat,
Effudit dignas adytis e pectore voces.

» QUID QUÆRI, Labiene, jubes? An liber in armis
» Occubuisse velim potius, quam regna videre?
» An sit vita nihil. Si longa, an differat ætas?
» An noceat vis ulla bono? Fortunaque perdat
» Opposita virtute minas, laudandaque velle
» Sit satis, & nunquam successu crescat honestum?
» Scimus, & hoc nobis non altius inseret Ammon.
» Hæremus cuncti Superis, temploque tacente
» Nil facimus non sponte Dei: nec vocibus ullis
» Numen eget: dixitque semel nascentibus auctor
» Quidquid scire licet: sterilesne elegit arenas,
» Ut caneret paucis, mersitque hoc pulvere verum?
» Estne Dei sedes nisi terra, & pontus, & aer,
» Et cœlum, & virtus? Superos quid quærimus ultra?
» Jupiter est quodcumque vides, quocumque moveris.
» Sortilegis egeant dubii, semperque futuris
» Casibus ancipites: me non oracula certum
» Sed mors certa facit: pavido, fortique cadendum est.
» Hoc satis est dixisse Jovem ». Sic ille profatur,
Servataque fide templi discedit ab aris,
Non exploratum populis Ammona relinquens.

Ipse manu sua pila gerit, præcedit anheli
Militis ora pedes: monstrat tolerare vapores,
Non jubet: & nulla vehitur cervice supinus,
Carpentove sedens. Somni parcissimus ipse est,
Ultimus haustor aquæ. Quum tandem fonte reperto
Indiga cogatur latices potare juventus

Stat, dum lixa bibat. Si veris magna paratur
Fama bonis, & si successu nuda remoto
Inspicitur Virtus, quidquid laudamus in ullo
Majorum, fortuna fuit. Quis Marte secundo,
Quis tantum meruit populorum sanguine nomen?
Hunc ego per Syrtes, Libyæque extrema triumphum
Ducere maluerim, quam ter Capitolia curru
Scandere Pompeii, quam frangere colla Jugurthæ.
Ecce parens verus patriæ, dignissimus aris
Roma tuis: per quem nunquam jurare pudebit,
Et quem, si steteris unquam cervice soluta,
Nunc olim factura Deum. Jam spissior ignis,
Et plaga, qua nullam Superi mortalibus umbram
A medio fecere die, calcatur; & unda
Rarior: inventus mediis fons unus arenis,
Largus aquæ: sed quem serpentum turba tenebat,
Vix capiente loco. Stabant in margine siccæ
Aspides, in mediis sitiebant Dipsades undis.
Ductor, ut aspexit perituros fonte relicto,
Alloquitur: »VANA SPECIE conterrite lethi,
» Ne dubita, miles, tutos haurire liquores:
» Noxia serpentum est admixto sanguine pestis:
» Morsu virus habent, & fatum dente minantur:
» Pocula morte carent». Dixit; dubiumque venenum
Hausit: & in tota Libyæ fons unus arena
Ille fuit, de quo primus sibi posceret undam.

Cur Libycus tantis exundet pestibus aër

Fertilis in mortes, aut quid secreta nocenti
Miscuerit Natura solo, non cura, laborque
Noster scire valet: nisi quod vulgata per orbem
Fabula pro vera decepit secula causa.
Finibus extremis Libyes, ubi fervida tellus
Accipit Oceanum, demisso sole calentem,
Squalebant late Phorcynidos arva Medusæ
Non nemorum protecta coma, non mollia sulco,
Sed dominæ vultu conspectis aspera saxis.
Hoc primum natura nocens in corpore sævas
Eduxit pestes: illis e faucibus angues
Stridula fuderunt vibratis sibila linguis,
Femineæ qui more comæ per terga soluti,
Ipsa flagellabant gaudentis colla Medusæ,
Surgunt adversa subrectæ fronte colubræ,
Vipereumque fluit, depexo crine, venenum.
Hoc habet infelix, cunctis impune, Medusa,
Quod spectare licet. Nam rictus, oraque monstri
Quis timuit? Quem, qui recto se lumine vidit,
Passa Medusa mori est? Rapuit dubitantia fata,
Prævenitque metus: anima periere retenta
Membra, nec emissæ riguere sub ossibus umbræ.
Eumenidum crines solos movere furores:
Cerberus Orpheo lenivit sibila cantu:
Amphitryoniades vidit, quum vinceret, Hydrum:
Hoc monstrum timuit genitor, numenque secundum
Phorcys aquis, Cetoque parens ipsæque sorores

Gorgones : hoc potuit cœlo pelagoque minari
Torporem insolitum, mundoque obducere terram.
E cœlo volucres subito cum pondere lapsæ :
In scopulis hæsere feræ : vicina colentes
Æthiopum totæ riguerunt marmore gentes.
Nullum animal visus patiens, ipsique retrorsum
Effusi faciem vitabant Gorgonos angues.
Illa sub Hesperiis stantem Titana columnis
In cautes Atlanta dedit : cœloque timente
Olim Phlegræos, stantes serpente, gigantas,
Erexit montes, bellumque immane Deorum
Pallados in medio confecit pectore Gorgon.
Quo postquam partu Danaës, & divite nimbo
Ortum Parrhasiæ vexerunt Persea pennæ
Arcados, auctoris citharæ, liquidæque palæstræ,
Et subitus præpes Cyllenida sustulit Harpen,
Harpen alterius monstri jam cæde rubentem,
[A Jove dilectæ fuso custode juvencæ :]
Auxilium volucri Pallas tulit innuba fratri,
Pacta caput monstri : terræque in fine Libyssæ
Persea Phœbeos converti jussit ad ortus,
Gorgonos averso sulcantem regna volatu :
Et clypeum lævæ fulvo dedit ære nitentem,
In quo saxificam jussit spectare Medusam,
Quam sopor æternam tracturus morte quietem
Obruit haud totam. Vigilat pars magna comarum,
Defenduntque caput protenti crinibus hydri :

Pars jacet in medios vultus, oculique tenebras.
Ipſa regit trepidum Pallas, dextraque trementem
Perſeos averſi Cyllenida dirigit Harpen,
Lata colubriferi rumpens confinia colli.
Quos habuit vultus lunati vulnere ferri
Cæſa caput Gorgon! Quanto ſpiraſſe veneno
Ora rear! quantumque oculos effundere mortis!
Nec Pallas ſpectare poteſt: vultusque gelaſſent
Perſeos adverſi, ſi non Tritonia denſos
Sparſiſſet crines, texiſſetque ora colubris.
Aliger in cœlum ſic rapta Gorgone fugit.
Ille quidem penſabat iter, propiusque ſecabat
Æthera, ſi medias Europæ ſcinderet urbes;
Pallas frugiferas juſſit non lædere terras,
Et parci populis. Quis enim non præpete tanto
Æthera reſpiceret? Zephyro convertitur ales,
Itque ſuper Libyen, quæ, nullo conſita cultu,
Sideribus, Phœboque vacat: premit orbita ſolis,
Exuritque ſolum: nec terra celſior ulla
Nox cadit in cœlum, Lunæque meatibus obſtat,
Si flexus oblita vagi per recta cucurrit
Signa, nec in Borean, aut in Noton effugit umbram.
Illa tamen ſterilis tellus, fecundaque nullo
Arva bono, virus ſtillantis tabe Meduſæ
Concipiunt, dirosque fero de ſanguine rores,
Quos calor adjuvit, putrique incoxit arenæ.
Hic, quæ prima caput movit de pulvere tabes,

Aſpida ſomniferam tumida cervice levavit.
Plenior huic ſanguis, & craſſi gutta veneni
Decidit : in nulla plus eſt ſerpente coactum.
Ipſa caloris egens gelidum non tranſit in orbem
Sponte ſua, Niloque tenus metitur arenas.
Sed quis erit nobis lucri pudor ? Inde petuntur
Huc Libycæ mortes, & fecimus aſpida mercem.
At non ſtare ſuum miſeris paſſura cruorem,
Squamiferos ingens Hæmorrhoïs explicat orbes :
Natus & ambiguæ coleret qui Syrtidos arva
Cherſydros, tractique via fumante Chelydri :
Et ſemper rectô lapſurus limite Cenchris :
Pluribus ille notis variatam pingitur alvum,
Quam parvis tinctus maculis Thebanus Ophites :
Concolor exuſtis, atque indiſcretus arenis
Ammodytes : ſpinaque vagi torquente Ceraſtæ :
Et Scytale ſparſis etiam nunc ſola pruinis
Exuvias poſitura ſuas : & torrida Dipſas :
Et gravis in geminum ſurgens caput Amphisbæna :
Et Natrix violator aquæ, Jaculique volucres,
Et contentus iter cauda ſulcare Pareas :
Oraque diſtendens avidus ſpumantia Preſter :
Oſſaque diſſolvens cum corpore tabificus Seps.
Sibilaque effundens cunctas terrentia peſtes,
Ante venena nocens, late ſibi ſubmovet omne
Vulgus, & in vacua regnat Baſiliſcus arena.
Vos quoque, qui cunctis innoxia numina terris

Serpitis, aurato nitidi fulgore Dracones,
Pestiferos ardens facit Africa : ducitis altum
Aëra cum pennis, armentaque tota secuti
Rumpitis ingentes amplexi verbere tauros.
Nec tutus spatio est Elephas : datis omnia letho :
Nec vobis opus est ad noxia fata veneno.

Has inter pestes duro Cato milite siccum
Emetitur iter : tot tristia fata suorum,
Insolitasque videns parvo cum vulnere mortes.
Signiferum juvenem Tyrrheni sanguinis Aulum
Torta caput retro Dipsas calcata momordit.
Vix dolor, aut sensus dentis fuit : ipsaque lethi
Frons caret invidia : nec quidquam plaga minatur.
Ecce subit virus tacitum, carpitque medullas
Ignis edax, calidaque incendit viscera tabe.
Ebibit humorem circum vitalia fusum
Pestis, & in sicco linguam torrere palato
Cœpit. Defessos iret qui sudor in artus
Non fuit, atque oculos lacrimarum vena refugit.
Non decus imperii, non mœsti jura Catonis
Ardentem tenuere virum, quin spargere signa
Auderet, totisque furens exquireret agris,
Quas poscebat aquas sitiens in corde venenum.
Ille vel in Tanaim missus, Rhodanumque, Padumque
Arderet, Nilumque bibens per rura vagantem.
Accessit morti Libye, fatique minorem
Famam Dipsas habet terris adjuta perustis.

Scrutatur venas penitus ſqualentis arenæ :
Nunc redit ad Syrtes , & fluctus accipit ore :
Æquoreusque placet , ſed non & ſufficit , humor.
Nec ſentit fatique genus , mortemque veneni :
Sed putat eſſe ſitim : ferroque aperire tumentes
Suſtinuit venas , atque os implere cruore.
Juſſit ſigna rapi propere Cato : diſcere nulli
Permiſſum eſt hoc poſſe ſitim. Sed triſtior illâ
Mors erat ante oculos : miſerique in crure Sabelli
Seps ſtetit exiguus , quem flexo dente tenacem
Avulſitque manu , piloque affixit arenis.
Parva modo ſerpens ; ſed quam non ulla cruentæ
Tantum mortis habet. Nam plagæ proxima circum
Fugit rapta cutis , pallentiaque oſſa retexit.
Jamque ſinu laxo nudum eſt ſine corpore vulnus.
Membra natant ſanie : ſuræ fluxere : ſine ullo
Tegmine poples erat : femorum quoque muſculus omnis
Liquitur , & nigra deſtillant inguina tabe.
Diſſiluit ſtringens uterum membrana , fluuntque
Viſcera : nec , quantum toto de corpore debet ,
Effluit in terras : ſævum ſed membra venenum
Decoquit , in minimum mors contrahit omnia virus.
Vincula nervorum , & laterum textura , cavumque
Pectus , & abſtruſum fibris vitalibus ; omne
Quidquid homo eſt , aperit peſtis. Natura profanâ
Morte patet : manant humeri , fortesque lacerti :
Colla , caputque fluunt. Calido non ocius Auſtro

Nix resoluta cadit, nec Solem cera sequetur.
Parva loquor; corpus sanie stillasse perustum:
Hoc & flamma potest. Sed quis rogus abstulit ossa?
Hæc quoque discedunt, putresque secuta medullas
Nulla manere sinunt rapidi vestigia fati.
Cyniphias inter pestes tibi palma nocendi est:
Eripiunt omnes animam, tu sola cadaver.
Ecce subit facies letho diversa fluenti.
Nasidium Marsi cultorem torridus agri
Percussit Prester. Illi rubor igneus ora
Succendit, tenditque cutem, pereunte figura,
Miscens cuncta tumor toto jam corpore major:
Humanumque egressa modum super omnia membra
Efflatur sanies, late tollente veneno,
Ipse latet penitus congesto corpore mersus:
Nec lorica tenet distenti corporis auctum.
Spumeus accenso non sic exundat aheno
Undarum cumulus: nec tantos carbasa Coro
Curvavere sinus. Tumidos jam non capit artus
Informis globus, & confuso pondere truncus.
Intactum volucrum rostris, epulasque daturum
Haud impune feris, non ausi tradere busto,
Nondum stante modo, crescens fugêre cadaver.
Sed majora parant Libycæ spectacula pestes.
Impressit dentes Hæmorrhoïs aspera Tullo
Magnanimo juveni, miratorique Catonis.
Utque solet pariter totis se effundere signis

Corycii pressura croci : sic omnia membra
Emisere simul rutilum pro sanguine virus.
Sanguis erant lacrimæ : quæcumque foramina novit
Humor, ab his largus manat cruor : ora redundant,
Et patulæ nares : sudor rubet : omnia plenis
Membra fluunt venis : totum est pro vulnere corpus.
  At tibi, Leve miser, fixus præcordia pressit
Niliaca serpente cruor : nulloque dolore
Testatus morsus subita caligine mortem
Accipis, & socias somno descendis ad umbras.
Non tam veloci corrumpunt pocula letho,
Stipite quæ diro virgas mentita Sabæas
Toxica fatilegi carpunt matura Sabæi.
  Ecce procul sævus sterilis se robore trunci
Torsit, & immisit (jaculum vocat Africa) serpens :
Perque caput Pauli transfactaque tempora fugit.
Nil ibi virus agit : rapuit cum vulnere fatum.
Deprensum est, quæ funda rotat, quam lenta volaret,
Quam segnis Scythicæ strideret arundinis aër.
  Quid prodest miseri Basiliscus cuspide Murri
Transfactus ? Velox currit per tela venenum,
Invaditque manum : quam protinus ille retecto
Ense ferit, totoque simul demittit ab armo :
Exemplarque sui spectans miserabile lethi
Stat vivus, pereunte manu. Quis fata putaret
Scorpion, aut virès maturæ mortis habere ?
Ille minax nodis, & recto verbere sævus,

Teste tulit cœlo victi decus Orionis.
Quis calcare tuas metuit, Solpuga, latebras?
Et tibi dant Stygiæ jus in sua fila sorores.
Sic nec clara dies, nec nox dabat atra quietem,
Suspecta miseris in qua tellure jacebant.
Nam neque congestæ struxere cubilia frondes,
Nec culmis crevere tori: sed corpora fatis
Expositi volvuntur humo, calidoque vapore
Alliciunt gelidas nocturno frigore pestes:
Innocuosque diu rictus torpente veneno
Inter membra fovent: nec, quæ mensura viarum,
Quisve modus norant, cœlo duce: sæpe querentes,
» REDDITE, Dî, clamant, miseris, quæ fugimus, arma,
» Reddite Thessaliam. Patimur cur segnia fata
» In gladios jurata manus? Pro Cæsare pugnant
» Dipsades, & peragunt civilia bella Cerastæ.
» Ire libet qua Zona rubens, atque axis inustus
» Solis equis: juvat ætheriis adscribere causis
» Quod peream, cœloque mori. Nil, Africa, de te,
» Nec de te, Natura, queror: tot monstra ferentem,
» Gentibus ablatum dederas serpentibus orbem:
» Impatiensque solum Cereris, cultore negato
» Damnasti, atque homines voluisti deesse venenis.
» In loca serpentum nos venimus: accipe pœnas,
» Tu quisquis Superûm commercia nostra perosus,
» Hinc torrente plaga, dubiis hinc Syrtibus orbem
» Abrumpens, medio posuisti limite mortes.

» Per

» Per secreta tui bellum civile recessus
» Vadit ; & arcani miles sibi conscius orbis
» Claustra petit mundi. Forsan majora supersunt
» Ingressis. Coëunt ignes stridentibus undis,
» Et premitur natura poli. Sed longius ista
» Nulla jacet tellus, quam fama cognita nobis
» Tristia regna Jubæ. Quæremus forsitan istas
» Serpentum terras : habet hoc solatia cœlum :
» Vivit adhuc aliquid. Patriæ non arva requiro,
» Europamque, alios Soles, Asiamque videntem.
» Qua te parte poli, qua te tellure reliqui,
» Africa ? Cyrenis etiam nunc bruma rigebat.
» Exiguane via legem convertimus anni ?
» Imus in adversos axes : evolvimur orbe :
» Terga damus ferienda Noto. Nunc forsitan ipsa est
» Sub pedibus jam Roma meis. Solatia fati
» Hæc petimus : veniant hostes, Cæsarque sequatur
» Qua fugimus ». Sic dura suos patientia questus
Exonerat : cogit tantos tolerare labores
Summa ducis virtus, qui nuda fusus arena
Excubat, atque omni Fortunam provocat hora.
Omnibus unus adest fatis : quocumque vocatus
Advolat, atque ingens meritum, majusque salute
Contulit, in lethum vires : puduitque gementem
Illo teste mori. Quod jus habuisset in ipsum
Ulla lues ? Casus alieno in pectore vincit,
Spectatorque docet magnos nil posse dolores.

Vix miseris serum tanto lassata periclo
Auxilium Fortuna dedit. Gens unica terras
Incolit a sævo serpentum innoxia morsu,
Marmaridæ Psylli : par lingua potentibus herbis:
Ipse cruor tutus, nullumque admittere virus,
Vel cantu cessante, potest. Natura locorum
Jussit ut immunes mixti serpentibus essent.
Profuit in mediis sedem posuisse venenis.
Pax illis cum morte data est. Fiducia tanta est
Sanguinis : in terram parvus quum decidit infans,
Ne qua sit externæ Veneris mixtura timentes,
Lethifica dubios explorant aspide partus.
Utque Jovis volucer, calido quum protulit ovo
Implumes natos, solis convertit ad ortus :
Qui potuere pati radios, & lumine recto
Sustinuere diem, cœli servantur in usus;
Qui Phœbo cessere, jacent : sic pignora gentis
Psyllus habet, si quis tactos non horruit angues,
Si quis donatis lusit serpentibus infans.
Nec solum gens illa sua contenta salute,
Excubat hospitibus, contraque nocentia monstra
Psyllus adest populis. Qui tunc Romana secutus
Signa, simul jussit statui tentoria ductor,
Primum quas valli spatium comprendit arenas
Expurgat cantu, verbisque fugantibus angues.
Ultima castrorum medicatus circuit ignis.
Hic ebulum stridet, peregrinaque galbana sudant,

Et tamarix non læta comis, Eoaque coſtos,
Et panacea potens, & Theſſala centaurea:
Peucedanonque ſonat flammis, Erycinaque thapſos,
Et larices, fumoque gravem ſerpentibus urunt
Abrotonum, & longe naſcentis cornua cervi.
Sic nox tuta viris. At ſi quis peſte diurna
Fata trahit, tunc ſunt magicæ miracula gentis,
Pſyllorumque ingens & rapti pugna veneni.
Nam primum tacta deſignat membra ſaliva,
Quæ cohibet virus, retinetque in vulnere peſtem.
Plurima tum volvit ſpumanti carmina lingua,
Murmure continuo, nec dat ſuſpiria curſus
Vulneris, aut minimum patiuntur fata tacere.
Sæpe quidem peſtis nigris inſerta medullis
Excantata fugit: ſed ſi quod tardius audit
Virus, & elicitum, juſſumque exire repugnat;
Tunc ſuperincumbens pallentia vulnere lambit,
Ore venena trahens, & ſiccat dentibus artus,
Extractamque tenens gelido de corpore mortem
Exſpuit: & cujus morſus ſuperaverit anguis,
Jam promtum Pſyllis vel guſtu noſſe veneni.
Hoc igitur levior tandem Romana juventus
Auxilio, late ſqualentibus errat in arvis.
Bis poſitis Phœbe flammis, bis luce recepta,
Vidit arenivagum ſurgens fugienſque Catonem.
Jamque illis magis, atque magis dureſcere pulvis
Cœpit, & in terram Libye ſpiſſata redire.

Jamque procul nemorum raræ ſe tollere frondes;
Surgere congeſto non culta mapalia culmo.
Quanta dedit miſeris melioris gaudia terræ,
Quum primum ſævos contra vidêre leones!
Proxima Leptis erat, cujus ſtatione quieta
Exegere hyemem, nimbis flammiſque carentem.

Cæſar ut Emathia ſatiatus clade receſſit,
Cetera curarum projecit pondera, ſoli
Intentus genero: cujus veſtigia fruſtra
Terris ſparſa legens, fama duce tendit in undas,
Threïciaſque legit fauces, & amore notatum
Æquor, & Heroas lacrimoſo litore turres,
Qua pelago nomen Nepheleïas abſtulit Helle.
Non Aſiam brevioris aquæ diſterminat usquam
Fluctus ab Europa, quamvis Byzantion arcto
Pontus, & oſtriferam dirimat Chalcedona curſu,
Euxinumque ferens parvo ruat ore Propontis.
Sigeaſque petit famæ mirator arenas,
Et Simoëntis aquas, & Graio nobile buſto
Rhœtion, & multum debentes vatibus umbras.
Circuit exuſtæ nomen memorabile Trojæ,
Magnaque Phœbei quærit veſtigia muri.
Jam ſilvæ ſteriles, & putres robore trunci
Aſſaraci preſſere domos, & templa Deorum
Jam laſſa radice tenent: ac tota teguntur
Pergama dumetis: etiam periere ruinæ.
Aſpicit Heſiones ſcopulos, ſilvaſque, latentes

Anchisæ thalamos ; quo judex ſederit antro :
Unde puer raptus cœlo : quo vèrtice Nais
Luſerit Œnone : nullum eſt ſine nomine ſaxum.
Inſcius in ſicco ſerpentem pulvere rivum
Tranſierat , qui Xanthus erat : ſecurus in alto
Gramine ponebat greſſus ; Phryx incola manes
Hectoreos calcare vetat. Diſcuſſa jacebant
Saxa , nec ullius faciem ſervantia ſacri ;
» HERCEAS , monſtrator ait , non reſpicis aras » ?
O ſacer , & magnus vatum labor , omnia fato
Eripis , & populis donas mortalibus ævum.
Invidia ſacræ , Cæſar , ne tangere famæ :
Nam ſi quid Latiis fas eſt promittere Muſis ,
Quantum Smyrnæi durabunt vatis honores ,
Venturi me , teque legent : Pharſalia noſtra
Vivet , & a nullo tenebris damnabitur ævo.
Ut ducis implevit viſus veneranda vetuſtas ,
Erexit ſubitas congeſtu ceſpitis aras ,
Votaque turicremos non irrita fudit in ignes.
» DI CINERUM, Phrygias colitis quicumque ruinas,
» Æneæque mei , quos nunc Lavinia ſedes
» Servat & Alba lares , & quorum lucet in aris
» Ignis adhuc Phrygius , nullique aſpecta virorum
» Pallas , in abſtruſo pignus memorabile templo ,
» Gentis Iüleæ veſtris clariſſimus aris
» Dat pia tura nepos , & vos in ſede priori

» Rite vocat : date felices in cetera curſus :
» Reſtituam populos. Grata vice mœnia reddent
» Auſonidæ Phrygibus, Romanaque Pergama ſurgent».
Sic fatus, repetit claſſes, & tota ſecundis
Vela dedit Coris, avidusque urgente procella
Iliacas penſare moras, Aſiamque potentem
Prævehitur, pelagoque Rhodon ſpumante relinquit.
Septima nox, Zephyro nunquam laxante rudentes,
Oſtendit Phariis Ægyptia litora flammis.
Sed prius orta dies nocturnam lampada texit,
Quam tutas intraret aquas. Ibi plena tumultu
Litora, & incerto turbatas murmure voces
Accipit : ac dubiis veritus ſe credere regnis
Abſtinuit tellure rates. Sed dira ſatelles
Regis dona ferens, medium provectus in æquor,
Colla gerit Magni, Phario velamine tecta :
Ac prius infanda commendat crimina voce.
» Terrarum domitor, Romanæ maxime gentis ;
» Et quod adhuc neſcis, genero ſecure peremto ;
» Rex tibi Pellæus belli pelagique labores
» Donat, &, Emathiis quod ſolum defuit armis,
» Exhibet : abſenti bellum civile peractum eſt.
» Theſſalicas quærens Magnus reparare ruinas,
» Enſe jacet noſtro : tanto te pignore, Cæſar,
» Emimus : hoc tecum percuſſum eſt ſanguine fœdus.
» Accipe regna Phari, nullo quæſita cruore :

» Accipe Niliaci jus gurgitis : accipe quidquid
» Pro Magni cervice dares ; dignumque clientem
» Castris crede tuis, cui tantum fata licere
» In generum voluere tuum. Nec vile putaris
» Hoc meritum, facili nobis quod cæde peractum est.
» Hospes avitus erat : depulso sceptra parenti
» Reddiderat. Quid plura feram ? Tu nomina tanto
» Invenies operi, vel famam consule mundi.
» Si scelus est, plus te nobis debere fateris,
» Quod scelus hoc non ipse facis ». Sic fatus, opertum
Detexit, tenuitque caput. Jam languida morte
Effigies habitum noti mutaverat oris.
Non primo Cæsar damnavit munera visu,
Avertitque oculos : vultus, dum crederet, hæsit :
Utque fidem vidit sceleris, tutumque putavit
Jam bonus esse socer ; lacrimas non sponte cadentes
Effudit. Gemitusque expressit pectore læto,
Non aliter manifesta potens abscondere mentis
Gaudia, quam lacrimis. Meritumque immane tyranni
Destruit, & generi mavult lugere revulsum,
Quam debere caput. Qui duro membra Senatus
Calcarat vultu, qui sicco lumine campos
Viderat Emathios, uni tibi, Magne, negare
Non audet gemitus. O fors durissima fati !
Hunccine tu, Cæsar, scelerato Marte petisti,
Qui tibi flendus erat ? Non mixti fœdera tangunt

Te generis? Nec nata jubet mœrere, neposque?
Credis apud populos, Pompeii nomen amantes,
Hoc castris prodesse tuis? Fortasse tyranni
Tangeris invidia, captique in viscera Magni
Hoc alii licuisse doles, quererisque perisse
Vindictam belli, raptumque e jure superbi
Victoris generum. Quisquis te flere coëgit
Impetus, a vera longe pietate recessit.
Scilicet hoc animo terras, atque æquora lustras,
Necubi suppressus pereat gener. O bene rapta
Arbitrio mors ista tuo! Quam magna remisit
Crimina Romano tristis Fortuna pudori,
Quod te non passa est misereri, perfide, Magni
Viventis! Nec non his fallere vocibus audet,
Acquiritque fidem simulati fronte doloris:
» AUFER ab aspectu nostro funesta, satelles,
» Regis dona tui: pejus de Cæsare vestrum,
» Quam de Pompeio meruit scelus. Unica belli
» Præmia civilis, victis donare salutem,
» Perdidimus. Quod si Phario germana tyranno
» Non invisa foret, potuissem reddere regi,
» Quod meruit; fratrique tuum pro munere tali
» Misissem, Cleopatra, caput. Secreta quid arma
» Movit, & inseruit nostro sua tela labori?
» Ergo in Thessalicis Pellæo fecimus arvis
» Jus gladio? Vestris quæsita licentia regnis?

» Non tuleram Magnum mecum Romana regentem :
» Te, Ptolemæe, feram ? Fruſtra civilibus armis
» Miſcuimus gentes, ſi qua eſt hoc orbe poteſtas
» Altera, quam Cæſar : ſi tellus ulla duorum eſt.
» Vertiſſem Latias a veſtro litore proras :
» Famæ cura vetat, ne non damnaſſe cruentam,
» Sed videar timuiſſe Pharon. Nec fallere vos me
» Credite victorem : nobis quoque tale paratum
» Litoris hoſpitium : ne ſic mea colla gerantur,
» Theſſaliæ fortuna facit. Majore profecto,
» Quam metui poterat, diſcrimine geſſimus arma :
» Exilium, generique minas, Romamque timebam:
» Pœna fugæ Ptolemæus erat. Sed parcimus annis,
» Donamusque nefas. Sciat hac pro cæde tyrannus
» Nil venia plus poſſe dari. Vos condite buſto
» Tanti colla ducis : ſed non, ut crimina tantum
» Veſtra tegat tellus, juſto date tura ſepulcro,
» Et placate caput, cineresque in litore fuſos
» Colligite, atque unam ſparſis date manibus urnam.
» Sentiat adventum ſoceri, vocesque querentis
» Audiat umbra pias. Dum nobis omnia præfert,
» Dum vitam Phario mavult debere clienti,
» Læta dies rapta eſt populis : concordia mundo
» Noſtra perit : caruere Deis mea vota ſecundis :
» Ut te complexus, poſitis felicibus armis,
» Affectus a te veteres, vitamque rogarem,

» Magne, tuam : dignaque fatis mercede laborum
» Contentus par esse tibi. Tunc pace fideli
» Fecissem, ut victus posses ignoscere Divis,
» Fecisses, ut Roma mihi ». Nec talia fatus
Invênit fletus comitem, nec turba querenti
Credidit : abscondunt gemitus, & pectora læta
Fronte tegunt, hilaresque nefas spectare cruentum
(O bona libertas) quum Cæsar lugeat, audent.

SUMMARIUM

LIBRI DECIMI.

Cæsar Alexandri tumulum adit. In hunc invehit poëta. Hoſpitans in regiâ Cæſar, obſidem habet Ptolemæum. Cleopatra ex Pharo turri ubi eam frater incluſam tenebat, evadit, & ad Cæſarem penetrat, quem placat precibus vultuque. Hic eam cum fratre in gratiam reducit. Splendidas Cæſari epulas dat Cleopatra; iis finitis, Iſidis Sacerdos Achoreus à Cæſare rogatus Nili ortum curſumque aperit. Interea de occidendo Cæſare conſpirat unà cum Achillâ Pothinus. Achillæ milites regiam circumdant. Mari terræque obſeſſus Cæſar, ſecum deducens Ptolemæum, fortiter pugnat. Obſidentium navibus injicit ignem, cymbâ aufugit, Pharum ſubit, Pothinoque

caput jubet amputari. Achillam ſuâ manu trucidat ſoror Ptolemæi minima Arſinoë. Novus Ægyptiorum dux Ganimedes Cæſarem urget acriter.

LIBER DECIMUS.

Ut primum terras Pompeii colla secutus
Attigit, & diras calcavit Cæsar arenas:
Pugnavit fortuna ducis, fatumque nocentis
Ægypti, regnum Lagi Romana sub arma
Iret; an eriperet mundo Memphiticus ensis
Victoris, victique caput. Tua profuit umbra,
Magne, tui socerum rapuere a sanguine manes,
Ne populus post te Nilum Romanus haberet
Inde Paraetoniam fertur securus in urbem
Pignore tam sævi sceleris, sua signa secutus.
Sed fremitu vulgi fasces, & jura querentis
Inferri Romana suis, discordia sensit
Pectora, & ancipites animos, Magnumque perisse
Non sibi. Tum vultu semper celante pavores,
Intrepidus Superûm sedes, & templa vetusti
Numinis, antiquas Macedûm testantia vires,
Circuit: & nulla captus dulcedine rerum,
Non auro, cultuque Deûm, non mœnibus urbis,
Effossum tumulis cupide descendit in antrum.
Illic Pellæi proles vesana Philippi
Felix prædo jacet, terrarum vindice fato
Raptus: sacratis totum spargenda per orbem
Membra viri posuere adytis: Fortuna pepercit
Manibus, & regni duravit ad ultima fatum.
Nam sibi libertas unquam si redderet orbem,

Ludibrio servatus erat, non utile mundo
Editus exemplum, terras tot posse sub uno
Esse viro. Macedûm fines, latebrasque suorum
Deseruit, victasque patri despexit Athenas:
Perque Asiæ populos fatis urgentibus actus
Humana cum strage ruit, gladiumque per omnes
Exegit gentes: ignotos miscuit amnes,
Persarum Euphraten, Indorum sanguine Gangen:
Terrarum fatale malum, fulmenque, quod omnes
Percuteret pariter populos, & sidus iniquum
Gentibus. Oceano classes inferre parabat
Exteriore mari. Non illi flamma, nec undæ,
Nec sterilis Libye, nec Syrticus obstitit Ammon.
Isset in occasum, mundi devexa secutus,
Ambissetque polos, Nilumque a fonte bibisset:
Occurrit suprema dies, naturaque solum
Hunc potuit finem vesano ponere regi:
Qui secum invidia, qua totum ceperat orbem,
Abstulit imperium; nulloque herede relicto
Totius fati, lacerandas præbuit urbes.
Sed cecidit Babylone sua, Parthoque verendus.
Proh pudor! Eoi propius timuere sarissas,
Quam nunc pila timent populi; licet usque sub Arcto
Regnemus, Zephyrique domos, terrasque premamus
Flagrantis post terga Noti: cedemus in ortus
Arsacidum domino. Non felix Parthia Crassis,
Exiguæ secura fuit provincia Pellæ.

Jam Pelusiaco veniens a gurgite Nili
Rex puer, imbellis populi sedaverat iras,
Obside quo pacis Pellæa tutus in aula
Cæsar erat: quum se parva Cleopatra biremi,
Corrupto custode Phari laxare catenas,
Intulit Emathiis, ignaro Cæsare, tectis;
Dedecus Ægypti, Latii feralis Erinnys,
Romano non casta malo. Quantum impulit Argos,
Iliacasque domos facie Spartana nocenti,
Hesperios auxit tantum Cleopatra furores.
Terruit illa suo, si fas, Capitolia sistro,
Et Romana petit imbelli signa Canopo,
Cæsare captivo Pharios ductura triumphos:
Leucadioque fuit dubius sub gurgite casus,
An mundum ne nostra quidem matrona teneret.
Hoc animi nox illa dedit, quæ prima cubili
Miscuit incestam ducibus Ptolemaïda nostris.
Quis tibi vesani veniam non donet amoris,
Antoni? Durum quum Cæsaris hauserit ignes
Pectus, & in media rabie, medioque furore,
Et Pompeianis habitata manibus aula,
Sanguine Thessalicæ cladis perfusus adulter
Admisit Venerem curis, & miscuit armis
Illicitosque toros, & non ex conjuge partus?
Proh pudor! oblitus Magni, tibi Julia fratres
Obscœna de matre dedit: partesque fugatas
Passus in extremis Libyæ coalescere regnis,

Tempora Niliaco turpis dependit amori,
Dum donare Pharon, dum non sibi vincere mavult.
Quem formæ confisa suæ Cleopatra sine ullis
Tristis adit lacrimis, simulatum comta dolorem,
Qua decuit, veluti laceros dispersa capillos,
Et sic orsa loqui: »SI QUA EST, ô maxime Cæsar,
» Nobilitas, Pharii proles clarissima Lagi,
» Exul, in æternum sceptris depulsa paternis,
» Si tua restituat veteri me dextera fato,
» Complector regina pedes. Tu gentibus æquum
» Sidus ades nostris. Non urbes prima tenebo
» Femina Niliacas: nullo discrimine sexus
» Reginam scit ferre Pharos. Lege summa peremti
» Verba patris, qui jura mihi communia regni,
» Et thalami cum fratre dedit. Puer ipse sororem,
» Sit modo liber, amat: sed habet sub jure Pothini
» Affectus, ensesque suos. Nil ipsa paterni
» Juris habere peto: culpa, tantoque pudore
» Solve domum: remove funesta satellitis arma,
» Et regem regnare jube. Quantosne tumores
» Mente gerit famulus, Magni cervice revulsa!
» Jam tibi (sed procul hoc avertant fata) minantur.
» Sat fuit indignum, Cæsar, mundoque tibique,
» Pompeium facinus meritumque fuisse Pothini ».
Nequidquam duras tentasset Cæsaris aures:
Vultus adest precibus, faciesque incesta perorat.
Exigit infandam, corrupto judice, noctem.

Pax ubi parta duci, donisque ingentibus emta eſt;
Excepere epulæ tantarum gaudia rerum:
Explicuitque ſuos magno Cleopatra tumultu
Nondum translatos Romana in ſecula luxus.
Ipſe locus templi, quod vix corruptior ætas
Exſtruat, inſtar erat: laqueataque tecta ferebant
Divitias, craſſumque trabes abſconderat aurum.
Nec ſummis cruſtata domus, ſectiſque nitebat
Marmoribus: ſtabatque ſibi non ſegnis Achates,
Purpureusque lapis, totaque effuſus in aula
Calcabatur Onyx: hebenus Mareotica vaſtos
Non operit poſtes, ſed ſtat pro robore vili
Auxilium, non forma domus. Ebur atria veſtit,
Et ſuffixa manu foribus teſtudinis Indæ
Terga ſedent, crebro maculas diſtincta Smaragdo.
Fulget gemma toris, & Iaſpide fulva ſupellex:
Strata micant: Tyrio quorum pars maxima fuco
Cocta diu, virus non uno duxit aheno;
Pars auro plumata nitet; pars ignea cocco,
Ut mos eſt Phariis miſcendi licia telis.
Tum famulæ numerus turbæ, populusque miniſter,
Diſcolor hos ſanguis, alios diſtinxerat ætas:
Hæc Libycos, pars tam flavos gerit altera crines,
Ut nullis Cæſar Rheni ſe dicat in arvis
Tam rutilas vidiſſe comas. Pars ſanguinis uſti
Torta caput, refugosque gerens a fronte capillos.
Nec non infelix ferro mollita juventus,

Atque exfecta virum. Stat contra fortior ætas,
Vix ulla fufcante tamen lanugine malas.

Difcubuere illic reges, majorque poteftas
Cæfar: & immodice formam fucata nocentem,
Nec fceptris contenta fuis, nec fratre marito,
Plena maris rubri fpoliis, colloque, comisque
Divitias Cleopatra gerit, cultuque laborat.
Candida Sidonio perlucent pectora filo,
Quod Nilotis acus compreffum pectine Serum
Solvit, & extenfo laxavit ftamina velo.
Dentibus hic niveis, fectos Atlantide filva
Impofuere orbes; quales ad Cæfaris ora
Nec capto venere Juba. Proh cæcus, & amens
Ambitione furor, civilia bella gerenti
Divitias aperire fuas, incendere mentem
Hofpitis armati. Non fit licet ille nefando
Marte paratus opes mundi quæfiffe ruina:
Pone duces prifcos, & nomina pauperis ævi,
Fabricios, Curiosque graves: hic ille recumbat
Sordidus Hetrufcis abductus Conful aratris,
Optabit patriæ talem duxiffe triumphum.

Infudere epulas auro, quod terra, quod aër,
Quod pelagus, Nilusque dedit, quod luxus inani
Ambitione furens toto quæfivit in orbe,
Non mandante fame. Multas volucresque ferasque
Ægypti pofuere Deos: manibusque miniftrat
Niliacas cryftallus aquas: gemmæque capaces

Excepere merum, ſed non Mareotidos uvæ,
Nobile ſed paucis ſenium cui contulit annis
Indomitum Meroë cogens ſpumare Falernum.
Accipiunt ſertas nardo florente coronas,
Et nunquam fugiente roſa: multumque madenti
Infudere comæ, quod nondum evanuit aura,
Cinnamon, externa nec perdidit aëra terra:
Advectumque recens vicinæ meſſis Amomum.
Diſcit opes Cæſar ſpoliati perdere mundi,
Et geſſiſſe pudet genero cum paupere bellum,
Et cauſas Martis Phariis cum gentibus optat.
Poſtquam epulis, Bacchoque modum laſſata voluptas
Impoſuit, longis Cæſar producere noctem
Inchoat alloquiis: ſummaque in ſede jacentem
Linigerum placidis compellat Achorea dictis:
» O SACRIS devote ſenex, quodque arguit ætas,
» Non neglecte Deis, Phariæ primordia gentis,
» Terrarumque ſitus, vulgique ediſſere mores,
» Et ritus, formasque Deûm: quodcumque vetuſtis
» Inſcriptum eſt adytis profer, noſcique volentes
» Prode Deos. Si Cecropium ſua ſacra Platonem
» Majores docuere tui: quis dignior unquam
» Hoc fuit auditu, mundique capacior hoſpes?
» Fama quidem generi Pharias me duxit ad urbes,
» Sed tamen & veſtri: media inter prœlia ſemper
» Stellarum, cœlique plagis, Superisque vacavi,
» Nec meus Eudoxi vincetur faſtibus annus.

» Sed quum tanta meo vivat sub pectore virtus ;
» Tantus amor veri, nihil est quod noscere malim,
» Quam fluvii causas per secula tanta latentes,
» Ignotumque caput : spes sit mihi certa videndi
» Niliacos fontes ; bellum civile relinquam ».
Finierat, contraque sacer sic orsus Achoreus.
» FAS MIHI magnorum Cæsar secreta parentum
» Prodere, ad hoc ævi populis ignota profanis.
» Sit pietas aliis, miracula tanta silere :
» Ast ego cœlicolis gratum reor, ire per omnes
» Hoc opus, & sacras populis notescere leges.
» Sideribus, quæ sola fugam moderantur Olympi,
» Occurruntque polo, diversa potentia prima
» Mundi lege data est. Sol tempora dividit anni,
» Mutat nocte diem, radiisque potentibus astra
» Ire vetat, cursusque vagos statione moratur.
» Luna suis vicibus Tethyn, terrenaque miscet.
» Frigida Saturno glacies, & zona nivalis
» Cessit. Habet ventos, incertaque fulmina Mavors;
» Sub Jove temperies, & nunquam turbidus aër.
» At fecunda Venus cunctarum semina rerum
» Possidet. Immensæ Cyllenius arbiter undæ est.
» Hunc ubi pars cœli tenuit, qua mixta Leonis
» Sidera sunt Cancro, rapidos qua Sirius ignes
» Exserit, & varii mutator circulus anni.
» Ægoceron, Cancrumque tenet, cui subdita Nili
» Ora latent : quæ quum dominus percussit aquarum

» Igne ſuperjecto , tunc Nilus fonte ſoluto
» Exit , ut Oceanus lunaribus incrementis
» Juſſus adeſt : auctusque ſuos non ante coarctat ,
» Quam nox æſtivas a Sole receperit horas.
» Vana fides veterum , Nilo , quod creſcat in arva ,
» Æthiopum prodeſſe nives. Non Arctos in illis
» Montibus , aut Boreas. Teſtis tibi Sole peruſti
» Ipſe color populi , calidique vaporibus Auſtri.
» Adde, quod omne caput fluvii , quodcumque ſoluta
» Præcipitat glacies , ingreſſo vere tumeſcit
» Prima tabe nivis : Nilus neque ſuſcitat undas
» Ante Canis radios , nec ripis alligat amnem
» Ante parem nocti , Libra ſub judice , Phœbum.
» Inde etiam leges aliarum neſcit aquarum :
» Nec tumet hibernus , quum longe Sole remoto
» Officiis caret unda ſuis : dare juſſus iniquo
» Temperiem cœlo , mediis æſtatibus exit ,
» Sub torrente plaga : neu terras diſſipet ignis ,
» Nilus adeſt mundo , contraque incenſa Leonis
» Ora tumet : Cancroque ſuam torrente Syenen ,
» Imploratus adeſt : nec campos liberat undis ,
» Donec in autumnum declinet Phœbus , & umbras
» Extendat Meroë. Quis cauſas reddere poſſet ?
» Sic juſſit Natura parens decurrere Nilum :
» Sic opus eſt mundo. Zephyros quoque vana vetuſtas
» His adſcripſit aquis , quorum ſtata tempora flatus,
» Continuique dies , & in aëre longa poteſtas :

» Vel quod ab occiduo depellunt nubila cœlo
» Trans Noton, & fluvio cogunt incumbere nimbos:
» Vel quod aquas toties rumpentis litora Nili
» Affiduo feriunt, coguntque refiftere, flatu.
» Ille mora curfus, adverfique obice ponti
» Æftuat in campos. Sunt qui fpiramina terris
» Effe putent, magnosque cavæ compagis hiatus.
» Commeat hac penitus tacitis difcurfibus unda
» Frigore ab Arctoo medium revocata fub axem:
» Quum Phœbus preffit Meroën, tellusque perufta
» Illuc duxit aquas, trahitur Gangesque, Padusque,
» Per tacitum mundi: tunc omnia flumina Nilus
» Uno fonte vomens non uno gurgite perfert.
» Rumor, ab Oceano, qui terras alligat omnes,
» Exundante procul violentum erumpere Nilum,
» Æquoreosque fales longo mitefcere tractu.
» Nec non Oceano pafci Phœbumque polumque
» Credimus: hunc, calidi tetigit quum brachia Cancri,
» Sol rapit, atque undæ plus, quam quod digerat aër,
» Tollitur. Hoc noctes referunt, Niloque refundunt.
» Aft ego, fi tantam jus eft mihi folvere litem,
» Quafdam, Cæfar, aquas poft mundi fera peracti
» Secula, concuffis terrarum erumpere venis,
» Non id agente Deo, quafdam compage fub ipfa
» Cum toto cœpiffe reor, quas ille creator,
» Atque opifex rerum certo fub jure coërcet.
» Quæ tibi nofcendi Nilum, Romane, cupido eft,

„ Et Phariis, Persisque fuit, Macedûmque tyrannis:
„ Nullaque non ætas voluit conferre futuris
„ Notitiam : sed vincit adhuc natura latendi.
„ Summus Alexander regum, quos Memphis adorat,
„ Invidit Nilo, misitque per ultima terræ
„ Æthiopum lectos : illos rubicunda perusti
„ Zona poli tenuit; Nilum vidêre calentem.
„ Venit ad occasum, mundique extrema Sesostris,
„ Et Pharios currus regum cervicibus egit:
„ Ante tamen vestros amnes Rhodanumque, Padumque,
„ Quam Nilum de fonte bibit. Vesanus in ortus
„ Cambyses longi populos pervênit ad ævi,
„ Defectusque epulis, & pastus cæde suorum,
„ Ignoto te, Nile, redit. Non fabula mendax
„ Ausa loqui de fonte tuo est. Ubicumque videris,
„ Quæreris : & nulli contingit gloria genti,
„ Ut Nilo sit læta suo. Tua flumina prodam,
„ Qua Deus undarum celator, Nile, tuarum
„ Te mihi nosse dedit. Medio consurgis ab axe,
„ Ausus in ardentem ripas attollere Cancrum :
„ In Borean is rectus aquis, mediumque Booten :
„ Cursus in occasum flexu torquetur, & ortus,
„ Nunc Arabum populis, Libycis nunc æquus arenis:
„ Teque vident primi, quærunt tamen hi quoque, Seres,
„ Æthiopumque feris alieno gurgite campos :
„ Et te terrarum nescit cui debeat orbis.
„ Arcanum natura caput non prodidit ulli,

» Nec licuit populis parvum te, Nile, videre;
» Amovitque ſinus, & gentes maluit ortus
» Mirari, quam noſſe tuos. Conſurgere in ipſis
» Jus tibi ſolſtitiis, aliena creſcere bruma,
» Atque hiemes afferre tuas: ſolique vagari
» Conceſſum per utroſque polos. Hic quæritur ortus,
» Illic finis aquæ. Late tibi gurgite rupto
» Ambitur nigris Meroë fecunda colonis,
» Læta comis hebeni: quæ, quamvis arbore multa
» Frondeat, æſtatem nulla ſibi mitigat umbra:
» Linea tam rectum mundi ferit illa Leonem.
» Inde plagas Phœbi, damnum non paſſus aquarum,
» Præveheris, ſterilesque diu metiris arenas,
» Nunc omnes unum vires collectus in amnem,
» Nunc vagus, & ſpargens facilem tibi cedere ripam.
» Rurſus multifidas revocat piger alveus undas,
» Qua dirimunt Arabum populis Ægyptia rura
» Regni clauſtra Philæ. Mox te deſerta ſecantem,
» Qua dirimunt noſtrum rubro commercia Pontum,
» Mollis lapſus agit. Quis te tam lene fluentem
» Moturum tantas violenti gurgitis iras,
» Nile, putet? Sed quum lapſus abrupta viarum
» Excepere tuos, & præcipites cataractæ,
» Ac nuſquam vetitis ullas obſiſtere cautes
» Indignaris aquis: ſpuma tunc aſtra laceſſis:
» Cuncta fremunt undis: ac multo murmure montis
» Spumeus invictis caneſcit fluctibus amnis.

» Hinc,

» Hinc, Abaton quam nostra vocat veneranda vetustas,
» Terra potens. Primos sentit percussa tumultus,
» Et scopuli, placuit fluvii quos dicere venas,
» Quod manifesta novi primum dant signa tumoris.
» Hinc montes Natura vagis circumdedit undis,
» Qui Libyæ te, Nile, negant: quos inter ut alta
» In convalle tacens jam moribus unda receptis.
» Prima tibi campos permittit, apertaque Memphis
» Rura, modumque vetat crescendi ponere ripas ».
Sic velut in tuta securi pace trahebant
Noctis iter mediæ: sed non vesana Pothini
Mens, imbuta semel tam sacra cæde, vacabat
A scelerum motu. Magno nihil ille peremto
Jam putat esse nefas: habitant sub pectore manes,
Ultricesque Deæ dant in nova monstra furorem.
Dignatur viles isto quoque sanguine dextras,
Quo Fortuna parat victos perfundere Patres;
Pœnaque civilis belli, vindicta Senatus,
Pæne data est famulo. Procul hoc avertite, Fata,
Crimen, ut hæc Bruto cervix absente secetur.
In scelus it Pharium Romani pœna tyranni,
Exemplumque perit. Struit audax irrita fatis,
Nec parat occultæ cædem committere fraudi:
Invictumque ducem detecto Marte lacessit.
Tantum animi delicta dabant, ut colla ferire
Cæsaris, & socerum jungi tibi, Magne, juberet:
Atque hæc dicta monet famulos perferre fideles

Ad Pompeianæ socium sibi cædis Achillam,
Quem puer imbellis cunctis præfecerat armis,
Et dederat ferrum, nullo sibi jure retento,
In cunctos, in seque simul. »Tu mollibus, inquit,
» Nunc incumbe toris, & pingues exige somnos:
» Invasit Cleopatra domum. Nec prodita tantum est,
» Sed donata Pharos. Cessas accurrere solus
» Ad dominæ thalamos? Nubet soror impia fratri:
» Nam Latio jam nupta duci est: interque maritos
» Discurrens Ægypton habet, Romamque meretur.
» Expugnare senem potuit Cleopatra venenis.
» Crede, miser, puero; quem nox si junxerit una,
» Et semel amplexus incesto pectore passus
» Hauserit obscœnum titulo pietatis amorem,
» Meque, tuumque caput per singula forsitan illi
» Oscula donabit. Crucibus, flammisque luemus
» Si fuerit formosa soror. Nil undique restat
» Auxilii: rex hinc conjux, hinc Cæsar adulter:
» En sumus, ut fatear, tam sæva judice sontes.
» Quem non e nobis credet Cleopatra nocentem
» A quo casta fuit? per te, quod fecimus una,
» Perdidimusque nefas, perque ictum sanguine Magni
» Fœdus, ades: subito bellum molire tumultu:
» Irrue: nocturnas rumpamus funere tædas,
» Crudelemque toris dominam mactemus in ipsis
» Cum quocumque viro. Nec nos deterreat ausis
» Hesperii Fortuna ducis. Quæ sustulit illum,

» Impoſuitque orbi, communis gloria nobis :
» Nos quoque ſublimes Magnus facit. Aſpice litus,
» Spem noſtri ſceleris : pollutos conſule fluctus,
» Quid liceat nobis : tumulumque e pulvere parvo
» Aſpice Pompeii, non omnia membra tegentem.
» Quem metuis, par hujus erat. Non ſanguine clari:
» Quid refert? nec opes populorum, ac regna movemus.
» Ad ſcelus ingentis fati ſumus. Attrahit illos
» In noſtras Fortuna manus. En altera venit
» Victima nobilior. Placemus cæde ſecunda
» Heſperias gentes. Jugulus mihi Cæſaris hauſtus
» Hoc præſtare poteſt, Pompeii cæde nocentes
» Ut populus Romanus amet. Quid nomina tanta
» Horremus, vireſque ducis, quibus ille relictis
» Miles erit ? Nox hæc peraget civilia bella,
» Inferiaſque dabit populis, & mittet ad umbras,
» Quod debetur adhuc mundo, caput. Ite feroces
» Cæſaris in jugulum : præſtet Lagea juventus
» Hoc regi, Romana ſibi. Tu parce morari :
» Plenum epulis, madidumque mero, Venerique paratum
» Invenies : aude : Superos tot vota Catonum,
» Brutorumque tibi tribuent ». Non lentus Achillas
Suadenti parere nefas. Haud clara movendis,
Ut mos, ſigna dedit caſtris, nec prodidit arma
Ullius clangore tubæ : temere omnia ſævi
Inſtrumenta rapit belli. Pars maxima turbæ
Plebis erat Latiæ : ſed tanta oblivio mentes

Cepit, in externos corrupto milite mores,
Ut duce ſub famulo, juſſuque ſatellitis irent,
Quos erat indignum Phario parere tyranno.
Nulla fides, pietasque viris, qui caſtra ſequuntur,
Venalesque manus: ibi fas, ubi maxima merces:
Ære merent parvo, jugulumque in Cæſaris ire
Non ſibi dant. Proh fas! ubi non civilia bella
Invenit imperii fatum miſerabile noſtri?
Theſſaliæ ſubducta acies in litora Nili
More furit patrio. Quid plus te, Magne, recepto
Auſa foret Lagea domus? Dat ſcilicet omnis
Dextera, quod debet Superis: nullique vacare
Fas eſt Romano. Latium ſic ſcindere corpus
Dìs placitum: non in generi, ſocerique favorem
Diſcedunt populi. Civilia bella ſatelles
Movit, & in partem Romanam venit Achillas.
Et niſi fata manus a ſanguine Cæſaris arcent,
Hæ vincent partes. Aderat maturus uterque:
Et diſtricta epulis ad cunctas aula patebat
Inſidias: poteratque cruor per regia fundi
Pocula Cæſareus, menſæque incumbere cervix;
Sed metuunt belli trepidos in nocte tumultus,
Ne cædes confuſa manu, permiſſaque fatis
Te, Ptolemæe, trahat. Tanta eſt fiducia ferri,
Non rapuere nefas: ſummi contemta facultas
Eſt operis; viſum famulis reparabile damnum,
Illam mactandi dimittere Cæſaris horam;

Servatur pœnas in aperta luce daturus.
Donata eſt nox una duci, vixitque Pothini
Munere Phœbeos Cæſar dilatus in ortus.
Lucifer a Caſia proſpexit rupe, diemque
Miſit in Ægyptum, primo quoque Sole calentem:
Quum procul a muris acies non ſparſa maniplis,
Nec vaga conſpicitur, ſed juſtos qualis ad hoſtes
Recta fronte venit. Paſſuri cominus arma,
Laturique ruunt. At Cæſar mœnibus urbis
Diffiſus, foribus clauſæ ſe protegit aulæ,
Degeneres paſſus latebras. Nec tota vacabat
Regia compreſſo: minima collegerat arma
Parte domus: tangunt animos iræque, metusque:
Et timet incurſus, indignaturque timere.
Sic fremit in parvis fera nobilis abdita clauſtris,
Et frangit rapidos præmorſo carcere dentes.
Nec ſecus in Siculis fureret tua flamma cavernis,
Obſtrueret ſummam ſi quis tibi, Mulciber, Ætnam.
Audax Theſſalici qui nuper rupe ſub Hæmi,
Heſperiæ cunctos proceres, aciemque Senatus,
Pompeiumque ducem, cauſa ſperare vetante,
Non timuit, fatumque ſibi promiſit iniquum,
Expavit ſervile nefas, intraque penates
Obruitur telis; quem non violaſſet Alanus,
Non Scytha, non fixo qui ludit in hoſpite Maurus.
Hic, cui Romani ſpatium non ſufficit orbis,
Parvaque regna putat Tyriis cum Gadibus Indos,

Ceu puer imbellis, ceu captis femina muris,
Quærit tuta domus: ſpem vitæ in limine clauſo
Ponit, & incerto luſtrat vagus atria curſu:
Non ſine rege tamen; quem duxit in omnia ſecum,
Sumturus pœnas & grata piacula morti;
Miſſurusque tuum, ſi non ſint tela, neque ignes,
In famulos, Ptolemæe, caput. Sic barbara Colchis
Creditur ultorem metuens regnique, fugæque,
Enſe ſuo, fratrisque ſimul cervice parata
Expectaſſe patrem. Cogunt tamen ultima rerum
Spem pacis tentare ducem: miſſusque ſatelles
Regius, ut ſævos abſentis voce tyranni,
Corriperet famulos, quo bellum auctore moverent.
Sed neque jus mundi valuit, neque fœdera ſancta
Gentibus: orator regis, pacisque ſequeſter,
Æſtimat in numero ſcelerum ponenda tuorum,
Tot monſtris Ægypte nocens. Non Theſſala tellus,
Vaſtaque regna Jubæ, non Pontus, & impia ſigna
Pharnacis, & gelido circumfluus orbis Ibero
Tantum auſus ſcelerum, non Syrtis barbara, quantum
Deliciæ fecere tuæ. Premit undique bellum,
Inque domum jam tela cadunt, quaſſantque penates.
Non aries uno moturus limina pulſu,
Fracturusque domum; non ulla eſt machina belli:
Nec flammis mandatur opus: ſed cæca juventus
Conſilii, vaſtos ambit diviſa penates,
Et nusquam totis incurſat viribus agmen.

Fata vetant, murique vicem fortuna tuetur.
 Nec non & ratibus tentatur regia, qua se
Protulit in medios audaci margine fluctus
Luxuriosa domus. Sed adest defensor ubique
Cæsar, & hos aditu gladiis, hos ignibus arcet:
Obsessusque gerit (tanta est constantia mentis)
Expugnantis opus. Piceo jubet unguine tactas
Lampadas immitti junctis in bella carinis.
Nec piger ignis erat per stuppea vincula, perque
Manantes cera tabulas: & tempore eodem
Transtraque nautarum summique arsere ceruchi.
Jam prope semiustæ merguntur in æquore classes,
Jamque hostes, & tela natant. Nec puppibus ignis
Incubuit solis: sed quæ vicina fuere
Tecta mari longis rapuere vaporibus ignem:
Et cladem fovêre Noti, percussaque flamma
Turbine, non alio motu per tecta cucurrit,
Quàm solet ætherio lampas decurrere sulco,
Materiaque carens, atque ardens aëre solo.
Illa lues clausa paulum revocavit ab aula
Urbis in auxilium populos. Nec tempora cladis
Perdidit in somnos, sed cæca nocte carinis
Insiluit Cæsar, semper feliciter usus
Præcipiti cursu bellorum, & tempore rapto.
Tunc claustrum pelagi cepit Pharon. Insula quondam
In medio stetit illa mari, sub tempore vatis
Proteos: at nunc est Pellæis proxima muris.

Illa duci geminos bellorum præstitit usus :
Abstulit excursus & fauces æquoris hosti ;
Cæsaris auxiliis aditus & libera ponti
Ostia permisit. Nec pœnas inde Pothini
Distulit ulterius : sed non qua debuit ira,
Non cruce, non flammis, rabido non dente ferarum :
(Heu facinus ! cervix gladio male cæsa pependit)
Magni morte perit. Nec non subrepta paratis
A famulo Ganymede dolis pervenit ad hostes
Cæsaris Arsinoë : quæ castra carentia rege,
Ut proles Lagea tenet, famulumque tyranni
Terribilem justo transegit Achillea ferro.
Altera, Magne, tuis jam victima mittitur umbris.
Nec satis hoc Fortuna putat, procul absit, ut ista
Vindictæ sit summa tuæ. Non ipse tyrannus
Sufficit in pœnas, non omnis regia Lagi.
Dum patrii veniant in viscera Cæsaris enses,
Magnus inultus erit. Sed non auctore furoris
Sublato cecidit rabies : nam rursus in arma
Auspiciis Ganymedis eunt : ac multa secundo
Prœlia Marte gerunt. Potuit discrimine summo
Cæsaris una dies in famam, & secula mitti.

Molis in exiguæ spatio stipantibus armis,
Dum parat in vacuas Martem transferre carinas
Dux Latius, tota subiti formidine belli
Cingitur : hinc densæ prætexunt litora classes,
Hinc tergo insultant pedites : via nulla salutis ;

Non fuga, non virtus, vix ſpes quoque mortis honeſtæ.
Non acie fuſa, nec magnæ ſtragis acervo
Vincendus tunc Cæſar erat, ſed ſanguine nullo
Captus ſorte loci pendet, dubiusne timeret,
Optaretne mori, reſpexit in agmine denſo
Scævam perpetuæ meritum jam nomina famæ
Ad campos, Epidamne, tuos; ubi ſolus apertis
Obſedit muris calcantem mœnia Magnum.

Pharſaliæ Lucani Finis.

PETRONII ARBITRI

SPECIMEN

BELLI CIVILIS.

PETRONII ARBITRI
SPECIMEN
BELLI CIVILIS.

Ecce, belli civilis ingens opus quisquis attigerit, nisi plenus literis, sub onere labetur. Non enim res gestæ versibus comprehendendæ sunt, quod longe melius historici faciunt, sed per ambages, deorumque ministeria, & fabulosum sententiarum tormentum præcipitandus est liber spiritus; ut potius furentis animi vaticinatio appareat, quàm religiosæ orationis sub testibus fides. * *tanquam si placet hic impetus, etsi nondum recepit ultimam manum.*

ORBEM jam totum victor Romanus habebat,
Qua mare, qua terræ, qua sidus currit utrumque,
Nec satiatus erat. Gravidis freta pulsa carinis
Jam peragrabantur. Si quis sinus abditus ultra,
Si qua foret tellus quæ fulvum mitteret aurum,
Hostis erat: fatisque in tristia bella paratis
Quærebantur opes. Non vulgo nota placebant
Gaudia; non usu plebeio trita voluptas:
Assyria concham laudabat miles in unda.
Quæsitus tellure nitor certaverat ostro.
Hinc Numidæ crustas, illinc nova vellera Seres,

Atque Arabum populus sua despoliaverat arva.
Ecce aliæ clades, & læsæ vulnera pacis.
Quæritur in silvis Mauri fera: & ultimus Ammon
Afrorum excutitur. Ne desit bellua dente
Ad mortes preciosa suas. Premit advena classes
Tigris, & aurata gradiens vectatur in aula,
Ut bibat humanum populo plaudente cruorem.
Heu pudet effari, perituraque prodere fata:
Persarum ritu male pubescentibus annis
Surripuere viros; exsectaque viscera ferro
In venerem fregere: atque ut fuga mobilis ævi
Circumscripta mora properantes differat annos,
Quærit se natura, nec invenit. Omnibus ergo
Scorta placent, fractique enervi corpore gressus:
Et laxi crines, & tot nova nomina vestis,
Quæque virum quærunt. Ecce Afris eruta terris
Citrea mensa, greges servorum, ostrumque renidens
Ponitur, ac maculis imitatur vilibus aurum,
Quæ sensum turbant. Hostile ac mobile lignum
Turba sepulta mero circumvenit: omniaque orbis
Præmia, correptis miles vagus extruit armis.
Ingeniosa gula est. Siculo scarus æquore mersus
Ad mensam vivus perducitur, inde Lucrinis
Eruta litoribus vendunt conchylia cenas,
Ut renovent per damna famem. Jam Phasidos unda
Orbata est avibus: mutoque in litore tantum
Solæ desertis aspirant frondibus auræ.

Nec minor in campo furor eſt, emptique Quirites
Ad prædam ſtrepitumque lucri ſuffragia vertunt.
Venalis populus, venalis curia Patrum:
Eſt favor in pretio, ſenibus quoque libera virtus
Exciderat, ſparſisque opibus converſa poteſtas,
Ipſaque majeſtas auro corrupta jacebat.
Pellitur a populo victus Cato: triſtior ille eſt
Qui vicit, faſcesque pudet rapuiſſe Catoni.
Namque hoc dedecus eſt populi, morumque ruina.
Non homo pulſus erat; ſed in uno victa poteſtas
Romanumque decus. Quare tam perdita Roma
Ipſa ſui merces erat, & ſine vindice præda.
Præterea gemino deprenſam gurgite prædam
Fœnoris illuvies, uſusque exederat 'æris.
Nulla eſt certa domus, nullum ſine pignore corpus:
Sed veluti tabes tacitis concepta medullis
Intra membra furens curis latrantibus errat.
Arma placent miſeris, detritaque commoda luxu
Vulneribus reparantur. Inops audacia tuta eſt.
Hoc merſam cœno Romam, ſomnoque jacentem
Quæ poterant artes ſana ratione movere,
Ni furor, & bellum, ferroque excita libido?
Tres tulerat Fortuna duces; quos obruit omnes
Armorum ſtrue diverſa feralis Enyo.
Craſſum Parthus habet: Libyco jacet æquore Magnus:
Julius ingratam perfudit ſanguine Romam.
Et, quaſi non poſſet tot tellus ferre ſepulcra,

Divisit cineres. Hos gloria reddit honores.
Est locus exciso penitus demersus hiatu,
Parthenopen inter, magnæque Dicarchidos arva,
Cocytia perfusus aqua. Nam spiritus extra
Qui furit effusus funesto spargitur æstu.
Non hæc autumno tellus viret, aut alit herbas
Cespite lætus ager. Non verno persona cantu
Mollia discordi strepitu virgulta loquuntur:
Sed chaos, & nigro squallentia pumice saxa
Gaudent ferali circumtumulata cupressu.
Has inter sedes Ditis pater extulit ora,
Bustorum flammis, & cana sparsa favilla:
Ac tali volucrem Fortunam voce lacessit:
» Rerum humanarum, divinarumque potestas,
» Fors, cui nulla placet nimium secura potestas,
» Quæ nova semper amas, & mox possessa relinquis;
» Ecquid Romano sentis te pondere victam?
» Nec posse ulterius perituram extollere molem?
» Ipsa suas vires odit Romana juventus,
» Et quas struxit opes, male sustinet. Aspice late
» Luxuriam spoliorum, & censum in damna furentem.
» Ædificant auro, sedesque ad sidera mittunt:
» Expelluntur aquæ saxis: mare nascitur arvis;
» Et permutata rerum statione rebellant.
» En etiam mea regna petunt. Perfossa dehiscit
» Molibus insanis tellus, jam montibus haustis
» Antra gemunt: & dum varios lapis invenit usus,

» Inferni manes cœlum ſperare jubentur.
» Quare age, Fors, muta pacatum in prœlia vultum,
» Romanosque cie, ac noſtris da funera regnis.
» Jampridem nullo perfundimus ora cruore,
» Nec mea Tiſiphone ſitientes perluit artus
» Ex quo Syllanus bibit enſis, & horrida tellus
» Extulit in lucem nutritas ſanguine fruges. »
Hæc ubi dicta dedit; dextræ conjungere dextram
Conatus, rupto tellurem ſolvit hiatu.
Tunc fortuna levi defudit pectore voces:
» O GENITOR, cui Cocyti penetralia parent,
» Si modo vera mihi fas eſt impune profari,
» Vota tibi cedent: nec enim minor ira rebellat
» Pectore in hoc, leviorque exurit flamma medullas.
» Omnia, quæ tribui Romanis arcibus, odi;
» Muneribusque meis iraſcor: deſtruet iſtas
» Idem, qui poſuit, moles Deus. Eſt mihi cordi
» Quippe cremare viros, & ſanguine paſcere luxum.
» Cerno equidem gemina jam ſtratos morte Philippos,
» Theſſaliæque rogos, & funera gentis Iberæ.
» Jam fragor armorum trepidantes perſonat aures.
» Et Libyæ cerno tua Nile gementia clauſtra,
» Actiacosque ſinus, & Apollinis arma timentes.
» Pande age terrarum ſitientia regna tuarum,
» Atque animas arceſſe novas. Vix navita Porthmeus
» Sufficiet ſimulacra virûm traducere cimba,
» Claſſe opus eſt: tuque ingenti ſatiare ruina

„Pallida Tisiphone, concisaque vulnera mande.
„Ad Stygios manes laceratus ducitur orbis„.
Vix dum finierat, quum fulgure rupta corusco
Intremuit nubes, elisosque abscidit ignes.
Subsedit pater umbrarum, gremioque reducto
Telluris, pavitans fraternos palluit ictus.
Continuo clades hominum venturaque damna
Auspiciis patuere Deûm, namque ore cruento
Deformis Titan vultus caligine texit,
Civiles acies jam tum spirare putares.
Parte alia plenos extinxit Cynthia vultus,
Et lucem sceleri subduxit. Rupta tonabant
Verticibus lassis montis juga, nec vaga passim
Flumina per notas ibant morientia ripas.
Armorum strepitu cœlum furit, & tuba Martem
Sideribus transmissa ciet; jamque Ætna voratur
Ignibus insolitis, & in æthera fulmina mittit.
Ecce inter tumulos, atque ossa carentia bustis
Umbrarum facies diro stridore minatur.
Fax stellis comitata novis incendia ducit;
Sanguineoque recens descendit Jupiter imbre.
Hæc ostenta brevi solvit Deus. Exuit omnes
Quippe moras Cæsar, vindictæque actus amore
Gallica projecit, civilia sustulit arma.
Alpibus aëriis, ubi Graio nomine, pulsæ
Descendunt rupes, & se patiuntur adiri,
Est locus Herculeis aris sacer. Hunc nive dura

Claudit hiems, canoque ad sidera vertice tollit.
Cœlum illinc cecidisse putes. Non solis adulti
Mansuescit radiis, non verni temporis aura:
Sed glacie concreta rigens, hiemisque pruinis
Totum ferre potest humeris minitantibus orbem.
Hæc ubi calcavit Cæsar juga milite læto,
Optavitque locum, summo de vertice montis
Hesperiæ campos late prospexit, & ambas
Intentans cum voce manus ad sidera dixit:
» JUPITER OMNIPOTENS, & tu Saturnia Tellus,
» Armis læta meis, olimque onerata triumphis;
» Testor ad has acies invitum arcessere Martem,
» Invitas me ferre manus: sed vulnere cogor,
» Pulsus ab urbe mea, dum Rhenum sanguine vinco;
» Dum Gallos iterum Capitolia nostra petentes
» Alpibus excludo: vincendo certior exul:
» Sanguine Germano, sexagintaque triumphis,
» Esse nocens cœpi. Quanquam quos gloria terret,
» Aut qui sunt, qui bella volunt? mercedibus emptæ,
» Ac viles operæ; quorum est mea Roma noverca:
» Ut reor, haud impune; nec hanc sine vindice dextram
» Vinciet ignavus. Victores ite ferentes,
» Ite mei comites, & causam dicite ferro.
» Namque omnes unum crimen vocat: omnibus una
» Impendet clades. Reddenda est gratia vobis:
» Non solus vici. Quare, quia pœna trophæis
» Imminet, & sordes meruit victoria nostra,

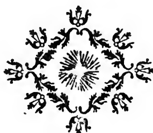
» Judice fortuna cadat alea. Sumite bellum,
» Et tentate manus. Certe mea caufa peracta eft.
» Inter tot fortes armatus nefcio vinci ».
Hæc ubi perfonuit, de cœlo Delphicus ales
Omnia læta dedit, pepulitque meatibus auras.
Nec non horrendi nemoris de parte finiftra
Infolitæ voces flamma fonuere fequenti.
Ipfe nitor Phœbi vulgato lætior orbe
Crevit, & aurato præcinxit fulgure vultus.
Fortior ominibus movit Mavortia figna
Cæfar; & infolito greffu prior occupat hauftus.
Prima quidem glacies, & cana juncta pruina
Non pugnavit humus, mitique horrore quievit:
Sed poftquam turmæ nimbos fregere ligatos,
Et pavidus quadrupes undarum vincula rupit,
Incaluere nives, mox flumina montibus altis
Undabant modo nata: fed hæc quoque juffa putares.
Stabant & vincta fluctus ftupuere pruina:
Et paulo ante lues jam concidenda jacebat.
Tum verò malefida prius veftigia lufit,
Decepitque pedes. Paffim turmæque virique,
Armaque congefta ftrue deplorata jacebant.
Ecce etiam rigido concuffæ flamine nubes
Exonerabantur, nec rupti turbine venti
Deerant, aut tumida confractum grandine cœlum:
Ipfæ jam nubes ruptæ fuper arma cadebant,
Et concreta gelu Ponti velut unda ruebat.

Victa erat ingenti Tellus nive, victaque cœli
Sidera, victa ſuis hærentia flumina ripis;
Nondum Cæſar erat: ſed magnam nixus in haſtam
Horrida ſecuris frangebat greſſibus arva.
Qualis Caucaſea decurrens arduus arce
Amphitryoniades; aut torvo Jupiter ore,
Quum ſe verticibus magni demiſit Olympi,
Et periturorum disjecit tela Gigantum.
Dum Cæſar tumidas iratus deprimit arces:
Interea volucer motis conterrita pennis
Fama volat, ſummique petit juga celſa Palati:
Atque hoc Romano attonito fert omnia ſigna:
Jam claſſes fluitare mari, totasque per Alpes
Fervere Germano perfuſas ſanguine turmas.
Arma, cruor, cædes, incendia, totaque bella
Ante oculos volitant. Ergo pulſata tumultu
Pectora per dubias ſcinduntur territa cauſas.
Huic fuga per terras, illi magis unda probatur;
Et patria eſt Pontus jam tutior. Eſt magis, arma
Qui tentata velit: fatisque jubentibus actus,
Quantum quisque timet, tantum fugit. Ocyor ipſe
Hos inter motus populus, miſerabile viſu,
Quo mens icta jubet, deſerta ducitur urbe.
Gaudet Roma fuga, debellatique Quirites
Rumoris ſonitu mœrentia tecta relinquunt.
Ille manu trepida natos tenet: ille penates
Occultat gremio, deploratumque relinquit.

Limen & absentem votis interficit hostem.
Sunt qui conjugibus mœrentia pectora jungant,
Grandævosque patres; onerisque ignara juventus
Id, pro quo metuit, tantum trahit. Omnia secum
Hic vehit imprudens, prædamque in prœlia ducit.
Ac velut ex alto quum magnus inhorruit Auster,
Et pulsas evertit aquas, non arma ministris,
Non regimen prodest: ligat alter pondera pinus,
Alter tuta sinu tranquillaque litora quærit:
Hic dat vela fugæ, Fortunæque omnia credit.
Quid tam parva queror? gemino cum Consule Magnus,
Ille tremor Ponti, sævi quoque terror Hydaspis,
Et piratarum scopulus: modò quem ter ovantem
Jupiter horruerat; quem fracto in gurgite Pontus,
Et veneratus erat submissa Bosporus unda,
Proh pudor! Imperii deserto nomine fugit,
Ut Fortuna levis Magni quoque terga videret.
Ergo tanta lues Divûm quoque numina vidit:
Consensitque fugæ cœli timor. Ecce per orbem
Mitis turba Deûm, terras exosa furentes
Deserit; atque hominum damnatum avertitur agmen.
Pax prima ante alias, niveos pulsata lacertos
Abscondit galea victum caput, atque relicto
Orbe fugax Ditis petit implacabile regnum.
Huic comes it sincera Fides, & crine soluto
Justitia, ac mœrens lacerâ Concordia pallâ.
At contra, sedes Erebi qua rupta dehiscit,

Emergit latè Ditis chorus, horrida Erinnys,
Et Bellona minax, facibusque armata Megæra:
Lethumque, Insidiæque, & lurida Mortis imago.
Quas inter Furor, abruptis ceu liber habenis
Sanguineum late tollit caput, oraque mille
Vulneribus confossa cruenta casside velat.
Hæret detritus lævæ Mavortius umbo,
Innumerabilibus telis gravis: atque flagranti
Stipite dextra minax terris incendia portat.
Sentit terra Deos, mutataque sidera pondus
Quæsivere suum. Namque omnis Regia cœli
In partes diducta ruit: primumque Dione
Cæsaris acta sui ducit. Comes additur illi
Pallas, & ingentem quatiens Mavortius hastam;
Magnaque cum Phœbo soror, & Cyllenia proles
Excipit, ac totis similis Tyrinthius actis.
Infremuere tubæ, ac scisso Discordia crine
Extulit ad Superos Stygium caput. Hujus in ore
Concretus sanguis, contusaque lumina flebant.
Stabant ærati scabra rubigine dentes;
Tabo lingua fluens, obsessa draconibus ora,
Atque intertorto laceratam pectore vestem
Sanguineam tremula quatiebat lampada dextra.
Hæc ut Cocyti tenebras, & Tartara liquit,
Alta petit gradiens juga nobilis Appennini,
Unde omnes terras, atque omnia litora posset
Aspicere, ac toto fluitantes orbe catervas:

Atque has erumpit furibundo pectore voces:
Sumite nunc gentes accensis mentibus arma;
Sumite, & in medias immittite lampadas urbes.
Vincetur quicumque latet: non femina cesset,
Non puer, aut ævo jam desolata senectus.
Ipsa tremat Tellus, lacerataque tecta rebellent.
Tu legem, Marcelle tene: tu concute plebem
Curio, tu fortem ne supprime Lentule Martem.
Quid porro tu Dive tuis cunctaris in armis?
Non frangis portas? non muris oppida solvis,
Thesaurosque rapis: nescis tu Magne tueri
Romanas acies? Epidauria mœnia quære,
Thessalicosque sinus humano sanguine tinge.
Factum est in terris, quidquid Discordia jussit.

SUPPLEMENTUM

LUCANI.

LIBRI SEPTEM,

Auctore

THOMA MAIO

ANGLO.

SUPPLEMENTUM

SUPPLEMENTUM

LUCANI.

LIBER PRIMUS.

ARGUMENTUM.

Rex Ptolemæus à Cæsare dimissus bellum parat. Oraculum Serapidis. Ptolemæi mors.

PERDIDERANT freta sæva minas, & ab æquore tutus,
Tutus ab insidiis imbellibus, & scelerata
Ægypti rabie, consedit litore Cæsar,
Vindictam spirans, tantaque efferbuit ira,
Quantam non Pharii potuit restinguere regni
Exitium. Justa est belli data causa gerendi:
Sed pudor, & magnam premit indignatio mentem
Bella dari tam justa, aut mollem audere Canopum
Cæsareas iras, infectaque tela mereri,
Quæ vix armipotens est ausa lacessere Roma;

Nec damno tantas iras leviore luiſſet
Quam libertatis jactura, & funere Magni.
Quod tamen incolumis per tanta pericula Cæſar
Evaſit, Superis poteras ignoſcere, Roma,
Si ſola Ægyptus redivivæ vulnera dextræ
Et ſævos poſthac gladios ſenſura fuiſſet.
Inferias tibi, Magne, pias hæc bella dediſſent
Et gratas Latio. Pharia de clade triumphum
Victori placida donaſſet fronte Senatus,
Templa coronaſſet votis, plauſuque ſuperbum
Spectaſſet læto currum Romana juventus.
Hæc patriæ forſan victoria conciliaſſet
Cæſaris arma ſuæ, ni dira ſequentia bella,
Ni Libycæ clades, & triſtis funera Mundæ
Victrices alio fœdaſſent crimine dextras.
At Nili ſcelerata cohors, quæ ſceptra dediſſet
Reginæ Arſinoë, ſubito mutata rebellat,
Fœmineum imperium, faſtuſque exoſa ſuperbos
Eunuchi Ganymedis, & implet caſtra tumultu.
Nec pavidum murmur; conſenſu audacia crevit,
Tantaque turba metu pœnarum ſolvit ab omni.
Nec mora: delecti ad tentoria Cæſaris ibant
Invita Arſinoë, pacem Regemque petentes,
Et delictorum veniam, dirumque Pothinum
Ut ſcelerum auctorem, & ſævum execrantur Achillam,
Qui facinus merita jam tandem morte luiſſent.
Auſonius Ductor, quamvis jam fervidus ira,

Pacem optans, Phariaque timens regione teneri
Dum procul Emathiæ coëant fragmenta ruinæ,
Dum, quas disperſit clades Pharſalica, rurſus
Jungantur vires, & caſtra hoſtilia creſcant;
Caſtigat primo dictis; mox fronte ſerena
Dat veniam precibus; nec tanta Cæſaris ira
Dignatur viles populos, impendere totos
Irarum fluctus cupiens civilibus armis.
Nil niſi Romani Imperii patriæque ruinas
Aut ſcelera eſſe ſuis aut digna pericula fatis
Credit, & imbellem Ptolemæum in regna remittit.

Quid tandem, miſerande puer, tibi proderit iſta
Libertas, quam morte lues, regnique ruina?
Tutior ab longe cuſtodia Cæſaris eſſet
Quam data libertas; nec cum captivus agebas
Eſſe nocens poteras. Te ſævi Cæſaris ira
Liberat ut fieres. Phariæ nam noverat aulæ
Perfidiam, moresque tuos, tua crimina ſperans.
Ut mox juſta cadas Cleopatræ victima regno;
Cujus adulterii pretium Nilotica ſceptra
Donabit Cæſar, dulcique impendet amori.

Nec Latium verſuta Ducem ſpes iſta fefellit.
Namque infelicem Ptolemæum in regna remiſſum
(Sive Ægyptiacæ fuit inconſtantia gentis,
Seu Regis vitium) confeſtim oblivio cepit
Et dextræ fideique datæ; nova bella parabat.
Conſiliis pravis, & ſpe deluſus inani,

Inque ſuam accelerat properantia fata ruinam.
Et ne ſubſidiis accreſcant caſtra marinis
Cæſarea, inſtructam diſponit in æquora claſſem,
Qua levis Ægypto diſterminat unda Canopum.
Inceptum viſa eſt primum Fortuna juvare.
Incidit in claſſem hanc ſociis diviſa carinis
Cæſaris una ratis, quæ fortem Euphranora vexit:
Hanc omni Phariæ puppes ſtatione ſolutæ
Circumeunt. Periit numeris oppreſſa triremis.

Regius interea per Deltam exercitus ibat
Terreſtris, multasque via muniverat arces.
Jam belli molem pulcherrima Delta tenebat,
Delta Ægyptiaci decus atque opulentia regni;
Per cujus virides ſinuato gurgite campos
Huc illuc ludit Nilus, gyrisque recurrens
Nunc ambit, nunc implicitis interſecat undis
Pinguia culta ſuis, & nigra ditat arena.
Huic nomen terræ dat litera Delta triformi.
Oceano Boreale latus defenditur, in quem
Infundit ſeſe ſepteno gurgite Nilus.
Quæ reſtant latera inde duo, duo brachia Nili
Ultima conſtituunt. Hæc inter brachia, quinque
In mare gurgitibus per Deltam volvitur amnis.

Magnus ab Æthiopum campis nigrantibus amnis
Volvitur, atque uno longè decurrit in alveo
Usque ad planitiem, qua ſurgit maxima Memphis
Pyramidum aggeribus totum celebrata per orbem.

Indulsit nimium faciles telluris opimæ
Fertilitas fruges populo, nimiumque pepercit
Agricolæ manibus, tanti jactura laboris
Ut fieri possit; moles ut vulgus inanes,
Vanaque Pyramidum miracla stupesceret Orbis.
Tot potuere manus steriles invertere glebas,
Emendare solum, muris circumdare terras,
Et tanto imbellem munimine cingere gentem,
Ut non incursum populi timuisset Eoi,
Non Persarum acies, pharetrataque robora Susæ;
Nec Macedûm æratæ cessisset præda Phalangi
Fertilis Ægyptus; sed inexpugnabilis armis,
Atque sui juris seclum mansisset in omne.
Volvitur à Memphi partito gurgite Nilus,
Extremoque Eurum versus ferit æquora cornu
Ad Pelusiacas arces; at gurgite mollis
Alluit occiduo litus portumque Canopi.
Huic dedit antiquum Menelai Navita nomen,
Litore (si famæ credas) tumulatus in isto,
Cum Pharii justus tenuit diademata regni
Proteus. Eripuit Paridi castissimus ille
Tindarida, & nullo vitiatam crimine servans
Post Trojam excisam ferro flammisque marito
Reddidit. Hæc tellus inter duo flumina Delta est
Dives opum, dives pecorum, lætisque colonum
Frugibus exaturans, atque urbibus inclyta magnis.
Quid Butum, Butive lacum, quo gentibus olim

Niliacis refponfa dabat Phœbeïa mater :
Quid fævam hofpitibus memorem Bufiridis urbem,
Funeftasque aras ? teve urbs pulcherima, nomen
Cui Venus ipfa dedit ? vel te delubra Minervæ
Alta tenens Saïs, quam rex Pfammiticus olim
Condidit ? antiquæ juxta ftant mœnia Mendes,
Qua Deus Arcadiæ Pan paftoralis in urbe
Religione patrum colitur. Cum matribus illic
(Ut perhibent) capri coïere, & femine mifto
Fœdavere uteros. Olim fic ille creatus,
Qui pueri nimio Cypariffi ardebat amore.
Ante tamen quam rex Ptolemæus ab urbe Canopo
Per Deltam tranfire parat, (nam nota Canopo
Templa Serapis habet) fcrutari oracula divûm,
Et belli cafus cupit explorare futuros.
Hic Deus alta tenens molli delubra Canopo,
Quem ferpentina Nilotica terra figura
Vicinique colunt, non voce oracula reddit,
Corniger ut Libycis colitur qui Syrtibus Ammon;
Non efuve, fameve, velut Memphiticus Apis,
Certa boni, fative mali præfagia pandit;
Nec Phœbo fimilis Cyrrhæo, Virginis implet
Concuffos artus miferæ, quam pœna recepti
Numinis, aut pretium mors immatura fequatur;
Erudit at placide humanam per fomnia mentem,
Nocturnaque quiete docet; nulloque labore
Hic tantum parta eft pretiofa fcientia, nullo

Excutitur ſtudio verum. Mortalia corda
Tunc Deus iſte docet, cum ſunt minus apta doceri,
Cum nullum obſequium præſtant, meritiſque fatentur
Nil ſeſe debere ſuis; tunc recta ſcientes
Cum nil ſcire valent. Non illo tempore ſenſus
Humanos forſan dignatur numen inire,
Cum propriis poſſunt per ſe diſcurſibus uti,
Ne forte humana ratio divina coïret.

Jamque Sacerdotes Regem in penetralia templi
Duxerunt. Tyrio reſplendens ſanguine & auro
Stratus erat lectus, quo tu, Ptolemæe, recumbens
Fatidici infelix captas præſagia ſomni.
Sacratos intrant templi ſola illa receſſus
Somnia, quæ Deus ipſe creat; nam cætera cuncta,
Quæ vel temperies varias, varioſve ſequuntur
Corporis humores, vel quæ repetita diei
Aut ſtudia, aut curæ finxerunt ſomnia, templo
Exteriore volant multas imitantia formas.
Illic præ reliquis fuſcam exhilarantia noctem
Formoſa ſpecie, roſeiſque volantia pennis
Sanguinea apparent, templique in margine ludunt.
His quoque de Veneris campo, placidoque vireto
Mille pharetrati fratres, gens mollis Amorum
Occurrunt noctu, & templo conſortia jungunt.
Illic flammatis aliis, vel fulguris inſtar
Nocturnæve facis, per ſumma cacumina templi
Somnia de flava naſcentia bile, volatu

Irato ftrepitant, tanquam hoftem quærere femper
Audacem, & fævas affueta laceffere pugnas;
Excelfoque parant cœlum fuperare volatu.
At contra timide tenebrofa per atria templi
Quæ nigra de bile fluunt, demiffius ibant,
Nocturnæque ut aves ftrident feralibus alis,
Inter bufta volant, & fœdis fola fepulcris
Invitant Stygios mœfta ad confortia Manes,
Illic per poftes, albataque mœnia templi
Ignavo inceffu, tardæ teftudinis inftar,
Somnia, quæ pituita creat, trepidantia ferpunt;
Ne fi forte cadant, liquidis mergantur in undis;
Nam femper vana falluntur imagine lymphæ.
Hæc inter volitant imitantia mille figuris
Quidquid agunt homines paffim; totidemque feruntur
Quot patitur magnus diverfa negotia Mundus,
Aut objecta tenet. Cedunt hæc fomnia cuncta
Divinis, quæ dat Numen, longeque remota
Non audent templi facros intrare receffus.

Nocte fere media Ptolemæi pectora fomnus
Vicerat optatus, cum jam divina Serapis
Somnia, mutandum Ægypti narrantia regnum,
Miferat. Inceffu tardo delubra petebat
Bos niger ingenti fpecie; geminisque micabat
Pelle infignitus ftellis; quarum altera tergo,
Altera fronte fuit media. Lugubre videtur
Mugire, atque oculis lacrymas effundere nigris,

Confectus macie, tanquam qui pabula nulla
Gustasset mœrens. Post majestate decora
Incedit, quamvis pullato fœmina cultu
Turrigero laceros effundens vertice crines,
Atque catenatos tendens post terga lacertos.
Tum, velut inferni plorarent carcere Manes,
Erupit subito tumulis lacrymabile murmur
Ex imis, scindi regalia Mausolea
Vidit, & erupto Ptolemæum exire sepulcro
Lagæum primo, reliquos hunc ordine reges
Pone sequi, miseræ crudelia fata gementes.
His vero attonitus visis Ptolemæus (ab omni
Nam gelidus trepido manavit corpore sudor)
Excusso somno templum circumspicit omne,
Talia Divorum quærens ostenta; sed illa
Quæ vidit clausis, oculis non vidit apertis.
Jamque sacerdotes veniunt, & somnia Regis
Audita horrentes, hinc lamentabile fatum,
Atque propinquantem regni dixere ruinam
Niliaci. Tum Dis patriis lustrantur, & aras
Incendunt votis. Sed Dî propiore ruina
Te, Ptolemæe, prement. Casus, miserande, futuros
Dum patriæ narrat, celat tua fata Serapis.
Interea valido Mithridates agmine nuper
Per Cilicum populos Syriæque extrema coacto,
Ad Pelusiacam properans pervenerat arcem,
Quæ viridem Ægyptum Syriæ disterminat arvis.

P v

Nam tota Ægyptus clauſtris munita duobus
Nititur ; acceſſum prohibens arx iſta pedeſtrem ;
Ut Pharos æquoreum. Tanti ſunt moenia regni.
Sed non egregium omnino Peluſia tardant
Clauſtra ducem. Una dies arcemque expugnat & urbem;
Inde rapit celeri Mithridates agmine curſum ,
Et ſe Cæſareis properat conjungere caſtris.
Hoc metuens equitum præmiſerat agmina turmis
Obvia Cæſareis Ptolemæus ; dum ſibi caſtra
Colle locat celſo , late qui deſpicit omnem
Planitiem , Ægyptus qua terram effuſa patentem
Explicat. Eſt proprio mons undique robore tutus :
Difficilem declive ſolum , præruptaque ſaxa
Una parte dabant aſcenſum : tuta palude
Pars alia eſt : rapido pars tertia cingitur amne.
Sola anguſta aditus ad montem præbuit iſthmos.
Sed non caſtrorum tanto munimine tutum
Se ſatis eſſe ratus , procul illo arcere parabat
Cæſaris occurſum ; pontes , aditusque remotos
Milite cuſtodit præmiſſo , & diſſita longe
Flumina nequidquam (infelix) defendere tentat.
Nam neque Romanis animis fiducia ceſſit
Contra hoſtes , contraque locos pugnare paratis :
Virtutem Phariæ nec ſuſtinuere catervæ
Auſoniam. Cedunt ripis , & terga per agros
Præcipites dantes victoribus omnia linquunt.
Conte&am vidit caſtris Ptolemæus ab altis

Corporibus terram, rubefactaque cæde suorum
Prata quibus steterant, proprii præsagia fati
Tristia concipiens animo; dum castra petentes
Quos fuga servavit pauci, non viribus augent
Auxiliove suos, implent sed cuncta timore.
Quorum victores fugientia terga secuti
Instabant; acrique ad Regia castra tumultu
Perveniunt; quæ jam Cæsar conamine toto;
Dum fortuna calet, dumque omnia plena timore;
Impiger aggreditur; nec adhuc victoria certa
Esse videbatur, Pharii dum castra tenebant.
Ite viri, dixit, belloque imponite finem.
Virtutis pretium, mercedem sanguinis, auro
Argentoque referta tenent tentoria Regis;
Niliacas gemmas, Erythræo è litore conchas,
Totque simul Procerum congestas undique gazas,
Quæ vobis debentur, ait, nunc sumere restat,
Et rapere à victis. Nec prædam quærere tantam
Segnis erat miles; parvam primo occupat Isthmon.
(Sola aditum hæc præbens disjungit ab amne paludem)
Illam præcipue pubes Ægyptia servat.
Illic concurrunt, oriturque miserrima cædes.
Hos formido ingens, & si vincantur in armis
Desperata salus: prædæ spes excitat illos.
Illic immensa rabie decernitur; amnis
Atque palus multo fœdantur utrinque cruore;
Semianimesque artus, & saucia corpora volvunt;

Quæ gemino pereunt fato. Dumque hostibus hostes
Conseruere manus, alternaque brachia nexu
Robusto tenuere, cadunt in flumina juncti;
Nec furiosa illic linquunt certamina; pugna
Contendunt ambo collapsi flumine vana;
Nam victum Stygias sequitur cito victor ad umbras.
Dumque omnes illa castrorum parte feroces
Concurrere manus Phariæ; celsum undique Cæsar
Contemplans montem, prærupta parte videbat
(Qua miseris est collis inexpugnabilis esse
Niliacis visus) nullo custode teneri;
Confestimque leves illuc jubet ire catervas
Quas Carfulenus duxit. Nec dura videntur
Hæc mandata Ducis; scandunt acclivia saxa,
Præcipitemque locum capiunt. Mors opprimit inde
Niliacos, poterat minimo unde labore repelli.
Jam Carfulenus per collem ascenderat audax,
Cumque levi intrarat Ptolemæi castra cohorte.
Attoniti fugiunt custodes; castra tumultu
Implentur; subitis perculsi casibus omnes
Huc illuc miseri discurrunt; quidve relinquant,
Quidve petant capti non norunt. Cæsariani
(Dum trepidant intus, dum conficit omnia terror)
Acriter instantes irrumpunt undique castris.
Implorat frustra veniam gens victa; furentes
Nec tenuit Cæsar gladios; mactare nocentes
Imperat, invisoque orbem purgare cruore.

Pars turbæ miseræ Latiis nutrita sub armis,
Et de Romuleis legionibus ante fuisset.
Hos olim e Syria duxit Gabinius audax
Exulis auxilio regis, belloque peracto
Pila satellitio Phario Romana reliquit.
Tempore torpuerant vires, luxuque Canopi
Cœperunt fracti veteres dediscere ritus,
Atque Ægyptiacos paulatim assumere mores.
Non procul a castris fugiens conspexit in undis
Rex miser haud magno pendentem a fune carinam;
Et cito conscendens, comites de litore jussit
Solvere, purpureos humeris dejecit amictus,
Ne nosci fugiens posset. Sed dura salutem
Fata negant; misero detracta insignia solum
Hoc Ptolemæe dabant, ut vilior umbra jaceres.
Namque hanc de castris Ægyptia turba carinam
Assequitur fugiens, properantque ascendere cuncti.
Cæsarei urgebant gladii post terga; fugasset
Jam timor officium; pavidis reverentia nulla
Regis erat, nimio dum pondere victa carina
Deficit, & rapidis Ptolemæus mergitur undis.
Plebeio extinctus fato, gelidoque sepultus
Rex, Ægypte, tuus Nilo jacet, ultima tantæ
Et miseranda domus soboles. Non Mausoleis
Excelsis habitant Manes, non Regia templis
Condita, marmoreis aut montibus ossa quiescunt
Lagææ de more domus, quæ funera luxu,

Divitiisque solet nimiis violare sepulcra.

Quam breve crudeles regnum, Ptolemæe, dederunt
Dî tibi ! non aliter Pharium diadema gerebas
Hostia quam tristem gestat moritura coronam.
Sed breviora tamen si Dii tibi regna dedissent;
Ad Styga venisses felicior umbra, priusquam
Sanguine Niliacas perfudit Magnus arenas,
Depulso qui sceptra tuo dedit ante parenti;
Te nunc occisi, rex ingratissime, Magni
Manibus inferias Cæsar (quem demeruisse
Crimine sperasti) mittit; Generique perempti
Ne possit debere nefas, ulciscitur ipse;
Inque tua titulum pietatis cæde requirit.

Pellæam tendens victor jam Cæsar ad urbem,
Ne Ducis adventum tanti, justasque timeret
Iras victoris sibi conscia turba rebellis,
Præmittit veniam cunctis, trepidantia solvens
Corda metu; leges populo, proavitaque jura
Se concessurum affirmans, & debita stirpi
Lagææ dudum Pharii diademata regni.

LIBER SECUNDUS.

ARGUMENTUM.

Cæsar amore Cleopatræ captus in Ægypto moratur, dum L. Scipio cum Rege Juba bellum in Africa renovat. Cæsar Pharnacem vincit.

SPLENDIDA Pellæam celebrant jam festa per urbem,
Et Ducis Ausonii laudes ad sidera tollunt
Servati Cives (dum passim altaria fumant)
Votaque Dîs solvunt. Nescis, gens impia, nescis
Cui causæ hanc debes veniam, patriæque salutem.
Non hanc semideive Canes, aut barbara præstant
Numina, queis ritu persolvis vota profano;
Nec Ducis inflectunt animum fulgentia tecta,
Non veterum monumenta Ducum, non templa Deorum,
Nec Macedûm cineres Regis, quos Cæsar adorat
Plus aris templisque tuis:-sed inania sacra,
Infirmosque Deos facie Cleopatra potente
Protegit, & stupro redimit Memphitica sceptra,
Nec visum est æquum Cœlestibus, ut meliori
Deberent causæ tam turpia regna salutem.
Jamque sui Pharias regnans Cleopatra per urbes
Auctorem fari regali splendida cultu
Excipit, & magno celebrat convivia luxu.

Atria fulgebant tali laqueata paratu
Qualem magna ſolent, ſed jam ruitura, ſtudere
Regna, quibus veteres, quas longa potentia fecit,
Oſtentantur opes, vitiis alimenta futuris.
Sed non divitiæ, non auro fulva ſupellex,
Gemmative tori paſſim, pictive tapetes
Cæſareos paſcunt oculos, nec talia curat,
Dum prope ſidereo cunctis ſplendoribus ore
Præradiat, vultuque movet Cleopatra ſuperbo.
Hanc videt, huic oculis & pectore totus inhæret;
Quoque magis cernit, magis ardet; cætera viſu
Splendida quæ primo, ſordent objecta ſecundo:
Fœmineus decor augetur, creſcitque reviſus.
Purpureas ſtupet ille comas, & candida colla,
Queis gemmis lux major ineſt. Abſcondere formam
Divitiæ eximiam, non exornare videntur;
Quamvis non deſunt Erythræo e litore gemmæ,
Non ſpolia Eoi Gangis, non quidquid in undis
Volvitur Aſſyriis, aut dives mittit Hydaſpes;
Non Arabum ex petris viridi ſplendore ſmaragdus,
Nec lapis auratus, quem dat Mareotica tellus.
Sidereis adamas radiis hebetatur ocelli,
Quoque minus lucet, formæ magis auget honorem.
Sapphirum pulchro pendentem pectore vincunt
Cærula venarum violaria; labra rubinus
Non roſea æquaret, niſi primo victa fuiſſet,
Et pudor augeret quem dat Natura ruborem.

Ausonius Ductor jamdudum saucius, ignem
Concipit inde novum, nimioque accenditur æstu;
Nec placidam celare studet, sed pascere flammam;
Quænam, inquit, nostris obstare potentia votis,
Aut quæ fama potest? quid sic durissima virtus
Oppugnata ageret? Facies absolveret ista
Judice raptorem cœlo, nam talia quondam
Stupra Deis summis celebres tribuere poëtæ,
Æthere qui toties posuere Tonantis amicas,
Et forma eximias fecere Heroïdas astra.
Temporibus si visa illis Cleopatra fuisset,
Non coma Niliacæ Berenices aurea cœlo
Fulsisset, pulchræ nec Pleiades astra fuissent;
Non stupri pretium radiantia plaustra tulisset
Callisto, aut Bacchi conjux formosa coronam,
Donec partem aliquam Cleopatræ stella sereni
Nobilitare poli certam dignata fuisset.
Jupiter exemplum mihi sit, quem sæpe coëgit
Sævus amor magno furtim descendere cœlo:
Vel potius nostra absolvant delicta Tonantem,
Cæsareum Jovi veniam det nomen amoris.

Ne, Cæsar, tua vota time; non pervigil ista
Hesperidum serpens fulgentia poma tuetur,
Nec nimio forma est hæc custodita pudore.
Sed puerilis Amor, vanique Cupidinis ignes,
Pectora qui stimulare solent innoxia vulgi,
Pastoresque rudes urunt, rurisque puellas,

Non tibi rem peragunt, Cæſar; nec cauſa domare
Vulgaris potuit Reginæ corda ſuperbæ;
Formoſamve tuis Cleopatram amplexibus offert
Dulcis amor Veneris: ſed regni inſana Cupido,
Majeſtas, nimiiſque optata potentia votis.
Hic amor affectus alios Ptolemæidis omnes
Pectore ſuſtulerat. Penitus ſi nullus ineſſet
Venarum calor, aut artus depaſceret ignis,
Laſcivos tamen amplexus in Cæſaris iſſet
Frigida, & Ambitio ſolviſſet tanta pudorem.
Quæ te cauſa fidem, Cæſar, violare coëgit,
Viſceraque in patriæ ſceleratos impulit enſes
Emathios Latio perfundens ſanguine campos,
Illa pudicitiam Reginæ in pectore vicit,
Proſtituitque tibi. Nec quiſquam Cæſaris altos
Suſpiciat poſthac animos, cum ſpiritus idem
Fœmineum impellit pectus. Qua Cæſar, eadem
Ambitione nocens facta eſt Cleopatra; fidelis
Nec manet hic civis, nec conjux illa pudica.

Ne tamen illicito Cæſar videatur amori,
Non patriæ viciſſe ſuæ, (nam Ægyptia tellus
Victa licet, nondum Latia eſt provincia facta,
Sed ſceptro ſubjecta manet) veritusque rebellem
Niliacum ſubito populum, ſi regna teneret
Fœmina, dum ſtirpis Lagææ maſcula proles
Vivat adhuc, puerum Ptolemæum luſtra videntem
Vix bina, Arſinoës, quam duxerat ante, ſororis

Conjugio avulſum Cleopatræ jungit, & illum
Immaturum annis Phario diademate cingit.
Hunc vocat Ægyptus Regem, Cleopatra maritum;
Defunctique locum fratris ſupplere videtur
Conjugio & regno. Quid præter nomina vana
Conjugii, regnique, puer miſerande, tenebis?
Quid præter titulos, thalamum dum Cæſar adulter
Poſſidet, & regnum conjux Cleopatra gubernat?
Nec rivalis adhuc fieri puerilibus annis
Cæſareive potes thalami, regnive ſororis.
Sed tenera poteris felix ætate videri,
Qua non inceſti cognoſces gaudia lecti,
Obſcœnoque carens fructu, noxaque carebis.
Conjugium innocuum magis hoc eſt, quo minus aptum;
Conjugis inceſti ſine crimine nomen habebis,
Et ſine curarum retinebis pondere regnum.

Humenti Nox atra polos involverat umbra,
Inque vicem Phœbi redeuntia ſidera cœli
Ornarant varie faciem, cum captus amore
Illicito Ductor Latius, vinoque ſolutus,
Dulcibus indulget votis, tandemque cupito
Reginæ fruitur thalamo, pulcherrima lecti
Gaudia deguſtans. Tantum ſuadere poteſtas,
Donaque, & illuſtris geſtarum gloria rerum
Fœmineæ poterant menti. Nec crimen ineſſe
Concubitu nimium tali, Cleopatra, putabunt
Qui Ptolemæorum thalamos, conſuetaque jura

Inceſtæ novere domus, fratremque ſorori
Conjugio junctum, ſacræ ſub nomine tedæ
Majus adulterio delictum. Turpius iſſet
(Quis credit ?) juſti ad thalamos Cleopatra mariti ;
Utque minus lecto peccaret, adultera facta eſt.

Pœna tamen ſequitur ; furtivi pignus amoris,
Cæſario infelix, fatis generatus iniquis
Cæſaris Auguſti cadet olim victima ferro
Cæſareos triſtans cognata cæde Penates.

Tempora dum Phario Ductor dependit amori
Auſonius, Libycis iterum fragmenta ruinæ
Theſſalicæ terris coëunt, quæ magnus agebat
Scipio dux belli. Cum quo (jam Cæſaris hoſtis,
Quamvis ille truces toties ſub Cæſare Gallos
Straviſſet) fortis ſtabat Labienus in armis.
Hic ſanctus Cato privata non concitus ira,
Sed patriæ imperium, & communia ſigna ſecutus
Militat ; injuſtis hic ſtat Petreius in armis,
Oblitus fidei, terris quem Cæſar Iberis
Donaſſet vita ; & Varus, cui ceſſerat omnis
Africa, Romanis quæ tum ſub faſcibus eſſet,
Quam ditione potens olim Carthago tenebat.
Delectas Libyæ turmas, & Punica ſecum
Agmina ducebat Varus, fallacia corda,
Membra leves : rubris induti veſtibus ibant
Ut fuſum in bello hac celarent arte cruorem.
Sub Varo populos ſitientibus arida venis

Cyrene Barceque ſuos ad prœlia mittunt,
Quæque Afris Siculos permiſcuit Æa colonos.
Tabraca bellantes Tyrio de ſanguine turmas
Mittit, & antiqua Phœnicum ſtirpe creatos
Dat populos Libycis dilectus regibus Hippo;
Atque Utica, & tanto Tapſus poſt inclyta bello.
Advenit his Libyco regum Juba maximus orbe,
Qui jam Cæſarea lætum de clade triumphum
Duxerat; infelix cecidit cum Curio fraude
Deceptus. Domino imperium non latius ulli
Contigit. Occiduo de cardine terminat Atlas:
Parte alia Thera, & confinis Syrtibus Ammon.
Undique diverſæ gentes, populique remoti
Conveniunt ad ſigna Jubæ. Fulgentia ſigna
Medorum antiqua Mauri de ſtirpe tulerunt.
Atque inopes, qui cum mundo commercia ſolis
Naufragiis Naſamones habent. Garamantes iniquo
Sub cœlo poſiti, ſteriles qui ſemper arenas
Squalidaque arva tenent ſolis fœcunda venenis.
Cumque his Marmaridæ medicas egere catervas,
Serpentum morſus cantu curare parati.
Audaces Numidæ, & frænorum neſcia turba
Maſſyli, levibus norunt qui flectere virgis
Ora ferocis equi; gregibusque aſſueta ferarum
Gens Getula viros mittit, qui cominus iras
Indomitorum auſi ſunt irritare leonum.
Autololesque vagi, pedibus qui vincere curſum

Venatoris equi celerem, cervique fugacis
Aſſueti; atque Mibæ vicino Sole peruſti,
Qui ferrum infamant, ſcelerataque tela venenis;
Et membra hirſuta capri qui pelle teguntur
Cyniphii venere Macæ; fortisque juventus
Quam Vaga, quamque Uzzita dabat, quam regia Zama
Nutrivit, vexilla Jubæ comitantur euntis.
Scipiadæ, Latiisque Aquilis hæc agmina jungit
Rex Juba; jamque actis intendunt viribus omnem
(Cum primum Zephyro putris ſe gleba reſolvit)
In Latium belli caſum transferre futuri.
Sed celer in cunctis, ſemperque inferre ſuetus
Nunquam bella pati Cæſar, mox irrita fecit
Hæc decreta Ducum, bellumque huc attulit omne.
Heu nimium cito Marmaricis cernetis in oris,
Quem vos Heſperia ſtatuiſtis quærere terra.

Dulcibus interea illecebris, luxuque Canopi
Captus, & afflatus fallente Cupidine Cæſar,
Laſcivas ducit Veneris ſub numine noctes,
Oblitus Libyæ tantas coaleſcere vires,
Fortunamque ſuam, & ſurgentia regna morantes.
Talibus illecebris, & molli fractus amore
Formoſæ Œchalidos Reginæ dicitur olim
Maximus Alcides. Humeros non fulva leonis
Terga Cleonæi velant, nodoſave fortem
Clava armat dextram; domitores mille laborum
Deſidia incipiunt duri torpere lacerti.

Nec jam vindicibus pacati viribus orbis
Terrentur Reges : sed plus Junonis iniquæ
Spes fævas facie formofa fœmina juvit,
Quam poterant ferratæ acies , aut omnia terræ,
Aëris , Oceanique , & Ditis monftra profundi.

Sed longo Fortuna Ducem torpere veterno
Non patitur tantum , medio nec Cæfaris acta
Deficere in curfu ; five accelerare ruinam
Romanam cupit inconftans , exofa potentem
Jam populum , & vires nimias quas fecerat ipfa :
Sive Deam puduit , leges venerandaque jura
Cæfaris ignavæ folum debere falutem
Defidiæ , & potius ftatuiffet perdere Marte
Quam fic fervare ; ut bellum , quod ftruxerat olim ,
Deftrueret rurfum Imperii faftigia tanti:
Nec plus res Latias facie Cleopatra nocente
Quam gladii ultores , & Theffala caftra juvarent.

Non tamen a Phariis primo civilia bella
Deliciis traxere Ducem , tantumve foporem
Excuffere tubæ Latiæ. Rex debilis illum
Et cito cafurus Pharnaces excitat , ut non
Ipfe ruat folus : fed fecum nobilioris
Fata trahat populi. Sic cum Leo magnus apertis
Dormivit campis , paffim formidine nulla
Illæfi carpfere greges fua pabula ; parvus
Forte culex ftimulis audacibus ora leonis
Cum pupugit , fomno excuffo fera nobilis ira

Infrendens magna, poſtquam protriverit hoſtem
Exiguum, nondum vindictam nactus, in omnem
Proſiluit campum, graſſataque ſanguine multo
Stravit equos, ſtravit tauros, armentaque tota
Exigui culicis temeraria facta luerunt.

Munere Pompeii Pharnaces impius olim
Cimmerium, & pretium ſceleris, diadema recepit.
Natus erat magno Ponti Mithridate, potentis
Qui populis Aſiæ quondam, Graiisque ſubactis
Æmula Romanis per terras arma gerebat.
Qui victus tandem, & Pompeii viribus omni
Exutus regno, nati impietate nefandi
Proditus eſt, ceciditque minor ſic gloria Magno.

Pharnacem nimia nunc ambitione tumentem,
Cum paribus dudum ſignis concurrere ſigna
Romanasque acies, & tantæ robora gentis
In ſe civili novit converſa furore,
Quærendi regnum pepulit ſpes vana paternum.
Quem fallax primo juvit Fortuna, futuris
Deceptura malis; Urbisque ad mœnia magnæ,
Quam debellati Mithridatis ſtruxerat olim
Pompeius monumentum ingens; devicit iniquis
Te, Domiti infelix, fatis; ad nota tulerunt
Mœnia barbarici Romana piacula Manes.

Lucida jam novies repararat cornua Phœbe
Ex quo Niliacas devenit Cæſar in oras,
Reginæque tument vitiati pondera ventris.

Quam

Quam verbis abiens solatur Cæsar amicis :
» O FORTUNARUM rectrix Cleopatra mearum ,
» Cæsaris & fatum , qui cætera fata gubernat ,
» Me nunc bella vocant. Crudelis amantibus arma
» Crudelisque sibi Pharnaces impia movit ,
» Exitioque suo nostrum interrumpit amorem.
» Tu cohibe lacrymas ; devictus sentiet hostis
» Cæsaris armati gemitus , & clade suorum
» Agnoscet quanta Cleopatræ amplexibus ira
» Divellor. Sed non nostris concurrere turmis
» Debilis audebit Pharnaces. Arma relinquet ,
» Quæ temere sumpsit , subito : nomenque fugabit
» Cæsaris invalidas acies. Avellor amore ,
» Non ad bella vocor ; citius victoria cedet
» Nunc quam pugna mihi; facilis venit, ecce, triumphus.
» Verum ut te caream , nec erit victoria læta ,
» Nec laurus jucunda mihi ; non ipsa triumpho
» Quæ comes est , tantum pensabit gloria damnum.
» A te discedam tristis , pulcherrima rerum ,
» A te , quæ fusca Ægypti lucentibus arva
» Irradias oculis , & splendidiora Deorum
» Tramite cœlesti , cui lactea nomina Græci
» Antiqui tribuere , facis ; sine qua mihi tellus
» Nulla placet , triste exilium Roma ipsa videtur.
» Sed nos hinc majora vocant certamina ; nondum
» Attigit optati Cæsar fastigia regni.
» Quantos debet adhuc nobis Fortuna triumphos !

» Quantaque civilis, quod restat, præmia belli
» Te, Cleopatra, manent! formam hanc venerabitur orbis
» Sideream. Australi populi qui litore degunt,
» Et nunquam Oceano fulgentia plaustra Bootæ
» Mersa vident : & quæ septem subjecta Trioni
» Gens jacet, in cujus nunquam regione Canopus
» Cernitur, hoc tantum cœlo contenta vagari,
» Nomen adorabunt Cleopatræ : litore gentes
» Occiduo, & quæ surgentem videt India Solem.
» Cum Nilo Tibris tibi serviet, & tua regna
» Defendent Aquilæ nostræ, Romanaque signa;
» Dum Reges inter famulos Cleopatra superbos,
« Et sceptris subjecta suis nova sceptra videbit.
» Talia nam (si nota fatis mihi Numina) spondet
» Hoc bellum Regina tibi. Nunc fata sequenda,
» Et cito quo ducunt. Uteri per cara tumentis
» Pignora, civilis belli post fata revertar.

At blandis Cleopatra dolis instructa, venustas
Cui niveæ frontis tanta est, ut luctus, & ipsæ
Vel lacrymæ deceant, lacrymis sic infit obortis :
» NON TANTI facio, Cæsar, mea vota precesque,
» Ut decreta Ducis tanti mutare valerent,
» A quibus humani generis fortuna per orbem
» Pendet; queis stellæ, queis Numina cuncta vacabunt.
» Audax Religio nimium, Pietasque superba
» Censetur, quæ magna optat mutare Deorum
» Consilia. Ah potius flammæ, votisque resistam

» Ipſa meis, dulcemque ſibi Cleopatra negabit
» Cæſaris aſpectum, quam tanta negotia, totque
» Bellorum laurus tardabit noſtra voluptas.
» Sed tamen ignoſcas paulum ſi, Cæſar, amori
» Indulget Cleopatra ſuo, ſi vivere tecum
» Exoptat, ſi caſtra ſequi victricia. Non pax
» Tutior ulla mihi quam claſſica Cæſaris eſſent.
» Quo propius bellum ſub te ductore ſecuta,
» Hoc magis a belli fuero terrore remota.
» Sed jam juſſa ſequar, Phariiſque videbor in oris
» Tutela ſecura tua, magnique putabo
» Cæſaris occiduis Alcidæ a Gadibus usque
» Eoum Gangem victricem extendere dextram;
» A Thule ad populos Auſtri. Tam diſſita Mundo
» Litora nulla jacent, ut jam divortia longa
» Inter nos faciant, ſi ſit tam Cæſar amando
» Quam vincendo celer.» Lacrymas tum ſponte cadentes
Combibit ore avido Cæſar, repetitaque jungit
Oſcula. Niliacis tandem digreſſus ab oris,
Tendit in Armeniam Libycis velocior Auſtris
Pharnacem exquirens; altæ hunc prope mœnia Zelæ
Invenit, & ſolo conſpectu fundit inertem.
Tam cito devictus pugnæ non ulla reliquit,
Sed tantum monumenta fugæ; nec fama loquetur
Pharnacis de bello aliud, quam tempore Cæſar
Quod venit, viditque hoſtes, & vicit eodem.
Heu quantum famæ Magni fuga detrahit illa

Pharnacis timidi, dum Cæfariana juventus
Mollitiem cernit gentis! Non digna triumpho,
Nec titulis tantis jam Pontica regna fubacta
Armenosque putant victos. Non deftruit illo
In bello Cæfar tantum diademata regis,
Sed Magni decus; exultans cum talia fatur:
» O FELIX Pompei! cui nomina tanta fubactæ
» Degeneres iftæ gentes, laurosque dederunt,
» Quando ego pugnaces Gallos, fortesque Sicambros
» Vincendo, nullum videor meruiffe triumphum.
» Fatum bella tibi fi tranfalpina dediffet,
» Noftrarum forfan noffes difcrimina laudum.
» Non hæc omnino civilia bella fuiffent ».

Sed majora vocant illinc difcrimina belli
Victrices Aquilas. Libycis confedit in arvis
Scipio Romanis cinctus legionibus, hoftis
Securus nimium, gelidi cum jam Capricorni
Terga premens, horas contraxerat inde diurnas
Phœbus; & acris hyems curfum frænarat aquarum,
Nudaque veftierat niveis nemora alta pruinis.
Sed præceps Cæfar, quem nunquam in bella ruentem
Tempeftas, triftefve hyemes potuere morari,
Ter jam Romulea factus Dictator in urbe
Vela dedit ventis, paulumque moratus in oris
Sicaniis, iterum Lilybæo a litore folvit,
Et prætervehitur magnæ Carthaginis arces
Semirutas, Clupeamque videns, male litora nota

Damnat, ubi infelix perituris Curio turmis
Appulit. Infauſtas oras, Uticamque relinquit,
(Quam Cato tum legum vindex juſtiſſimus armis
Præſidioque tenet, nomen qui ſumet ab urbe,
Æternamque urbi reddet per ſæcula famam)
Inde Adrumetum tendens, ubi Scipio belli
Ingentis Duĉtor Romanis ſtabat in armis.

LIBER TERTIUS.

ARGUMENTUM.

Levia aliquot Ducum prælia. Cn. Pompeius a Catone objurgatus in Hispaniam navigat. Pugna Thapsiaca, & Victoria Cæsaris describitur.

JAMQUE propinquabat bellum, Libyaque nefandi
Concurrunt iterum gladii, quos Thessala tellus
Vidisset. Pugna cur, Dii, voluistis in illa
Restare exiguum nequidquam sanguinis urbi?
Ut flueret torrente novo, fieretque secundum
Hic civile nefas? Una num clade pudebat
(Quantumvis magna) Romanam excindere gentem?
Aut una tanti populi regione jacere
Non est passa graves tristis Fortuna ruinas?
Jam Roma in Libya est. Latii quæ terra triumphos
Spectasset toties, jam tristia vulnera spectat.

Sed levibus tantum pugnis contenta parumper
Fortuna, extremi differt certamina Martis,
Tot subito gentes, perituraque millia letho
Condemnare pudet; nec adhuc feralia Thapsi
Arva Jubæ casus magni, vel triste videbunt
Scipiadæ exitium, donec coëuntia signa
Ductorum, atque aliquos belli Rhuspina tumultus

Vidit, & exhibuit tantæ præludia cladis.
Scipiadæ a castris Rex (in sua regna reversus
Quæ longe infestis populatur Sittius armis)
Discedit paulum ; plenamque hostilibus armis
Advenit Libyen una legione, relicto
Robore militiæ Lilybæo in litore Cæsar.
Nec de more suo dederat mandata relictis
Militibus quo conveniant, quæ signa sequantur;
Quemve petant portum, permittens omnia fatis,
Fortunæque suæ fidens. Cur, Cæsar inique,
Non pudet in minimis toties instare favori
Fortunæ, & toties casus tentare per omnes?
Non tibi sat visum est, bello quod semper aperto
Res agit illa tuas, & tantos conficit hostes
Cum plena pugnas acie, sine milite ni te
Protegat, & tua prospiciens temeraria cœpta
Dirigat in melius, Ducis objectumque periclis
Privatis toties redimat caput? An tibi parvum est
Effugisse Phari insidias, parvaque carina
Nocturni tutum vicisse pericula ponti?
Cur Divæ, imperium tibi quæ promiserit orbis,
Casibus exiguis pretiosum absumis amorem?
Postquam Adrumeti frustra corrumpere fidum
Confidium, qui Scipiadæ servaverat urbem
Præsidiis, Cæsar tentaverat, ordine certo,
Instructaque redit legione, nec urbe potiri,
Sed tuto remeare cupit. Sed vix fuga tanto

Induperatori concessa est tuta; frequentes
Confidii erumpunt equites, atque agmina turbant.
Summaque Ductoris laus est, & Cæsare digna
Rhuspinam salvis potuisse redire catervis.
Sola urbes inter Libycas jam Cæsarianæ
Perfugium tenui restat Rhuspina cohorti.
Hinc iterum Ductor fatis egressus eisdem
Dum cepit Leptim, & firmavit robore, pæne
Amisit rursus reditum. Labienus in armis
Acer erat, validisque vias præcluserat omnes
Insidiis. Virtute opus est, & Cæsare toto.
Fortunaque ejus summa jam tempus egebat.
Et vicere viri virtus, fortunaque. Visæ
Tempore sunt apto insidiæ; victorque cruento
Perque viros, perque arma viam mucrone recludit;
Bisque fugam Cæsar, solam vincendo paravit.
Dum prope signa Ducum vidit Rhuspina duorum,
Infestasque Aquilas, Uticæ Pompeius agebat.
Hanc Cato præsidiis tenuit; cum sic Cato sanctus
Alloquitur juvenem, & dictis castigat amicis.
» SURGE animis, Pompei, magnum patris assere nomen,
» Et generis fatum tanti. Scrutare remotos
» Terrarum tractus, per regnaque dissita quære
» Quantus erat fama genitor, quantasque reliquit
» Nominis hæredi solo vel nomine vires.
» Pompeii nato gladios quæ terra negabit?
» Quæ tibi non classes (armis pacata paternis)

» Æquora præbebunt? Hostis te viribus æquum
» Tanta facit fama, & mundo venerabile nomen.
» Si libet occiduos Orbis tentare recessus,
» Hispanosque armare truces, tua signa sequetur
» Cantaber, & Celtis sociatus nomen Iberus;
» Et tota Herculeis pubes a Gadibus, altos
» Ad Pyrenæos, extremaque litora mundi.
» Si nihil omnino patriæ miseranda moveret
» Afflictæ facies, si nil moritura moveret
» Libertas, possesque hilaris servire tyranno:
» Te privata tamen facerent mala Cæsaris hostem.
» Si pater arma tuus pro libertate gerebat,
» Nullus in Emathiis plus, quam tu, perdidit arvis:
» Sed sibi si genitor campo pugnavit in illo,
» Multo sunt tua damna illic majora, tibique
» Abstulit imperium victoria Cæsaris orbis.
» Sed bona, quæ moriens Genitor tibi vera reliquit
» Sunt vitæ exemplum, & gestarum imitatio rerum.
» Hæc tibi perpetuo, quæ non invisa potestas
» Cæsaris, aut fortuna potest auferre, manebunt.
» Labentem patriam teneris suscepit ab annis,
» Nullus adhuc titulis, nulloque insignis honore:
» Nec vires habuit nisi quas virtute paravit.
» Quantos ille Duces juvenili ardore subegit,
» Cum Marii mœstam lacerasset factio Romam,
» Et miseram assiduis implesset cædibus urbem!
» Quot tum pro patria felicia bella peregit!

» Illius auspiciis audax est Carbo peremptus,
» Et cecidit terris Sertorius exul Iberis,
» Præclarum Libyco (dignus tunc nomine Magni)
» Duxit (adhuc Romanus Eques) de Rege triumphum.
» Hæc fecit, nondumque tuos excesserat annos.
» Sed tu cur Libycis resides privatus in oris?
» Unius auxilium dextræ præstare valebis
» Hic tantum patriæ. Procul hinc tu collige vires;
» Et libertati Ductor succurre cadenti:
» Vel dignam tantis natalibus oppete mortem ».
Nil contra juvenis; sed tanquam Roma Catonis
Ex ore admoneat, promantve oracula vocem.
Obsequitur citius dicto, & dans carbasa ventis
Digreditur Libycis nunquam rediturus ab oris,
Ut cadat Europa magnus, Ductorque per agros
Tot ferat Hispanos Romanæ vulnera gentis,
Quot prima Emathiis victoria Cæsaris arvis
Proxima vel faciet Libycis. Nimis invida quanquam
Nobilis, ô Pompei, longe tibi fata negarunt
(Quæ patri dederant) felicia tempora vitæ:
Morte tamen patrem æquabis, magnaque ruina,
Nec fera fatalem vincet Pharsalia Mundam.
Sicaniis Cæsar vires jam nactus ab oris
Protinus Uzzitæ excelsum prope mœnia montem
Occupat. Huc ducunt collatis undique signis
Rex Juba Scipiadesque suas ad prælia turmas.
Conspectu Uzzitæ bellum jam constitit omne.

Scipio detrectat pugnam : nec dulcia tantis
Uzzitæ fato damnantur cladibus arva :
Quamvis ter Cæsar certaminis acer amore
Instruit armatus acies , ter provocat hostes.
Sed nullam pugnæ cum spem superesse videbat ,
Destituit rursus montem ; & læto omine Thapsi
Nocte iter emensus , fatalia venit in arva.
Illic Vergilius valido castella tenebat
Milite , Scipiadæ fidus , causæque Senatus.
Scipiadæ , Regisque Jubæ vexilla sequuntur
Ad Thapsum , quamvis cladis præsaga futuræ
Æthera non cessant dare signa minacia. Lumen
Horridius tenebris præbebant fulgura. Stellæ
Insolitæ visæ ; intonuit sine nubibus aër.
Et fragor armorum nocturnas terruit auras.
Ærata mœstus manavit casside sudor :
Et dura attonitis ardebant pila maniplis.
Vix poterant infausta examine tecta revelli
Signa solo : noctu Libycorum audita leonum
Murmura sæva. Solum Thapsi , montesque moveri
Cœliferumque Atlanta putant. Non læta videtur
Ulla avis ; infaustus bubo , nocturnaque castris
Strix queritur. Nec cum Superi mortalibus ista
Prodigia ostendunt , clades vitare futuras ,
Sed tantum trepidare docent. Feralia Thapsi
Scipiadæ peritura acies jam venit in arva ,
Quæ tot damnassent crudelia fata ruinis.

Æquore, quo Siculis Libye disjungitur oris,
Alluitur longo tractu peninsula Thapsus
Qua spectat Borean: adversa parte palude
Cingitur: in medio est aditus terrestris ad urbem.
Hanc isthmon quamvis non late extenditur, altum
Dividit in medio stagnum, binasque relinquit
Angustas utrinque vias. Hæc Cæsar ad ora
Exteriora isthmi pervenerat agmine læto,
Castraque munierat vallis fossaque profunda
Qua Thapsum spectant: ne forsan terga suorum
In pugna opprimerent hostes ex urbe ruentes.
Sed fauces pæne angustas obsederat isthmi
Scipio: Cæsareis adversaque castra locasset
Magnum opus intendens, si non cita pugna daretur,
Aggeribus structis, ductaque ad litora fossa,
Deceptos illis includere faucibus hostes.
Sed cœptum celare suum, vel ferre paratus
Incursum belli, pulchro instruit ordine turmas.
Romanas medio legiones ipse gubernat;
Tot varias dextro gentes sua signa secutas
Rex Juba ducebat cornu; lævumque tenebat
In Libycis Varus, Gallis Labienus in armis
Teutonicisque ferox; alarum frontibus, altis
Aggeribus bello similes stabant elephantes.
His juncti Getuli equites, Numidæque steterunt,
Pone feras variæ gentes levia arma gerebant,
Armati jaculis Mauri, pharetrisque veneno

Illata geſtabant ſcelerati ſpicula Mibæ.
Cæſaris at poſtquam inſtructam procedere vidit
Scipiades aciem, clara ſic voce cohortes
Incitat: » Oh Romana manus, ſpes ſola Senatus,
» Et patriæ tutela, animis ſi robora poſſet
» Addere Ductoris facundia, quanta diſerto
» Argumenta darent miſeræ tot vulnera Romæ,
» Viribus extinctæ leges, venerandaque jura,
» Ipſaque libertas armis oppreſſa nefandis?
» Si patriæ clades, ſi publica damna movere
» Nil poterant mentes, cui non Pharſalia luctus
» Exhibuit proprios, privataque funera? Quis non
» Aut fratres illic, aut natos mœret ademptos?
» Jam nunc ultrices ſpectant tot pignora dextras,
» Tot cari Manes. Tanto hic non juſtius arma
» Induimus quam Theſſalicis Pompeius in arvis,
» Quanto Theſſalicis augentur crimina campis
» Cæſaris. Accedent tam juſtæ Numina cauſæ.
» Nec, quoniam Emathia cecidit ſub Cæſare Roma,
» Vos tranſiſſe Deos, Romanaque jura peroſos
» Credite. Pompeio ſolitum Fortuna negavit
» Non Urbi auxilium; toties laſſata triumphis
» Privati, verita eſt ne, ſi cecidiſſet in arvis
» Emathiis Cæſar, deceptus crederet Orbis
» Non Romæ ſed Pompeio donaſſe triumphum,
» Privatique fuiſſe Deam. Non amplius Urbem
» Deſtituet Fortuna ſuam, fatiſve nefandi

» Cæsaris Ausoniæ sacras succumbere leges
» Imperiumque sinet. Non sunt hæc signa Deorum
» Iratorum Urbi (si me non omina fallunt)
» Ductorem vobis Libyco pugnantibus orbe
» Quod dant Scipiadem. Felicia nominis hujus
» Fata hic, aut Afros non est memorare necesse
» (Quos non ulla potest regio nescire) triumphos.
» Talia fas nobis sperare est; non minor armat
» Nos pietas : Latii nec nominis Annibal hostis
» Cæsare deterior. Patriæ junxere salutem
» Cum vestra Superi. Manibus reddetur eisdem
» Roma sibi & vobis. Virtute accersite fatum.
» Communi proprios cum libertate Penates,
» Conjugia atque domos istis conquirite campis ».
Militis erigitur virtus, animosa cohortes
Ira subit Latias, pugnæque accendit amore.
Nec minus interea vario clamore fremebat
Dissona turba Jubæ, & belli undique signa petebat.

Cæsar, ut optatum Diis advenisse secundis
Pugnandi vidit tempus, sic voce cohortes
Incitat audaces : » DEXTRIS victricibus iste
» Ultimus en sudor, qui tot mercede labores
» Pensabit digna, qui tot livore negatos
» Hactenus, & magna meritos virtute triumphos
» Afferet. Ista dies quascunque aut Gallia laurus,
» Aut Rheni gentes, aut victa Britannia debent
» Virtuti dudum vestræ, nuperve subactæ

» Promittunt gentes, invitis hostibus, omnes
» Invito livore dabit. Longeque triumphum
» Majorem de rege Juba victoribus addet.
» Nec dubitare mihi fas est; fallentia nunquam
» Signa, truces oculos video, vultusque minaces.
» Victores novisse suos, fragmenta ruinæ
» Emathiæ discant». Dixisset plura; repente
Cum fera de dextro cecinerunt classica cornu,
Prosiliuntque acres (nec eas retinere Tribunus
Centuriove potest) ad prælia sponte catervæ.
Non inhibet Cæsar, sed laxat fræna furori.
Carcere sic pronus nimium ad certamina currus
Cum forte erumpit, lorisque auriga retentis
Frustra inhibere studet, tandem dat victus habenas.

Utraque jam tanto concurrunt agmina motu,
Quanto (si longæ flexum natura Malææ
Donaret nautis) adversis bina coïrent
Æquora gurgitibus. Pulsat fragor æthera, montes
Undique vicini excipiunt, resonantque furentes
Pugnantum voces. Siculas it clamor ad oras.
Huncque repercutiunt Lilybeïa saxa, timentque
Vel sonitum belli terra retinere quieta.
Non ita pinifero Boreas cum Thracius Ossæ
Incubuit, resonant quassatæ turbine silvæ;
Murmure nec tanto Nilus, cum de Cataractis
Præcipitat duris illisas cautibus undas
Astra lavans, surdas habitantibus obstruit aures.

Scipiadæ dulcis ſtimulat vindicta catervas :
Cæſareas ingens premit indignatio turmas ,
Quod nova defuncto ſuccedant prælia Magno :
Inventusque alius Ductor civilibus armis.
Sanguine merguntur campi , vicinaque multo
Tincta cruore palus ; & quod tot vulnera rubrum
Emittunt flumen , fœcundam putria terræ
Alligat in glebam , & ſteriles connectit arenas.
Inter utramque aciem volitat feralis Enyo ,
Lampada funeſtam quatiens. Reſeraverat antrum
Tartareus Rector pallens , utque arma nefanda
Spectarent , caperentque ſui ſolatia fati ,
Inviſas illuc Libyes emiſerat umbras.
Undique conſedere arvis , nigraque corona
Infecere diem , verſatilis umbra Jugurthæ ,
Annibalis ſævi Manes , captique Syphacis :
Qui nunc everſas ſecum Carthaginis arces
Ignovere Deis , poſtquam feralia campi
Prælia Thapſiaci , & Latios videre furores.
Sed tamen Auſoniæ civilia vulnera dextræ
Afra luet tellus , & plus vaſtabitur , ætas
Proxima quam reparare poteſt. Inarata jacebunt
Arva , ruentque ſuis vacuatæ civibus urbes.
Quæque viri coluere , feræ nunc rura tenebunt.
Qua Reges olim per gentes jura dederunt ,
Tigris erit , pardusque , & habebunt regna leones.
Innocuus vivet ſerpens , & nulla , venenis.

Dum deerunt homines, peſtis cenſebitur Orbi.
 Cæſareis leviter percuſſi pectora telis
In ſua converſis elephantes agmina frænis
Præcipites rabie currunt. Tum robore denſos
Indomito turbant cuneos, atque agmina Regis
Proſternunt confuſa Jubæ. Nil arte valebant
Rectores miſeri, nil vi; Fortuna regebat
Sola feras, contraque ſuos pro Cæſare miſit.
Illi hoſtes, illi ſocii, dum nemo gubernat,
Quos Fortuna facit. Vicinum elephantibus agmen
Getuli, Numidæ equites crudeliter illic
Calcabantur humi. Vaſta pars mole ferarum
Contrita eſt; foſſas pars præcipitatur in altas.
Tunc infelices tutela orbati elephantum
Tot Libyæ populi, & gentes levia arma gerentes
Cæduntur cumulis paſſim, jugulisque fatigant
Cæſareos ſolis; nec ſtantes amplius hoſti
Hic bellum ſed præda manent. Haſtilibus igne
Duratis quid Bamuræ jam nuda juventus?
Quid levibus contra Romanos cominus hoſtes
Autololes jaculis? nil illis ignea plantæ
Vis prodeſt, curſusque levi velocior aura.
Non bene Cyniphiis hirſuti tegmina capri
Pectora defendunt. Vix contra Cæſaris enſes
Æs ferrumque valent. Implentur ſanguine foſſæ.
Mœſta madet tellus, & de tot gentibus unus
Purpureus cæſis infecit paſcua torrens.

Non Juba per mortes hominum, privataque fata,
Sed gentes pariter cæsas, populosque jacentes
Metitur quantis pereunt sibi regna ruinis.
Nec sua post tantam cladem munita putavit
Castra satis, miseram victis præstate salutem;
Sed cum Petrejo fugiens tentoria cunctis
Splendida divitiis hosti permisit avaro.
Quæ cito Cæsarei victorum terga sequentes
Diripiunt, opibusque Jubæ, tantisque potiti
Bellorum exuviis operum mercede, priusquam
Sanguinolenta fuit victoria plena, fruuntur.

Sed non tam celeri bellum pro Cæsare cursu,
Qua Latiis stabat vallatus Scipio turmis
Atque pares fulsere Aquilæ, Fortuna peregit.
Hic incerta diu varii stetit alea belli:
Hic hæsit fatum, & dubiis victoria pennis
Inter utrumque agmen visa est volitare; repellit
Viribus hæc acies vires; alternaque dextras
Crimina civiles fœdant; dum maxima regnant
Hic odia, hic cædes; animos in prælia tanquam
Causa mala augeret; tantoque ardentior ira
Quo scelerata magis dubitant ostendere fata
Quid tandem Romæ fortunave Cæsaris esset.
Ex acie tandem Libycæ fugere cohortes
Quæ duce sub Varo steterant; dare terga coactus
Dux simul; & tu Gallorum, Labiene, tuorum
Corpora cæsa videns, Thapsi funesta relinquis

Arva gemens ; aliis demum civilibus armis ,
Romanisque iterum fervate furoribus , arvo
Pars Latiæ cladis Mundano magna jacebis.
Nec fato occumbes (acerrime Cæfaris hoftis)
Dum potis eft certare fuo cum Cæfare Roma.

Scipio ut adverfas videt increbefcere vires ,
Cedentesque fuas , nec jam reparabile bellum ,
Fluctuat ancipiti divifus pectora cura ;
Ingerat an medios fefe moriturus in hoftes ,
Ut populi caput Hefperii , Ductorque Senatus
Summo in honore cadat felix, Stygiasque per undas
Maxima Romani defcendat nominis umbra :
An fperaret adhuc , atque ultra fidere fatis
Aufoniis , tantoque velit fupereffe dolori.
Decepit tandem fiducia vana futuri
Succeffus miferum , pulchrumque excuffit amorem
Mortis : ut Emathia , caput oblatura fuperbo
Victori , Magnum fpes dira fefellerat olim.
Hos animo cafus volventem concitus aufert
Scipiadem ex acie fonipes ; cum territa paffim
Agmina cœperunt toto difcurrere campo ;
Cedentesque equites tutas petiere latebras
Montibus Uzzitæ : peditum pars magna petebat
Caftra Jubæ , fi forte brevem præftare falutem
Defeffis alti poterant munimina valli.
Sed poftquam fe deceptos , & caftra cruentis
Cæfareis poffeffa vident , tum tela cohortes

Victæ projiciunt, & inermia brachia tendunt.
Sed nihil (ob rabies civilis dira furoris)
Profuit heu miseris submissio. Cæde nefanda
Sternuntur, quamvis gladios inhibere suorum
Contendit Cæsar frustra, & clamore furentes
Increpuit magno , Cives nunc esse memento,
Non hostes , miles ; partum virtute triumphum
Cur feritate nova maculas ? hæc sanguine sero
Quam paris invidia est plus quam victoria nobis.
Sæpius hæc mœstus clamat ; pars nullaque belli
Civilis tum Cæsar erat. Sed perdere cives
Quæ toties poterant , non jam servare valebant
Jussa Ducis. Jugulant miseranda cæde cohortes
Scipiadæ, strictisque odium mucronibus explent
Invito Duce Cæsarei. Et qui jussa per annos
Tot Ducis implessent magni crudelia semper,
Nunc solum , cum justa dedit mandata , rebellant.
Jam vero ingentem pro Cæsare fata ruinam
Sparsissent campis , & tecta cadavere tota
Planities funesta jacet. Tandemque sequendo
Defessas Cæsar revocans ad signa cohortes,
Prospera divitiis Regum certamina donat.

LIBER QUARTUS.

ARGUMENTUM.

Juba & Petreius ſe mutuis vulneribus interficiunt. Scipionis & Catonis fata deſcribuntur.

NON funeſta tamen clades quas fecerat omnes
Terra capit Thapſi ; tantæve jacere ruinæ
Anguſto potuere loco. Quot fata per oras
Thapſiacæ ſpargent ingentia vulnera pugnæ,
Ne non diverſis famam regionibus olim
Funera tantorum faciant diviſa virorum !
Rex Juba Petrejo & paucis comitantibus urbem
Ad Zamam imperii ſedem, qua pignora cara
Uxoresque ſuas, gazasque reliquerat omnes,
Advenit infelix. Sed jam clauſere rebelles
Zamenſes Regi portas, victoque negarunt
Introitus, odium ſævi crudele tyranni
Auſi fortuna tandem pereunte fateri.
Nil precibus, mixtiſve minis, vultuve moventur.
Perdita majeſtas victo ; penditque prioris
Jam Juba ſævitiæ pœnas. Oh fera tyranni
Cognitio ! dum regna manent, ſe neſcit amatum
Inviſumve ſuis. Affectus ſola latentes
Servorum pandit Fortuna adverſa : ſed illa,

Quæ poſt regna venit, cui nulla potentia juncta eſt,
Cognitio torquet miſeros; nec reddere grates,
Nec licet ulciſci. Seros (& non niſi tantum
Ut doleant) oculos aperit Fortuna tyrannis.

Excluſi rapido fugiunt per devia curſu,
Et Villam, paucis equitum ſtipantibus, intrant
Rex Juba Petrejusque ſimul. Tum feſſa quiete
Corpora componunt ſtratis, ægrosque per omnes
Devolvunt animos caſus, ſolamina donec
Ultima laſſatis ingens audacia præbet.
Continuo inſtaurant epulas, plenisque Lyæo
Diſcumbunt menſis. Poſtquam compreſſus edendi
Eſt amor; intrepido tandem ſic inchoat ore,
Petreiumque toris Juba Rex affatur ab altis:
„En Romane vides quo nos Fortuna redegit:
„Sola relicta ſalus clementia Cæſaris; at non
„Nos duo tam fuimus temnendi Cæſaris hoſtes,
„Adverſuſve illum tam innoxia geſſimus arma,
„Ut veniam liceat ſalvo ſperare pudore,
„Oblatave frui. Quæ non dant arma ſalutem,
„Dent libertatem nobis. Me certa manebit
„Libertas ferro; nec dignam credere vitam
„Hanc poſſum votis, ut ſupplice Rege ſuperbus
„Intumeat Cæſar; nec quem vidiſſet honore
„In ſummo forſan (ſi vel Pompejus in arvis
„Theſſalicis olim, vel noſtris Scipio terris
„Viciſſet) me jam captivum Roma videbit,

» Regia præbentem ridenda Quiritibus ora
» Ante triumphantes currus, ut victa Syphacis
» Atque catenati traxerunt colla Jugurthæ.
» Nec Juba ridendum, nec erit miserabile nomen
» Cæsareis. Non corda mihi, non tela, manusve
» Ad lethum desunt : sed te, Petreje, supremæ
» Participem facio famæ, mortisque decoræ.
» Causa reos eadem junxit, fortunaque victos;
» Nunc eadem virtus morientes jungat utrosque.
» Stringe ensem, & mecum pariter nunc utere dextra.
» Quæramus pulchram per mutua vulnera mortem,
» Et libertatem citius quis donet amico
» Contendat feralis Amor ». Petreius ense
Sic breviter stricto : »Libycorum maxime Regum,
» Cujus honoratum per sæcula nomen habebit
» Ausonia, hanc laudem cui me debere fatebor
» (Nec pudet Hesperium Ductorem discere, tanto
» Rege docente, mori) Latius gaudebit honore
» Hoc Genius, ne te captivum Roma videret,
» Quem libertates nostras legesque tuentem
» Laudavit toties, sociique infamia Regis
» Cæsaris injustos posset decorare triumphos.
» Roma Jubæ, sicut Masinissæ, nomen amabit;
» Nec meliore nota signabit Cæsaris acta
» Quam Catilinæ olim, & diri consulta Cethegi. »
Dixerat, & totis concurrunt viribus ambo,
Grataque dant, referuntque per ictus vulnera crebros.

Crederet hoc quisquam, tanto conamine, tanta
Pugnatum virtute mori, non vincere ? tandem
Petrejus cecidit. » RETINE, Petreje, parumper
» Feſtinantem animam, clamat Juba, dum comes umbræ
» Umbra tuæ hoc gladio ad Stygias demittitur undas.
» Quis regni poſthac confidet viribus ? aut quem
» Gloria decipiet ſceptri, ſoliive ſuperbi
» Lubrica majeſtas ? Cunctis deſertus ad umbras
» Nudus eo, nuper Libyco Juba maximus orbe.
» At vobis, populi infidi, & tibi, Zama rebellis;
» Sit Latium precor uſque jugum grave, perfidiamque
» Hanc veſtram domino domino pejore luatis ».
Tunc iterum gladio pectus ferit; evolat acer
Spiritus, æternæque oculos clauſere tenebræ.

Ecce alios luctus, aliudque per æquora funus
Nobile Thapſiacis Fortuna vehebat ab arvis.
Scipio Dux belli tanta de clade ſuperſtes
Non dedignatus parva tentare carina
Et ſola Libycum pelagus, properabat ad oras
Hiſpanas, ubi Pompeji civilia cogunt
Rurſus in arma viros; ſed tempeſtate repulſus
In portum Hipponis vehitur. Se Scipio ſentit
Cum nave amiſſum; nec portum evadere vento
Oppoſito licuit. Clara tum voce dolorem
Teſtatus clamat: » PELAGUSque ipſæque Procellæ,
» Et conjurati pugnant pro Cæſare venti.
» Oh utinam Thapſo cecidiſſem, ſtrage virorum
» Mixtus;

» Mixtus ; nec tanto placuisset vita superstes
» Imperio, (Ductor summo Romanus honore
» Ad Stygias venissem undas ;) aut ante tulisset
» Hanc male servatam potius Pharsalia vitam,
» Quam Thapso infelix duxissem bella Senatus,
» Ultaque Scipiadem vidisses Africa victum.
» Vos claræ majorum animæ, quos Africa sensit
» Sæpe triumphantes, ut cum Carthaginis altæ
» Excidio, captusque Syphax, claraque fugatus
» Annibal ex acie testantur, fata Nepotis
» Ne pudeat vestri, miserandaque bella videre.
» Nam neque me Libye vicit : sed viribus ipsa
» Scipiadem, seseque suis hic Roma subegit.
» Cum patria a patria vincor moriorque cadente
» Libertate libens. Misere hunc Numina ventum
» Adversum, ut morerer ; ne spe delusus inani
» Optarem forsan tanto superesse dolori.
» Hispanas iterum Romana ad prælia gentes
» Pompeii cogant juvenes, legesque requirant,
» Et libertates : mea tunc fortuna peracta est.
» Et quanquam hæc armata manus testabitur orbi
» Me terra potuisse mori : placet æquore mergi,
» Ignotumque illic funus per sæcla manere.
» Oh nunquam veniat fluitans ad litora truncus,
» Ne Libyca condatur humo ; victique futuris
» Scipiadæ ostentent monumenta nepotibus Afri ».
Tunc latus ense fodit, nec eo contentus in æquor

R

Prosilit; emissi spargit pars transtra carinæ
Sanguinis; æquoreos tingit pars altera fluctus;
Migrantique animæ fatum non sufficit unum.
Demersum monstris jacet, eheu! præda marinis
Nobile Scipiadæ corpus, nec colliget urna
Flebilis hos cineres; nec tanto nomine dignas
Exequias tibi Roma dabit; passisve capillis
Scipiadem, extremum generis, lugebit ademptum.
Agmina de campis passim fugientia cunctas
Implessent magnis Libyæ terroribus oras.
Præsidiis tum forte Uticam Cato nobilis urbem
Ausoniis tenuit; qui nota clade Senatus
Scipiadæque fuga, victorem arcere parabat,
Hortaturque suos alacer defendere muros.
Sed frustra; heu nimium trepidantia pectora sensit!
Et victum fama non visi Cæsaris agmen.
Tum Cato militibus vultu immutatus eodem
Ignovit pavidis. Ultro fugientibus ipse
Prospexit, classes portu contraxit ab omni
Vicino, remosque dedit properantibus aptos.
Cunctorumque, suam quamvis projecerat ipse,
Non dedignatur Ductor curare salutem.
Solatus cives Uticæ, & trepidantia verbis
Pectora confirmans placidis, quam certa supersit
Spes illis veniæ, victis clementia quanta
Cæsaris, edocuit. Talis cupit ipse videri
Civibus, aut qui non donatam a Cæsare vitam

Sperneret. Illum etiam, cui non duriſſima virtus
Affectus celare ſuos permiſerat unquam,
Quem nullus ſimulare timor docuiſſet, aperto
Vel deflexiſſet rigidi de tramite veri,
Tandem mortis amor cogit ſimulare Catonem.

Orbarant homines jam luce ſilentia noctis
Inque vicem feſſis donarant regna quietem;
Cum gratos cuncti, quos cura dolorque ſinebant,
Carpebant ſomnos: ſed non tranquilla Catonem
Exemit virtus curis mortalibus, alto
Ut jaceat ſomno oppreſſus: ſed libera mentis
Erigat ut ſe vis, contempleturque futura
Sæcula, & æternos vitæ immortalis honores.

Ante tamen contemplatrix quam dogmata veræ
Scrutari poſſit Sophiæ, moralibus apte
Præceptis purganda anima eſt; prius ejiciendi
Affectus pravi, cunctæque e pectore ſordes,
Ira nocens, & luxuries, & fœda libido.
Hos igitur motus animi (purgantia ſicut
Corporis humores pravos medicamina tollunt)
Moralis plene educat Medicina, priuſquam
Divinum, ſummumque bonum ſcrutarier auſa
Sit contemplando, ne denſis preſſa tenebris
Mens erret cæca, & vitiis decepta fatiſcat.
Sic longa virtute fuit mens ſancta Catonis
Purgata; atque illi vitæ immortalis honorem
Jam contemplanti divini fata Platonis

Phædonem tradunt ; cum lætus talia fatur :
» SALVE ſanĉte liber Superis demiſſe Catoni ;
» Dirige tu curſum , vitæque extrema meantis
» Inſtrue ; non alium moriturus quæro magiſtrum ;
» Nec reſtare alias voluerunt Numina curas.
» Jamque mori certo liceat mihi diſcere , quid ſit
» Mors, quid vita fuit, quid erit ; num nulla futura eſt ;
» An vivant animæ poſt funera : præmia juſtis
» Quæ reſtent : quæ ſacrilegos vindiĉta manebit ».

Dum contemplatur , mentis ſe libera tollit
Nec turbata acies , abſtraĉtaque corpore vires
Exercere ſuas contendit pura facultas.
Tunc volitans excelſa petit , nimiumque remotæ
A terris , quo non oculi , non organa ſenſus
Corporei penetrare valent , fulgentia cœli
Corpora ſcrutatur ; nec eis contenta , requirit
Splendoris fontem cunĉti , lucisque beatum
Principium , æternique Dei veſtigia adorat.
Hæc magis atque magis cœleſtia diſcere tentat
Contemplans anima : at cæcis obduĉta tenebris ,
Et depreſſa gravi connexu corporis , ipſa
Se non poſſe videre videt. Solatia ſola hæc ,
Quod meliore frui poſt mortem lumine ſperat.
Immortalem animam ſpes hæc probat: aut tibi fruſtra
Spem dedit omnipotens : fruſtra te juſſit amare
Quæ nunquam poteris cognoſcere , cur ſapientes
Dum terris vivunt ſpernunt terrena , nec aurum ,

Regna, voluptates quærunt, quæ ſola videntur
Splendida: ſed quæ non cernunt cœleſtia tantum
Depereunt, ſi non cœleſtia gaudia tandem
Exciperent; ſed non illuc aſcendere poſſunt
Corpora, quæ gravia, & terrenis mixta creantur
Principiis, in quæ tandem reſoluta redibunt,
In terramque cadent. Animæ eſt cœleſtis origo,
Igneus atque vigor, ſubſtantia pura, ſuique
In toto ſimilis; variis nec partibus illa
Compoſita eſt; ideo nullo diſſolvitur ævo;
Sed ſibi corporeo laxata a carcere vivit.
Felices poſthac animæ, quas corpora nullis
Fœdarunt vitiis nullaque libidine morſas
Detinuere olim, quæ, dum ſub carne latebant,
Contemplatrices abſtractæ a carne volarant
Sæpius ad cœlos, cœlis poſt fata quibuſcum
Fœdera ſanxerunt viventes ſacra, locantur,
Æternaque illic lætantes luce fruuntur:
At tenebroſæ animæ, nimium quæ carnibus olim
Demerſæ jacuere ſuis, queis tetra libido
Atque voluptates, ſolum quas ſenſus alebat,
In terris notæ, poſthac de carne ſolutæ
Aſpectum cœli, cum quo commercia nullæ
Viventes habuere, timent, nec luce fruuntur:
Sed tenebris dilecta nimis prope corpora ſemper
Ferales errant umbræ, mœſtæque ſepulcra
Buſtaque fœda colunt. Hinc noctu ſpectra videntur.

Quæ terrent homines, animæ ſunt iſta malorum,
Quæ, quoniam craſſæ ſunt, corporeæque, videntur.
» QUAM DIVERSÆ (inquit) reſtant poſt funera ſortes!
» Credo equidem, divine Plato, te dogmata vera
» Hæc ipſum docuiſſe Deum. Deus ipſe ſequendam
» (Aut Natura homines ratioque innata fefellit)
» Propoſuit virtutem, & præmia debita juſtis.
» Hæc, quoniam juſtos injuſta potentia fraudat
» Sæpius in terris, & gens humana rebellat,
» Solvere poſt mortem juſtiſſimus ipſe tenetur ».

Funera non metuit ſapiens ſuprema; nec illi,
Qui contemplando toties ſuper aſtra levavit
Carnoſo abſtractam penitus de carcere mentem,
Corporis atque animæ faciens divortia tanta
Quanta homini licuit, mors formidanda venire
Aut ignota poteſt. Nam mors divortia tantum
Plena hæc, quæ ſapiens toties optaſſe videtur
Et toties tentaſſe, facit, Superoſque petenti
Libertatem animæ clauſtris concedit apertis.
Si ſæpe impatiens vitam projecit amator,
Atque manu pectus propria perfodit, ut umbra
Defunctam Stygias ſponſam ſequeretur ad umbras.
(Qua tamen haud illo conceditur orbe potiri)
Num ſapientum animæ ſummi quæ gaudia cœli
Depereunt, verique boni capiuntur amore,
Quo nequeunt in carne frui, de carcere tandem
Corporeo ſolvi, clauſtriſque exire recuſent,

Cum Deus ipse foras aperit, licitamque meanti
Dat Natura viam. At donec Deus ille creator,
Qui terrena animam primo statione locavit,
Evocat, haud illa statione excedere fas est.

Hic dubitans hæsit paulum Cato. » NON DATUR ergo
» Sponte mori victis (inquit ;) nec obire Catoni
» Dum dabit injustus victor mandata, licebit ?
» Cæsaris expectem gladios, atque in caput istud
» Jus illi agnoscam, Superi ? Dominumque fatebor
» Esse meum, quem Roma suum decreverat hostem,
» Quemque ego damnaram. Num justam injusta dederunt
» Bella potestatem ? non sic, oh Numina certe
» Humanas placuit vobis confundere leges,
» Et dare jus sceleri. Sed si non sponte Catoni
» Projicere hanc lucem fas est, at crimine vitam
» Grandius est retinere nefas. Quam grande putarem
» Esse nefas nobis, turpem producere vitam
» Cæsaris imperiis, & regna injusta probare !
» Quam Romæ damnosa forent exempla Catonis !
» Pompeii juvenes, qui nunc ad prælia gentes
» Hispanas armant, patriæque impendere vitas
» Non dubitant, justæ posthac non credere causæ,
» Sed pulchris fortasse volunt desistere cœptis,
» Nec libertatem per tanta pericula, per tot
» Ærumnas quærent, cum nobis regna probentur,
» Et non displiceat duro servire Catoni.
» Ah potius fragilem hanc sit fas abrumpere vitam,

» Quam te, Libertas, violem. Sed Numina si te
» Nunc tandem jussere mori, tua funera saltem
» Prosequar, & Stygias liber comitabor ad umbras.
» Non ultra dubitare licet ». Tunc pectora dextra
Nuda ferit, moriensque cadit; morientis ad ictum
Undique concurrunt famuli; labentia tollunt
Membra viri, vulnus refovent; mortique quietem
Eripiunt tantum, dum, quam projecerat ipse,
Tanto animo, heu frustra, contendunt reddere vitam.
Impatiens lucis propria Cato vulnera dextra
Dilacerat: mortemque docet non posse negari!
Cæsar Thapsiaca victor de clade reversus
Tendit Adrumetum, cum jam victoria passim
Securum præstabat iter. Non arma, nec ullæ
Insidiæ clausere vias. Ignoscit ubique
Supplicibus: cum nulla videt restare pericla,
Tutaque fortuna facta est clementia tanta.
Inde Uticam advenit Cæsar, fatoque Catonis
Audito ingemuit; questusque, » OH INVIDE, dixit,
» Cur odio moreris nostri? vitamque relinquis
» Ne non Cæsareæ bonitati injuria fiat?
» Heu tibi crudelis nimium moriendo fuisti,
» Ut moriendo mihi posses crudelior esse.
» Durior interitu, quam vita armisque fuisti,
» Hostis es; atque odium nostri, quod sanguine nostro
» Non potuisti unquam, voluisti sanguine saltem
» Nunc satiare tuo, teque ipsum impendere damno

» Cæſaris. Evitas noſtrum, crudelis, amorem,
» Ut luctum facias. Mihi quid clementia prodeſt,
» Cui non Romani dubitant præponere mortem?
» Infelix Magnus ſeſe committere fraudi
» Barbaricæ potius quam noſtro elegit amori.
» Sed tamen ille ſuas ſperans reparare ruinas
» Auxilium infido, non mortem, a Rege petivit,
» Quam tamen invitus ſubiit. Tu ſponte periſti
» Invidiam facture mihi. Sed detrahet illam
» Invidiam, & ſpes injuſtas clementia vincet.
» Deflebo funus, natumque amplectar honore;
» Nec me crudelem victo fore ſentiet Orbis ».

Dans veniam Cæſar timidis Uticenſibus, agmen
Defeſſum reficit, paulumque moratus in urbe
Munimenta videns, circumſpicit undique latam
Planitiem. Prope ſilva ſtetit (regionibus illis
Rara nimis) non ampla tamen, quam lentus alebat
Bagrada, qui ſiccas illic connectit arenas.
Horrida ſilva fuit, conjunctis aëra ramis
Obſcurum & triſtes excluſis Solibus umbras
Complectens: nemus hoc ingreſſus Cæſar opacum,
Antrum immane videt nigro ſqualore repletum,
Et marcente ſitu, quem nox ibi longa creaſſet.
Infecit gravidas erumpens halitus auras.
Attonito terrore loci, tandemque roganti
Rem notam populis aſtans Libys incola narrat.

» HÆC, Cæsar, multos jam non habitata per annos
» Antra immensa olim monstrum exitiale tenebat,
» Pestis, & ira Deum, serpens cui sæcula nulla
» Produxere parem terris; non tanta palude
» Lernæa tumuit reparatis anguibus hydra;
» Nec qui poma draco custodiit aurea; nec, quem
» Servantem vigili Phryxæum lumine vellus
» Somniferis tandem domuit Medea venenis.
» Nec tu Phœbeis Python confixe sagittis
» Tantus eras, populis species incognita primis.
» Serpente in tanto potuisset Gorgonis omne
» Absumi virus; Libycis nec majus arenis
» Hoc monstro, semen si defluxisset in unum,
» Pestiferæ tabes generasset tota Medusæ.
» Tam longum sese (centum porrectus in ulnas,
» Quippe fuit) volvit serpens per fluminis undas,
» Ut quoties gyris distendit terga solutis
» Adversa prædam potuit deprendere ripa.
» Sæpe illic tigris spumantes oblita rictus,
» Atque cruentati taurorum cæde leones
» Flumina dum libant, monstri conduntur in alvo.
» Atque utinam his tantum prædis contenta fuisset
» Ingluvies; periere homines, quicumque per æstum
» Umbrosæ fessi petierunt tegmina silvæ,
» Aut quicumque istos, adverso numine ducti,
» Advenere viri gelidos haurire liquores.

» Nam simul ac nigro serpens caput extulit antro
» Horrendus, totamque implerunt sibila silvam,
» Attonitos timor invasit ; non ulla salutis
» Spes manibus, non ulla fuga. Deprendere prædam
» Distendit subito toto se corpore serpens :
» Sæpius in flumen, monstrum vitare nefandum,
» Desiluere viri : sed non præstare salutem
» Flumen eis potuit. Nantes correpsit in undis,
» Nec mergi licuit miseris, pejora manebant
» Fata illos, monstri obscœna conduntur in alvo.
» Sic impune diu silva grassatus in ista
» Egressus tandem est, & se ad majora paravit.
» Quid pecudum strages, quid singula fata virorum
» Persequar ? haud vacat hic privatas dicere clades.
» In populos furit, & totis cum gentibus atrox
» Bella gerens, ausus Romana lacessere castra est :
» Cum primum turmas Libyes ad litora duxit
» Regulus Ausonias, & in his consederat arvis,
» (Quis mihi de tanto credet certamine) solus
» Invasit totas acies. Exercitus ille,
» Qui sibi promisit Libyæ, & Carthaginis altæ
» Imperium, quem tot gentes, mundique timebat
» Tertia pars, uno vix se defendit ab angue.
» Dux capere arma jubet, nec solis ensibus illic,
» Aut pilis, sed balistis, quæ mœnia summa
» Et turres quaterent, monstro nova bella parari.

» Protinus insonuere tubæ ; tunc erigit alte
» Se , dirumque caput serpens attollit in auras
» Undique despiciens campos , tantusque videtur
» Quantus is est geminas cœlo qui dividit Arctos.
» Tunc asper sævit ; Stygias de gutture diro
» Exhalans nebulas , & flammea lumina torquet.
» Squamea cum volvit sublatus terga , putares
» Excelsum ad pugnas castellum sponte moveri.
» Distantum longe subito se immittit in ora.
» Hos morsu , afflatu necat hos , hos tollit in altum ,
» Ut casu interimat miseros ; totasque cohortes
» Sternit humo , latas cauda dum verrit arenas.
» Consternuntur equi passim , frænisque rebelles
» Invitos sævi dominos serpentis ab ira
» Dum fugiunt campo portant. Cessere manipli ,
» Tergaque vertissent (si fas est credere) cuncti ,
» Ni tandem valido contortum hastile lacerto ,
» Dum sese arrectu tollit , sub pectore diro
» Hæsisset. Fluxit sanies de vulnere nigra.
» Horrendum immugit tum primum vulnera passus
» Longævus serpens , caudaque flagellat arenas :
» Iratus ; cuncti clamorem ad sidera tollunt ,
» Speque alacres validis mittunt per inane lacertis
» Undique pila. Ferit pars magna innoxia tergum
» Squamosum monstri , crepitantque sonantia tela ,
» Ut sonat æstivus salientis grandinis imber ,

» Tegmina tectorum feriens. Hastilia quædam
» Fortunata magis maculoso vulnera ventri
» Infligunt. Solus levibus penetrabilis illi
» Venter erat telis. Nigro humectantur arenæ
» Sanguine serpentis, fœcundæque ante venenis
» Gorgonea de tabe, novo nunc semine tristes
» Concipiunt iterum pestes, & monstra nefanda.
» Nec minus iratus serpens, tantique doloris
» Impatiens, sævit campis, & corpora letho
» Prosternit. Levibus necquidquam prælia pilis
» Aut jaculis tantum tentasset miles in hostem;
» Robore ni tandem demissa Phalarica magno
» Immensi spinam fregisset pondere dorsi.
» Tum fractus vires, & tanto languidus ictu
» Decubuit. Solito non sese attollere nisu
» Jam potuit, patulo tantum minitatur hiatu,
» Et nebulas læsis exspirat faucibus atras
» Sic quoque lethalis, tandem stridore per auras
» Tormento volitat trabs acta, caputque nefandum
» Discutit, & cerebro nigras dispergit arenas.
» Horrendus tandem serpens tot jugera magno
» Ventre premens, ipsa metuendus morte jacebat ».

Postquam oculos silvæ miracula tanta vetustæ
Cæsaris implesset, Utica discessit ab urbe,
Et victi per regna Jubæ victricia ducens
Agmina, regalis famosa ad mœnia Zamæ

Pervenit. Ducis hic Petreii animoſa Jubæque
Funera cognoſcens, animo tam triſtia fata,
Fortunæque vices ſummæ miſeratur amaras.
Tunc urbe exceptus Zamenſes laudat, & illis
Præficit imperio Criſpum. Mauruſia tellus
Romula de tanto facta eſt provincia regno.
Inde Uticam remeans, ventis dans carbaſa, Sardon
Appulit, atque illa paulum tellure moratus,
Tutus ad Auſoniæ pervenit litora Cæſar.

LIBER QUINTUS.

ARGUMENTUM.

Triumphi Cæsaris quatuor continuis diebus. Templum Veneri extructum. Pompeii Juvenes bellum in Hispania renovant.

ROMULEAS arces celeri victoria fama
Cæsaris intrasset. Fictis certare parati
Obsequiis complent Phœbeia palatia Patres.
Atque quater denis (quamvis devicta sit ipsa
Illo Roma die) decernunt vota diebus.
Cæduntur tauri, gratoque altaria ture
Cuncta calent. Nec tot sunt templa ornata coronis,
Cum Latio audita est olim victoria felix
Scipiadæ, & fusus Zamensibus Annibal arvis.
Aut cum Teutonicis intravit mœnia victor
Exuviis Marius. Non plus felicibus armis
Externisve unquam lætata es, Roma, tropæis,
Quam nunc amissa pro libertate triumphas.

Tum justo, meruit quem Gallia victa triumpho,
Dilatoque diu, jungunt decreta Senatus
Tres alios, veteres ut possit Cæsar honore
Obscurare Duces; pompasque excedere cunctas;
Utque triumphales utroque a cardine lauri

Ornarent pariter currus : Auſtralibus illa
Splendida divitiis , Boreæ generoſior iſta
Robore & exuviis : ut pictis mixta Britannis
Agmina Niliaca incedant , ut ſole peruſtos
Mazaces albo comitentur corpore Suevi :
Ut Galli Armenis juncti , Maurisque Sicambri
Spectentur pariter populis : longeque remotæ
Tot poſſint gentes , & quas commercia nunquam
Junxiſſent , Latiis junctæ nunc ire catenis ,
Communemque ſimul vinctæ deflere ruinam.
Ut cunctos pariter fontes , captivaque Tibris
Flumina Cæſareis videat depicta tabellis.
Inde catenati lugens Germania Rheni
Fata ſui ſedeat : Nilus ſeptemfluus illic
Cornua fracta gemens : frænato ut gurgite Gallis
Inde ſuis Rhodanus , Mauris hinc Bagrada ploret.
Nec majorem ullo ſeſe urbs Romana triumpho
Fortunamque ſuam potuiſſet cernere , ſi non
Ipſa triumphatæ partis pars magna fuiſſet.

Tot clarus titulis , tot bellorumque ſuperbus
Exuviis , Tyrio Cæſar ſpectabilis oſtro
Mœnia ſublimi intravit Romana triumpho ,
Quadrijugis vectus niveis , quos paſcua mittunt
Clitumni læta , & ſacræ victoribus undæ.
Dicito Calliope , quot gentes quattuor illis
Quos Ponto , Ægypto , Libye , Gallisque ſubactis
Ducebat Cæſar , ſpectabat Roma triumphis.

Quam diversa fuit facies, quam corpore toto
Ornatus populis varius, quam dissona lingua,
Dum fluvios tabulis pictos, dum facta metallis
Oppida, bellorum series, diversaque pugnæ
Tot genera ostendit; varie & fabricata ministri
Arma, Ducum exuvias, argenti pondera & auri,
Captaque magnorum portant diademata Regum.
Sed si non tantæ dignaris singula pompæ
Dicere Calliope, saltem miserabile magni
Vercingetorigis fatum reticere putato
Esse nefas, quem bellantem tot viderat annos
Gallia, collatis toties cum Cæsare signis,
Et toties renovantem acies proavita tueri
Jura, jugumque suis Romanum avertere Gallis.
Hic, quem dura Ducis nimium sententia morti
Damnasset, residens indignabunda pheretro
Dejicit ora: tegit frontem diffusa minacem
Cæsaries; diis iratus, vitamque perosus
Captivam, domini gladios optare videtur.

Ecce alia in Phario facies miseranda triumpho
Corda movet vulgi. Incessit Regina catenis
Arsinoë, passis per candida colla capillis,
Et teneras, modo quæ gessere Ægyptia sceptra,
Auratis palmas manicis religata tenebat.
Quamvis Arsinoën non hic sententia mortis
Dura manet, parcit clementia Cæsaris illi:
Aut donat victor, Cleopatræ captus amoræ

Germanæ veniam, Phariamque remittit ad aulam.
Heu quantum, Cleopatra, tibi, si capta perisset
Hic soror, abstulerat crimen Fortuna futurum!
Nam miseræ Arsinoë donatam a Cæsare vitam
Crimine majori posthac soror impia tollet.

Maxima sed populi subiit miseratio mentes,
Cum videre Afro pueri captiva triumpho
Ora Jubæ; cujus Libyco rex maximus Orbe
Nuper erat genitor, qui tot modo regna, tot urbes,
Tot populos lata tenuit ditione remotos.
Quis latius, miserande puer, tam obtusa gerebat
Pectora, quem tua non ætas innoxia movit?
Aut quis te tanto dejectum culmine regni
Immerita hostili præbentem colla catenæ
Non mœrens animo vidit? sed cæca futuri
Mens hominum. Felix, quæ tam miseranda videtur,
Sors tua, Magne puer; vinclis felicior istis
Es Juba, quam magni maneant si regna parentis,
Et stet firma tuis tellus Maurusia sceptris.
Illa dies quæ te captivum fecerit, illa
Transtulit in melius (quis crederet?) illa futuræ
(Tristis visa licet) posuit fundamina famæ.
Moribus Ausoniis primis nutritus ab annis,
Barbarie exutusque, tuo felicia posthac
Tempora constituens orbi, moderamine justo
Commissas olim regni tractabis habenas.
(Nam te post casus tantos ad culmina regni

Evehet Auguſtus Cæſar, ſolioque locabit.)
Præterea excultus ſtudiis, miranda relinques
Ingenii monumenta tui, calamique perennis
Docti fama tibi per ſæcula cuncta manebit.

Sed non Pharnacis captiva Quiritibus ora
Armeno potuit Cæſar monſtrare triumpho.
Ille fuga evaſit. Vehitur fugientis imago;
Et Veni, Vidi, Vici, tria verba ſuperbo
Portantur curru totum narrantia bellum.

Romanos animos, plus quam ſpectacula viva,
Triſtia fata Ducum tabulis depicta movebant.
Illic mœſta videt civilia vulnera Roma,
Et proprias luget clades; illic ſua quiſque
Funera Romanus, cognataque damna recenſet.
Inter Barbaricas ſtrages, & funera Regum
Extera, magnates Libyæ, cæſosque per Alpes
Gallorum proceres; proprio qua pingitur enſe
Rex Juba transfixus convivia mœſta cruentans,
Demerſusque ſui Nili Ptolemæus in undis,
Monſtrantur Latiæ mortes, abſumptaque bellis
Maxima Cæſareis Romanæ nomina gentis.
Hic cum Rege Juba Petreius, Afranius illic:
Illic Torquatus moriens, hic Sylla jacebat.
Nec procul hinc oculis agnoſcunt flentibus ora
Scipiadæ, puppi jam deſilientis ab alta.
Te quoque, ſancte Cato, fodientem viſcera dextra,
Et properanti animæ lacerantem vulnera cernunt.

Verum inter procerum tot mortes una tacetur.
Nec tabulæ mœſtis monſtrare Quiritibus audent
Flebile Pompeii fatum, ne tanta triumphos
Triſtaret clades. Sed mors ea ſola relicta.
Quæ tum præcipue populo expectata fuiſſet,
Altius infixa eſt quærentibus, & bene cuncti
Jam ſine picturis Magni miſerabile lethum,
Et ſeriem tantæ poſſunt memorare ruinæ.

Quis numerare queat variæ ſpectacula pompæ?
Quot campis ludi? nova quot certamina circo
Spectentur populis? quantoque madeſcit arena
Sanguine nobilium dat quas Hyrcana ferarum
Silva, aut monſtriferis nutrit Getulia campis?
Quin & nocturnæ præfulgent undique pompæ,
Delectantque, parat cum poſt ſpectacula Cæſar
Nocte redire domum toto famulante Senatu.
Cum mediam cernunt elephantes ire per urbem,
Et lucem geſtare: forum via lactea viſum eſt:
Tot ſimul accenſis elephantum terga micabant
Ignibus, atque ibant cœleſtibus æmula ſignis.

Nec tantas victoris opes ſpectacula vana
Teſtantur ſolum: ſed duratura per ævum
Exurgunt opera, & ſæclis miranda futuris.
Nam templum Veneri, domus a qua Julia nata eſt,
Aut pius, aut tanta ſublatus origine Cæſar
Magnificum extruxit, ſpoliiſque ornavit opimis.
Ut formoſa Venus tanto videatur honore

Plus Jovis uxorem, & Tritonida vincere, quam cum
Aurea poma illi nemorosæ in vallibus Idæ
Judicium Paridis Priamo fatale dedisset.
Plusque Dioneæ veneratur numina Mundus,
Quam vel Junonem vel Pallada : dignius orbi
Nomen Iulææ censetur stirpis origo
Quam superum Regina, aut vertice nata Tonantis.
Interiora auro radiabant limina Templi
Marmorei, auratæque trabes, cælataque multa
Arte micant simulacra Deûm, & spirantia signa.
Hic Troja antiqua, & Veneris Phrygiique videntur
Anchisæ thalami; decantatumque poëtis
Frondescit nemus Idæum : quod debuit olim
Vatibus, hic tantis debet pictoribus Ida.
Hic torus exurgit mollis, quem mater Amorum
Progeniem terris, tantosque datura nepotes
Cum juvene Anchisa quondam Venus aurea pressit,
Concubitumque hominis pulcherrima passa Dearum est.
Æneas juxta soboles stat, corpore talis
Formoso, qualis semper florente juventa
Exultat Phœbus : frænata aut Tigride qualis
Bacchus odoratis curru descendit ab Indis :
Troïus Æneas; cui tantam Musa Maronis
Donavit felix famam per sæcula, quantam
Mœonius Graio vates præstabat Achilli.
Illic eximiæ visa est pietatis imago,
Cum bonus Æneas, Troja pereunte, parentem

Grandævum attollens humeris, per tela, per ignes
Hoftiles rapuit. Non illi Laomedontis
Arfuræ curantur opes, non fulva fupellex,
Nec fparfæ paffim per tanta incendia gazæ:
Sed genitor, Phrygiique Lares, & facra Deorum.
Pone patrem fequitur fortem formofus Iulus,
Unde genus nomenque fuum gens Julia duxit.
Condidit hic Albam longam, multosque per annos
Imperio rexit. Longo dehinc ordine picti
Poft primum Albani Reges monftrantur Iulum,
Donec Iuleam Tullus Rex diruit Albam,
Tranftulit & Romæ cives. Hinc ordine rurfus
Reges atque Duces Latii, Romanaque fata
Usque ad Cæfarei monftrantur tempora regni,
Quo vetus Alba iterum Romam viciffe videtur.

Robore fed quamvis munita potentia tanto,
Cæfaris, & populi plaufu firmata videtur:
Nutat adhuc, & plus terris quatietur Iberis
Quam vel Theffalicis, vel Thapfi triftibus arvis.
Maxima adhuc reftant difcrimina, maxima bella,
Quæ juvenes facient Pompeii nomine tanto
Non indigna. Truces vicinos Gadibus illi
Herculeis armant populos. Hifpania fedes
Tertia bellorum, & Romani fcena furoris.

Currit ad occafus, extremaque litora Mundi
Jam civile nefas, qua fefe Hifpania pandit
Ultima. Non ulli populo majora videntur.

(Cum vastus fessos exacta luce jugales
Proluit Oceanus) rutilantis corpora Phœbi;
Atque ideo propiora sua putat incola terræ
Deceptus, tanquam sese illic ætheris alti
Convexum inclinet. Sed majus ab æquore tanto
Surgentes reddunt nebulæ, densique vapores
Objectum, radios oculi diffundere sueti.
Hinc non ulla vident surgente crepuscula Phœbo,
Nec fugiente. Dies oritur cum Sole, caditque.

Tota jacet corii specie diffusa bovini
Terra Hispana, mari cincta undique, & insula pœne
Facta, nisi gelida quod Pyrenæus ab Arcto
Mons interpositus Gallis disterminat agris.
Facturum tantis montem divortia terris
Excelsum posuit Natura, & vertice cœlum
Æquantem summo. Nudum est, & gramine nullo
Vestitum, quod Gallorum præpinguibus arvis
Objicitur Boreale latus: contraque cacumen
Qua steriles terræ campos prospectat Iberæ,
Frondosum silvas densas, & pascua læta
Ostendit; tanquam Galli felicibus arvis
Divitias mons iste suas concesserat, utque
Vestiret sese, terras spoliarat Iberas.

Nubifero, famæ si credas, nomina monti
Pyrene miseranda dedit. Regnabat in illo
Monte Bebryx genitor, parvaque excepit in aula
Hospitio Alciden formosa armenta petentem

Geryonis. Viſa eſt Alcidæ regia virgo
Pyrene, placuitque nimis; deceptaque tandem
Hoſpitis invicti placido ſuccumbit amori.
Conjugium Alcides miſeræ, tædaſque jugales
Si modo Geryonis victor remearet ab arvis,
Promittit: ſed fata negant crudelia tædas.
Nec prius Alcides vincit, quam funere triſti
Pyrene formoſa jacet. Timet illa parentem
Iratum; nec jam vitiati pondera ventris
Ulterius celare valet. Queribunda pererrat
Frondoſas latebras, & vaſti devia montis;
Solaque furtivum ſilvis deplangit amorem.
Amphitryoniadem falſum, tardumve vocabat;
Donec plorantis fruſtra, magnique vocantis
Herculis auxilium letho, crudelior ipſo
Bellua formoſæ laceravit virginis artus.
    Amphitryoniades triſtem Bebrycis ad aulam
Jam victor rediens, amiſſa virgine demens
Et formidandus luctu, per luſtra ferarum,
Per juga, perque alti frondoſa cacumina montis
Tendebat, ſponſæ quærens veſtigia caræ;
Pyrenenque ſuam mœſto clamore vocabat.
Pyrenen ſilvæ, Pyrenen antra ferarum,
Et curvæ toto reſonabant monte cavernæ.
Ingemuit locus ipſe; feræ tremuere, metuque
Montani latuere fures; nec quærere prædam
Immanes audent urſi, torvive leones.

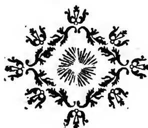
Dum

Dum nemore atque jugis graditur Tyrinthius altis,
Sed poſtquam laceros artus, atque ora puellæ
Deformata ſuæ cognovit, fata Deosque
Multum incuſavit lacrymans. Tunc oſcula caris
Relliquiis repetita dedit; ſupremaque plangens
Funera, Pyrenen tumulavit montibus illis.
„ Diruet hanc (inquit) molem non longa vetuſtas.
„ Famaque tum tua major erit; tumulique ruina
„ Augebit tumulum. Toto tunc monte jacebis,
„ Ut juga tuta tenet Bacchus Niſeia ſepultus.
„ Mons erit iſte tuus. « Conſenſit fama. Tenentque
Pyrenes iſti nomen per ſæcula montes.

Pompeii juvenes inſtructo milite Gades
Linquentes, bellum omne locant, qua pinguia Bætis
Culta ſecans, ſua felici dat nomina terræ.
Oppida cepiſſent primo regionibus illis
Ateguam, atque Ucubin, & nomen clade futura
Funeſtum Auſoniæ Mundam, & te, grata Camœnis
Corduba, doctorum cunis fœcunda virorum.

Undique Pompeiis vires Hiſpania mittit.
Hic præter Latias Aquilas, Romanaque ſigna,
Quæ Varus, duxitque acer Labienus, Iberi
Pugnaces coëunt. Hic trux ſtat Cantaber, armis
Qui vitam impendit ſolis, gens neſcia pacis
Aut ſiccæ mortis, ferro prævertere ſueta
Imbelles annos: decus eſſe abrumpere vitam,
Naturæque putant ſegnem donare ſenectam.

Augurii facri, divinarumque peritam
Flammarum pubem dives Gallecia mittit.
Callaici veniunt, qui, dempto Marte, laborem
Non ullum novere viri. Nam femina fulcis
Injicit, & duro glebas invertit aratro
Fœmina, dum manibus peraguntur bella virorum.
A Minii ripis patrii venit impiger Aftur,
Auriferique Tagi fulgentia figna ferebat
Incola, deciduum confuetus cernere Solem.
Et Vafco infuetus galeis, & Concanus audax,
Qui fe Maffagetum dura de ftirpe fatetur
Cornipedis confuetus equi potare cruorem.
Celtiberi, bello qui corpora cæfa fuorum
Igne cremant, creduntque nefas fi forte jacentum
Exanimes fera vel volucris depafcitur artus.
A ripis rapidi veniunt Sucronis, & omnes
Hifpanæ gentes, quæcunque aut funera Magni
Ulcifci, aut Latios cupiunt nutrire furores.

LIBER SEXTUS.

ARGUMENTUM.

Pugna navalis cum tempeſtate deſcribitur. Funeſtum Mundæ prælium. Cn. Pompeius, Varus, & Labienus interfecti ſunt.

Excipit Oceanus civilia bella, priusquam
Hiſpanas tangant terras, & triſtia Pontus
Pompeianarum geſtat præludia cladum.
Qua Tarteſſiacas extremum litus ad oras
Extendit Libye, Pompeii nomine Varus
Æquora cuſtodit : pro Cæſare Didius illuc
Claſſibus advenit. Vicinaque litora utrinque
Æquoris anguſti belli videre furorem,
Et terris timuere ſuis. Vix pugna coorta eſt,
Cum variis ſubito tumuerunt æquora ventis.
Fluctibus inſurgit totum mare ; plusque pericli
Quam gladii hoſtiles tempeſtas atra minatur.
Et Tingitanis primo ruit Auſter ab oris,
Corus ab Occiduo pelago, violentus Ibero
Litore ſurgebat Boreas, & flatibus undas
Reppulit adverſis. Variis vexata procellis
Æquora confuſos tollunt ad ſidera fluctus.
Nil aliud dubio flatu voluiſſe videtur

Quam turbare mare, & fceleratum abrumpere bellum
Æolus , aut mediis undis utramque , priusquam
Sanguine civili madeant , immergere claffem.
Sed rabiem Oceani vicit , ventique furorem
Bellandi vefanus amor ; tantisque ruebat
Militis impietas ad prælia dira procellis ,
Quantis mercator , quamvis avidiffimus , undas
Æquoreas tentare neget ; nec vellera Parmæ ,
Indum ebur , aut rubro pretiofas æquore conchas
Auderet tali ratibus conquirere cœlo.

Jamque propinquabant claffes, validisque lacertis
Sulcatas vertere undas , tonfisque fecabant
Excuffis : fluctu fpumabant cærula cano.
Innumeræ pariter tolluntur ad æthera voces.
Nec jam remorum fonitus , clangorve tubarum
Audiri poterant : hominum clamore premuntur :
Sed remos , vocefque hominum , fonitumque tubarum
Bacchantes venti , tempeftatesque fonoræ
Exuperant. Nimbis pariter jaculisque diurna
Lux periit , denfis & inhorruit unda tenebris.
Tum roftra haud vifis fonuerunt obvia roftris.
Occurrunt aliæ proprio conamine naves :
Hoftibus objiciunt alias agitata procellis
Æquora , & invitas forfan concurrere cogunt.
Navibus elidunt naves , hominumque furori
Additur ira maris. Cunctos geminata pericla ,
Diffimilesque metus urgent caligine tanta.

Dum pugnant alii, pelagi farcire ruinas
Contendunt alii, & propiorem avertere mortem.
Nec jam pugnantes pro Cæfare Didius audax
Hortari poterat, nec in ordine vertere claffem:
Non Pompeianis Varus mandata valebat
Militibus dare: nec voces fragor æquoris ullas
Jam finit audiri, ventis, fatoque relinquunt
Omnia, & attonitas claffes Fortuna regebat
Prælia committens. Roftro perfoffa carina
Subfidet, & fatum nefcit cui debeat, hofti,
An tempeftati. Nec fola fragoribus auris
Terretur: fed nox oculis obducitur atra.
Nec tamen eft tenebrofa fatis: fed triftius illis
Exoritur lumen tenebris, & fulgura ponto
Crebra micant, lucisque repofcere regna videntur.
Quam Sol non potuit depellunt fulgura noctem,
Illic dum tumidis forte oppugnatur in undis
Pompeiana ratis, nec fe defendere contra
Hoftiles valet incurfus, & capta videtur,
Vindicat iratum pelagus fibi: gurgite pinus
Mergitur, & rapuit victoribus unda triumphum.
Aft alias jam poffeffas victore carinas
Obruit, & cito devictos ulcifcitur æquor.
Contra utramque diu claffem Fortuna videtur
Pugnare, atque odiis vexare hoftilibus ambas.
Finivit tandem dubii certamina Martis,
Oftenditque quibus cœli pelagique labores

Ipſa exciviſſet tantos. Victoria claſſi
Cæſareæ jam plena fuit, quam Didius audax
Erubuit vento aut pelagi debere procellis.

Amiſſam Varus claſſem videt. Obruta ponto
Pars jacuit : pars victores poſſeſſa vehebat.
Relliquias ſecum fugientibus inde carinis
Cartaiæ ad portum vexit, ratibusque relictis
Emenſus tellure vias, hinc caſtra petebat
Pompeii juvenis. Toto tunc milite fruſtra
Mœnia Pompeius munitæ obſederat Ullæ.

Interea curſu celeri (quo bella ſolebat
Conficere) Hiſpanas properabat Cæſar ad oras.
Quem Roma egreſſum dena bis luce Saguntus
Excipit, urbs fidei clarum per ſæcula nomen,
Et crimen quondam Superum. Quod non niſi magno
Deleri excidio potuit Carthaginis altæ.
Urbis ad occiduum nitidis it Duria lymphis
Culta rigans vicina, atque in mare tendit Iberum.
Sed Ducis haud tanti curſum vel Duria tardat,
Vel rapidæ Sucronis aquæ, monteſve coruſci,
Queis faciunt dites argentea nomina venæ.
Inde rapit curſum flavæ per litora Bætis,
Et procul egreſſus totis te, Corduba dives,
Obſidione premit turmis, non ſpe potiundæ,
(Præſidiis urbem validis nam Sextus habebat)
Sed trahat obſeſſæ ut Pompeium a mœnibus Ullæ.
Quod juxta evenit : namque obſidione relicta

Pompeius totis ſectatur viribus hoſtem
Jam pugnæ cupidus; ſed non certamen iniquo
Cæſar inire loco ſtatuit : verum agmine moto
Progreſſus, Salſi non magnas tranſilit undas,
Ateguamque capit ſubita feliciter arte.

Ategua amiſſa, veritus Pompeius Iberas,
Fortuna quaſſante fidem, ne perderet urbes
Et reliquas, uni properat committere pugnæ
Spes omnes, viresque ſuas, hoſtemque ſecutus
Ocyus, ad Mundæ fatalia pervenit arva.
Caſtra locat tumulo modico,. qui deſuper omnem
Planitiem late deſpectat, Cæſaris unde
Ante oculos poſitas potuit numerare cohortes.

Nulla hic auguria, aut tantæ prænuntia cladis
Prodigia implerant campos aut aëra; nullæ
Vel per inane faces, vel diræ arſere cometæ.
Non ſignis examen apum, liquefactave pila
Fulmine; non volucres, non exta minacia terrent.
Plus tamen hic mœrent omnes, metuitque ſilentes
Turba Deos, tanquam clades immanior omni
Oſtento his campis, & inenarrabile damnum
Immineat Mundæ. Tacito portenta timore
Quæ nulli fecere Deûm, ſibi quisque creabat,
In Pompeianis per mœſta ſilentia caſtris
Ancipites errant animi. Nunc improba vota
Concipiunt, & ſpes diras, umbrasque videntur,
Horridaque ante oculos mortis ſimulacra futuræ

Cernere : lymphata rursus formidine pallent.
Nec quamvis sperare nimis fortuna vetabat
Cæsaris, exoptant victas producere vitas.
Danda tamen venia est illis, cum Cæsaris audax
Bella timet miles, Latium qui sæpe cruorem
Hauserat; & patriæ toties in viscera fortes
Incipiunt trepidare manus. Exercitus Orbis
Ille triumphati domitor, victorque Senatus
Romani, qui tam præceps in bella ruisset
Thessala, Thapsiacisque ausus prævertere campis
Jussa Ducis, jam jussa timet, sonitumque tubarum;
Nec sibi desuetum potis est celare timorem.

Sed minus ut vulgi pavidos mirere tumultus,
Tristis ad hæc Cæsar funestæ prælia Mundæ
Ipse venit. Consueta deest fiducia, nec frons
Illa Duci est, ex qua toties felicia belli
Ante tubas hilaris tulerat præsagia miles.
Lubrica fortassis mœsto tunc pectore dona
Fortunæ expendens, quantisque agitata procellis
Sint humanarum metuenda cacumina rerum,
Per tot Magnorum quas fecerat ipse ruinas,
Formidare suam discit. Felicia Magni
Tempora dinumerat; totque inviolata per annos
Prosperitas, similisque suæ, Pharsalia donec
Tam longas evertit opes, in mente recursat.
Et Magni casum, postquam fastigia Magni
Attigerat, jam visa levis Fortuna minari.

Hæc mœſte reputat Cæſar, mentemque labantem
Corripit, iratus tacite; tandemque cohortes
Alloquitur vultu cæcum celante timorem.
» Bellorum Comites, qui mille pericula, mille
» Viciſtis plusquam Herculea virtute labores,
» En vobis toties truncata repullulat hydra,
» Ultimus hic labor eſt; infirma atque ultima colla
» Exerit; hic virtus eadem, quæ prima recidit,
» Et robuſta magis, reſecet poſtrema, nec ultra
» Creſcere civilis permittat ſemina belli,
» Quæ poſt tot clades imbellis Iberia nutrit.
» Sanciet hæc nobis pacem victoria, totus
» Exarmatus erit poſt hæc certamina Mundus.
» Sed qui ſunt, qui bella parant? qui Cæſaris enſes
» Et totidem bellis victricia ſigna laceſſunt?
» Deſtituet plebs iſta Ducem non ſponte ſecuta,
» Sed caſu. Num Pompeii pugnabit amore
» Quem non novit adhuc? num vanam nominis umbram
» Plusquam Cæſareas vires, quas nuper Ilerda
» Vincentes vidit, populus formidat Iberus?
» At vero ſi qua eſt Legio Romana ſub armis
» Pompeii; rudibus conſtat tyronibus, aut his
» Qui vobis victi fugientia terga dederunt,
» Et veterem adducunt ſecum ad nova caſtra timorem.
» Quæ toties victus faciet jam prælia Varus?
» Hiſpaniſve geret Labienus transfuga plusquam
» Aut prius Emathiis, Libycis aut geſſerit arvis?

S. v.

» Ite, mei comites, belloque imponite finem ».
Dixerat; at nullo excipiunt clamore cohortes
Verba Ducis, nec ſtridentes accendere poſſunt
Dejectos animos litui; conceptave cornu
Claſſica; nec quanquam ad pugnam de colle propinquo
Decurrunt Pompeiani, procedere campo
Longius, aut rapido (ut mos eſt) occurrere curſu
(Tum primum trepidus) veteranus Cæſaris audet.
Quod ſimul ut vidit, magna inflammatus ab ira,
» DESERITISNE Ducem, & faciet nece Cæſaris (inquit)
» Vos timor emeritos hodie »? Simul arripit haſtam
Ductor, & adverſos ſolus defertur in hoſtes.
Obſtupuere illi, quibus hæc miracula, miles
Cæſareus timidus, temerarius ipſe, videntur.
Vix oculis primo credunt, mox in caput audax
Undique pila volant, donec, vincente pudore,
Non virtute metum, cunctis exercitus armis
Ad Ducis auxilium procurrit, & impia tanta
Tunc rabie, quanto detrectavere timore,
Bella gerit, redimat Romano ut ſanguine culpam;
Et dira faciat funeſta piacula cæde.
At primo pugnæ gentes utrinque furore
Diffugiunt, ſolis peragendaque bella relinquunt
Enſibus Auſoniis; aliis nec egebat Enyo,
Pallida nec plures Alecto optabat. In omne
Suffecere nefas hæ dextræ. Hic conſtitit atrox
Pugna; pares urgent acies, animique, pareſque

Irarum ſtimuli. Magnis hortatibus ambo
Inter ſpemque metumque Duces diſcurrere primo
Cœperunt, fruſtraque ſuos impellere, donec
Laſſati excedunt pugna : collemque propinquum
Ductor uterque capit. Diri hinc diſcrimina belli,
Totque cruentatos enſes, tot ſtragis acervos
Dum triſtes ſpectant, vix formidare vacabat,
Vix ſperare, Duces ſubiit miſeratio ſola,
Feraliſque timor, ne non victoria mœſto
Ulla, ſed ambobus lugenda tragœdia campo
Reſtaret, Latiuſque illic procumberet Orbis.
Ultima Cæſarei reſtare pericula credunt :
Et Pompeiani poſt hæc ſperare recuſant
Prælia. Pugnaces animos agit æmula virtus.
Utque magis ſtupeas, cunctis incognita bellis
In totis ſubito ſunt orta ſilentia campis
Dum media fervent rabie ; nulloque virorum
Audito clamore, manus movere furentes.
Ad Pompeianas tandem Victoria partes
Se trahere eſt viſa, & paulatim cedere retro
Cæſarei cœpere ; fuga vix Centuriones
A turpi retinere queunt, cum fortia Cæſar
Pectora denudans ſtricto ſic enſe profatur :
» Non tibi jam, Fortuna levis, quæ condere ſumma
» Exoptas potius quam condita ſumma tueri,
» Iraſcor ; ſatis ampla mihi, quæ nulla tacebunt
» Sæcula, feciſti, fateor. Transferre favorem

» Jam te, Diva, decet, mundo ne ignota poteſtas
» Sit tua, meque Deum deceptus crederet orbis ».
Dixerat ; & certa fodiſſet pectora dextra.
Sed Fortuna (velut prope ſumma pericula mater
Stare ſinit puerum interdum , ut majora timenti
Gratius auxilium veniat) ſubmittit alumno ,
Unde minus ſperatur , opem. Nam caſtra Bogudes
Extra aciem poſitus , prædæ perductus amore
Pompeiana petit. Contra hunc ad caſtra tuenda
Ex acie educit Labienus quinque cohortes.
Perdidit infelix Pompeium hic caſus , & omne
Mutavit belli fatum. Pro Cæſare falſus
It timor , & cunctis Labienus terga dediſſe
Creditur ; illa ſuos debellat opinio , ſpemque
Cæſareis creat. Errorem monſtrare , metumve
Tantum inhibere ſtudet fruſtra Pompeius ; acerbo
Prodita diffugit caſu miſeranda juventus.
  Infelix Varus toties devictus ab armis
Cæſareis , quem tot per clades fata tuliſſent ,
Jam male ſervatam cupiens abrumpere vitam
Irruit in medios enſes , in vulnera lætus
Mille ruit moriens ; poſt tot certamina cladi
Huic ſupereſſe pudet , cumuloque deeſſe virorum.
  At miſer ut totis rediens Labienus in arvis
Pompeianorum vidit fugientia ſigna ,
Erroremque ſimul fatalem audiverat , amens
» ME MISERUM exclamat ! Tantæ , Fortuna , ruinæ

» Me facis auctorem? Per me crudelia fata
» Ausoniam subigunt? Hac hac fuge, prodite miles,
» Hoc aperi pectus, tristemque ulciscere cladem:
» Aut pœnas sument pro vobis Cæsaris enses ».
Tum vero, ut leo Getulis in saltibus ardens,
Qui venatorum telis cingentibus, ultro
Assilit in ferrum, sese ingerit ipse periclis,
Et cupide lethum gladio molitur ab omni.
Tandem vita fugit Stygias irata sub umbras.
Jam stragis cumulos & ineluctabile damnum
Viderat infelix tumulo Pompeius ab alto,
Et quamvis lucem damnat, sperare juventus
Integra persuadet; necquidquam a tristibus arvis
Aufugit, heu tellure statim moriturus in ista.
Sed fratrem Hispanas abscondent fata per urbes,
Cæsaris ut possit post mortem tristia rursus
Bella, & Romanos olim renovare furores.
Impia jam cædes oritur, passimque per agros
Palantes cædunt insano ardore furentes
Cæsarei, & tanto saturant crudelius iras
Victores, quanto plus tristia bella timebant
Ante tubas dudum. Nec jam fugientibus ullam
Vicinæ latebræ, vel Pompeiana salutem
Castra dabant miseris, infirmave mœnia Mundæ.
Nam cito diripiunt victores castra; citaque
Vi Mundam expugnant; dum (quod vix ulla tacebunt
Sæcula, vel credent forsan) pro cespite fossas.

Corporibus complent, faciuntque cadavera muros.
Nec ſolum ante tubas, ſed poſt hæc prælia triſtis
Cæſar erat; quanti victoria conſtitit illa,
Et quam mœſta ſiet civili gloria bello
Sero animum ſubiit. Miſeræ nunc vulnera Romæ;
Nunc ſua, victorisque nefas crudele recenſet,
Invidiamque ſimul; victricem pœne coactus
Fortunam damnare ſuam; quæ clade triumphum
Obruit, & tanto merſiſſet ſanguine lauros.
Talia dum mœſto volvebat pectore Cæſar,
Pompeii caput abſciſſum Cenonius affert.
Ingemit, & tantæ lacrymis agnoſcit obortis
Fata domus; ſubiit magni genitoris imago,
Atque Ægyptiaco miſerandum in litore funus.
Quærenti fatum juvenis Cenonius infit:
» CUM MODO Pompeius Mundæ funeſta per arva
» Tot ſtragis cumulos, tot corpora cæſa ſuorum
» Infelix vidit, nec jam reparabile damnum,
» Vectus equo celeri Carteiæ ad litora fugit,
» Ut portum nactus notum, dare carbaſa ventis
» Poſſet, at inſidias veritus, noſtrosque ſequentes,
» Litora deſeruit rurſus, ſilvamque propinquam
» Conſilii incertus petiit. Nos terga ſecuti
» Inſtamus, ſilvamque oculis ſcrutamur opacam;
» Quærentesque diu fruſtra, ſub tegmine fagi
» Umbroſæ tandem defeſſum, & vulnere claudum
» Pompeium aſpicimus ſolum, (proh triſtia fortis

» Humanæ ſpecula, & pompæ documenta caducæ !)
» Pompeium illum (inquam) qui tecum, ô maxime Cæſar,
» Tot modo ſtipatus legionibus , & comitatus
» Gentibus innumeris , tam longo tempore fatis
» Pugnavit dubiis , jam cinctum milite nullo
» Vidimus. Ut tradat ſe hortamur ; at ille minaci
» Intrepidus vultu , » NUNQUAM me Cæſaris , inquit , »
» Captivum , victum quamvis , Fortuna videbit.
» Abſciſſum videat caput , & cervice revulſa
» Hæredem agnoſcat Magni. Nec dedecus illud ,
» Quod fatum genitoris erat , mihi Roma putabit.
» Non tam vile tamen caput hoc , certamine nullo
» Ut vobis tradatur , erit. Dum tela ſuperſunt ,
» Non gratis moriar ». Tum pugnam ingreſſus iniquam
» In mediosque ruens , ſine ſpe , ſine viribus , omnes
» Nos pariter ſola adjutus virtute laceſſit.
» Nec vitam , quam tanto animo projecerat ipſe ,
» Servandi nobis conceditur ulla poteſtas.
» Invaſit ferrum , ceciditque in vulnera lætus ,
» Et tandem invito mortem ſibi vindicat hoſte.
» Tum Cæſar lacrymans, generoſum quærite truncum ;
» Turiferis collecta rogis componite membra
» Cum capite , & dignam tantis date manibus urnam ».
Digreſſus Munda Cæſar ſecurus ab omni
Bellorum ſtrepitu victricia ſigna per urbes
Suſtulit Hiſpanas. Jam Gades , Corduba dives ,
Hiſpalis , atque omnes , quaſcumque interluit undis

Bætis Anafve ſuis, victori tradere ſeſe
Non dubitant urbes. Popŭli, gentesque remotæ
Sub juga jam veniunt: abjectis Cantaber armis,
Callaicusque ferox, & Celta, atque impiger Aſtur
Expoſcunt veniam, pacemque a Cæſare quærunt.
Nil terris olim venerabile nomen Iberis
Jam valuit Magni. Cunctos Fortuna clientes
Tranſtulerat; ſolus jam poſſidet omnia Cæſar.
Nec mirum obtineat terras ſi ſolus Iberas,
Qui ſine rivali Romanas obtinet arces.

LIBER SEPTIMUS.

ARGUMENTUM.

Honores Cæsari a Senatu decreti. Bellum in Parthos parat. Conjuratio in Cæsarem. Prodigia. Cæsar in Senatu occiditur.

JAM se post clades tantas, tot vulnera gentis
Ausoniæ, & strages populorum, absumpserat ipsum
Civilis furor, & terris pax alma refulsit.
Defessis iterum rebus, sperare quietem
Cœperunt populi, non tristia bella timebant,
Omnia dum tenuit Cæsar, nec in orbe potestas
Altera, nec fuerit communis Roma duobus.
Hunc supra invidiam Fortuna evexerat; hujus
Regnum amat, ut tutum, populus. Nam quem magis optent
Custodem pacis, quam qui fortissimus armis
Semper erat, nulloque unquam devictus ab hoste.
Plebs libertatem, sola contenta salute,
Romula projecit; nec post tot prælia pacem,
Quamvis cum domino veniat pax ista, recusat.
  Nec solum vulgus domino servire paratum
Cæsaris imperium votis amplectitur: illud
Et Procerum pars magna cupit; tranquillaque Patres
Tempora lassati exoptant; quos (fulgura summos

Ut feriunt montes) feriunt discrimina sævi
Præcipue belli, & gaudens feralis Enyo
Sanguine nobilium semper. Nec nomen inane
Jam libertatis (dudum ipsa eversa fuisset)
Sanguine jam retinere student. Vix ipsa videtur
Libertas tanti. Neque ficto Cæsaris augent
Obsequio titulos. Sed vero pectore tantos,
Ne sibi Rege minor videatur Cæsar, honores
Decernunt, quantos nequeat privatus habere.
Perpetuum Dictatorem, patriæque parentem
Appellant Patres; denos ut Consul in annos
Designaretur statuunt: altaque Curuli
Ipse ut supremus Romana Censor in urbe
Veste triumphali indutus, lauroque sederet
Perpetua ornatus. Nec non de principe Numen
Ut fieret victor, donant altaria, Sacra,
Altaque templa, quibus pulcherrima juncta Dearum
Illius astabat statuæ Clementia sacræ.
Cæsareo faciunt Vestales nomine vota.
Et quo quæque die victoria contigit illi
(Civilis quanquam) celebrantur festa per urbem.
Crederet hoc aliquis, cum sint feralia fastis
Et Trebia, & Cannæ Romanis nomina; Mundæ,
Thessaliæ, Thapsique dies jam læta vocentur
Tempora! Pompeiique necem, sanctique Catonis,
Scipiadæque albis designet Roma lapillis.
Nullus restat honor, quem non assumere possit

Jam ſibi, victori tanta eſt conceſſa poteſtas.
Quid nunc imperio ſecuram Cæſaris urbem,
Et tandem optata, pro libertate, quiete
Lætantem, poſſit civilia rurſus in arma,
Rurſus in horrendas populos impellere clades?
Quid tantas victoris opes, ſtabilitaque regna
Eruere? an non tam facile eſt ſuprema tueri
Quam dare Diis Superis? an non mortalibus ulla
Firma datur, nulliſque malis violanda poteſtas?
Nullane livorem poterit tranſcendere virtus?
Nec tantum meriti ſpatium eſt, quod non capit ulla
Invidiæ rabies. Oh ſummis lubrica ſemper
Et minitans ſtatio! Non te tua plurima virtus
Securum, Cæſar, præſtat, non robur in armis,
Non bonitas, tantasque æquans clementia vires.
Supplicibus fruſtra veniam, victiſque ſalutem,
Exulibusque urbem permittis: Romula fruſtra
Imperia exornare ſtudes, dum legibus orbem
Emendas prudens, aut oppida diruta condis
Magnificus. Tantis jamdudum extincta ruinis
Per te ſtat Carthago, noviſque impleta colonis
Exurgit, nuribus non jam metuenda Latinis.
Tu quoque reſtauras, Latiiſque habitanda Corinthi
Mœnia das Bimaris; nec famam auctoribus ullam
Detrahis antiquis; ſed adhuc retinere vetuſta
Nomina permittis totum vulgata per orbem.
Non tamen hæc fatum avertunt, nec regna tueri

Usurpata diu possunt. Non mentibus ulla
Conciliare jugum generosis munera possunt;
Nec libertatem clementia pensat ademptam.
Invidiæ stimulos ergo ut lenire furentis,
Et capite insidias, quas maturare quietem
Non nescit, Cæsar factis avertere possit,
Nec non externo maculas abstergere bello
Civiles; cum jam Crassi vindicta perisset
Debita jamdudum Latio; jussu ille Senatus
(Ne Patrum imminui videatur sacra potestas)
Decretoque togæ, mandari Parthica bella
Suppliciter petiit, felix ut more retento
Romulei antiquo populi, legionibus iret
Tessera. Sicque alacri compellat voce Senatum:
„SI MIHI, conscripti Patres, quæsita potestas
„Esset, ut immani sævaque tyrannide solus
„Regnarem;ut quodcumque jubet furor impius,aut mens
„Ægra metu, aut suadet luxus, vel prava libido
„Exequerer: tanto non tempore dissimulata
„Consilia, & furiæ latuissent pectoris hujus;
„Jamdudum gladios sensisset Roma nefandos.
„Sed non nos vitiis famulantia gessimus arma,
„Nec factura urbi, sed detractura tyrannos.
„Libertatis erit custos victoria nostra,
„Et legum. Nec, si non hæc perspecta fuissent
„Numinibus, nostræ favissent Numina causæ.
„Cur gravis aut metuenda,Patres,sit nostra potestas,

» Quæ vitam tot devictis dedit hostibus, & tot
» Exulibus reditum? Quis jussu Cæsaris unquam
» Dum siluere tubæ, jugulatus concidit hostis?
» Scipiadæ chartas post Thapsi bella cremavi
» Non lectas, ne quos victor deprendere possem,
» Et punire hostes. Potius quam cæde tueri
» Nobilium hanc vitam, nescire pericula nostra
» Elegi. Nec non invitus (Numina testor)
» Civilem sumpsi gladium, dum præmia justa
» Bellorum bello conquirere, proque triumphis,
» Quos tot trans Alpes annos, Pontumque Britannum,
» Et Rhenum merui vincendo, vincere cogor
» Rursus; & invidiam his armis, quibus ante feroces
» Edomui Britonas, Suevos, Gallosque, domare.
» His iisdem forsan, vobis mandantibus, armis
» (Si non in patriam paucorum injuria bellum
» Vertisset) Latiis Babylon spoliata tropæis
» Jamdudum nostros lenisset clade dolores,
» Ultimaque Ausonias tremuissent Bactra secures.
» Hæc jam bella mihi Numen peragenda reliquit.
» Ad Parthos, Patres, si vos decernitis, ibo;
» Et simul ac tauri de cornibus aureus exit
» Phœbus, ad Eoas victricia signa pharetras
» Convertam. Ausonias Aquilas, amissaque signa
» Aut referam aut moriar; dignis aut cladibus ultus
» Tunc erit, aut cæso comitatus Cæsare Crassus ».
Assensere Patres: placuit tam nobile bellum,

Et tantus Ductor. Cui Parthica bella Senatus
Nequidquam mandat. Cœptis ingentibus obstant
Fata, nec Ausoniæ decus hoc, nec Cæsaris armis
Concedunt. Iterum redeunt civilia bella,
Et populi abrumpit tristis Fortuna quietem.
Sola quies jam Cæsar erat. Cum Cæsare rursus
Pax Romana perit. Cujus mors dira pianda est
Cladibus innumeris, laceroque cruentior orbi
Quam tot viventis feralia bella fuissent.

Fata Ducis mortem accelerant; pars magna Senatus
Conjurat trepidi; nec qui de parte stetissent
Adversa solum, & noti jam Cæsaris hostes
Spurius, & Naso, Rubrius, Servilius audax,
Donatusque semel venia Ligarius, atque
Cæcilius: sed qui vulgo creduntur amici
Illius adjungunt sese; Trebonius inter
Hos fuit, & Casca, & Cimber; nec Cassius acer
Defuit insidiis, qui libertatis ademptæ
(Quamvis Urbana Prætura a Cæsare nuper
Donatus) vindex nunquam non esse volebat.
Jungitur his Decimus notissimus inter amicos
Cæsaris, ingratus, cui trans-Alpina fuisset
Gallia Cæsareo nuper commissa favore.
Non illum conjuncta fides, non nomen amici
Deterrere potest. Nec adhuc sat firma videtur
Conjurata manus, quamvis pars tanta Senatus
Totque simul Proceres sanxissent fœdera dira:

Te quoque, flos juvenum Latiorum, & nobile nomen,
Brute, petunt cœpti socium, cædisque nefandæ
Participem; ut tantæ pietatem obtendere culpæ,
Et dare jus sceleri posset venerabile Bruti
Nomen apud populos. Hic libertatis ademptæ
Et patriæ vindex natalibus esse videtur
A Superis designatus, tua, maxime Brute,
Progenies, primus qui nomine Consulis annos
Signasti Latios, pulsis ex urbe tyrannis.
Urbis erat Prætor Brutus: cui Cassius arctis
Junctus amicitiis (ut eodem junctus honore)
Et tunc immensis cupiebat jungier ausis.
Hunc quoque, cum notas intravit Cassius ædes,
Invenit mœstum, & tacite surgentia regna
Damnantem. Tales versat dum pectore curas,
Cassius aggreditur. » Non vanis, Brute, querelis
» Tempus eget. Sat jam votis, tacitoque dolori
» Concessum est, sat consiliis: nunc vindice dextra
» Utendum. Ultorem sperat te Roma, tuamque
» Libertas oppressa manum jam, Brute, requirit.
» Hoc a te expectat populus, taciteque precatur.
» Hæc fellis statuisque tuis inscripta legebas
» Auctore ignoto. Non a te munera vana
» Venatus ludosque petunt, aut talia: sola
» Reddita libertas Bruto Prætore videtur
» Dignum munus eis. Forsan dum regna relinquat
» Cæsar, & imperium, quod per tot bella petebat,

„ Deponat ſponte expectas. Non ſufficit illi
„ Dictatoris honor, quia libera novit honorem
„ Roma illum. Quodcumque poteſt donare Senatus
„ Poſſe negare putat; nec jam ſuprema poteſtas
„ Victori ſatis eſt, niſi ſit quoque ſola poteſtas:
„ Vera ideo imperii quærens inſignia, ſceptrum
„ Et diadema petit. Probat hoc (quod vidimus omnes)
„ Sacra Tribunorum, dum detraxere coronam
„ Cæſareæ nuper ſtatuæ, violata poteſtas.
„ An coram populo (quamvis tum reſpuit) illi
„ Obtulit invito diadema Antonius audax?
„ An non ut populum tentaret, ut ambitioſis
„ Artibus hoc ſciret, quo vultu regna, priusquam
„ Se Regem faceret, pateretur Romula pubes?
„ Mactetur Dominus: libertatemque (paratæ
„ Servitio quamvis) reddat mors Cæſaris urbi.
„ Et feſtinanda eſt; ſi paulum, Brute, moramur
„ Dum redeat læto poſt Parthica bella triumpho,
„ Majore invidia cædes peragenda manebit. «
Ingemuit Brutus, triſtique has pectore voces
Edidit: „ OH CASSI, fruſtra quod Numina nobis
„ Impoſuere jugum, jam detractamus acerbum.
„ An libertatem Superi, cauſamque Senatus
„ Tot damnaverunt bellis, tot cladibus, ut jam
„ Inſidiis poſſint, & proditione tueri?
„ Ah potius bello pereat, quo crevit, aperto
„ Libertas populi Latii, quam cæde doloſa,
Fraudibus,

„ Fraudibus, & gladio occulto videatur egere.
„ Talibus insidiis hostes, civesque nefandos
„ Vincere Romani duxere ignobile prisci.
„ Incertæ potius patriam permittere belli
„ Fortunæ voluit, quam si te tollere, Pyrrhe,
„ Fabritius. Nec non, quamvis Sertorius audax
„ Hostis erat patriæ, turpis Perpenna vocatur
„ Proditor a cunctis. Quis tanto sanguine Syllam
„ Carnificem imbutum posturum regna putavit?
„ Quis tamen occultis tantum mactaré tyrannum
„ Insidiis conatus erat? Quis Cæsaris audet
„ Præferre imperio crudelia tempora Syllæ,
„ Ni furias præferre Deis audebit? ut illi
„ Degeneres nimium Proceres, pavidique vocantur
„ Qui tantum subiere jugum: sic Cæsaris ista
„ Virtuti & meritis ingrata vocabitur ætas;
„ Plusque senes illi damnabunt crimina nostra
„ Tempora qui sævi meminere immania Syllæ.
„ Sed me præcipue miserum qua cuncta notabit
„ Posteritas fama, quem tanto Cæsar amore,
„ Totque sibi meritis semper devinxit? Iniqua
„ Est mea sors; liber nequeo gratusque manere.
„ Oh utinam tunc, cum plebeia casside tectus
„ Cæsaris intentus jugulo per tela ruebam,
„ Thessalica Brutus cecidisset strage, priusquam
„ Donasset vita victor; tunc liber ad umbras
„ Venissem Stygias; vel si pia Numina dextram

T

» Hanc bene rexissent, uno feliciter ictu
» (Ni sibi Pompeius regnum quoque victor in illo
» Quæsisset campo) libertas parta fuisset.
» Expecta, oh Cassi, quid tandem Numina nobis,
» Quidve hostes facient Parthi? « Cui talia contra
Cassius; » EXOPTES Parthis si, Brute, triumphum
» De Latio, patriæ es factus, non Cæsaris hostis:
» Quod procul avertant Superi. Rationibus erras,
» Brute, tuis: ingrata vocas quæ justa vocabit
» Posteritas: & dum vis non ingratus haberi,
» Impius es. Nec, quæ patriæ sunt debita, donis
» Privari debere potes. Corrupta vocatur
» Hæc non justa fides. Quo plus te dona ligarunt
» Illius, hoc magis es patriæ justusque piusque.
» Heu quantam, tibi si non esset Cæsar amicus,
» Detraheret famam facto Fortuna merenti!
» Cum plus privatis affectibus indulgere
» Quam patriæ servire tuæ te crederet Orbis.
» Si tamen exemplis opus est, illum aspice priscum
» Brutorum generis, libertatisque parentem,
» Romanos primus qui nomine Consulis annos
» Signavit. Proprios natos dum regna favebant,
» Supplicio affectos spectavit fronte serena.
» Exuit ille patrem Brutus, dum civis haberi
» Vult pius. An tibi plus sunt munera Cæsaris, illi
» Quam Natura fuit? sed justior ultio nostra
» Tempore jam facta est. Pro libertate vetusta

» Tot confirmata magnæ per ſæcula Romæ
» Quid nunc egiſſet Brutus, qui talia fecit,
» Cum nova libertas, & Reges nuper abacti? «
Hac poſtquam juvenem flexiſſet Caſſius arte,
Cum Decimo Proceres reliqui venere, dataque
Acceptaque fide ſanxerunt fœdera dira;
Et libertatem amiſſam, quam ſanguine tanto
Tot bellis fruſtra quæſiſſent, quæque Deorum
Decretis nunquam reditura reliquerat orbem,
Cæſaris infanda decepti cæde requirunt.

Jamque propinquabant Martis tibi, maxime Cæſar,
Fatales Idus; nec tanta inſtantia poſſunt
Funera Dii celare; dies nec Vatibus illa
Auguribusque venire poteſt ignota; loquuntur
Hoc ſolitæ volucres, hoc exta minacia fatum.
Has Idus fruſtra monuit Spurinna timendas,
Sol quoque mœſta dedit tantæ præſagia mortis;
Lugenti ſimilem, madida nunc Iride cinctum,
Nunc caput obſcura tectum ferrugine Solem
Attoniti videre homines; pecudesque locutæ.
Deſtituere amnes curſum; terræque cavernas
Spiritus erumpens detexerat. Imbre tumeſcens
Eridanus ſubito vicinos merſerat agros:
Et ſubito ad ripas rediens per prata reliquit
Innumeros angues, & prodigioſa nigrorum
Corpora ſerpentum: totidem prope Tibridis ora
Deſtituit piſces refluum mare litore ſicco.

Cæsaream propiora necem sed signa notabant.
Nam quos victor equos finito Marte sacrarat
Cæsar, & emeritos bellis permiserat alto
Depasci nemore, & per dulcia rura vagari,
Ante necem Domini multis luxere diebus.
Non illis amnes, non illis pascua curæ;
Sed lacrymis prata humectant. Cædemque cruentam
Præcedente die, cum lauri regia ramum
Ore avis exiguum volitans gestaverat, illam
E sylvis volucrum crudelis turba secuta est,
Et Pompeiana captam laceravit in aula.

Horrida prodigiis aderat nox ultima vitæ
Cæsareæ; diris turbata Palatia monstris
Excutiunt somnum cunctis, & flebile totis
Ædibus auditur murmur. Patuere reclusæ
Sponte fores; raucum dederant crepitantia Martis
Arma sonum; mœstisque canes ululatibus implent
Atria; ferales effundit sæpe querelas
Stryx nocturna suas, infaustaque carmina bubo.
Morpheus intravit media jam nocte cubile
Quo Tyrio formosa cubans Calphurnia lecto
Carpebat magno teneros cum conjuge somnos.
In faciem occisi vertens se Cæsaris astat
Ante torum miseræ, lacerata veste cruentus;
Vulnera mille patent, qualem te crastina, Cæsar,
Lux populo ostendet. Diris exterrita visis
Ingemuit, & lacrymans Calphurnia brachia somno

Per lectum prensura virum movet ; invenit illum
Incolumem ; sed vix (nam jam turbata soporem
Excussit) putat incolumem ; vix sensibus ipsa
Credidit , attonitæ tam somnia fixa manebant.
Oscula dat mœstæ Cæsar , causamque doloris
Quærenti , visum narrat Calphurnia triste.
Quod dum narrat, adhuc trepidat, lacrymasque recentes
Effundit ; pectusque ulnis amplexa virile
Sidereis , orat ne vana hæc somnia credat ,
Neve ostenta Deûm contemnat ; Martis ut Idus ,
Quæ male tunc aderant , & quid Spurinna moneret,
Quidque alii vates , reputet ; nec jam sua tantis
Præmonitus signis nescire pericula vellet.
Utque manere domi placeat ; lucemque sequentem
Hanc unam , si non propriæ donare saluti ,
Conjugis at saltem vellet donare timori.
Hispanas iterum , dum tanta pericula restant ,
Dimissas nuper monuit revocare cohortes ,
Et stipatores fidos. Non esse pavoris
Sed pietatis opus Divorum ostenta timere.
Cui Cæsar contra : » Plus me , Calphurnia , luctus
» Et lacrymæ movere tuæ , quam tristia Vatum
» Responsa , infaustæ volucres , aut ulla dierum
» Vana superstitio poterant. Ostenta timere
» Si nunc inciperem, quæ non mihi tempora posthac
» Anxia transirent ? quæ lux jucunda maneret ?
» Aut quæ libertas ? frustra servire timori

»(Dum nec luce frui, nec mortem arcere licebit)
» Cogar, & huic capiti, quod Roma veretur, Arufpex
» Jus dabit, & vanus femper dominabitur Augur.
» Si mortem mihi Roma paret, dubiæne Saluti
» Proderit una dies? aut cur differre laborem
» Quam nequeo vitare, necem? femperne timere
» Exoptem potius quam certa occumbere morte?
» Cur tamen infidias timeam? cur Roma falutem
» Non potius noftram exoptet? partaque quiete
» Cæfaris imperio poft tot civilia bella,
» Poft rabiem tantam laffatus gaudeat Orbis?
» Pax mundi mea Sola Salus; nece Cæfaris enfes
» Stringentur rurfus, rurfus lacerabitur Orbis,
» Mœftaque Romano tingetur fanguine tellus.
» Sed fi non homini fatis effet cura diei,
» Nî nocturna alias facerent infomnia curas,
» Dic mihi, nam Morpheus nobis contraria mifit
» Somnia, queis potius credes? hac nocte volaffe
» Ad cœlum, dextramque Jovis tetigiffe, ferena
» Et majeftate indutus fediffe videbar.
» Quid nifi faufta, & magna mihi hæc (fi credere vellem
» Talibus omnino) portendere fomnia poffunt?«
Jam jubar Auroræ pallentia vicerat aftra.
Profiluit ftratis Cæfar, mœftæque reliquit
Conjugis amplexus; magnæque capacia turbæ,
Et tantos pariter mox exceptura clientes
Magnifico fplendent excelfa Palatia cultu.

Festini Proceres, magnique ad limina Patres
Luce salutatum prima venere, domumque
Admissi implerunt. Animus non omnibus unus.
Cæsareo quidam vere lætantur honore:
Pars alia Invidiæ stimulis agitata nefandis
Quem mactare parant, falso venerantur honore;
Et funesta animis, linguis dum fausta precantur.
Ante alios Decimus, cui fallere nomen amici
Præcipue dederat, Ductorem, sæpe morantem
Incitat: & spretis hortatur adire Senatum
Prodigiis. Tandem patrum Famulante caterva
Progreditur Cæsar, quamvis ostendere cædem
Venturam Superi non cessavere minaces.
Progreditur tamen, atque (oh mira potentia fati)
Dum transit, chartam oblatam, quæ nomina tanta
Conjuratorum, facinusque ex ordine totum
Detegit, ante sinu, quam sit perlecta, recondit,
Funestamque intrat fatis urgentibus ædem.
Cæsaris intenti jugulo stant undique Patres
Et conjurati Proceres; altamque Curulem
Circumdant. Primo aspectu cecidere parumper
Audaces animi, & fortes tremuere lacerti.
Jam pæne inceptum damnant. Armare videtur
Ingens fama Ducem, majestas laurea frontis,
Terribilis decor, & gestarum gloria rerum.
Nunc fortuna viri nimium comperta, favorque
Perpetuus Superum terrent. Nec quantus in armis

Cæſar, ut audaci ſtipatus milite turmas
Fuderat hoſtiles toties, totiesque per omnes
Terrarum tractus victricia ſigna tuliſſet,
Mentibus occurſat : ſed quanta pericula ſolus
Vicit, Fortunâ tantum comitante Deisque,
Qualiter Ægypti inſidias, Pontique procellas
Nocturnas, ſævosque intra ſua caſtra tumultus
Militis irati evaſit. Cur jam caput iſtud
Numina deſtituant ? verſant dum talia, rurſus
Pectoribus vindicta redit, pellitque timorem
Libertatis amor nimius. Primusque Curulem
Tullius accedens tanquam pro fratre rogatum,
Purpureum ex humeris ſubitò divellit amictum.
Mirantique Duci primum prope guttura vulnus
Dat Caſca. Haud impune quidem; nam brachia Caſcæ
Transfigit Cæſar primumque ulciſcitur ictum,
Proſiliens alio tardatur vulnere, donec
Circumſtare videt ſtrictis pugionibus omnes,
Sentit ſe Cæſar funeſta indagine cingi.
Et qui ferratas acies, denſasque catervas
Rupiſſet toties campo, tutamque per hoſtes
Fecerat enſe viam, nulla virtute togatas
Inſidias vitare poteſt. Obvolvit amictu
Tum caput, & vultum, dum martia pectora præbet,
Tot manibus fodienda; tegit, reprimitque querelas
Ne tantam poſſit gemitu corrumpere famam,
Interea tacito ſecum hæc in pectore volvens,

» Hoc ſaltem, Fortuna, placet, quod nulla ſuperbo
» Victori capitis noſtri eſt conceſſa poteſtas,
» Nec Domini juſſu pereo. Mactatus iniquis
» Inſidiis, quas Roma mihi ſubjecta paravit,
» Occumbo Princeps Orbis, numerumque Deorum
» Aucturus poſthac. « Tandem per vulnera mille
Spiritus erumpit: ſævis qui ſemper in armis
Inviolatus erat, violatæ victima pacis
Hic cadit: atque togæ, quas bello læſerat, ædes
Ipſe ſuo moriens perfundit ſanguine Cæſar.

FINIS.

INDICULUS AUCTORUM,

QUOS in lucem edidit J. BARBOU, quorumque Editio locupletatur tum egregiis diagrammatibus, tum emendatissimis viticulis, exaratis a celebratissimo D. COCHIN, aliisque celeberrimis Magiſtris.

Catullus, Tibullus & Propertius, *in*-12.
Lucretius, *in*-12.
Virgilius, 3 *vol. in*-12.
Horatius, *in*-12.
Juvenalis & Persius, *in*-12.
Phædri & Aviani Fabulæ, *in*-12.
Martialis Epigrammata, 2 *vol. in*-12.
Plauti Comœdiæ, 3 *vol. in*-12.
Pub. Ovidius Naſo, 3 *vol. in*-12.
Cæſaris Commentaria, 2 *vol. in*-12.
Salluſtius, *in*-12.
Velleius Paterculus, *in*-12.
Eutropius, *in*-12.
Quintus Curtius, *in*-12.
Cornelius Tacitus, 3 *vol. in*-12.
Imitatio Chriſti, ex recenſione J. Valart, *in*-12.
Bezæ, Mureti & J. Secundi, Juvenilia, *in*-12.
Selecta Senecæ Philoſophi Opera, *in*-12.
Sarcotis carmen, P. Maſenio auct. *in*-12.

Sarbievii, (Casimiri) Carmina, *in*-12.
Encomium Moriæ ab Erafmo.
Lucani Pharfalia, *in*-12.
Novum Jefu Chrifti Teftamentum, *in*-12.

SUB PRELO.

Ciceronis Opera, *in*-12.
Quintilianus, *in*-12.
Cornelius Nepos, *in*-12.
Juftinus, *in*-12.
P. Desbillons Fabulæ, *in*-12.
Plinii Naturalis Hiftoria, *in*-12.
Titus Livius, *in*-12.

Reliqui Auctores singulis annis ab eodem Bibliopolâ prelo fubjicientur.

